

Az MKBT Vulkánszpeleológiai
kollektívájának

ÉVKÖNYVE

1998

AZ MKBT VULKÁNSZPELEOLÓGIAI
KOLLEKTÍVÁJÁNAK

ÉVKÖNYVE

1998

Az Évkönyv kéziratként készült 8 példányban

Tartalmaz: 328 számozott lapot, ebből
 208 gépírásos lapot,
 69 térképet
 /66-ot külön lapon, 3-at szöveg közt/,
 48 fényképes lapot
 /96 drb. képpel/ és
 6 egyéb mellékletet

Szerkesztette: Eszterhás István

Az írások /és térképek/ szerzői:

Dénes György dr;
 Eszterhás István,
 Gönczöl Imre,
 Halliday, William dr;
 Hír János dr;
 Szent Tamás,
 Szilvay Péter,
 Tinn József

A fényképeket készítették:

Antók Gergely /A.G./
 Dénes György /D.Gy./
 Eszterhás István /E.I./
 Gönczöl Imre /G.I./
 Gönczöl Timea /G.T./
 Lukács Attila /L.A./

T A R T A L O M J E G Y Z É K

	oldal
Térképmutató	5
 1. MUNKATERVEK	 8
Eszterhás István: Az MKBT Vulkánszpeleológiai Kollektívájának 1998. évi munkaterve	 9
Eszterhás István: Az MKBT Vulkánszpeleológiai Kollektívájának 1998. évi munkatervének végrehajtása	 13
Eszterhás István: Az MKBT Vulkánszpeleológiai Kollektívájának 1999. évi munkaterve	 16
 2. ÖSSZEFOGLALÁS	 18
Eszterhás István: A Vulkánszpeleológiai Kollektíva 1998. évi évkönyvének rövid tartalma	 19
 3. FELTÁRÓ ÉS BARLANGVÉDELMI TEVÉKENYSÉG	 27
Eszterhás István: A Sárkány-barlang 2. szelelő-lyuk	 28
Eszterhás István: Csörgő-lyuk, Elveszett-ág	32
 4. TUDOMÁNYOS MUNKÁK	 35
Eszterhás István: Magyarországi vulkánikus barlangokhoz kapcsolódó legendák	 36
Eszterhás István: Pszeudokarsztos homokkő- mélyedések vizsgálata	 51
Szenti Tamás: Jelentés a Gyula-barlang /Mátarszentimre/ 1998. máj. 31-i ásatásáról	 53
Eszterhás István - Hír János: A Sárkány- barlangi csontleletek és ezek korából levont következtetések	 59

	oldal
5. DOKUMENTÁCIÓS MUNKÁK	60
Eszterhás István: A Csörgő-lyuk térképezése	61
Szilvay Péter: Fehér-szikla hasadéka	71
Szenti Tamás: A szentendrei Asztal-kő barlangjai	74
Eszterhás István: A Jakab-hegy barlangjai	83
Eszterhás István: A gyulakeszi Papsapka homokkőbarlangjai	103
Dénes Gy - Eszterhás I - Gönczöl I - Tinn J: A Bükk-vidék nemkarsztos barlangjai /résztartalomjegyzékkel/	115
Eszterhás István: A Szent György-hegy bazalt- orgonái között levő barlangok	271
Eszterhás István: Tihanyi kataszterkiegészítés	275
6. CSOPORTELET	278
Eszterhás István: Részvétel különböző programokon	279
Eszterhás István: Nyári tábor	284
Eszterhás István: A Barlangkutató Világnapja	288
Eszterhás István: "ALCADI '98" Nemzetközi Barlangkutató-történeti Szimpózium	295
Eszterhás István: A 2. Nemzetközi Pszeudo- karszt Munkatalálkozó	301
William R. Halliday: A 8. Nemzetközi Vulkánszpeleológiai Szimpózium	309
Eszterhás István: Az UIS Pszeudokarszt Bizottságában végzett tevékenység	318
Eszterhás István: Kapcsolataink	321
1998-ban megjelent írásaink	325
1998-ban tartott előadásaink	327

T É R K É P M U T A T Ó

Áttekintő térképek:

Asztal-kő barlangjai /vázlat/	80
Bükk-vidék pseudokarsztja 1:360000	12
Bükk-vidék tájegységei és barlangkataszteri beosztása	119
Bükkzsérci Lajpos, az Agyagpala-zsomboly helye 1:20000	173
Cserépvár környéki barlangok 1:20000	160
Damasa-szakadék barlangjai 1:10000	186
Egerbakta, Egerszalók barlangjai 1:40000	172
Jakab-hegy barlangjai 1:10000	93
Lélek-lyuk helyszíne 1:833	255
Ó-Bükk-barlangjai 1:60000	198
Várhegyi üregek vázlata /Cserépváralja/	248

Barlangtérképek:

Agyagpala-zsomboly /Bükkzsérc/ 1:100	174
Balkonos-barlang /Gyulakeszi/ 1:50	110
Barlangistálló /Noszvaj/ 1:230	252
Barlangtemplom /Miskolctapolca/	254
Betyárbújó /Egerszalók/ 1:50	245
Csörgő-lyuk /Mátraszentimre/ 1:400	65
Csörgő-lyuk Elveszett-ágának alaprajza 1:100	66
Csörgő-lyuk Elveszett-ágának K-Ny irányú metszete	67
Debornya-sarkágyi-barlang /Tarnalelesz/ 1:50	202
Egysejtű barlanglakás /Ostoros/ 1:42	240
Egysejtű barlanglakás /Sirok/	241
Farkas-lyuki-kőfülke /Tarnalelesz/ 1:100	190

	oldal
Farkas-lyuki-kőlyuk /Tarnalelesz/ 1:100	200
Fehér-szikla hasadéka /Pilisszentlélek/ 1:50	73
Fehér-szikla hasadékanak keletkezése /vázlat/	71
Felső-szurdoki-álbarlang /Cserépváralja/ 1:50	161
Forrás-kőfülke /Kővágószőlős/ 1:25	99
Gyík-barlang /Gyulakeszi/ 1:50	112
Gyula-barlang /Mátraszentimre/ 1:100	56
Három barlangocska /Kővágószőlős/ 1:100	96
Horhosparti-barlang /Kővágószőlős/ 1:50	95
Jósda-barlang /Cserépváralja/ 1:50	164
Keleti-kőfülke /Kővágószőlős/ 1:50	98
Kerek-kő barlangja /Gyulakeszi/ 1:50	109
Kerékkötői-barlang /Cserépváralja/ 1:50	162
Kétsejtű tornácos barlanglakás /Szomolya/ 1:85	246
Kilátó-alatti-orgonaköz /Kisapáti/ 1:50	274
Kombinált kétsejtű barlanglakás /Noszvaj/ 1:80	247
Korai egysejtű barlanglakás /Felsőtárkány/ 1:38	239
Kőpogácsa-barlang /Gyulakeszi/ 1:50	111
Lélek-lyuk alaprajza /Sály/ 1:100	256
Lépcső-menti-orgonaköz /Kisapáti/ 1:50	273
Lyukas-kő-völgyi-barlang /Ivád/ 1:50	205
Macska-lyuk /Szentendre/ 1:157	82
Mész-hegyi-kőkunyhó /Cserépfalu/ 1:50	242
Mogyorósi-kőfülke /Nagyvisnyó/ 1:120	182
Mogyorósi-sziklaodu /Nagyvisnyó/ 1:111	181
Nagy-kő eresze /Bükkszenterzsébet/ 1:200	206
Nagy Lyukas-kő barlangja /Ivád/ 1:50	203
Nagy Lyukas-kői-eresz /Ivád/ 1:100	204

	oldal
Nyugati-kőfülke /Kővágószőlős/ 1:50	97
Nyugati- és Keleti-kőfülke /Kővágószőlős/ 1:160	100
Ordas-kői-eresz /Tarnalelesz/ 1:200	207
Pásztorkunyhó /Egerszalók/ 1:50	244
Peskő-barlang /Tarnalelesz/ 1:50	199
Remete-barlang /Kővágószőlős/ 1:50	94
Siroki vár alaprajza a kazamátákkal /Sirok/ 1:770	257
Suducka-zsomboly /Cserépváralja/ 1:50	163
Szarvas-kői-kőlyuk /Tarnalelesz/ 1:100	201
Szarvas-kői-üreg /Tarnalelesz/ 1:100	201
Szem-barlang /Cserépváralja/ 1:25	165
Szentendrei-barlang /Szentendre/ 1:50	81
Sziklakápolna /Istenmezeje/ 1:50	253
Török-bunker /Bükkszenterzsébet/ 1:50	243
Várhegyi-kőhodály /Cserépváralja/ 1:200	251
Várhegyi 7. kőverem és barlanglakás /Cserépváralja/ 1:100	249
Várhegyi 8. kőverem /Cserépváralja/ 1:100	250
Y-barlang /Bükkszentkereszt/ 1:150	238

az MHT Vulkánológiai Kollektívájának1998. évi MUNKATERVE1. Katasztrófa-tervezési feladatok

- a/ A korábban már átvizsgált nemkarstos barlangvidékek katasztrófatérképészeti vizsgálata. Az áttekintett objektumok feldolgozása /tűzvesztés károk a Csécsé-lyuk térségében/.
- b/ A mecséri Juhos-hegy nem karstos barlangjainak feldolgozása
- c/ A Déli-MTK nemkarstos barlangjainak katasztrófa-tervezési vizsgálata. Vulkánológiai Választókeretben belül /Csécsé-váralja, 1998. július 3-12./

MUNKATERVEK2. Vulkánológiai rendezvények és expedíciók

- a/ A Mezőtúri Pseudokarst műhely munkájában való közreműködés /Burgonyán, 1998. ápr./

- b/ A Mezőtúri Pseudokarst munkatársaknál való részvétel /Választókeretben, 1998. szept./

3. Vulkánológiai expedíciók

- a/ Vulkánológiai expedíciók és katasztrófa-tervezési feladatok
- b/ Vulkánológiai és klimatológiai mérések
- c/ Vulkánológiai expedíciók és katasztrófa-tervezési feladatok

4. Rendezvények

- a/ Részvétel az MHT rendezvényein és néhány csoporttaliban

- b/ Részvétel a Vulkánológiai Választókeretben való részvétel /pl. Juhos-hegy, Kécsé, Kécsé, Választókeret/

5. Vulkánológiai Választókeretben való részvétel

- a/ Választókeretben való részvétel

- b/ Választókeretben való részvétel

Az MKBT Vulkánszpeleológiai Kollektívájának1998. évi MUNKATERVE1. Kataszterezés, hazai tájakon való kutatás

- a/ A korábban már átvizsgált nemkarsztos barlangvidékek kataszterkiegészítő figyelése. Az újonnan fellelt objektumok feldolgozása /többek közt a Csörgő-lyuk térképezése/.
- b/ A mecseki Jakab-hegy homokkőbarlangjainak feldolgozása
- c/ A Déli-Bükk nemkarsztos barlangjainak kataszterezése a XIV. Vulkánszpeleológiai Tábor keretein belül /Cserépváralja, 1998. július 3-12./

2. Külföldi rendezvényeken való részvétel, expedíciók

- a/ A Nemzetközi Pszeudokarszt Műhely munkájában való közreműködés /Burgenland, 1998. ápr./
- b/ A 2. Nemzetközi Pszeudokarszt Munkatalálkozón való részvétel /Vltava forrásvidéke, 1998. szept./

3. Adatgyűjtés és rendezés

- a/ Kőzet- és ásványgyűjtés a nemkarsztos barlangok környékén
- b/ Biológiai gyűjtések és megfigyelések
- c/ Hidrológiai és klimatológiai mérések
- Felkérés esetén segítség a csoportoknak

4. Rendezvények

- a/ Részvétel az MKBT rendezvényein és néhány csoporttáborban /pl. VEBE, Stix/
- b/ Egyéb, barlangvidékeken levő regionális rendezvényen való részvétel /pl. Jósvalő, Kapolcs, Köveskál, Zalaszentő/

5. Publikálás

- a/ Tudományos és ismeretterjesztő írások megjelentetése
- b/ Poszterek és videoműsorok készítése
- c/ Felkérés esetén előadások tartása

A MAGYAR KARSZT- ÉS BARLANGKUTATÓ TÁRSULAT SZAKOSZTÁLYA,

A VULKÁNSZPELEOLÓGIAI KOLLEKTÍVA 1998 AKCIÓNAPTÁRA

	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31
MÁRCIUS																													
ÁPRILIS																													
MÁJUS																													
JÚNIUS																													
JÚLIUS																													
AUGUSZTUS																													
SZEPTEMBER																													
OKTÓBER																													
NOVEMBER																													
DECEMBER																													

Nairobi

8. Nemzetközi Vulkanológiai Szimp.

Kővágószőlős

Jakab-hegyi túra

Cserépvárnya – Tarnalelesz

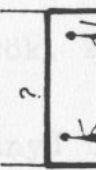

XIV. Vulkanológiai Tábor

Šumava

2. Nemzetközi Pszeudokarszt Munkatalálkozó

Budapest

Barlangkutatók Szakmai Találkozója

Burgenland

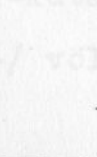
Nemzetközi Pszeudokarszt Műhely

Aggtelek

a Barlangkutatás Világnapja

Zalaszentő

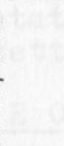

katasztrézó túra

Ágsvár

térképezés

Jubileumi Közgyűlés

Kedves Barátunk!

A Vulkánszpeleológiai Kollektíva 1998. évi kutatási munkatervének egyik programja a minden barlangkutató és érdeklődő számára meghirdetett

XIV. VULKÁNSZPELEOLÓGIAI TÁBOR

Célja: A Bükk-vidék nemkarsztos barlangjainak kataszterszerű feldolgozása. A terepi munkák zöme a Bükk déli, riolittufás peremvidékén, illetve a központi résztől nyugatra eső Pétervásári-dombság /más néven Kis-Bükk, Ó-Bükk/ homokkővidékén lesz. Előzetes tájékozódásunk szerint e résztájakon kb. 20 természetes barlang és mintegy 200 mesterséges üreg található. A tábor ideje alatt szeretnénk a már valami módon említett természetes barlangokat felkeresni, alapvető dokumentációjukat elkészíteni és terepbejárások során újabbakat találni /és ezeket szintén feldolgozni/. A nagyszámú mesterséges üreg közül pedig - időnk és energiánk függvényében - elsősorban a kultikus és a stratégiai céllal készített objektumokkal és csak érintőlegesen a lakás és gazdaság számára fargott üregekkel kívánunk foglalkozni.

Ideje: 1998. július 3-12.

Helye: A tábor két helyen lesz lebonyolítva:

- 1./ Cserépfalu, Hór-völgy, a BNP Oszlai-kutatóháza mellett /július 3-7. között/
- 2./ Tarnalelesz, Leleszi- /Nagy-pataki-/ völgy erdészeti táborhelye /július 8-12. között/

Megközelíthető:

- 1./ Mezőkövesdről Cserépfaluig autóbusszal, innen észak felé a kék turistajelzést követve Oszlaig kövezett erdészeti úton /5 km/.
- 2./ Autóbusszal Tarnalelesz központjáig, innen észak felé a zöld turistajelzést követve, előbb aszfaltozott, majd földúton a Leleszi-völgyben a táborhelyig /kb. 5-6 km/.

Elszállásolás: Mindkét táborhelyen saját sátrakban.

Közös felszerelés: engedélyek, mérő és gyűjtő eszközök, kézi szármok, mentőláda.

Egyéni felszerelések: Sátor, derékalj, hálózsa, könnyű barlangi öltözet, lámpa /a tábori világításhoz is/, benzin- vagy gázmelegítő, főző edény, evőeszköz, kulacs, tisztálkodó szerek, jegyzetelő papír, írószer, esetleg fényképezőgép, tájoló, stb. - 3 napi élelem, a további napokra koszt pénz.

Beszerzési lehetőség: a közeli falvakban /minimum 5-6 km/.

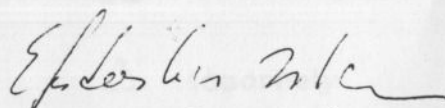
Ajánlott térképek: "A Bükk", illetve "A Karancs, a Medves és a Heves-Borsodi-dombság" turistatérképe, EOTR-térképek, kataszteri térképek, földtani térképek, légifotók stb.

Táborvezető: Eszterhás István tanár, barlangi kutatásvezető
8045 Isztimér, Köztársaság u 157. Telefon /du./: 22/420-086

Kérjük, jelezd részvételi szándékodat és a programba illeszthető további kutatási témáidat.

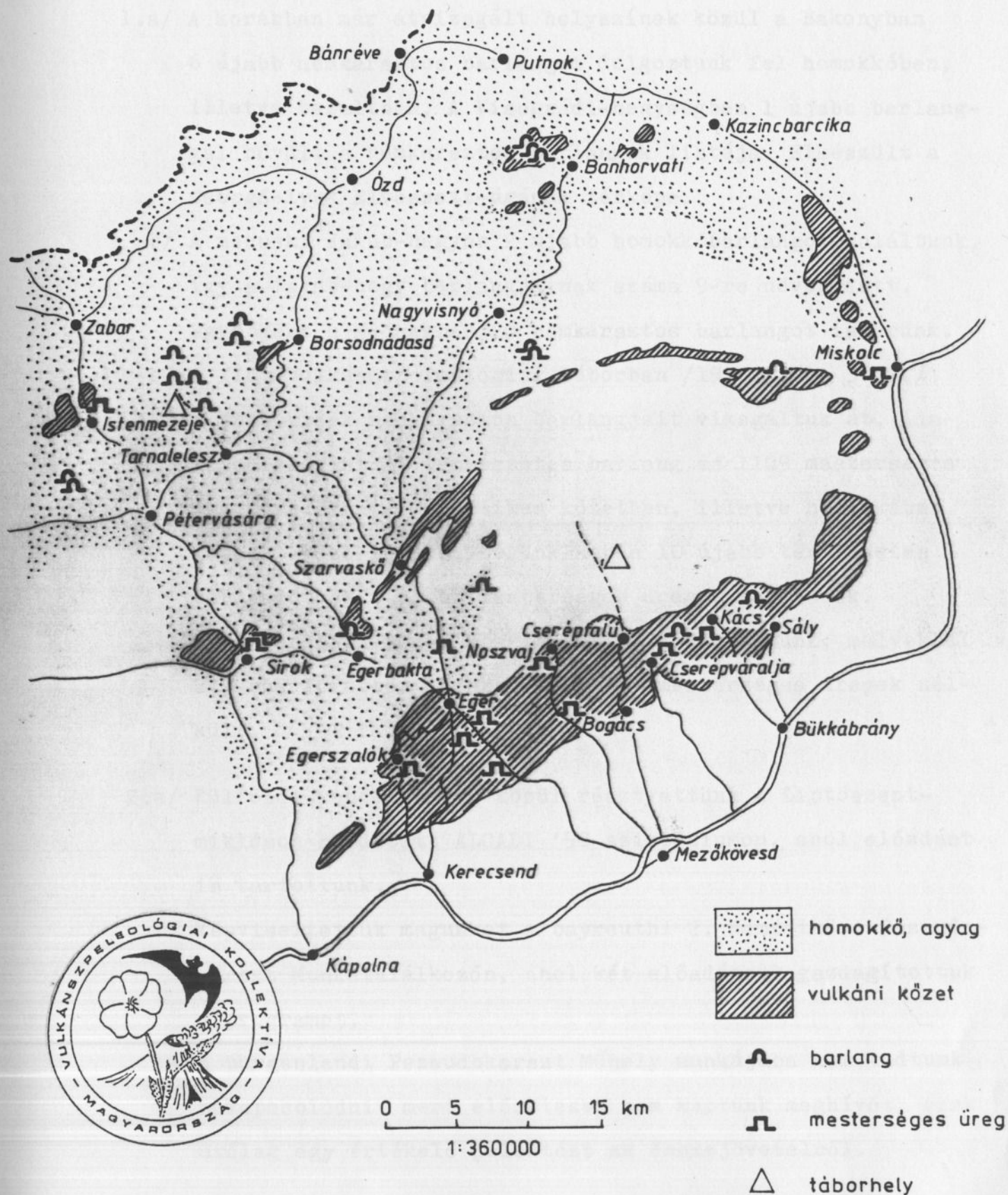
Isztimér, 1998. április

Jó szerencsét!

Eszterhás István

A XIV. VULKÁNSZPELEOLÓGIAI TÁBOR HELYSZÍNRAJZA

~A BÜKK-VIDÉK PSZEUDOKARSZTJA~

Eszterhás István

AZ MKBT VULKÁNSZPELEOLÓGIAI KOLLEKTÍVÁJÁNAK 1998. ÉVI
MUNKATERVÉBEN FOGLALTAK VÉGREHAJTÁSA

- 1.a/ A korábban már átvizsgált helyszínek közül a Bakonyban 6 újabb nemkarsztos barlangot dolgoztunk fel homokkőben, illetve bazaltban. A Visegrádi-hegységben 1 újabb barlanggal bővült a nemkarsztos barlangok listája. Elkészült a Csörgő-lyuk Elveszett-ágának térképe.
- b/ A mecseki Jakab-hegyen 2 újabb homokkőbarlangot találtunk, így a Jakab-hegy barlangjainak száma 9-re növekedett. Egyébként a Mecsekben 20 nemkarsztos barlangot ismerünk.
- c/ A XIV. Vulkánszpeleológiai Táborban /1998. júl. 3-12./ a Bükk-vidék nemkarsztos barlangjait vizsgáltuk át. Adataink szerint 33 természetes barlang és 1109 mesterséges üreg van /volt/ vulkánikus kőzetben, illetve homokkőben. Kataszterező tevékenységünk során 10 újabb természetes barlangot és 8 újabb mesterséges üreget találtunk.
- 1998-ban összesen 60 barlangot kataszterezünk, melyekből 27 üreg korábban ismeretlen volt /mesterséges üregek nélkül/.
- 2.a/ Külföldi rendezvények közül résztvettünk a Liptószentmiklóson rendezett ALCADI '98 szimpóziumon, ahol előadást is tartottunk.
- b/ Képviseltettük magunkat a bayreuthi 2. Nemzetközi Pszeudokarszt Munkatalálkozón, ahol két előadással gazdagítottuk a programot.
- A burgenlandi Pszeudokarszt Műhely munkájába nem tudtunk bekapcsolódni, mert előzetesen nem kaptunk meghívót, csak utólag egy értékelő jelentést az összejevetelről.

- A nemzetközi barlangkutató életben az UIS Pszeudokarszt és Vulkánszpeleológiai Bizottságain keresztül aktívan tevékenykedtünk /bizottsági ülések, folyóirat szerkesztés/.

3.a/ Kőzeteket és ásványokat a Bakony és a Bükk-vidék nemkarsztos barlangjainak környékén gyűjtöttünk.

b/ Biológiai, paleontológiai gyűjtéseket öt barlang esetében végeztünk.

c/ Hidrológiai és klimatológiai méréseket a Mecsek és a Bakony néhány barlangjában végeztünk. Ezek közül jelentősebbek a jegesedési és pH-erősségi adatsorok, melyeket később, egy összegző munkában kívánunk felhasználni.

4.a/ Az MKBT rendezvények közül résztvettünk valamennyi választmányi ülésen /2 drb./ az aggteleki Barlangnapon. Társrendezői voltunk a Barlangkutató Világnapjának veszprémi megemlékezésén. Tevékenykedtünk a veszprémi és balatonedericsi csoportok táboráiban.

b/ Résztvettünk a zirci XII. Bakonykutató Ankéton, valamint képviseltettük magunkat a jósvafői falunapon.

5.a/ Saját kiadásban jelentettük meg a 80 oldalas "Nemkarsztos kifejezések kislexikonát", mely jellemzően – magyar nyelvűsége ellenére is – inkább külföldön fogyott, mint hazánkban. Az UIS hírlevelei közül a pszeudokarsztos "Nachrichtenbrief"-ben 6 német nyelvű cikkünk és a vulkánszpeleológiai "Newsletter"-ben 3 angol nyelvű cikkünk jelent meg. Az MKBT Tájékoztatóban 4, egy civil lapban 1 cikkünk látott napvilágot. Összesen 14 írásunk, 118 oldalnyi terjedelemben lett publikálva. Mind a liptószentmiklósi, mind a bayreuthi rendezvények szerkesztőségének leadtuk

Eszterházy István

előadásaink írásos változatát, de ezek várhatóan csak jövőre jelennek meg.

- b/ Video-műsor a Barlangkutatás Világnapjának veszprémi eseményeiről készült.
- c/ Egy előadást tartottunk a liptószentmiklósi ALCADI '98 szimpóziumon, kettőt a bayreuthi 2. Nemzetközi Pszeudokarszt Munkatalálkozón, kettőt a zirci XII. Bakonykutató Ankéton, egyet a Barlangkutatás Világnapján és egyet a Styx tavaszi csoporttáborában.

2. Külföldi rendezvényeken való részvétel, expedíciók

- a/ A 9. Nemzetközi Vulkán-speleológiai Szimpóziumon való aktív részvétel /Catania, 1999. szept. 11-19./
- b/ A 7. Nemzetközi Pszeudokarszt Szimpóziumon való aktív részvétel /Mányháza, 1999. szept. 30.- okt. 3./
- c/ Barlangkutató-expedíció a Szalárdi-hegységbe /az eperjesi kutatókkal egyetértett időben/
- Tevékenység az UIS Pszeudokarszt és Vulkán-speleológiai Bizottságában

3. Adatok, anyagok gyűjtése és rendezése

- a/ Kőzetek és ásványok a nemkarsztos barlangok környékéről
- b/ Biológiai gyűjtések és megfigyelések
- c/ Hidrológiai és klimatológiai mérések

4. Rendezvények

- a/ Részvétel az MKBT rendezvényein és néhány csoporttáborban /pl: VNBS, Styx stb./
- b/ Barlangvidékeken lévő, egyéb regionális rendezvényeken való részvétel, közreműködés /pl: Jósvalék, Kapolcs, Salaspente stb./

5. Publikálás

- a/ Tudományos és ismeretterjesztő írások megjelentetése, különösen az UIS Pszeudokarszt Bizottságának elvárásai és a nemzetközi szimpóziumok kívánalmai szerint.
- b/ Poszterek és video-műsorok készítése
- c/ Előadások a nemzetközi szimpóziumokon és felkérésre Magyarországon is.

Eszterhás István

Az MKBT Vulkánszpeleológiai Kollektívájának
1999. évi MUNKATERVE

1. Kataszterezés, hazai tájakon való kutatás
 - a/ A korábban már átvizsgált nemkarsztos barlangvidékek kataszterkiegészítő figyelése. Az újonnan fellelt objektumok feldolgozása /többek közt a Tapolcai-medence bazaltorgonáinak átvizsgálása, a Mátra, a Visegrádi-hegység eddig át nem nézett területei stb./.
 - b/ A Tokaji-hegység déli részén a barlangkataszterezés folytatása a XV. Vulkánszpeleológiai Tábor keretein belül /Abaújszántó, 1999. július 2-11./
2. Külföldi rendezvényeken való részvétel, expedíciók
 - a/ A 9. Nemzetközi Vulkánszpeleológiai Szimpóziumon való aktív részvétel /Catania, 1999. szept. 11-19./
 - b/ A 7. Nemzetközi Pszeudokarszt Szimpóziumon való aktív részvétel /Menyháza, 1999. szept. 30.- okt. 3./
 - c/ Barlangkutató-expedíció a Szalánci-hegységbe /az eperjesi kutatókkal egyeztetett időben/
 - Tevékenység az UIS Pszeudokarszt és Vulkánszpeleológiai Bizottságaiban
3. Adatok, anyagok gyűjtése és rendezése
 - a/ Kőzetek és ásványok a nemkarsztos barlangok környékéről
 - b/ Biológiai gyűjtések és megfigyelések
 - c/ Hidrológiai és klimatológiai mérések
4. Rendezvények
 - a/ Részvétel az MKBT rendezvényein és néhány csoporttáborban /pl: VEBE, Styx stb./
 - b/ Barlangvidékeken lévő, egyéb regionális rendezvényeken való részvétel, közreműködés /pl: Jósvalő, Kapolcs, Zalaszentő stb./
5. Publikálás
 - a/ Tudományos és ismeretterjesztő írások megjelentetése, különösen az UIS Pszeudokarszt Bizottságának elvárása és a nemzetközi szimpóziumok kívánalmai szerint.
 - b/ Poszterek és video-műsorok készítése
 - c/ Előadások a nemzetközi szimpóziumokon és felkérésre Magyarországon is.

A MAGYAR KARSZT- ÉS BARLANGKUTATÓ TÁRSULAT SZAKOSZTÁLYA, A VULKÁNSZPELEOLÓGIAI KOLLEKTÍVA 1999 AKCIÓNAPTÁRA

	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31
MÁRCIUS																													
ÁPRILIS																													
MÁJUS																													
JÚNIUS																													
JÚLIUS																													
AUGUSZTUS																													
SZEPTEMBER																													
OKTÓBER																													
NOVEMBER																													
DECEMBER																													

ÖSSZEFOGLALÓ

Tar
kataszterező túra

Eperjes
kataszterező túra

Velem
kataszterező túra

Dömös
kataszterező túra

Kisapáti
kataszterező túra

Catania
kataszterező túra

Meny-
kataszterező túra

7. Pszeudokarszt

9. Vulkánszpeleológiai Szimpózium

háza
Szimpózium

Barlangkutatók Szakmai Találkozója

Eszterhás István

A VULKÁNSZPELEOLÓGIAI KOLLEKTÍVA 1998. ÉVI ÉVKÖNYVÉNEK

RÖVID TARTALMA

Munkatervek

Az 1998. év programjának megfelelően visszatérő kataszterezést folytattunk a Bakonyban, a Visegrádi-hegységben. Elkészítettük a Csörgő-lyuk új szakaszának térképét és számba vettük a mecseki Jakab-hegy homokkőbarlangjait. Fő attrakciónk a Bükk-vidék nemkarsztos barlangjainak kataszterezése volt. Ezt a XIV. Vulkánszpeleológiai Tábor keretei között 21 fő részvételével végeztük 1998. július 3-12. között. Itt 33 természetes barlangot és 1109 mesterséges üreget vettünk nyilvánításba. Összes kataszterező tevékenységünk során 60 barlang dokumentációját készítettük el, melyek közül 27 üreg korábban ismeretlen volt. A külföldi rendezvények közül előadással szerepeltünk a liptószentmiklósi ALCADI '98 szimpóziumon és a bayreuthi Pszeudokarszt Munkatalálkozóon. Hazai rendezvények közül résztvettünk az aggteleki Barlangnapon, a zirci Bakonykutató Ankéton, a veszprémi világnapi rendezvényen. Megjelenttünk 14 írást 120 oldalnyi terjedelemben és tartottunk négy előadást hazai rendezvényeken, hármat pedig külföldön.

1999-ben is folytatjuk a kiegészítő kataszterezést. Hagyományos táborunk során visszatérünk a Tokaji-hegységbe, annak eddig kevésbé átvizsgált déli részét kívánjuk megkutatni. Aktívan, előadásokkal készülünk a cataniai vulkánszpeleológiai és a menyházi pszeudokarszt szimpóziumokra. Tudományos és publikációs munkánkat az UIS Pszeudokarszt Bizottságának elvárásaihoz igazítjuk.

Feltáró és barlangvédelmi tevékenység

A Szent György-hegyi Sárkány-barlang feltárásában mint meghívottak vettünk részt. A tevékenység során 32 m hosszúságban és 10 m mélységben sikerült új jeges barlangrészt megismer-
ni. A munka kezdetben omladéokban való akna mélyítése volt,
majd az üregbe való bejutás után vésés és törmelékkiszállítás.

Az ágasvári Csörgő-lyuk tavalý megtalált Elveszett-ágában, a Meglepetés-terem alján való bontásban vettünk részt. Itt egy résen keresztül erős vizcsobogás hallatszik egy még ismeretlen barlangszakasz felől. Az omladéktömbök közti bontással ezt kívántuk elérni. Mintegy 1 m^3 anyag kitermelése után kis köveket át lehetett dobálni az egyik mélyszakaszi fülkébe, de a vizcsobogás helye egyenlőre még ismeretlen.

Tudományos munkák

A vulkanikus barlangokhoz kapcsolódó legendákat feldolgozó tanulmány a liptószentmiklósi Barlangkutató-történeti Szimpóziumra készült német nyelven. Ennek a magyar fordítását tartalmazza az évkönyv. Az írás rávilágít a népi fantázia élményvilágára, arra, hogy az ismeretlent hogyan kívánták megmagyarázni tiszteletet és félelmet keltve egyes személyekkel és barlangokkal szemben. A tudománytörténeti adatokon túl némelyik legenda, illetve annak feldolgozása jelentős művészeti értéket is képvisel. A vulkánbarlangokhoz relatíve több legenda fűződik, mint a karsztbarlangokhoz. Szinte biztosak lehetünk benne, hogy azokhoz a barlangokhoz valami legenda is kapcsolódik, melyek nevükben ördög, sárkány, remete, rabló, vadlány stb. szavakat viselik, vagy királyok, szentek, lovagok, népi hősök személyneveit jelenítik meg. A tanulmány három barlangi sárkánylegendát, egy boszorkánytörténetet, három rablótörténetet, há-

rom remetemondát, három királylegendát és három barlanghoz kapcsolódó tragikus szerelmi történetet dolgoz fel.

A pszudokarsztos homokkőmélyedések kialakulásával kapcsolatos méréseket kezdtük meg. A mélyedésekben időszakosan folyadékok gyűlnek össze. Gyanús volt, hogy ezek a folyadékok kapcsolatban vannak a kis medencék mélyülésével. Néhány pH-mérést végeztünk és azt észleltük, hogy egyes medencék folyadéka a 10-es pH-erősséget is elérte, míg másoké csak 7 pH volt. A méréseket tovább kívánjuk folytatni, hogy több mérésből biztosabb megállapításokat vonhassunk le.

Archeológiai ásatást végeztünk a Heves Megyei Múzeum irányításával a Mátrában levő Gyula-barlangban. A korábbi, 1990-es próbaásatás és jelen vizsgálódások eredményéről beszámoló dolgozat bemutatja, hogy a barlang hosszú időn keresztül alkalmi otthona volt az embereknek. A legrégebbre datálható leletek a bronzkorból valók. Tömegesen fordulnak elő a középkori cseréptöredékek a 12-15. század időszakából.

A Szent György-hegyi Sárkány-barlang újonnan feltárt szakaszából előkerült csontleletek mind a késői holocénból valók. Ezek is azt a nézetet erősítik, hogy ez a barlangszakasz nem túl régen keletkezhetett.

Dokumentációs munkák

1997. március 15-én tárta fel a salgótarjáni Sziklaorom Hegymászó és Barlangász Klub a Csörgő-lyuknak az 1950-es évek előtt még ismert, azóta feledésbe merült un. "Elveszett-ágát". Az újonnan megnyílt barlangágot a Vulkánszpeleológiai Kollektíva ez év május végén térképezte fel. Ezek szerint az Elveszett-ág 55 m hosszúnak és 14,60 m relatív mélységűnek bizonyult. Bizonyosságot nyert, hogy az újonnan feltárt ággal együtt a 425 m

hosszú, 29,60 m mély Csörgő-lyuk hazánk legnagyobb nemkarsztos barlangja. Az újra megismert rész Meglepetés-terméből – ahol egyébként igen sok denevér telelt – reális esély van a bontással való továbbjutásra. Az itteni réseken át erősen hallatszik egy közeli vizcsobogás hangja a még egyenlőre ismeretlen barlangtér felől.

Kiegészítő barlangkataszterezés során került feldolgozásra a Visegrádi-hegységben, a pilisszentléleki Ráró-hegyen kialakult Fehér-szikla hasadéka nevű támaszkodó álbarlang. Az andezitagglomerátumban lévő üreg 4,20 m hosszú és átlagmagassága 40-50 cm.

A szentendrei Asztal-kő két mesterséges ürege, a Szentendrei-barlang és a Macska-lyuk az elmúlt esztendő legvégén lett átvizsgálva, így az előző évi jelentésünkben, idő híján éppen hogy csak meg lett említve. Jelen évkönyvünkben részletes tanulmányban foglalkozunk e mesterséges üregek kutatástörténetével, közöljük azok leírását, térképeiket és a rájuk vonatkozó irodalom jegyzékét.

A kővágószőlősi Jakab-hegyen végzett kataszterező túránk során 9 permi vörös homokkőben, illetve konglomerátumban kialakult barlangot ismertünk meg – ezek közül kettőt újonnan mi találtunk. Az itteni barlangok többféleképpen keletkeztek, sőt egy-egy barlang esetében is többféle barlangképző hatás együttes jelenléte figyelhető meg. Szerepe van a barlangképződésben a különböző strukturájú kőzetek határfelületének, a tektonikai repedéseknek, a kőzetkipergésnek, a kőzetmállásnak, valamint az áramló víznek is. A legnagyobb barlang, a Remete-barlang 10,60 m-es, a legkisebbek, pl. a Nyugati-kőfülke éppen csak 2,10 m-es. A tanulmány végén felsoroljuk a Mecsek eddig ismertté vált, összesen 20 nemkarsztos barlangját is.

Gyulakeszi mellett, a Csobánc délnyugati lábánál található a Papsapkának nevezett kőtenger. Ez egy kevésbé ismert része a Káli-medencét övező kőtenger-gyűrűnek. A látványos homokkőtömbök között négy kisebb barlangot találtunk, ezek közül kettő törések menti elmozdulással, kettő pedig mállással alakult.

Legnagyobb kataszterező munkánkkal, a Bükk-vidék nemkarsztos barlangjaival egy hosszabb, több fejezetre tagolt írás foglalkozik. Ebben bevezetésképpen tárgyaljuk a hegység nemkarsztos részeit, azok jellegét és elhelyezkedését, melyből az is kitér, hogy ellentétben a köztudattal, a Bükk-vidék nagyobb részét alkotják nem karsztosodó kőzetek /homokkövek, palák, tufák és lávakőzetek stb./, mint a mészkövek. Vázlatosan ismertetjük a nemkarsztos kőzetek barlangjainak és mesterséges üregeinek kutatástörténetét és saját kataszterező táborunk tevékenységét. Tájegységenként tárgyaljuk a természetes üregeket, közöljük ezek térképeit és fényképeit. Majd egy külön fejezetben az igen sok mesterséges üreg közül a barlanglakásoknak, gazdasági céllal kivájt üregeknek, sziklatemplomoknak és a stratégiai jellegű üregeknek néhány jellemző példáját mutatjuk be. Irodalmi adatok és saját felméréseink szerint összesen 33 természetes keletkezésű barlangról tudunk. A legtöbb, 15 homokkőben alakult, 10 barlang van andezitagglomerátumban, 5 riolitban és további 1-1 pedig diabázban, riolittufában, illetve agyagpalában. Mint már említettük, a mesterséges üregek mellett sem mentünk el, egyrészt, mert igen sok van – 1109-ről szereztünk tudomást –, másrészt pedig ezek nagy része "barlangként viselkedik" /képződményei, klímája, élővilága stb. olyan, mint a hasonló méretű barlangoké/. A mesterséges üregek döntő hányada riolittufába készült, kevesebb van andezittufában, illetve homokkőben. A Bükk-vidék nemkarsztos kőzeteiben összesen 1142 /33 természetes és 1109 mes-

terséges/ üregről tudunk. Ezek közül 29-et volt alkalmunk átvizsgálni /bár másokról is teszünk, irodalmi adatokra hivatkozva említést/. Újonnan találtunk 10 természetes barlangot és 8 mesterséges üreget. A Bükk-vidék nemkarsztos barlangjairól szóló írás tartalmaz még egy teljességre törekvő barlanglistát és egy bő irodalomjegyzéket.

A Szent György-hegyen a túristaház feletti orgonasorban olyan orgonák közti kimállott réseket is találtunk, amelyek mérete meghaladja a barlangméret alsó határértékét és felül nem nyitottak – tehát, barlangnak minősülnek. Eddig két ilyen un. "orgonaközt" dolgoztunk fel kataszterileg.

A Tihanyi-félszigeten is végeztünk kataszterkiegészítést. A túristatérkép által jelzett, általunk korábban nem kataszterezett barlangról kiderült, hogy az egy nem túl régi múltban készített pince. A Diósi-tetőn ciszternakészítés közben feltárt repedés nagy valószínűséggel folytatása a Seres-barlangnak.

Csoportélet

Felsoroljuk és röviden értékeljük azokat a kisebb programokat, melyeket magunk szerveztünk /Jakab-hegyi túra, a Papsapka átvizsgálása, a tihanyi kataszterkiegészítés, a Csörgő-lyuk térképezése, a hermántói kataszterezés stb/, valamint azokat, melyekben résztvettünk /Szent György-hegyi táborok, Bakonykutató Ankét, gánti Barlangos Júniális, Barlangnap, Csatár-hegyi tábor, jósvafői falunap/. Aztán az általunk jelentősebbnek ítélt megmozdulásokról külön-külön cikkben számolunk be.

A legtöbb résztvevőt megmozgató tevékenységünk a tíznapos nyári tábor volt. Ezen huszonegyen vettek részt és a Bükk-vidék nemkarsztos közeteinek barlangjai közül igyekeztek a legtöbbet

felkeresni, hogy azok kataszterezését elvégezzék. A terepi munkákon túl e tábor kínálta a legtöbb társasági tevékenységet is az amúgy csak ritkán és részlegesen együttlévő, számos csoportból és egyéni tagból álló, laza szervezettségű kollektívának.

A Vulkánszpeleológiai Kollektíva a Veszprémi Egyetemi Barlangkutató Egyesülettel közösen szervezte és bonyolította le a Barlangkutatás Világnapjának hazai rendezvényét. Mintegy negyvenen vettek részt a Csatár-hegyi eseményen. Volt ünnepi megemlékezés, barlangtúra, poszterbemutató, diavetítés, több vetélkedő, világnapi emblémás póló, gulyás parti, tábortűz stb.

Résztvettünk a Liptószentmiklóson rendezett ALCADI '98 szimpóziumon, amelyen az elhangzott 28 előadásból 3 pszeudokarsztos témában volt. Aztán kirándulások során Szlovákia barlangkutatás-történetileg nevezetesebb barlangjaival volt alkalmunk szakszerű vezetés mellett megismerkedni. A különböző kultúrális programokon a helyi természettudományi és barlangtani múzeum állandó és aktuális kiállításait néztük meg és résztvettünk képzőművészeti tárlatnyitón, valamint banketteken.

A Bayreuthban és környékén rendezett 2. Nemzetközi Pszeudokarszt Munkatalálkozó nyolc előadásának voltunk részesei és 26 /kisebb/ homokkő- és gránitbarlangot néztünk meg.

Financiális okok miatt nem tudtunk ugyan Kenyába utazni a 8. Nemzetközi Vulkánszpeleológiai Szimpóziumra, de az erről készült W.R.Halliday által fogalmazott beszámolót mégis közöljük, hogy ne legyen hiány, megszakítás az e szimpóziumokról szóló beszámolók sorában. A résztvevők 15 szakelőadást hallgattak meg és Kenya szinte valamennyi fontosabb vulkanikus barlangját megismerhették a kéthetes program ideje alatt.

Tevékenykedtünk az UIS Pszeudokarszt Bizottságában. Kapcsolatot tartunk a világ számos pszeudokarszt-kutatással foglalkozó intézményével, csoportjával és egyéni tagjával. Résztvesszünk két UIS bizottsági szaklap szerkesztésében. A programnak megfelelő irodalmi összeállításokat készítettünk. Résztvesszünk, illetve koordináljuk a nemzetközi szakmai összejöveteleket, bizottsági üléseket.

Kollektívánk kiterjedt hazai és külföldi kapcsolatokkal rendelkezik. Mintegy húsz hazai intézménnyel és barlangkutató csoporttal állunk szoros munkakapcsolatban. Hozzávetőleg ötven alapítványt, intézetet, gazdasági szervezetet kerestünk meg munkánk támogatása érdekében, de csak a Karszt és Barlang Alapítvány reagálta le ezt pozitíven. A nagyjából vagy harminc külföldi kontaktusunk segít abban, hogy otthon legyünk ebben a világban.

1998-ban tizenegy írásunk lett publikálva, mintegy 120 oldal terjedelemben, valamint négy magyar és három német nyelvű előadásunk hangzott el különböző összejöveteleken.

Eszterhás István

SÁRKÁNY-BARLANG, 2. SZELELŐ-LYUK

A Szent György-hegyi Sárkány-barlang feltáró kutatására a balatonedericsi Styx Barlangkutató Csoportnak van engedélye, de mivel a Vulkánszpeleológiai Kollektíva 1986 óta foglalkozik a barlanggal, egyrészt a csoport meghívottjaiként, másrészt pedig a csoport kutatásvezetőjét adó szervezetként, mint társfeltárók veszünk részt a tevékenységben.

Az előző év őszén /okt. 17-19./ az un. 2. sz. szelelőhely aknává való mélyítésével kezdődött a feltárás. Akkor nagyjából egy 2 m mély, kúpszerű kutatóaknából 4-5 m³, többnyire terjedelmes kőtömböt bontottunk ki kétnapos munkával. A feltárulkozó arasznyi réseken alig észlelhető huzat mutatkozott, mert a +8 °C-os hőmérséklet mellett a légmozgás egyensúlyi állapotba kezdett kerülni.

1998. április 3-8. közötti időre lett meghatározva az ideji első feltárási akció. Keretácsolattal való stabilizálás mellett tovább mélyítettük az előző évben elkezdett aknát. Április 5-én sikerült kiemelni azt a követ az akna aljáról, mely alatt már ember számára is járható nyílás mutatkozott. Elsőként John Szilárd bújt le, majd sorban a többiek is. A bejárat nyílás egy kb. 2 m mély függőleges kb. 80 cm átmérőjű nyílásba vezetett. Ebből egy enyhén lejtős, guggolva járható folyosó indult ki, több oldalirányú beöblösödést mutatva. Néhány kő elmozdításával és kiemelésével e beöblösödésekből újabb nyílások bontakoztak ki oldalra és lefelé. Ezek meglehetősen szűkek voltak, így azokon csak kevesebben értek át. Tágításukat a helyszínen levő vésőkkel, kalapácsokkal, csá-

kányokkal nem lehetett megoldani. De azok, akik átfértek a szűk nyíláson, beszámoltak róla, hogy lejjebb a fentivel párhuzamos, hasonló lejtésű folyosók indulnak néhány méter távolsáig. A fentebbi és az alsó folyosók fekete bazaltfalát a lecsurgó vizekből odafagyott jégbordák borították.

A másnapi /ápr. 6./ térképezés során kiderült, hogy az újonnan feltárt járatrendszer összhosszúsága 32 m és mélysége 10 m. Az enyhén lejtős párhuzamos járatokat az egymás mellé dőlt orgonák közti rések adják. Az orgonák a dőlés következtében nem maradtak egyben, hanem el-eltörtek és az egyes darabok oldalirányban is elmozdultak. Így a párhuzamos folyosók között át nem járható, 10-20 cm-es rések jöttek létre, melyeken át is lehet nézni egyik folyosóból a másikba. Aggodalmunk már az első bejárás során is az volt, amit a térkép is megerősített, hogy az újonnan feltárt járatok többsége a hegy lejtőjének irányába vezet, a hegynek tartó beöblösödések rövidek és veszélyes omladéokban vannak. A huzat, az meg minden résből jött, nem pedig egyetlen határozott irányból. Időnk elfogytával a feltárult barlangot kőlapokkal lefedtük és a következő bontási akcióig nyugodni hagytuk.

Az idei második nekirugaszkodás augusztus 19-22. között volt. Ekkor kölcsönkapott géppel átvéstük a szűkületet, így már a "termeti akadály" elhárult. Megpróbálkoztunk a hegy felé bontani, de hamar fel kellett adnunk ezt, mert mint várható volt, az omlásból néhány darab kő megmozdult, sőt lezökkent. Alapos, többszöri elemző helyszíni szemle alapján arra a következtetésre jutottunk, hogy az áprilisban megnyílt barlangszakaszból biztonságosan nem lehet továbbjutni. A barlangszakasz legalján az apró fekete törmelék alatt megtaláltuk a sárga pannon homo-

kot. Ez azt jelenti, hogy lejjebb már nincsenek fekvő orgonák. Augusztusban már sehol nem találtunk jégképződményeket, a hőmérséklet $+1^{\circ}\text{C}$ körüli volt a járatokban és a levegő határozottan kifelé áramlott.

A 2. szelelő-lyuk barlangjának két idei bontási terminusa között megtudtuk, hogy az általunk feltárt barlangot is alkotó, de a felszínen is látható ledőlt orgonák egy különálló, tornyot képző orgonacsoport ledőléséből keletkeztek. Ez az orgonacsoport-torony a túristaház és a jelenlegi barlang között állt, mint azt egy idős kisapáti gazda mondta. Ő már csak eldőlt helyzetben látta az orgonákat, de a nagyapjától tudja, hogy egykoron álltak. A gazda elmondása nagyon valószínűen helytálló, mert az orgonák jelenlegi helyzetéből is ugyanez rekonstruálható. Tehát elképzelhető, hogy 80-100 évvel ezelőtt történhetett az az omlás, orgonadőlés, ami a Gyurkovits szerinti "elég széles nyilással tátongó", eredeti Sárkány-barlangot betakarta. E feltevést persze jó volna más oldalról is megerősíteni.

Mielőtt újabb bontással próbálkoznánk, a téli időszak határozottan befelé húzó légáramlása mellett füstöléssel próbáljuk kinyomozni a barlang járatrendszerének főbb jellemzőit, illetve az esetleges "másik bejárat" helyét. Ha létezik "másik bejárat", lehet, hogy ott biztatóbb bontási lehetőség kínálkozik, mint a jelenlegi, nyilván "alsó bejárat"-ot takaró törmelékben. Ha nincsen "másik bejárat", csak sok kicsi rés, úgy a jelenlegi bontási helytől kb. 8 m-rel a hegy felé és 3 m-rel magasabban kéne bontani, ott ahol a ledőlt orgonák feje van.

A ledőlt orgonák közti résekben haladtunk előre a
Szent György-hegyi Sárkány-barlang 2. sz. szelelő
lyukjában /E.I./

A 2. sz. szelelő lyuk jártainak falát jég-
bordák borítják /E.I./

Eszterhás István

CSÖRGŐ-LYUK, ELVESZETT-ÁG

1997. március 15-én találták meg a salgótarjáni Szilá-
orom Hegymászó és Barlangász Klub tagjai a Csörgő-lyuk Elve-
szett-ágát a barlang bejáratí folyosójából, a régi vasrács
alatti zónában. Akkor némi bontással behatoltak a Vödrös-ágba,
annak alján újabb bontással megnyílt a Halálvigyornak "keresz-
telt" 7 m mély, lefelé szélesedő akna és ezáltal bejárhatóvá
vált az egész Elveszett-ág. A falakon kormozási nyomokat talál-
tak, így nyilvánvalóvá vált, hogy nem ők jártak elsőként ebben
az ágba. Valószínű, hogy a bejárat 1950-es években való berob-
bantása után tömődött el ez az ág és a barlang újranyitáskor
nem találtak rá, azaz elveszett – innen az újabb keltű elneve-
zés.

Az 1998. május végi térképező tevékenységünk közben le-
hetőség nyílt a barlangág további bontásos feltárására. A mun-
kát a feltárási engedéllyel rendelkező salgótarjáni barlangá-
szokkal közösen végeztük.

Az Elveszett-ág Meglepetés-termének nyugati sarkában
egy 4-5 cm széles, hosszú, függőleges repedés van. E repedés-
ből erős vizcsobogás hallatszik. Itt kezdtük meg a laza tör-
melékes aljzaton a továbbjutással kecsegtető bontást. 2 méter-
nyi lefelé való bontással egy 4 m hosszú keskeny, alacsony
repedésfolyosóba jutottunk. Az itt feltáruló, aljzaton levő
törmelék közeiből is lehetett hallani a csobogást. A további
bontás a Meglepetés-terem alá volt lehetséges és mintegy 2 m-t
haladtunk vízszintesen egyre erőteljesebben hallva a csobogást
a hézagokból.

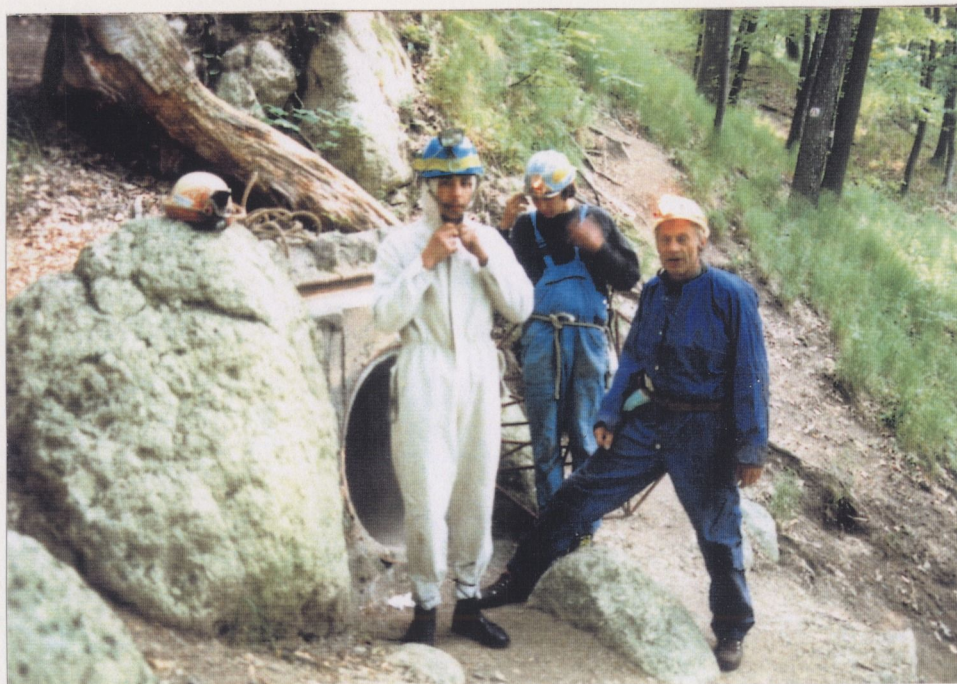
A Meglepetés-teremből áttörést még nem értünk el, de az aljzat résein ledobott /kormozással megjelölt/ apró kövek a barlang alsó zónájában levő Denevér-teremből nyíló Páholy nevű fülkébe estek be. Tehát, erre várható egy újabb összeköttetés, egy újabb körjárat kialakulása.

A vízcsobogás rejtélye eddig még nem tisztázódott. Az valószínűnek tűnik, hogy nem a Denevér-teremből induló szűk folyosóban levő Vidróczki-forrás hangját halljuk. Ennek közvetlen közelről is szerényebb a hangja a Meglepetés-teremben hallottaknál. Egyenlőre úgy gondoljuk, hogy a Meglepetés-terem és a Páholy közötti néhány méteres, még ismeretlen részből a közvetlen kontaktuson túl egy újabb folyosó /-k/, vagy terem is kiágazik és ebben folyik, sellőzik az a vízfolyás, aminek a hangját halljuk.

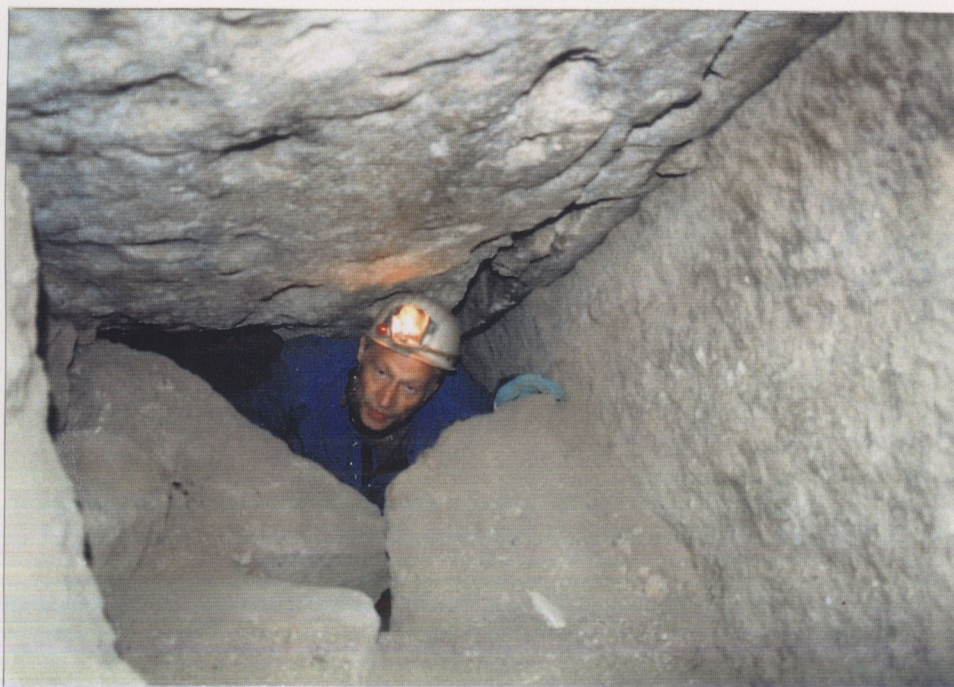
További feltárási lehetőség mutatkozik még a Tükrös-teremben és a Présházban is, de itt depózási gondokra is számítani kell.

A feltárást mindenképpen érdemes továbbfolytatni, mert nemcsak az Elveszett-ág 55 méterével megnövelt, immár 425 m hosszú barlang méreteit lehetne továbbnövelni, hanem az újabb vizes ág feltárulása a barlang "értékét", látványosságát is növelné .

A barlang legutóbbi feltárással növelt térképét a "Csörgő-lyuk térképezése" című fejezetben lehet megnézni.

Leszállásra készül a feltáró brigád a Csörgő-lyuk
bejáratánál /L.A./

A Csörgő-lyuk Meglepetés-termének alján, a víz-
csobogás hangját követve érdemes bontani /L.A./

4.

T U D O M Á N Y O S M U N K Á K

Eszterhás István

MAGYARORSZÁGI VULKÁNIKUS BARLANGOKHOZ KAPCSOLÓDÓ

LEGENDÁK

Összegzés

A vulkánikus barlangokhoz arányaiban több legenda kapcsolódik, mint más természeti tüneményekhez. A nép fantasztikus történetekkel igyekezett megmagyarázni a korábban még érthetetlen keletkezésű barlangok létrejöttét. E történetek arra is alkalmasak voltak, hogy félelmet és tiszteletet keltsenek egyes személyekkel és barlangokkal szemben. A tudománytörténeti adalékon túl némelyik legenda, illetve ennek feldolgozása jelentős művészeti értéket is képvisel. Azokhoz a barlangokhoz szinte biztosan kapcsolódik valami legenda is, amelyek nevükben ördög, sárkány, remete, rabló, vadlány stb. szavakat viselik, vagy királyok, szentek, lovagok, népi hősök személyneveit jelenítik meg.

A barlangok misztikus helyek és mint ilyenek, számos legenda fűződik hozzájuk. A legendák ismeretlen szerzőktől származnak és döntő többségük néhány évszázaddal ezelőtt keletkezett, melyek közül többet az előző évszázadban már leírtak, átdolgoztak, mások pedig e században kerültek megörökítésre. Egyeseknek van valóságmagja, mások teljesen kitalált történetek. A barlangok neve /népi neve/ a legtöbb esetben utal rá, hogy fűződik-e hozzá legenda. Azokhoz a barlangokhoz szinte biztosan kapcsolódik valami legenda is, amelyek nevükben ördög, sárkány, remete, rabló, vadlány stb. szavakat viselik, vagy királyok, szentek, lovagok, népi hősök személyneveit jelenítik meg. A magyar barlangokba nem költöztek be a bányász legendák koboldjai. A koboldok a német népi kultúr kör figurái. Magyarországon sokáig csak német telepesek dolgoztak a bányákban, ők magukkal hozták a hiedelemvilágukat, amik ezek szerint csak a bányászattal kapcsolatban terjedtek el.

A magyarországi barlangoknak csak mint a negyede van vulkánikus kőzetben, ugyanakkor az ismert barlangi legendák száma közel azonos a karsztos, illetve a vulkánikus kőzetek barlangjait tekintve. Hogy a vulkanikus barlangokhoz relative több legenda fűződik, az lehet, hogy csak a véletlen műve, de lehet, hogy egyszer rájövünk egy igazi okra.

A következőkben csak a magyarországi vulkanikus barlangokhoz kapcsolódó legendákból szeretnék témák szerinti csoportosításban egy csokrot közreadni. Ez rávilágít a népi fantázia élményvilágára, arra hogy az érthetlent hogyan kívánták megmagyarázni tiszteletet és félelmet keltve egyes személyekkel és a barlangokkal szemben. A világon számos példa van arra, hogy a legendák gazdag fantáziavilágából remek művészeti alkotások születtek. A magyarországi vulkanikus barlangok legendáiból Mocsáry Antal /1820/ prózái és Tompa Mihály /1846/ verses feldolgozásai emelkednek ki.

Sárkánybarlangok

Magyarországon nyolc vulkánikus barlang elnevezésében szerepel a sárkány szó¹. Mindegyikről azt tartják, hogy benne lakott a környék életét megkeserítő szörny. Gyurkovits György 1737-ben írta latinul a Szent György-hegy bazaltjában levő Sárkány-barlangról – Lukáts /1943/ fordításában a következőket: "Szent György hegye nevét a mesebeli sárkányölő vitézről vette, és a köznép – nem tudni, mely szerző kitalálása után – ma is úgy képzei, hogy itt játszódott le a közismert küzdelem. Szerintem ez a mese avval a barlanggal van összefüggésben, amely a hegy nyugat és észak közti oldalán elég széles nyílással tátong és lehuzódik számos kivájt üregen át, majd felfelé, majd ismét lefelé öblösödő sötét és ismeretlen mélységekbe".

1/ Sárkány-barlang /Kisapáti/, Sárkánytorok-barlang /Rónabánya/, Sárkányfürdő-barlang /Ecseg/, Sárkány-gödör /Szuha/, Sárkánytörési-barlang /Drégelypalánk/, Sárkánylyuk /Parád/, Sárkány-lyuk /Fony/, Kis Sárkány-lyuk /Fony/

Tompa Mihály 1846-ban adta ki a népregék verses feldolgozását, melyben két történet is foglalkozik vulkánikus barlangok sárkányaival. A "Sárkánytörés" c. versben a fonyi Sárkánylyukról ír, elbeszélve azt a történetet, hogyan ölte meg egy helybéli legény azt a sárkányt, amely rendszeresen tizedelte a lakosságot.

"Kemény harc volt Harangodon

S piros vérnek folyása, ...

...És benne egy irtóztató

Sárkány-kigyó tanyáza;

— Pedig volt más-különben is

A népnek annyi gyásza! —"

A "Szakállas farkas" c. versben a Pásztorhányáshoz kapcsolódó legendát dolgozza fel, melyben egy asszony öli meg a férje képében megjelenő szörnyeteget.

"Szakállas farkast attól fogva

nem látott senki a vidéken;

Egy van még, az is mély barlangban

Láncra van kötözve erősen."

Ördögbarlangok

Az Ördög-, Pokol- és Boszorkány-barlangok többsége /11 darab/ mészkőben van, mindössze három található vulkánikus kőzetben,² illetve a Kámori-sziklahasadék, melyhez többek közt boszorkánytörténet is kapcsolódik.

2/ Pokol-lik /Kapolcs/, Ördög-lik /Hegyesd/, Ördög-barlang /Regéc/

E barlangokat a pokol bejáratának tartották. Konkrét legendákat /a vulkánikus barlangok vonatkozásában/ ezekről nem sikerült megismernem, így inkább a Végh József /1994/ által feldolgozott kátori boszorkánytörténetről szólok.

"Egyszer az 1700-as években bejelentés érkezett a község előljárójához, hogy a Káor hegyfokán egy kis kalyibában boszorkány él. Az ügyet kivizsgálandó egy küldöttség kerekedett fel, hogy végére járjon a dolognak. Odaérkezésükkor az öregasszony bezárkózott és a szólítgatásokra, a dörömbölésre sem engedett be senkit. Végül is felgyújtották a házat, ekkor találtak rá a hamu közt a barlangnyílásra. Ezen át tűnt el örökre a környékről a boszorkány."

Rablóbarlangok

A legendákkal rendelkező barlangok közül legelterjedtebbek a rablóbarlangok, Magyarországon 20 ilyen van, ezek közül nyolc vulkánikus kőzetben.³ A leghíresebb rablóvezérről, Rózsa Sándorról is szólnak barlangi legendák, aki ugyan alföldi betyár volt és e tájat soha el nem hagyta. Egyik ilyen a Tokaji-hegység központi részéhez kapcsolódik, mint azt Kovács András nagybózscai lakostól tudjuk /Majoros 1991/, aki nagyapjától hallotta a következő történetet 1913-ban.

3/ Zsivány-barlang /Pákozd/, Zsivány-barlang /Pilisszentkereszt/, Betyár-barlang /Szentkut/, Haramia-lyuk /Perőcsény/, Kátori-sziklahasadék /Diósjenő/, Rózsa Sándor-barlang /Regéc/, Vidróczki-barlang /Mátrakeresztes/, Weislich-barlang /Pomáz/

"A nagyapám Rózsa Sándor legénye volt. Egyszer a pandurok egészen a hegyekbe felüzték Rózsa Sándort és legényeit. Kilencen voltak. Mikor már a Kis Péter-mennykőnél jártak, a pandurok egyszercsak látták, hogy a betyárok felvágatnak a hegytetőre, eltűnnek szem elől, majd előbukkannak a tuloldalon a lovak, lovasok nélkül és elvágatnak onnan. A hegytetőt körülkerítették, de az embereknek nyoma veszett, mintha a föld nyelte volna el őket... Nagyapám mesélte, hogy egy hársfa tövében nyílt egy barlang és oda huzódtak be addig, amíg a veszély el nem múlt."

A Kámori-sziklahasadék névadója egy Kámor nevű rablólovag volt, akiről több szerző is megemlékezik /Kolacsovsky 1938, Mocsáry 1820, Pápa 1943, Végh 1994/. "Kámor*" a szóhagyomány szerint Kámor rablólovagnak volt a büntanyája. A rabló mindenünnen összeharácsolt temérdek kincset a gerinc alatti barlangban rejtette el." /Kolacsovsky 1938/ "A köznép azt állítja köz beszédben, hogy itten nagy kintsek vannak elrejtve, melyeket valami idegen vének fognak felásni, és magokkal elvinni, setét éjjeli időben." /Mocsáry 1820/ Aztán a diósjenőiek tudni vélik /Végh 1994/, hogy "réges régen 11 szekérrel fuvarosok érkeztek az Alföldről Jenőre, hol megszálltak és hajnalban titkon a Kámor felé távoztak, ahonnan soha többé nem jöttek vissza. Egy ember megleste őket, és látta, hogy a Kámor lukából ládákat cipeltek ki."

* Kámornak egy hegyet /tífm 660,7 m/ neveznek a Börzsönyben, Diósjenő határában, továbbá a hegycsúcson található várromnak is ez a neve.

Mátrakeresztesen még napjainkban is beszélik, hogy Vidróczki Márton, a Mátra egykori híres betyárja összerabolt kincseit a környék barlangjaiban rejtette el, így a róla elnevezett barlangban is. Aztán azt is mondják, hogy az ágasvári Csörgő-lyukba is gyakran járt, melynek tavánál még lovát is megittatta.

Remetebarlangok

A remetebarlangok többsége a könnyen faragható vulkánikus tufákban, agglomerátumokban ⁴ és homokkőben vannak, hisz ezek vagy teljesen mesterséges üregek, vagy bővített természetes barlangok. A barlangokban lakó szent emberek legendái közül a legismertebbek a nagymarosi Szent Mihály-hegy barlangjához fűződők. Több szerző /Kolacsovsky 1938, Pápa 1943, Pesty 1864, Rómer 1868/ kissé eltérően írja le a szentmihályhegyi remete történetét. Ebből is látszik, hogy változó népi legendáról van szó.

"A dömösi öregek szerint remete még a mult században is lakott a hegyen. Az istenes ember a falombok susogásában hallgatta a próféták tanítását és az angyali karok énekét. Volt pedig a remetének egy okos számara. A számár két vederral az oldalán, naponta lejárt a Dunához, ott vízbe gázolt úgy, hogy a vedrek megmerüljenek. A hegyre fel magától ment vissza. Ha idegenek jöttek a szent emberhez tanácsát kérni, a számár hangos iázással figyelmeztette a gazdáját.

4/ Remete-barlang /Zalaszántó/, Remete-barlang /Nagymaros/, Remete-barlang /Gyöngyös/, Remete-barlang /Szentkut/, Remete-barlang /Tihany/, Remete-barlang /Ecseg/, Remetelik /Szurdokpüspöki/, Remete-lyuk /Pilisszentkereszt/

A remete ilyenkor a barlang belsőjébe vonult vissza a kíváncsi tekintetek elől, ahonnan – a homályból – felelt a kérdésekre. Egyszer a szamarat elkapta a Duna árja, megfulladt. A remete bánatában utána ölte magát a folyóba /Kolacsovsky 1938/.

A szamár és a remete halálának módjában tér el a Pápa által /1943/ lejegyzett történet. "Egyszer a dömösi legények telerakták a szamár bödönjeit kövekkel, mire a szerencsétlen csacsi beleveszett a Dunába. A remete hiába várta vissza a hűséges állatot, nem hozott biz az se kenyeret, se húst, amit utközben a jólelkű emberek aggattak a nyakába, se vizet. Ugy halt meg odafent a barlangjában étlen-szomjan."

A Mátrában, a Kékes-tető oldalában levő remetebáráról Pápától /1943/ tudjuk, hogy "talán tíz évig élt itt az a vak remete, akit a szomszédos vörösmarti barátok tartottak étellel, itallal és vigasztalással." /Később még szólok a remete előéletéről, ami a "tragikus szerelmek" témakörébe tartozik./

Itt említem meg az ecsegi Nagy Boldogasszony templom romjait, melyet annak idején egy barlangból kiömlő csodátévő forrásra építettek. Eleinte egy remete települt a barlang mellé, majd egyre többen találtak itt gyógyulást. "Az ájtatos hivek messze földről, még Máramarosból is Processióképpen megjelentek itt ... gróf Grassalkovics Antalné is itt nyerte vissza elvesztett szeme világát" /Mocsáry 1820/.

Királyok a barlangokban

Béla király barlangjához /Béla-barlang/ füződő legendát Tompa Mihály /1846/ dolgozta fel a "Csengő barlang" című regéjében. A barlangból előlépő férfi segít somot szedni az egyszerű leánynak, majd az együttlét emlékére gyűrűvel ajándékozza meg. Ez féltékenységet ébreszt vőlegényében, kit csak nehezen tudnak megbékíteni, miközben kiderül a férfiről, hogy ő maga Béla király.

"Szép leány, érett-e a som?

Kérdi a szó, mint elébb ...

S nyájas arcu férfi most a

Szirt-üregből im kilép."

A Tompa /1846/ által megfogalmazott "Királykut" legenda Mátyás király egyik kalandjáról szól, melyben a költő elmeséli, hogyan vált jéghideggé a Telkibányai-barlang melletti forrás vize.

"Átkarolta karcsu derekát,

S piros ajkára hő csókot nyomott...

Aztán — egyik sem tudta, hogy esett,

A szép leányka ékes korsója

Véletlenül lehullt és összetörött...!

S ijedtében a völgy forrása

Azonnal jéghideggé borzadot...!"

Aba Sámuel király tevékenysége miatt a nép körében köztiszteletnek örvendett, de az arisztokrácia gyűlölte. Az 1044-es, vesztett ménfői csata után menekülés közben az ellenpárt tagjai megölték és a közeli templomban eltemették. Később a fiai holttestét elviszik az általa alapított Sár-Monostorba /ma: Abasár/ és ott egy sziklasírba újratemetik /Győrffy 1984/. E sziklasír később borospicévé nőtt. Ma a pincegazdaság egyik beugróját tekintik Aba Sámuel sirüregének. A sirüreg mellett tábla van, amelyet 1773-ban báró Haller császári tábornok állíttatott /Aba 1961/. A táblán dőögős stilusu latin nyelvű versike csufolja a királyt. "A nép körében viszont az a hír terjedt el, hogy a halott király testét és ruháit romlatlan állapotban találták meg és sebei is beforrtak, mint a szentek esetében szokott lenni /Anonymus 1200/.

Tragikus szerelmek

Horváth Elek plébános jegyezte fel a Kovácsi-hegyen /Bakony-hegység/ levő Vadlány-likhoz kapcsolódó legendát. "Van ezen hegynek egy benyilója a sziklaországba, ahová bebocsátkozva az ember egy barlangot talál, amelynek a berendezése tényleg emberi munkára vall. Van a barlangban valóságos kőtűzhely, kőágy, kőasztal, kőpad stb...

"Egy feltűnően szép leány szerelmes lett egy szegény leánybe, akiért élt-halt. Mikor a leány szülői rájöttek idilljére, mindent elkövettek, hogy ezt a szerelmet csirájában elfolytsák. – Sőt alattomban a leányt felbiztatták,

hogy hívja meg kedvesét, hadd lássák a legény derék voltát és látván őt a házasságba beleegyezzenek. — A lány, akit éjente szokott a kedvese felkeresni, felbízta kedvesét, a szülők szerető látogatására. A gyanutlanleány így lépre csalta kedvesét. A leány apja vendégül fogadva a legényt dusan megvendégelte és amikor már mámorosak voltak, kicsalta, hogy hadd mutassa be istállója gazdagságát. Kiérve az istállóba, az ott elbujtatott zsandárokkal elfogatta, láncra verette és az urak kezeibe adta. Ez az eset a leányt annyira megviselte, hogy beleőrült fájdalmába. Elbujdosott. És soha többé nem látták. Csak esténként halották a környék lakói a bánatos leányéneket. Évek múlva találták meg ruháit és csontjait a barlangban."

A Kékes-tető oldalában levő remetebarlangban élt remete korábban rablóvezér volt /Pápa 1934/, névszerint Volgotha, a cseh rablólovag. Ő szemet vetett egy nagyon szép leányra, Ilusra. Leszurta annak vőlegényét és a leányt magával vitte Dédes várába. A leány hosszú idő után megőrülve került vissza a falujába. Közben a megszurtt vőlegény, Dezső súlyos sebeiből felépült és elfogta Volgothát, szemeit kiszurta és rabul ehurcolta. Ezt még versben is megénekelte a nép:

"Sok esztendő múlva egy vak remetére
Bukkantak a Mátra hegyek tetejébe,
Kinek a szakállja oly hosszú volt már,
Hogy a földet érte, feje kopasz volt már."

Bánhorváti mellett egy hatalmas leszakadt kőhalom van. A környéken egy legendával magyarázzák a hegyomlást. Damasának, a Bán-völgy birtokosának volt egy gyönyörű leánya, aki szerelembe esett egy szegény legénnyel. A szerelmesek az erdőbe jártak, hogy együtt lehessenek, mert a leány apja ellene volt e kapcsolatnak. Egyik ilyen alkalommal, amikor a szerelmesek a természetben voltak, az apa dühében azt mondta, hogy szakadjon rájuk a hegy! – és átkává vált, a hegyoldal leszakadt, maga alá temetve a szerelmeseket. Csontjaik ma is ott vannak a kőtömbök közti barlangokban /Zámbory 1996/.

Irodalom

Aba I./1961/: Budapest-Gyöngyös-Mátra - Panorána Kiadó
p. 96-99, 107-108 Budapest

Anonymus /Kb. 1200/: Gesta Hungarorum - Pais D. 1975-ös
fordítása

Bél M./1742/: Notitia Hungariae novae historico-geographica
- IV. kötet Wien

Eszterhás István /1996/: Forstellung und Besprechung der
ungarischen Vulkanhöhlen von 16. Jahrhundert - Akten
ALCADI '94. Wiss. Beiheft zu "Die Höhle" Nr. 49.
p. 29-33 Wien

Györffy Gy./1984/: Magyarország története a honfoglalástól
a tatárjárásig - in Pach Zs. P.: Magyarország története
I. kötet Akadémiai Kiadó p. 835-870, Budapest

Gyurkovits Gy./1737/: Notitia geographico-historica Comitatus
Vesprimiensis, Simeghiensis et Szalaiensis - kézirat az Országos Széchényi Könyvtárban, Budapest

- Horváth E./1928/: Napló - kézirat a Georgicon Könyvtárban
op. cit. 177-178, Keszthely
- Kolacsovsky L./1938/: A Börzsöny multja a néphagyományok
szerint - Turisták Lapja 50. évfolyam p. 186-190,
311-318, Budapest
- Lukáts K./1943/: A Balatonfelvidék földrajza kétszáz év
előtt- Gyurkovits munkájának fordítás, A Magy. Biol.
Kut.int. Munkái, Voll. XV. p. 270-300, Tihany
- Majoros Zs./1991/: Kispétermennykői barlangok - kézirat a
Bükk Nemzeti Park adattárában, Eger
- Mocsáry A./1820/: Nemes Nógrád Vármegyének Históriai,
Geológiai és Statisztikai Esmertetése - Petróczai
betűivel III. kötet p. 19. Pest
- Pápa M./1943/: A barlangok romantikája - Barlangvilág -
13. kötet p. 1-23, Budapest
- Pesty F./1864/: Magyarország helynevei - kézirat az Ország-
os Széchenyi Könyvtárban, Budapest
- Rómer F./1868/: A barlangokról, nevezetesen a magyarhoni
lakott barlangokról - Arch. Közl. VII. kötet 2. füzet
p. 110-145, Budapest
- Tompa M./1846/: Népregék, népmondák - Pest
- Végh J./1994/: Diósjenő - Nógrád Megye Települései sorozat
5. kötete - Mikszáth Kiadó, p.46-48, Horpács
- Zámbory Z./1996/: A Damasa-szakadék keletkezésének mondája
- kézirat a szerző tulajdonában

Kolozsvári Márton és György /1373/:
Sárkányölő Szent György
/Prága, Királyi vár/

latenus consenserunt. Tunc
muneribus data quoque sic quod
captivos trutonicorum ab
ire pmitterent. Cesar rediit ce
sar rediit festinavit conan i
sualis gothfridi duxis loto
ringorum filij duxis gozulo
nis. Adveniens Cesaris i hun
gariam contra abam.

hebat. Communi autem quos red
dere non poterat. conignas
compensationem. Cesar no
noluit componere donec in
bavianam veniret. usque per
hungaros in uide. Ipsi fuerat
compositioni pacis interesset.
Venit ergo Cesar ad terminos
hungarie. et intransiit ex p

equo
anno
aba re
missis
legatis
ad ce
sarem
que pa
tis sunt querbat pmitterens
captivorum dimissione qd

re disposuit obstacula qd
hungari fluvium Pabcha
condiderunt. Inceperat uero
a legatis ab e regis rogatus e
cesar ut competeret terminum
figeret. in quo omnes capti
vos ei remitteret. et donaria
insuper ei donaret. Cesar ita
quod allectus muneribus et alijs
gravioribus negocijs ppetuit

Ismeretlen művész /14. század/:

A ménfői csata, Aba Sámuel király halálával
/Miniatura a "Képes Krónikából"/

Eszterhás István

PSZEUDOKARSZTOS HOMOKKŐMÉLYEDÉSEK VIZSGÁLATA

Magyarországon több homokkővidék van. Ezek a homokkövek kötőanyaguk minősége szerint több csoportba oszthatóak. A legmaszszívabbakat kova köti össze. Ilyenféle homokkövek vannak a Balaton-felvidéken, a Káli-medencében. Ezek sajátos lepusztulási formákat mutatnak. A homokkősziklák felszínén többek között pszeudokarsztos mélyedések vannak. Ezekben a mélyedésekben időszakosan vizek, illetve folyadékok gyűlnek össze. Gyanús volt, hogy ezek a folyadékok kapcsolatban vannak a kis medencék mélyülésével. Ebben a gondolatban megerősített minket az ausztrál pszeudokarsztos irodalom is /Bourne, Corbin, Twidale stb./. Eddig csak kevés pH-mérést tudtunk csinálni a homokkőmélyedések tócsáiban reagens szalaggal. A tócsák egyes esetekben 7 pH-értékűek voltak, más esetekben lúgosak. Az érdekes, hogy a lúgosság lefelé egyre erősebb. A felszínen csak 8 pH és alul már 10-es a pH-erősség. Tehát a kis homokkőmedencék valószínűleg lúgos oldódással keletkeztek. A méréseket és a kapcsolódó vizsgálatokat szeretnénk folytatni, hogy több adatból biztosabb megállapítások legyenek.

HOMOKKŐMÉLYEDÉSEK VIZSGÁLATA

A Papsapka homokkőtengere a Csobánc lábánál /E.I./

A mélyedések folyadéka olykor meg-
lepően lúgos /E.I./

Szenti Tamás

JELENTÉS A GYULA-BARLANG /MÁTRASZENTIMRE/ 1998. MÁJ. 31-i

ÁSATÁSÁRÓL

Bevezetés

A Magyar Karszt- és Barlangkutató Társulat Vulkánszpeleológiai Kollektívájának táborában /amely a Mátrában, a Vándor-forrás mellett lett megtartva 1998. május 30. és június 1. között/ sor került a Gyula-barlang régészeti és paleontológiai feltárására. A tábort Eszterhás István vezette, az ásatás irányítója Szenti Tamás volt. A feltárásnál igen jelentős részben működött közre Szebeni Erzsébet. A kutatást a Bükki Nemzeti Park Igazgatóságának jóváhagyásával /űisz: 22-20/1998/ és neves szakemberek bevonásával szerveztem meg.

A lelőhely leírása

/Eszterhás István leírásának felhasználásával/

A Csörgő-patak völgyében, a Vándor-forrástól mintegy 7-800 m-rel északkelet felé van a barlang. Út és csapás nélkül a völgy "ősvadonában" a patakmedret követve érjük el a völgynek azt a szélesebb teraszát, amelynek északnyugati részén nyílik a barlang. Szája 7 m széles és 2,30 m magas, befelé egyetlen nagyobb fülke következik 3,60 m-es hosszal és 2,30 - 2,70 m-es magassággal. Hozzávetőleg gömbnegyed formájú. Andezitlávában keletkezett hólyagbarlang, melyet keletkezésekor forró oldatok töltöttek ki.

A lelőhelyen folytatott korábbi ásatásról

/Eszterhás István adatai alapján/

Eszterhás Istvánék a Csörgő-patak völgyében levő Gyula-

barlang fellelésekor azonnal arra gondoltak, hogy ezt a barlangot vadászó őseink nem hagyhatták ki. A barlang a völgy egy aránylag szélesebb sík teraszára néz, 7 x 2,5 m-es száját egyetlen beöblösödés követi. A gondolatot tett követte. 1990. júl. 13-án két próbagödröt mélyítettek a barlang aljába. Ezek három réteget tártak fel. A felső 37 cm mély köves, törmelékes fekete szintet, ezt egy 2-3 cm-es sárgászöld réteg követi, majd a szálkőfenéig /10-50 cm/ homogén fekete morzsalékos kitöltés következik. Leleteket a felső 37 cm-es szintben sikerült találni. Ezeknek három csoportja volt: paleontológiai leletek, kerámiatöredékek, kőpattintékok.

Négy ásatag állati lelet került elő: egy metszőfogtöredék, egy kisméretű végtagcsont, egy égetett, nagyobb méretű végtagcsont töredéke és egy lapos csontszilánk. E leletekről semmiféle visszajelzést nem kaptak, maguk pedig nem tudták meghatározni, értékelni ezeket.

A huszonkilenc darab cseréptöredéket Szabó J. József, az egri megyei múzeum régésze volt szíves értékelni a következőképpen: "A kerámiatöredékek, az egy bütyökdíszes késő bronzkori darab kivételével valóban középkoriak, de azon belül igen különböző századokat képviselnek. A 12-13. századra keltezhetőek a fehér anyagú, csigavonalas díszítésű, illetve szürke színű, sűrűn bekarcolt párhuzamosokkal díszített darabok. A mély hornyokkal tagolt vékonyfalú darabok pedig 15. századiak. A sávos, vörös festésű darabok pedig mind a két időszakban előfordulnak."

A kőpattintékokról szakember még nem nyilatkozott. Köztük van két néhánycentiméteres vörös színű kemény szilikátos anyagú penge, melyeknek anyaga a helyszínen idegen. Valamint találtak

néhány érdekes alakú helyi andezitkövet, a gyufásdoboz nagyságútól az öklömnyiig, melyek akár "szerszámként" is használhatók lehettek, de valószínűbb, hogy csak a véletlen alakította formájukat.

A fentebb említett összes leletet, kísérőjegyzékkel, rétegmintákkal, helyszínleírással, térképvázlattal elküldték a területileg illetékes gyöngyösi Mátra Múzeumnak, ahonnan csak az Egerbe továbbított kerámiákról kaptak visszajelzést.

A leletek mellé elküldött kísérőjegyzék nem tartalmazott több adatot annál az anyagnál, ami az Alba Regia Barlangkutató Csoport Évkönyvébe is bekerült. Az évkönyvbe írt tanulmányhoz azonban mellékelve lettek a leletekről készült fekete-fehér fényképek is.

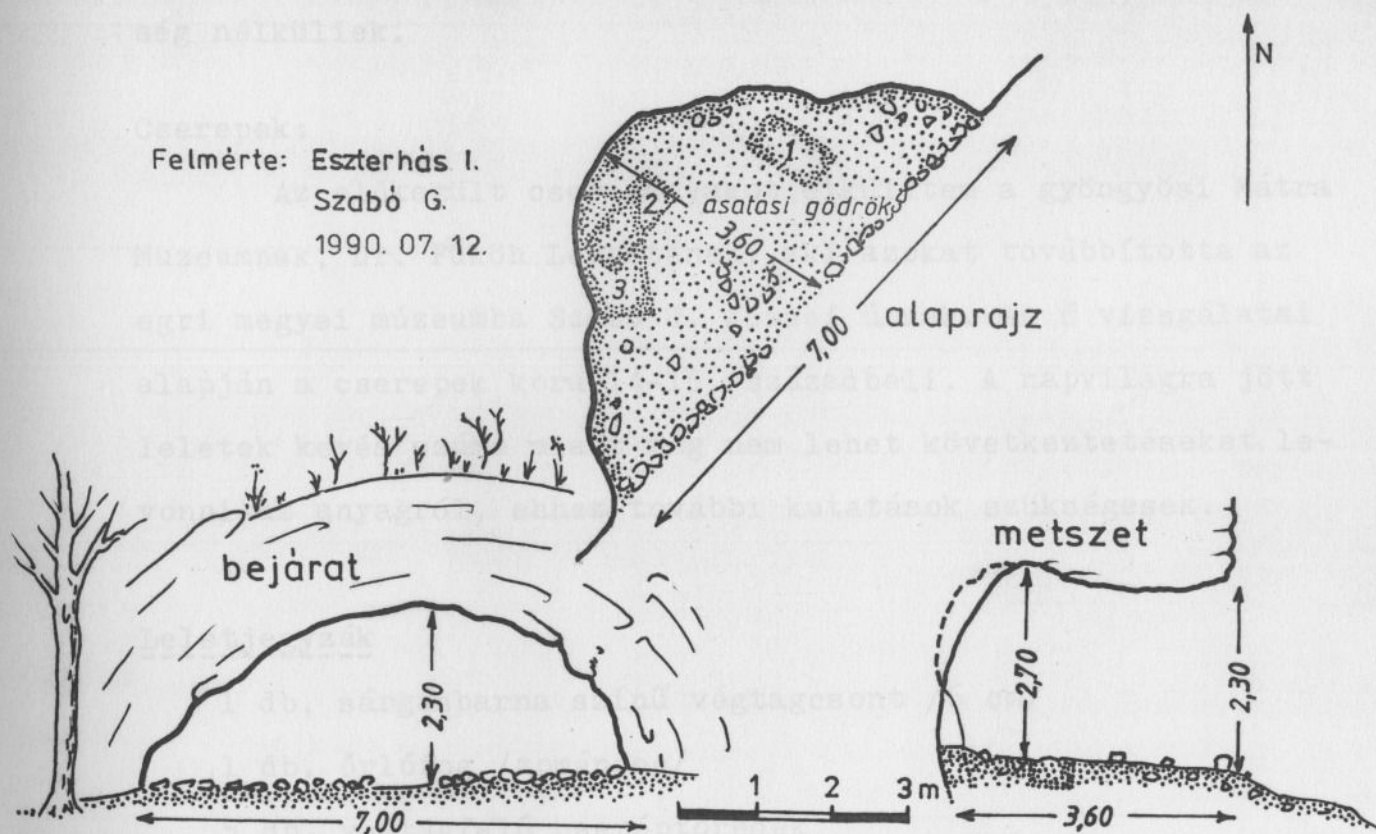
Az 1998. május 31-i ásatás menete

Az ásatásra egyéb elfoglaltságok miatt csak egy napot szántunk. A feltáró munkát jómagam mellett Szebeni Erzsébet végezte. A munkálatok befejezésekor meglátogatott bennünket Eszterhás István és Horváth Ferenc is. A kutatóárkunk mérete 150 x 85 cm felszínű volt. A korábbi próbagödrök és a mi ásatási gödrünk helyzetét a mellékelt térképen mutatjuk be.

A munkát a barlang ásatásra kijelölt területének megtisztításával kezdtük /fatuskók, kőtömbök, avar ill. szemét kihordásával/. Csak a felső kb. 35 cm-es talajréteget kutattuk át, mivel a próbaásatások során már megbizonyosodott, hogy ez a kitöltés kultúrszintje. Éppen ezért rétegmintákat sem gyűjtöttünk. Nem használtunk szitát, csak a szemünkre hagyatkoztunk. /A próbaásatások során egyébként rétegminták is lettek gyűjtve./

A leletek igen elkülönülten, összevissza helyezkedtek el, helyzetükből nem lehetett kiolvasni semmit. Azt most még nem tudtuk megállapítani, hogy mi lehet az oka a barlangtalaj bolygatottságának. Valószínűsíthetően ez emberi beavatkozás következménye, de a barlang előtt folyó patak régebbi nagy kiáradásainak is nagy szerepe lehetett ebben.

A kikerült anyagokat rögtön zacskóztuk.

A GYULA-BARLANG TÉRKÉPE AZ ÁSATÁSI GÖDRÖK HELYÉVEL

A gödrök mélyítésének ideje:

- 1. és 2. számú gödör: 1990. 07. 13.
- a 3. számú gödör: 1998. 05. 31.

A leletanyag feldolgozása

Csontok:

Az előkerült két darab csontot Dr. Kordos László professzor /MÁFI/ határozta meg.

- 1 db. disznófog /Sus scrofa/ - ebből az egy fogból nem lehet meghatározni, hogy házi-, vagy vaddisznóé a fog
- 1 db. kisragadozó végtagcsont, talán menyét /Mustela nivalis/

A recensnek bizonyult leletek minden bizonnyal természetes úton kerültek a lelőhelyre. Egyébként így magukban jelentőség nélküliek.

Cserepek:

Az előkerült cserépanyagot elküldtem a gyöngyösi Mátra Múzeumnak, Dr. Füköh Leventének, aki azokat továbbította az egri megyei múzeumba Szabó J. József úrnak. Az ő vizsgálatai alapján a cserepek kora 14-15. századbeli. A napvilágra jött leletek kevés száma miatt még nem lehet következtetéseket levonni az anyagról, ehhez további kutatások szükségesek.

Leletjegyzék

- 1 db. sárgásbarna színű végtagcsont /6 cm/
- 1 db. őrlőfog /zománcos/
- 5 db. vastagfalú cseréptöredék
- 19 db. vékonyfalú cseréptöredék

További kutatások

A Mátrában ez az egyetlen olyan barlang, amelyben tervszerű ásatások folytak, ill. remélhetőleg folynak még és ezek az ásatások eredményesnek is bizonyulnak. A területről összehasonlító anyag így csak felszíni lehet. Mivel a Mátrában kevés

olyan barlang található, amely régészetiileg ígéretes, ezért valószínűleg nem is fogja ezek közül az üregek közül egy sem felülmúlni a Gyula-barlang régészeti jelentőségét. Mindenképpen érdemes tehát a további kutatások folytatása ezen terület e régészetiileg fehér foltján. A következő ásatás során az archeológiai vizsgálatokat malakológiai vizsgálatokkal is ki kellene egészíteni. Ehhez és a még pontosabb paleontológiai vizsgálat elvégzéséhez az iszapolással nyert anyaggyűjtés elengedhetetlen lesz. Az iszapolást jelentősen megkönnyítheti majd a közelben folyó Csörgő-patak, így az a helyszínen is elvégezhető lesz.

Irodalomjegyzék

- BERTALAN KÁROLY /1976/: Magyarország barlangleltára - kézirat a Magyar Állami Földtani Intézetben, Kordos Lászlónál
- ESZTERHÁS ISTVÁN /1990/: A Nyugati-Mátra barlangjai - kézirat az Alba Regia Barlangkutató Csoport Évkönyvében, a Magyar Karszt- és Barlangkutató Társulat, a Barlangtani Intézet és a Bükk Nemzeti Park adattárában
- ESZTERHÁS ISTVÁN /1996/: Caves of the Mátra - Field Trip Guide and Abstracts 6th International Symposium on Pseudokarst, Publisher: Vulkánszpeleológiai Kollektíva, Galyatető p.10-15
- KORDOS LÁSZLÓ /1984/: Magyarország barlangjai - Gondolat Kiadó Budapest p. 290 /csak a barlang nevének említése/

Eszterhás István – Hír János

A SÁRKÁNY-BARLANGI CSONTLELETEK ÉS EZEK KORÁBÓL
LEVONT KÖVETKEZTETÉSEK

A Szent György-hegyi Sárkány-barlang 2. sz. szelelő lyukjának 1998. április 5-i feltárását követően a felső barlangjáratban, 2,5 m-rel a külszín alatt, a folyosó felszínén csontokat találtunk. Néhány koponyát, állkapocs töredéket és végtagcsontot gyűjtöttünk össze. A leleteket Dr. Hír János volt szíves meghatározni a következőképpen:

" Erimaceus europaeus	– sün
Lepus europaeus	– mezei nyúl
Mustela erminae	– hermelin
Vulpes vulpes	– róka

A csontanyag megtartási állapota azt sugallja, hogy fiatal, holocénnél nem idősebb, de szerintem még bronzkorinál idősebb sem lehet."

A leletek korára vonatkozó megállapítás alátámasztja azt a feltételezést, hogy a 2. sz. szelelő lyuk járatrendszerre a közelmúlt történeti idejében keletkezett. Tudvalévő ugyanis Gyurkovits György leírása szerint, hogy 1737-ben még az "eredeti" Sárkány-barlang "elég széles nyílással táton-gott", majd az erre rádőlt orgonák és ezek törmeléke betakarta a bejáratot. E törmelék közti rések jelentik a ma ismert barlangot. Arra a kérdésre nem tudjuk még egyenlőre a pontos választ, hogy mikor történt ama bizonyos orgonadőlés, amely betakarta a 250 évvel ezelőtt ismert barlangszáját – az 1757-es, Vércse-szirtet is kialakító nagy súvadás, vagy valamelyik későbbi omlás?

Bakterházi István

A CSÖRGŐ-LYUK TÁRSASÁGÁNAK

A Bükk Nemzeti Park Igazgatóságának 22-4/98. sz. határozata szerint az MKBT Vulkanopaleontológiai Kollektívája kapott engedélyt a Mátramentüre közigazgatási területén lévő ágavári Csörgő-lyuk 1997. március 13-án a salgótarjáni "Sziklaorvosi Hegymászó és Barlangász Klub" által feltárt ún. Elvezető-ágának térképezésére. A barlang bejáratának barobbanása előtt ez az ág is ismert volt – ezt kőmosási nyomok is mutatják –, de az elmúlt

5.

DOKUMENTÁCIÓS MUNKÁK

A Csörgő-lyuk Elvezető-ágának térképezését 1998. május 30-31-én elvégeztük.

A térképezés terepi munkáit Bakterházi István katasztrófamentesítési osztály vezetője vezette, Guly Zoltán, Székely Zoltán és Székely Tamás végezték. A terepi felmérést követően Bakterházi István megalkototta az Elvezető-ág 1:300 arányú alaprajzát és kelet-nyugati irányú metszetét, továbbá ezt illusztrálta az 1990-ben készült barlangtérképhez előkészítve a jelenleg ismert részek új, egységes térképét. Az Elvezető-ág 55 m hosszának bizonyult, így a Csörgő-lyuk teljes hossza /1998. május 31-én/ 425 m. /mélysége továbbra is maradt 29,60 m./ A jelenlegi térképezési munka után igazoltá vált, hogy a Csörgő-lyuk nemcsak legnagyobb méretű barlangja – megalkotva a Mátramentüre területén a legnagyobb méretű barlangrendszerét –, hanem a legnagyobb méretű barlangrendszer is.

Eszterhás István

A C S Ö R G Ő - L Y U K T É R K É P E Z É S E

A Bükk Nemzeti Park Igazgatóságának 22-4/98. sz. határozata szerint az MKBT Vulkánszpeleológiai Kollektívája kapott engedélyt a Mátraszentimre közigazgatási területén lévő ágasvári Csörgő-lyuk 1997. március 15-én a salgótarjáni "Sziklaorom Hegymászó és Barlangász Klub" által feltárt un. Elveszett-ágának térképezésére. A barlang bejáratának berobbantása előtt ez az ág is ismert volt – ezt kormozási nyomok is mutatják –, de az elmúlt közel 50 évben feledésbe merült, "elveszett".

A Csörgő-lyuk Elveszett-ágának térképezését 1998. május 30-31-én elvégeztük.

A térképezés terepi munkáit Eszterhás István kutatásvezető /ig.sz: 087/ irányítása mellett Sály Zoltán, Szebeni Erzsébet és Szent Tamás végezték. A terepi felméréseket követően Eszterhás István megszerkesztette az Elveszett-ág 1:100 arányú alaprajzát és kelet-nyugati irányú metszetét, továbbá ezt illesztette az 1990-ben készült barlangtérképhez elkészítve a jelenleg ismert részek új, egységes térképét. Az Elveszett-ág 55 m hosszúnak bizonyult, így a Csörgő-lyuk teljes hossza /1998. május 31-én/ 425 m. /Mélysége továbbra is maradt 29,60 m./ A jelenlegi térképezési munkák után igazolttá vált, hogy a Csörgő-lyuk hazánk legnagyobb nemkarsztos barlangja – megelőzve a homokkőben alakult 400 m-es pilisborosjenői Papp Ferenc-barlangot.

A barlangág térképezésénél műanyag korongokra ütött számokat szögeltünk a fix pontok helyére. Ez lehetővé teszi az utólagos ellenőrzést, különös tekintettel arra, hogy az eddigi tapasztalatok szerint a barlang egyes részeiben olykor jelentős elmozdulások történnek.

A terepi munkák során három alkalommal történt le szállás a barlangba: Először 1998. V. 30-án 8-10 óra között az Elveszett-ág térképezést elősegítő megtekintésére. /résztevők: Eszterhás István, Lukács Attila, Sály Robin, Sály Zoltán/ Másodszor 1998. V. 30-án 11-16 óra között az Elveszett-ág poligon vonal menti felmérésére /résztevők: Eszterhás István, Sály Zoltán, Szebeni Erzsébet, Szent Tamás/ Harmadszor 1998. V. 31-én 10-13 óra között a részletek felmérésére és az egész barlang átnézésére /résztevők: Eszterhás István, Horváth Ferenc, Sály Zoltán/.

A Denevér-terem időszakos tavát feltöltődve találtuk. Egyébként a felszínen, a Vándor-rét barlang felőli, mélyebb részén is időszakos tó alakult, amit még soha nem tapasztaltunk. Erősen nedves és sáros volt még a barlang 2.Körjárata. A barlang további részei a megszokott "porszáraz" állapotot mutatták. A Meglepetés-terem mélypontjának két helyén is erős vízcsobogás hangját hallottuk egy ismeretlen /még feltárás előtt álló/, a Meglepetés- és Denevér-terem közti részből. Mi is azt a nézetet valljuk, hogy a következő feltárásokat elsősorban ide kell összpontosítani. Mindössze két röpködő kis patkósrú denevért észleltünk. /1998. februárjában, megbízható információk szerint, több mint 100 denevér pihent a Meglepetés-teremben./

A barlangban mi természetesen az írott és íratlan környezetvédelmi szabályoknak megfelelően viselkedtünk.

A munka során a kutatási engedélyt magunknál tartottuk, de tevékenységünket senki nem ellenőrizte.

Új barlangrészt nem találtunk.

A Csörgő-lyuk javasolt felügyeletét kollektívánk sajnos nem tudja elvállalni, mert tagságunk többsége a Dunántulon lakik, innen pedig túl messze van a barlang és anyagi lehetőségeink úgyszólván siralmasak /a pályázati lehetőségek zömét a "tűzhöz közel lévő, mondvacsinált társaságok" elhappolják, nekünk pedig csak alkalmi "alamizsna" jut/. Viszontjavasoljuk azt, hogy a salgótarjáni klubbal kössenek felügyeleti szerződést, kik közelebb vannak a barlanghoz és eddig is a legtöbbet tették a barlang érdekében – pl. kb. egyharmadát ők tárták fel – és szívügyüknek érzik a barlang további sorsát is. Mi viszont, kölcsönös elfogadás esetén, e klub szakmai irányítását tudnánk elvállalni.

Jelentésünkhöz mellékeljük a Csörgő-lyuk Elveszett-ágának alaprajzát, kelet-nyugati irányu metszetét 1:100 méretarányban és a Csörgő-lyuk teljes térképét 1:400 méretarányban, valamint az ujonnan mért rész térképezési jegyzőkönyvét.

A Csörgő-lyuk Elveszett-ágának térképezési jegyzőkönyve

A barlang bejárata kb. 530-540 m tengerszint feletti magasságban van /a különböző térképekről más-más adat olvasható le!/
 A "0" pont a bejárati kutgyűrű aljától 1,50 m-rel lejjebb van.

mérési pont	koordináta m-ben			Két pont között mért adat		
	x	y	z	zsinór-hossz m-ben	mágneses irány-szög	lejtő-szög
1.	± 0	± 0	± 0	6,30	235°	-12°
2.	-3,45	-5,05	-1,30	6,20	161°	-86°
3.	-4,05	-4,90	-7,50	4,05	235°	-45°
4.	-5,70	-7,25	-10,40	2,60	235°	-60°
5.	-6,50	-8,20	-12,65			
4.	-5,70	-7,25	-10,40	2,50	92°	+18°
6.	-5,80	-4,90	-11,10	5,00	195°	+10°
7.	-10,60	-6,05	-8,85	1,70	14°	-5°
8.	-8,85	-5,80	-9,00	2,10	118°	+1°
9.	-9,85	-3,85	-8,95	1,55	26°	-42°
10.	-8,85	-3,40	-10,0	4,20	140°	-52°
11.	-10,60	-1,50	-13,25	2,90	200°	-25°
12.	-13,20	-2,55	-14,60			

MÁTRASZENTIMRE, ÁGASVÁR

A CSÖRGŐ-LYUK ELVESZETT-ÁGÁNAK ALAPRAJZA

Felmérte: 1998. V. 30-31-én

Eszterhás István,

Sály Zoltán,

Szebeni Erzsébet,

Szenti Tamás

A barlangág hossza: 55,00 m,

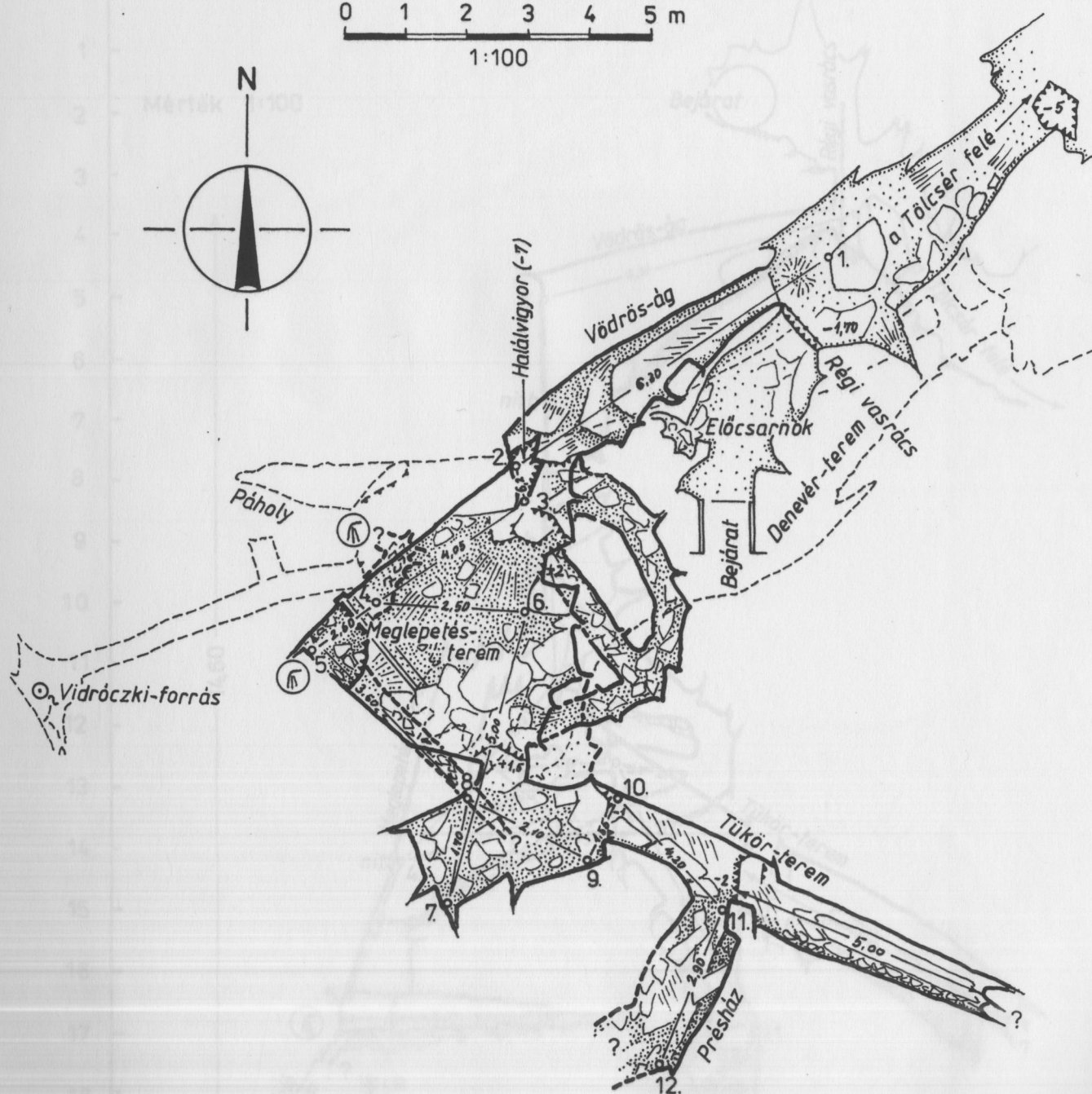
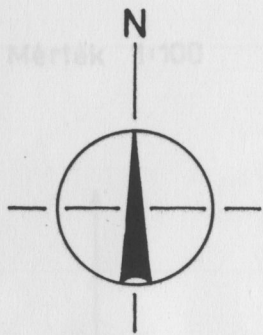
relatív mélysége: 14,60 m,

abszolút mélysége: 18,30 m

 csobogás hangja

Szerkesztette: Eszterhás István

0 1 2 3 4 5 m
1:100

MÁTRASZENTIMRE, ÁGASVÁR

A CSÖRGŐ-LYUK ELVESZETT-ÁGÁNAK KELET-NYUGATI IRÁNYÚ METSZETE

Felmérte: 1998. V. 30-31-én

Eszterhás István,

Sály Zoltán,

Szebeni Erzsébet,

Szenti Tamás

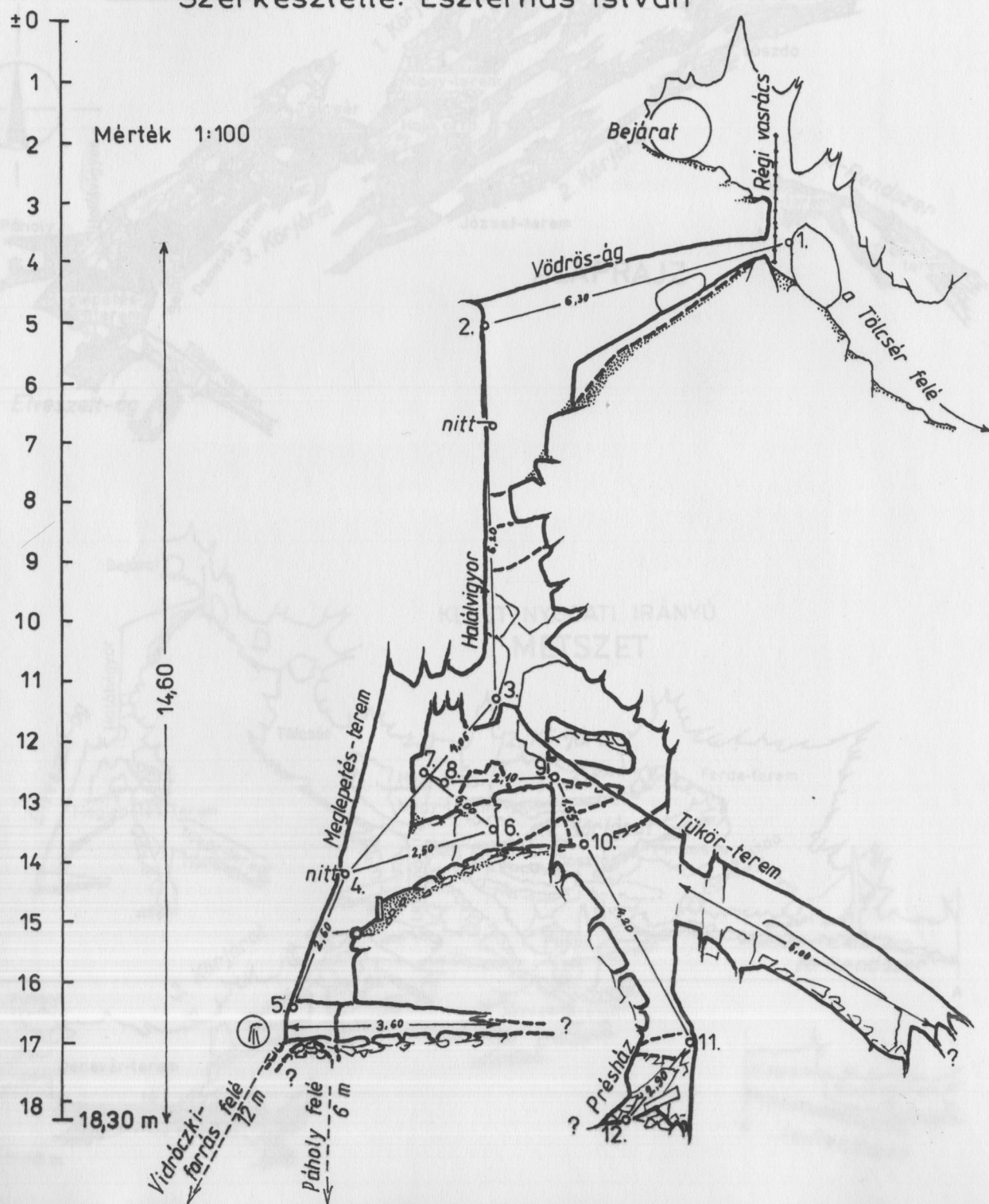
A barlangág hossza: 55,00 m,

relatív mélysége: 14,60 m,

abszolút mélysége 18,30 m

⊗ csobogás hangja

Szerkesztette: Eszterhás István

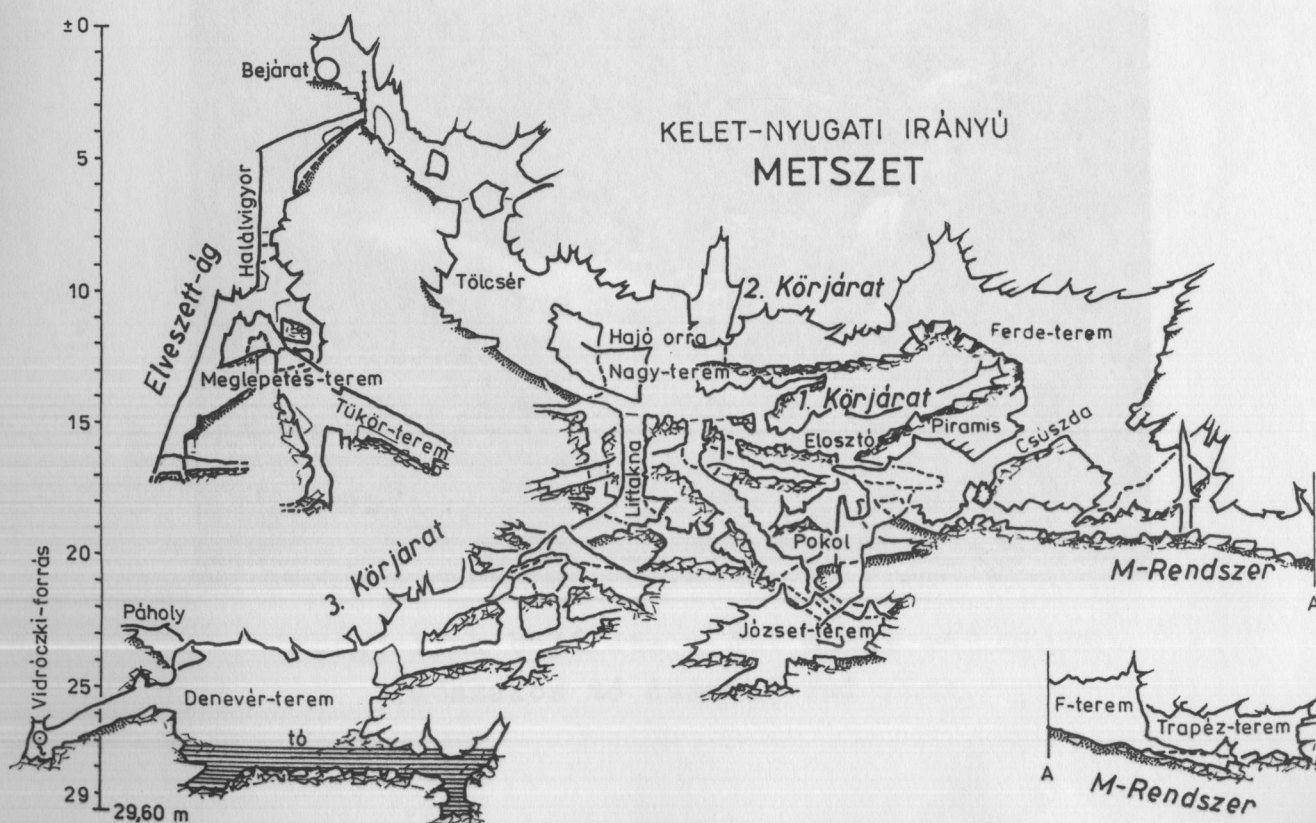
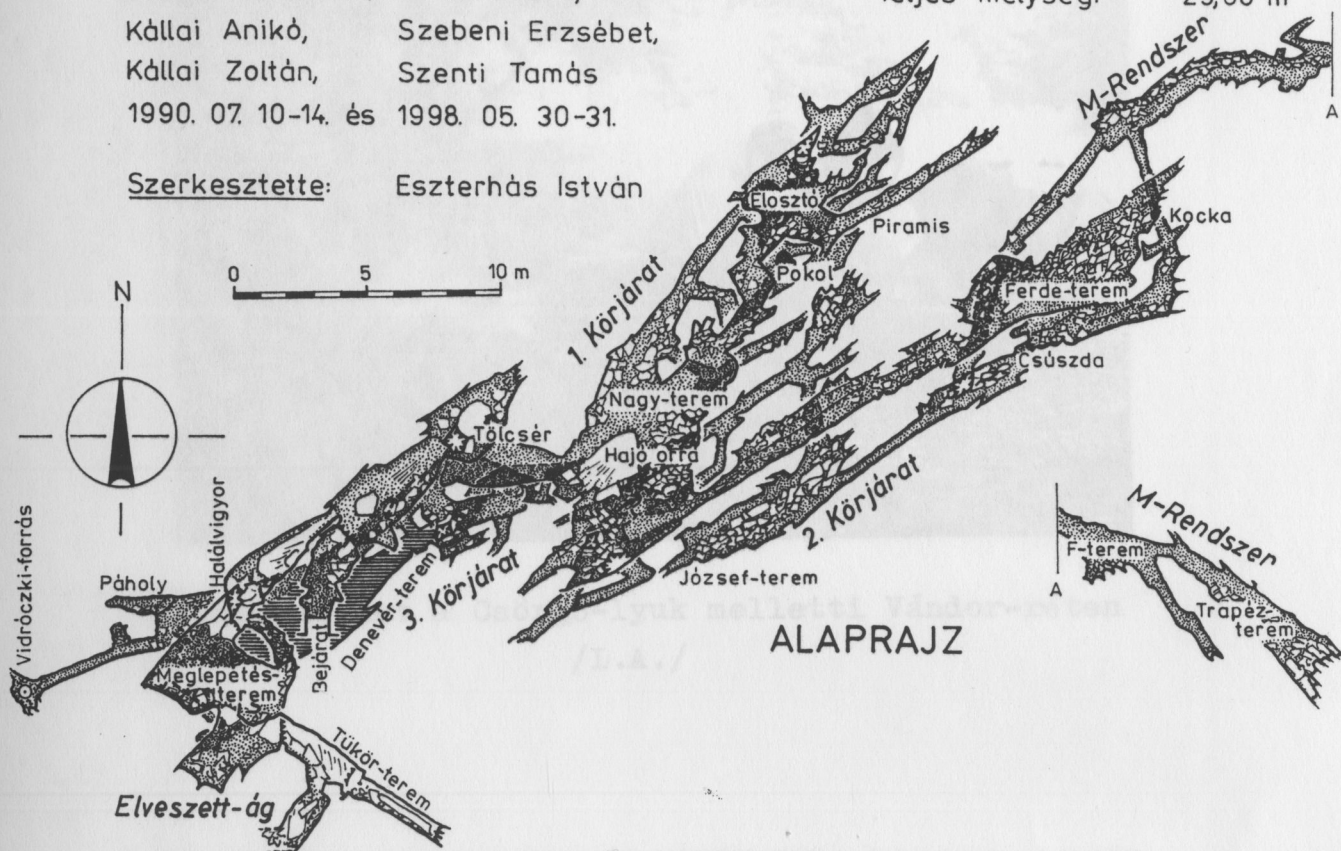

MÁTRASZENTIMRE, ÁGASVÁR CSÖRGŐ - LYUK

Felmérte: Makra Gusztáv,
Buda László, Manga Mihály,
Dezső József, Sály Zoltán,
Eszterhás István, Szabó Géza,
Kállai Anikó, Szebeni Erzsébet,
Kállai Zoltán, Szebeni Tamás
1990. 07. 10-14. és 1998. 05. 30-31.

Kataszteri szám: 5230 /1
Közet: riódácittufa
Teljes hosszúság: 425,00 m
Teljes mélység: 29,60 m

Szerkesztette: Eszterhás István

CSÖRGŐ-LYUKI TÁBOR

Tábori élet a Csörgő-lyuk melletti Vándor-réten
/L.A./

A Csörgő-lyuk bejárata előtt a sok eső miatt
időszakos tó duzzadt fel /L.A./

CSÖRGŐ-LYUK

A barlang felújított bejárata /L.A./

Alászállás a Halálvigyor-aknában /L.A./

CSÖRGŐ-LYUK

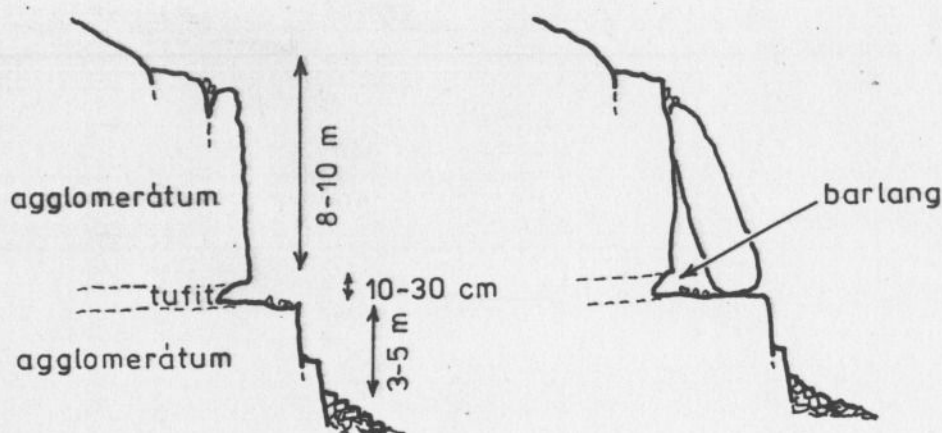
A Meglepetés-teremből nyíló kis átjárófülke /L.A./

A Meglepetés-terem nyugati sarka, innen hallatszik
a vízcsobogás /L.A./

F E H É R - S Z I K L A H A S A D É K A

Pilisszentlélektől ÉNy-ra kb. 2 km-re a zöld jelzésű turistaút vezet végig a Ráró-hegy gerincén. Itt több kisebb-nagyobb sziklakibúvás található, közülük a turista-térképen is feltüntetett Fehér-szikla a legnagyobb. Tetején betonlapokkal körülvett háromszögelési pont található 462 m tengerszint feletti magasságban. A kb. 50-60 m hosszú, 10-15 m magas andezit-agglomerátum anyagú sziklafal alsó harmadában 15-20 cm vastag, világos színű finom szövetű tufa, vagy tufitréteg van. Ez a réteg könnyen mállik, porlódik, ezért a fölötte levő agglomerátumpad alapja is bizonytalanabb, könnyebben leszakadozik. A tufitréteg alatt az agglomerátum kiálló permet alkot. Jellemző metszete:

A barlang kialakulása ezek után már egyértelmű. A fentről levált és a falnak támaszkodó kőtömbök hozták létre. Alul jól látszik a tufit "szinlője" is. Vagyis a barlang a sziklafal lába fölött 3-4 m magasságban kialakult sziklapad szintjében található a fal közepe táján néhány lezuhant nagyméretű kőtömb mögött/alatt. Átjárni nem lehet rajta, mert mindkét végén nagyon szűk a kijárata. Összhossza 4,2 m.

Szűk folyosója háromszög keresztmetszetű, csak féloldalt fekvé lehet benne kúszni. Egy kőtömb két részre osztja a keleti végét. Aljzatán elporlott tufit, apró kőtörmelék és besodort avar található. Képződmények, ásványi kiválások nincsenek benne. g. hossza: 4,2 m. méretarány: 1:50

Felmérte: Szilvay Péter 1998. 02. 14.-én

ALAPRAJZ

METSZETEK

HELYSZÍNVÁZLAT

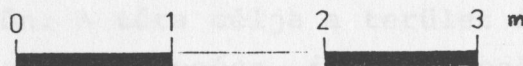

PILISSZENTLÉLEK, RÁRÓ-HEGY

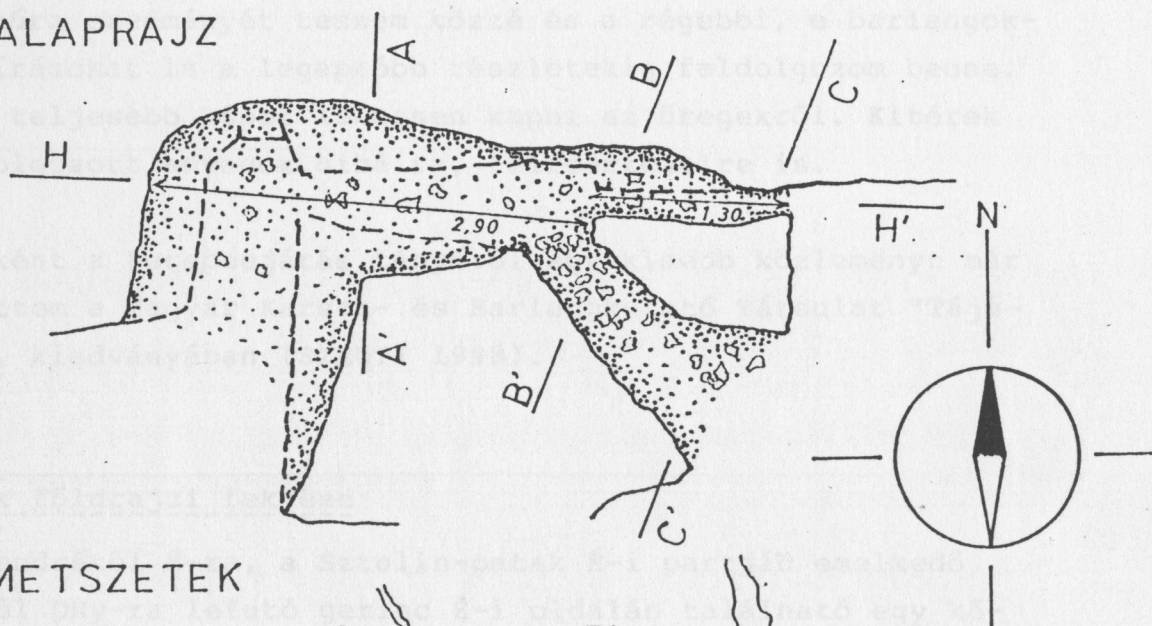
A FEHÉR-SZIKLA HASADÉKA

A barlang hossza: 4,2 m, méretarány=1:50

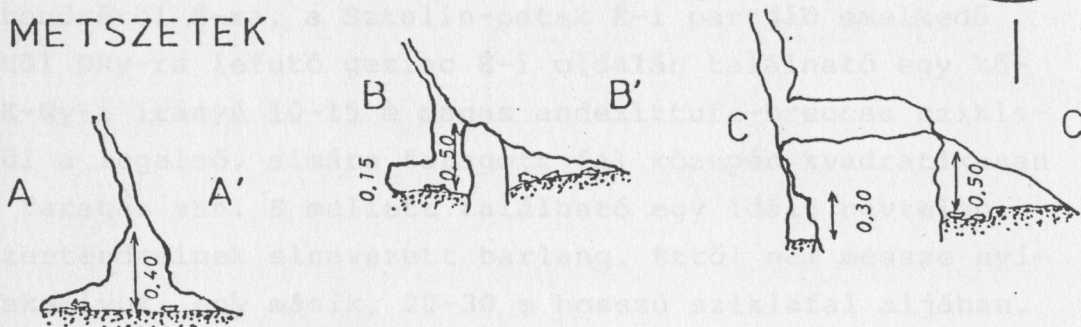
Felmérte: Szilvay Péter 1998. 02. 14.-én

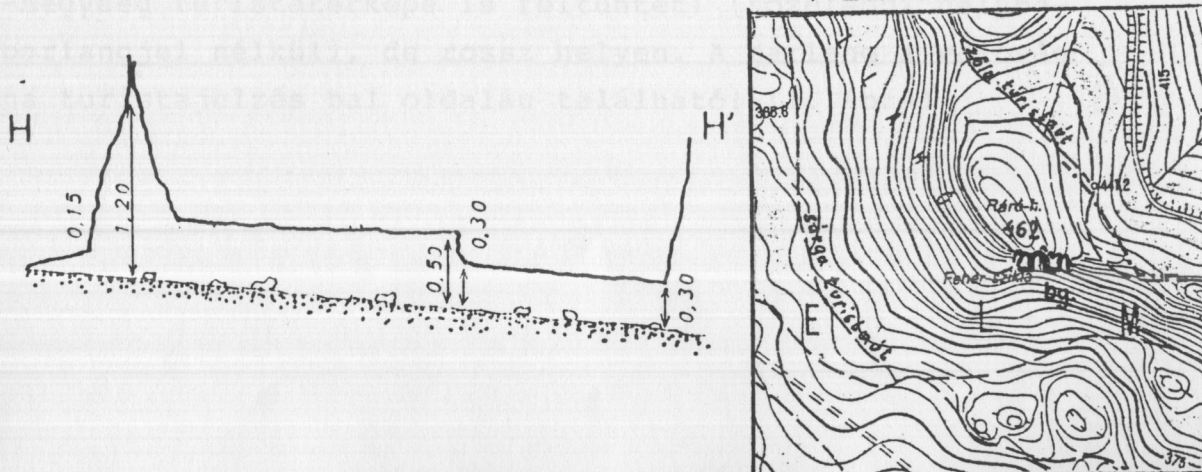
ALAPRAJZ

METSZETEK

HELYSZÍNVÁZLAT

SZENTI TAMÁS

A szentendrei Asztal-kő barlangjai

1997. december 21.-én terepbejárást tartottam két ismerősömmel a szentendrei Asztal-kőn. A túra célja a terület irodalomból már megismert 2 barlangjának megkeresése, feltérképezése, áttanulmányozása és fotodokumentációjának elkészítése volt. Jelen tanulmányban a túra eredményét teszem közzé és a régebbi, e barlangokról szóló írásokat is a legapróbb részletekig feldolgozom benne, hogy minél teljesebb képet lehessen kapni az üregekről. Kitérek még a feldolgozott anyagok hibáira, félreértéseire is.

Egyébként a terepbejárás tényéről egy kisebb közleményt már megjelentettem a Magyar Karszt- és Barlangkutató Társulat "Tájékoztató" c. kiadványában (SZENTI 1998).

A barlangok földrajzi fekvése

Szentendrétől É-ra, a Sztelin-patak É-i partján emelkedő Asztal-kőtől DNY-ra lefutó gerinc É-i oldalán található egy kőbánya. A K-Ny-i irányú 10-15 m magas andezittufa-breccsa sziklafalak közül a legalsó, simára faragott fal közepén kvadratikusan kiváltott faragás van. E mellett található egy idáig névtelen, általam Szentendreinek elnevezett barlang. Ettől nem messze nyílik a Macska-lyuk, egy másik, 20-30 m hosszú sziklafal aljában.

Itt kell megjegyeznem, hogy a Macska-lyuk nevet a Pilis és a Visegrádi-hegység turistatérképe is feltünteti (közelebbi helybejelölés, barlangjel nélkül), de rossz helyen. A barlang a valóságban a sárga turistajelzés bal oldalán található! (1. ábra)

A barlangok története

Jelenlegi ismereteink szerint a Macska-lyukat először Bél Mátyás -neves tudósunk- említette meg Notitiájában az alábbi módon: "E hegyben nem egészen mindennapi barlangokat is találni. Szentendre városa fölött van egy kőbányához hasonló barlang a sziklába bemélyedve. Sokan azt hiszik, hogy a törökök vágták ki kőfejtés céljára. Most a rackajuhnyájnak ad menedéket ha vihar fenyeget." Bél egyébként a Visegrádi-hegység barlangjai közül ezt az egyet említi konkrétan, beazonosíthatóan. Azért merem ilyen biztosan kijelenteni, hogy a Macska-lyukat írja le, mivel Szentendre közelében nem ismeretes másik olyan barlang, amely akárcsak egy kisebb juhnyáj befogadására is képes volna. A Sas-kövi-barlang ugyan elég nagy, de jellege miatt (hosszú, keskeny folyosó) nem lehetett alkalmas juhhodálynak.

Bél Mátyás után dr. Mottl Mária említi meg a Macska-lyukat kéziratban maradt munkájában (MOTTL 1940 körül) szentendrei Szelim-barlang néven. Ezt a kéziratot mindezidáig nem sikerült felkutatnom, ezért az abban leírtakról csak vázlatos ismeretem van Bertalan Károly 1976-os munkája alapján (ennek megfelelően lásd Mottl adatait a Bertalan munkánál).

1956-ban dr. Vastagh Gábor ír a Macska-lyukról, de tévesen annak nevét a Sas-kövi-barlang szinoním neveként adja meg (VASTAGH - SCHÖNVISZKY 1956). Ezt a téves megállapítást aztán Bertalan Károly is átveszi és munkáiban tévesen dokumentálja (BERTALAN 1958, 1976). Majd Bertalan 1976-os kézírata alapján a Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztérium Barlangtani Intézetének nyilvántartásába is ez a hibás adat kerül be.

Erre a hibára először Schönviszky László reagált az alábbi módon (VASTAGH - SCHÖNVISZKY 1956): "Ami a Macska-lyuk elnevezést illeti, egy környékbeli felhívta figyelmemet egy másik barlangra. Azt mondta ő Macska-lyuknak. Ezt az Ókúttól kiinduló és az Asztalkőre vezető sárga útjelzésbe torkolló sárga kör jelzésű turista út mellett mutatta meg és ez már tisztán mesterséges üreg, talán

egykori pince." Azt nem lehet tudni, hogy Bertalan miért Vastaghnak hitt és miért nem Schönviszkynek, akivel egyébként jó barátságban volt és több közös munkájuk is megjelent.

1966-ban Kiss Imre a Szentendrei Idegenforgalmi Hivatal vezetője hívta fel a figyelmét Erdélyi Istvánnak a Macska-lyuk emlékeire. A helyszínt megvizsgálták, de ásatást nem tudtak végezni (ERDÉLYI 1971). Majd 1975-ben Mihály Péter említi meg a barlangot a Pest megyei kaptárkövekkel kapcsolatban (MIHÁLY 1975). "Erdélyi István szóbeli közlése után 1973-ban a helyszínen vizsgáltam meg a Macska-lyuk melletti fülkenyomokat." Ekkor minden bizonnyal a barlangot is megtekintette. Újabban Skerletz Iván vizsgálta meg az üregeket, aki elég részletes leírást is adott róluk és a Macska-lyuk rakott kőfaláról egy fényképet is közzétett (SKERLETZ 1978). Ő volt az első leíró, aki két külön barlangot említett meg az Asztal-kőn. Skerletz adatai kerültek be a Magyarország Régészeti Topográfiájába (TORMA 1986). Skerletz egyébként igazat adott Erdélyi Istvánnak, hogy a Holdvilág-árok érdekes régészeti emlékei nem egyedülállóak, hanem ide sorolta a Macska-lyuk és a Sas-kövi-barlang alakulatait is.

Most pedig szeretnék visszatérni a már említett Bertalan-féle barlangkataszterhez (BERTALAN 1976), aminek tüzetes átnézése után sikerült további adatokra bukkannom e két barlanggal kapcsolatban. Nyergeshegyi üregek néven a Macska-lyukat és a Szentendrei-barlangot említi meg. A rövid leírás Skerletz Iván 1975. jún. 3.-ai telefonos közlése alapján íródott, amely közli a két természetes! üreg méreteit, az informátor nevét és a közlés dátumát. Majd 1976. VII. 2.-án kiegészítésként hozzáteszi: "Megadja a részletesebb adatokat (Skerletz). Mesterségesek." De ez még nem minden! Szentendrei Szelim-barlang néven is megemlíti a Macska-lyukat Mottl M. 1940-es kéziratának és a Pilis-hegység 1974-es turisztatérképének adatait átvéve. Mottl adatai alapján leírja, hogy andezittufában található ill. Macska-lyuk is a neve és a topográfiaját.

Ez volt a két objektum eddigi kutatástörténete, amiből az tűnik ki, hogy igencsak kevés érdemleges dolgot tudunk erről a két igen érdekes helyről.

A barlangok leírása

A Szentendrei-barlang méretét Skerletz 3x5 m-ben adja meg, amely a mi felmérésünk adataival nagyjából (nagyságrendileg és arányait tekintve) megegyezik. Eredetileg sziklaeresz jellegű volt.-mint jelenleg a Macska-lyuk-, de a nyitott részéhez lepotyogott hatalmas sziklatömbök által barlangszerűbbé vált, jobban elzáródott a külvilágtól. A barlang mesterséges eredetű, valószínűleg a középkorban itt folytatott kőbányászat során keletkezett. Belseje félhomályos, kopár, amely -mint a benne talált csontok is megerősítik ezt- a kisragadozók számára megfelelő búvóhelyet biztosít. Befoglaló kőzete a környék vulkanikus eredetű kőzete, azaz andezittufa és andezitbreccsa.

A Macska-lyuk is ebben a kőzetben lett kialakítva, feltehetően egyazon korban, egyazon módszerrel és egyazon céllal. Ez az üreg szabálytalan alakú, legnagyobb mélysége Skerletz szerint 7 m, a mi mérésünk alapján 7,5 m mélyen nyúlik be a legszélesebb részén a sziklafalba. Legkeskenyebb részén is eléri ez a méret a 2,2 métert. Hossza 23,5 m. Jobb oldalán függőleges, félig leomlott kúrtó nyomai is látszanak még. Ennek alapján feltételezhető, hogy a sziklahelyiség régebben még hatalmasabb lehetett. Ehhez fogható barlangot nem ismerünk a Visegrádi-hegység területén. Nyílt oldalánál 10 m hosszú rakott kőfal található, melyből 3-4 leomlott kőrakás fut ki (egykori helyiségek falai?). A barlang közelében további, nehezen megfigyelhető kőfalról ír Skerletz. Az általa megjelentetett fényképen jól láthatóak a külső falból a barlang belseje felé lefutó kőrakások, amelyeket mi már nem tudtunk megtalálni. Valószínűleg emberi rombolás következtében tűntek el ezek, de talán a jelenlegi talpszint alatt még felismerhetőek lennének ezen falaknak az alapjai.

A barlangok morfológiai kisformái a mesterséges eredetű véssz nyomok ill. a puhább kőzet kipergése következtében kialakult kis hasadékok.

Megállapítás (1978): Ismeretlen kaptárkö a Dunakanyarban. Duna-

A barlangoknak (tudományos szempontból nézve), elsősorban archeológiailag van jelentősége, gyakorlati szempontokat figyelmebe véve pedig több embernek is megfelelő menedékhelyet jelentenek, amit a múltban biztosan többször is kihasználtak. Már Skerletz István is leírja az ásatások szükségességét, amivel én a legnagyobb mértékig egyet is értek. Igen valószínű, hogy eddig ásatások azért nem történtek, mert jelentős mennyiségű kitöltést kellene átvizsgálni mindkét helyen és szenzációs felfedezéssel sem kecsegtet a feltárás. De mithogy fontos helytörténeti adalékokkal szolgálhatna egy esetleges régészeti vizsgálat, ennek megajtése előbb-utóbb mindenképpen indokolt volna.

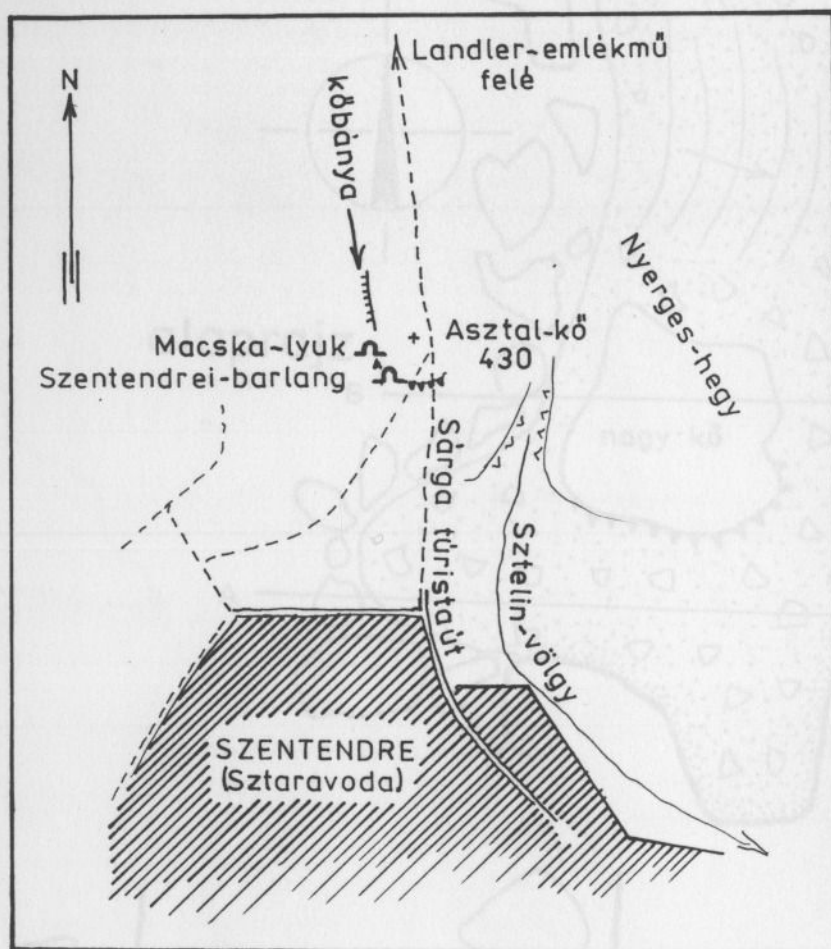
A feltárás fényt deríthetne a -minden bizonnyal- középkori kőbányászat emlékeire és arra, hogy még milyen célt szolgáltak ezek az érdekes üregek, mi volt a rakott kőfalak célja, tényleg használták-e ezeket a pásztorok menedékhelyként? Ez utóbbi birkaürüléknyomok és elhullajtott gyapjúmaradványok alapján lenne megállapítható.

IRODALOM

- BERTALAN KÁROLY (1958): Magyarország nem karsztos eredetű barlangjai. Karszt- és Barlangkutató Tájékoztató, Bp. p. 20.
- BERTALAN KÁROLY (1976): Magyarország barlangleltára. Kézirat a Magyar Állami Földtani Intézetben Kordos László professzornál. Bp.
- ERDÉLYI ISTVÁN (1971): Pomáz - Holdvilágárok. Archeológiai Értesítő (98. évf.) Bp. p.88-89.
- MIHÁLY PÉTER (1975): A Pest megyei kaptárkövek topográfiája. Studia Comitatus (Tanulmányok Pest megye múzeumaiból). III. köt. p. 41, 49.
- MOTTL MÁRIA (1940 körül): Ásatásra alkalmas barlangok. Kézirat a hagyatéki anyagban.

AZ ASZTAL-KŐ BARLANGJAI

VÁZLAT

1. ábra

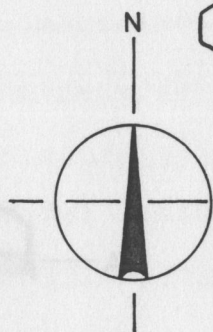
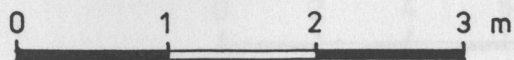
SZENTENDRE, ASZTAL-KŐ

SZENTENDREI-BARLANG

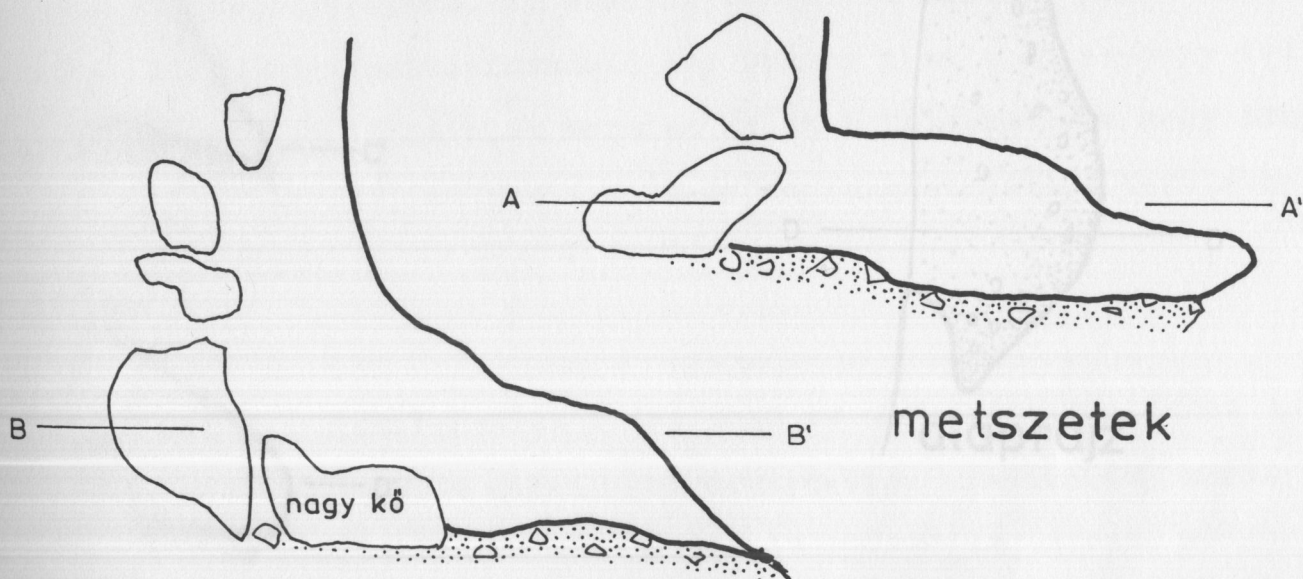
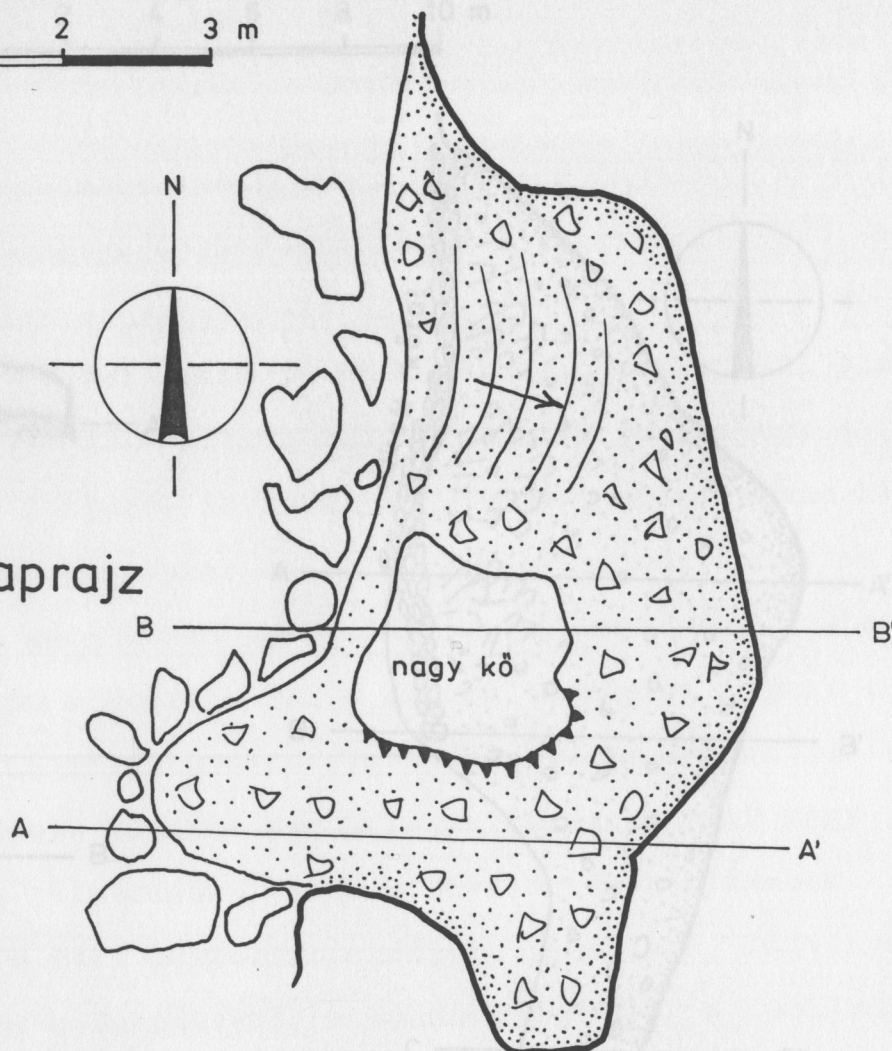
Felmérte: Ferenczi Balázs, Sarvajcz Zoltán és Szent Tamás

Szerkesztette: Szent Tamás Felmérve: 1997. dec. 21-én

A barlang hossza 3,10 m, szélessége 5,70 m, mérték 1:50

alaprész

metszetek

SZENTENDRE, ASZTAL-KŐ

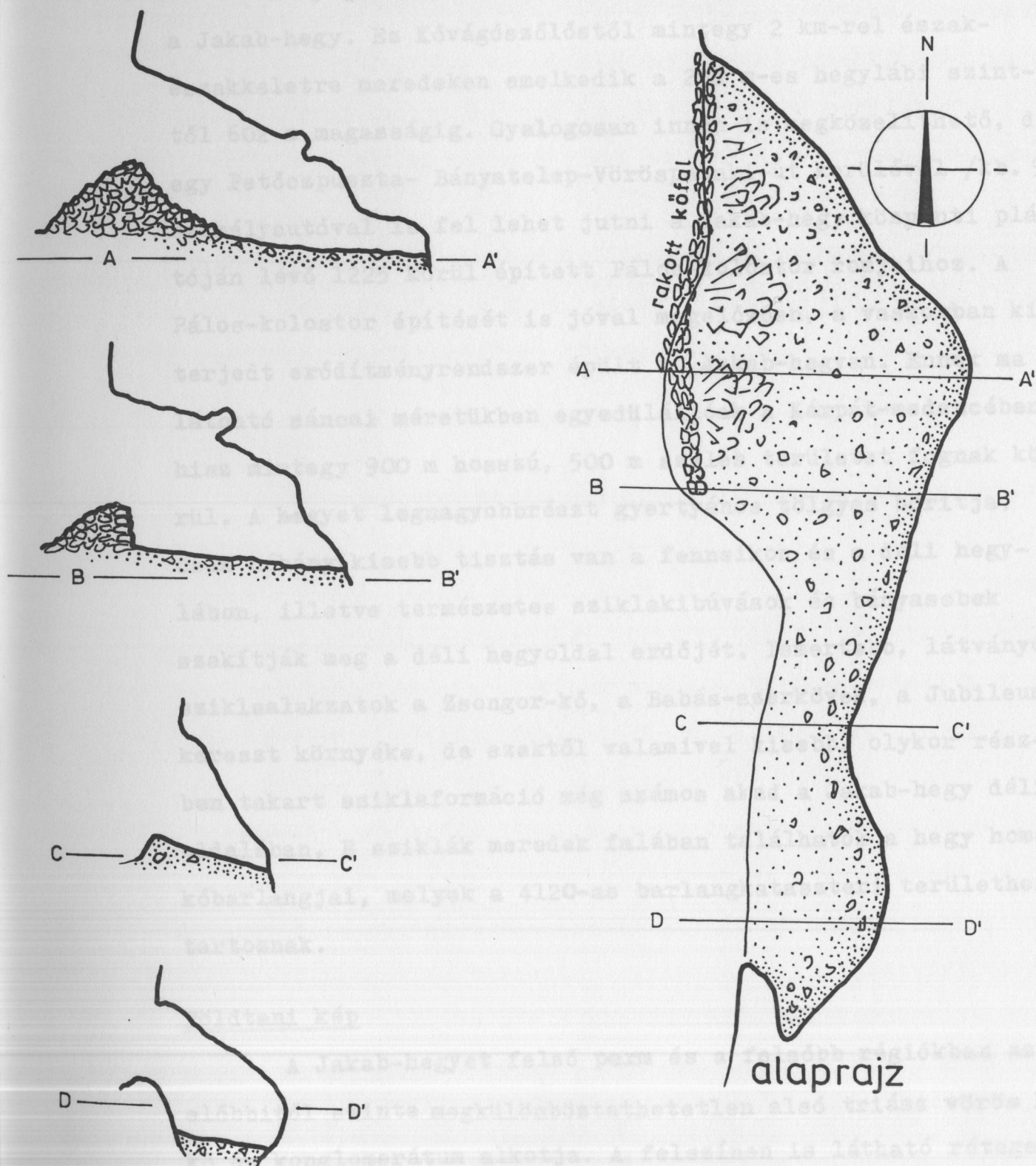
MACSKA-LYUK

Felmerte: Ferenczi Balázs, Sarvajcz Zoltán és Senti Tamás

Szerkesztette: Senti Tamás Felmerve: 1997. dec. 21-én

A barlang hossza 7,50 m, szélessége 23,50 m, mérték 1:157

0 2 4 6 8 10 m

alaprajz

metszetek

Eszterhás István

A J A K A B - H E G Y B A R L A N G J A I

Földrajzi helyzet

A Nyugat-Mecsek déli peremének legimpozánsabb része a Jakab-hegy. Ez Kővágószőlőstől mintegy 2 km-rel észak-északkeletre meredeken emelkedik a 250 m-es hegylábi szinttől 602 m magasságig. Gyalogosan innen is megközelíthető, de egy Petőczpuszta- Bányatelep-Vöröspataki-út kerülővel /kb. 9 km/ személyautóval is fel lehet jutni a Jakab-hegy központi platóján lévő 1225 körül épített Pálos-kolostor romjaihoz. A Pálos-kolostor építését is jóval megelőzően, a vaskorban kiterjedt erődítményrendszer épült a Jakab-hegyen. Ennek ma is látható sáncai méretükben egyedülállóak a Kárpát-medencében, hisz mintegy 900 m hosszú, 500 m széles területet fognak körül. A hegyet legnagyobbbrészt gyertyános tölgyes borítja, csak néhány kisebb tisztás van a fennsíkon és a déli hegylábbon, illetve természetes sziklakibúvások és bányasebek szakítják meg a déli hegyoldal erdőjét. Ismertebb, látványos sziklaalakzatok a Zsongor-kő, a Babás-szerkövek, a Jubileumi-kereszt környéke, de ezektől valamivel kisebb, olykor részben takart sziklaformáció még számos akad a Jakab-hegy déli oldalában. E sziklák meredek falában találhatóak a hegy homokkőbarlangjai, melyek a 4120-as barlangkataszteri területhez tartoznak.

Földtani kép

A Jakab-hegyet felső perm és a felsőbb régiókban az előbbtől szinte megkülönböztethetetlen alsó triász vörös homokkő és konglomerátum alkotja. A felszínen is látható rétegek

alatt az egykori uránércbánya 2000-2500 m mélységig feltárta a különböző kifejlődésű, idősebb permi homokkőrétegeket is egész a gránit alapig. A homokkő és konglomerátum kötőanyaga néhány méterenként változik, ezért az rétegezettséget mutat. A szilikátos-hematitos kötésű konglomerátum a Babás-szerkövek magasságában /kb. 420 m/ a legszilárdabb, ez alatt egy vékonyabb /néhány m-es/ agyagos kötésű homokkő van, majd ismét szilikátos kötőanyagú homokkő. A felső régiókban a szilikát-hematit-agyag arányának változása miatt szintén szín- és szilárdságbeli rétegezettséget mutat a homokkő, illetve konglomerátum. A különböző szilárdságú homokkővek, konglomerátumok lepusztulása eltérő, ezért alakultak ki a szeszélyes formájú sziklaalakzatok és törmelékletők.

Kutatástörténet

A Jakab-hegyi barlangok közül először a Remete-barlangról SZABÓ Pál Zoltán tett említést 1935-ben – a legjobb tudomásunk szerint, aztán JÁMBOR Áron /1964/ írta le részletesen a Keleti- és Nyugati-kőfülkét. KORDOS László 1984-ben kiadott barlangfelsorolása is csak ezt a három barlangot említi a Jakab-hegyről. RÓNAKI László 1979-ben a fennsíkperem egyik berogyásában újabb "Három barlangocskát" kataszterezett. Ezen előzmények után aztán 1998. május 1-2-án a Vulkánszpeleológiai Kollektíva két tagja: Eszterhás István és Szent Tamás az Egressy Béla régész által bemutatott Jakab-hegyen igyekezett ezen barlangokat felkeresni, megvizsgálni és újraterképezni. E túra során találtak két újabb barlangot /a Horhosparti-barlangot és a Forrás-kőfülkét/, de nem találták meg a Rónaki féle "Három barlangocskát", melyek így a továbbiakban Rónaki László által később megküldött adatok szerint lesznek leírva.

Barlangkeletkezés

A Jakab-hegy homokkőbarlangjai törések mentén kimállással, kipergéssel alakultak. E megállapításunkat a korábbi kutatók közül JÁMBOR /1964/ és RÓNAKI /1979/ is alátámasztja az általuk leírt barlangok esetében. Egyetlen barlangról, a Remete-barlangról terjedt el Szabó Pál Zoltán 1935-ös /majd 1961-es/ említése után, hogy az mesterséges. Mi ennek alapos vizsgálat után sem láttuk jeleit, legfeljebb az képzelhető el, hogy a mennyezetről leváló köveket emberek vitték ki az üregből. CSERI Dezső /1989/ tektonikus kialakulásúnak tartja a Remete-barlangot. E nézetet látjuk mi is elfogadhatónak, azzal a kiegészítéssel, hogy a törési síkok mentén inkassziós kőzet-kipergéssel bővült az üreg.

A barlangok leírása

Remete-barlang /"Jakab-hegyi mesterséges barlang"/ a Zsongorkő felső szintjének sziklaalakzatában van kb. 560 m-es tengerszint feletti magasságban – gyakorlatilag a Jakab-hegy platójának délnyugati peremén – a Pálos-kolostor romjaitól mintegy 400 m-rel délnyugatra. A nagyjából kelet-nyugati irányú üreg voltaképp egy átmenőbarlang. Kelet felé néz a közel 3 m széles, 2 m magas un. Első bejárat, a szikla nyugati oldalán szájadzik a 70 cm széles, 1 m magas Hátsó bejárat, ettől 1,30 m-rel délebbre pedig át nem járható /45 x 17 cm/ "ablaka" is van a barlangnak. A barlang két bejárat közti hossza 7,60 m, az "ablakhoz" vezető kúszójáratokkal együtt a teljes hossza 10,60 m. Legnagyobb magassága az Első bejárat mögötti részen 3,90 m, de átlagosan csak 1 m körüli, a kúszójáratban pedig csak 30-35 cm. A barlang mennyezetét és oldalfalait 1-2 méterenként repedésekkel átjárt, tömör, nagyjából egynemű vörös

homokkő alkotja. A falakat sík törésfelületek képzik, sehol egy szerszámnyom, ami az esetleges, SZABÓ /1935, 1961/ által említett mesterséges kialakításra utalna. Egyébként a barlangjárat mérete és az egész üreg átmenő jellege sem támasztja alá annak mesterséges voltát. A barlang aljzatát erősen letaposott, de kevésnek tűnő homokkő-törmelék alkotja. Szálkőfenék csak a kúszójárat déli felében tapasztalható. A barlang egy 7-8 m átmérőjű, 4-5 m magas sziklatömbben alakult, valószínűleg úgy, hogy az dél felőli alátámasztását elvesztve megbillent és széttöredezett, miközben a déli rész arrébb is csúszott kialakítva a szikla belsejében az elsődleges üreget, amelyből aztán a kőtörmelék többségét tényleg emberek hordhatták ki, mivel természetes kigurulásnak nincs meg a lehetősége. Elképzelhető, hogy a jó kilátópont /Zsongor-kő/ közvetlen közelében lévő barlangot alkalmi menedéknek is használták egykoron. Ezt talán egy ásatás tudná eldönteni. Jelenleg turista látványosság és esőbeálló, amit a Zsongor-kőhöz látogató turisták egy része meg is szemlél.

Horhosparti-barlang-ról korábbi említést nem ismerünk. A Jakab-hegy szikláinak átnézése során Eszterhás István és Szent Tamás akadt rá 1998.május 2-án. A barlang a Zsongor-kőtől nyugatra tartó sziklabörcök sorának utolsó, legnyugatibb tagjában van, annak a névtelen horhosnak a bal oldalában, amelyben a kék jelzésű turistaút vezet – átellenben a Sasfészek nevű bányafallal. A barlangot magába foglaló szikla kb. 50 m-rel távolabb és kb. 15 m-rel lejjebb van a fennsíkpermtől. 3 m magas, 1,50 m széles szája a lejtő irányába, délnyugat felé néz. A barlang alja kőzetlépcsőkön 30-40 °-osan emelkedik és végpontjánál balra kiszélesedik. Teljes hossza 5,40 m, a belső fülkéjének magassága 1,50 m. Mennyezetét, oldalfalait 50-100 cm-enként

repedezett, homogén anyagú, erősen kötött vörös homokkő alkotja. Az aljzaton található kőzetlépcsők kifelé lejtnek, így csak kevés finom törmelék van rajtuk. A barlang úgy keletkezett, hogy a sziklatömb megbillenve, megcsúszva felrepedezett és a repedések mentén levált kőzetdarabok a gravitáció és a fagy hatására kicsúsztak.

Nyugati-kőfülke /Nyugati-barlangüreg, Zsongor-kő alatti 1. sz. barlang, 1. sz. kőfülke, a Mecsek nemkarsztos barlangkataszterének 4120/03. sz. objektuma/ A Jakab-hegy délnyugati oldalának nagyjából a felénél, kb. 400-410 m tengerszint feletti magasságban, a Babás-szerkövek konglomerátumos szintjében van a három barlangot is magába foglaló szikla, az előbbieken emlegetett névtelen horhos tengelyétől mintegy 20-25 m-rel keletre. Megközelíthető a mellette kb. 150 m-re elhaladó, a horhos oldalában vezető kék turistaösvényről, ha annak a fennsíkperemtől kb. 400 m-re /és kb. 150 m-rel lejjebb/ lévő kanyarulatánál nem követjük tovább a jelzést, hanem letérünk kelet felé és átkelünk a horhos túloldalára. A 8-10 m magas konglomerátumfal aljában egymástól 3-4 m távolságra három barlang is nyílik – ezek közül a horhoshoz legközelebbi a Nyugati-kőfülke.

1,40 m széles, 1,20 m magas, hatszögformájú szája délnyugat felé néz. A bejáratot egyetlen, kifelé lejtő, zsákszerű fülke követi, melynek hossza 2,10 m, magassága pedig a bejárat 120 cm-től fokozatosan alacsonyodik a végponti 70 cm-ig. A barlangüreg kb. felső háromötödét igen erős, szilikát-hematit kötésű konglomerátumos homokkő, alsó kétötödét pedig könnyen málló, agyagos kötésű sárgásszürke homogén homokkő alkotja. A barlang alján a végpont felől szivárgó víz hatására nedves, csak néhány mm vékony homok fedi a szálkőzetet. A barlang úgy

alakult ki, hogy a sziklafal aljában lévő, lazább kötésű agyagos homokkőrétegen a 8-10 m vastag, erősen kötött konglomerátumos réteg meg-megcsúszott és törések alakultak ki benne. E töréseken a víz csak az agyagos réteig képes leszivárogni, ahol is a keletkezett/keletkező közettörmeléket kiöblíti, alkalmasint fagyemeléssel kinyomja. Tehát, a barlangképződésnek jelen esetben három összetevője van: egyrészt a különböző kőzetminőség, másrészt a törések, harmadrészt a klimatikus mállás. A barlangról és annak keletkezéséről elsőként JÁMBOR Áron számolt be 1964-ben alapos részletességgel.

Keleti-kőfülke /Keleti-barlangüreg, Zsongor-kő alatti 2. sz. barlang, 2. sz. kőfülke, a Mecsek nemkarsztos barlangkataszterének 4120/04 sz. objektuma / a fentebb leírt barlanggal azonos sziklafalban, azonos magasságban, attól 3 m-rel délkeletebbre van. Az egykor 3 m széles, 1,20 m magas aszimmetrikus szájába /JÁMBOR 1964/ napjainkra kőfalat raktak, amelyen egy 50 cm széles, 80 cm magas bejáratí nyílást hagytak. A barlang felső részét konglomerátumos vörös homokkő, alsó részét agyagos kötésű sárgásszürke lazább homokkő alkotja. Az üreg 5,30 m hosszú, egyre keskenyedik és enyhén balra hajlik, magassága a középtájon a legnagyobb, itt 2,70 m, a többi részen 1 m körüli. Kifelé enyhén lejtő alját a falak mentén az agyagos kötésű homokkő alkotja, a folyosó középső sávjában pedig arasznyi vastagon nedves homok gyűlt össze /lehet, hogy a bejáratba épített fal miatt/. A barlang végpontjában a közethatáron /0,5 m magasan/ egy kicsiny vízhozamú szivárgó forrásocska van, amely meanderező, 2-3 cm keskeny medrét fehér ásványokkal kérgezte be. A barlang teljesen hasonlóan alakult, mint az előbb említett Nyugati-kőfülke. A felmérés során egy denevért riasztottunk ki

a barlangból, ezért természetesen a faját sem sikerült megállapítani. Erről a barlangról is JÁMBOR Áron /1964/ számolt be először.

Forrás-kőfülke a Keleti-kőfülkével azonos sziklafalban, attól 4 m-rel keletebbre található. A barlangról korábbi említést nem ismerünk, a Jakab-hegy szikláinak átnézése során Eszterhás István és Szent Tamás akadtak rá 1998. május 2-án. Nem tudni, hogy a Jámbor-féle barlangleírás miért nem említi ezt a barlangot is. A barlang 1,30 m széles, 1,09 m magas bejárata délnyugat felé néz. A bejáratot előbb egy 1,30 m hosszú vízszintes fülke, majd egy 3 m-ig magasodó, balra hajló kürtőszerű szakasz követi. A barlang teljes hossza 4,60 m. A végpont magas, törmelékes zónájából percenként kb. 0,5 liter vízhozamú forrás fakad, amely előbb a meredek falon vízfátyolt képez, majd a kőlépcsőkön csobogva hullik alá, míg nem a barlang vízszintes fülkéjének bal oldalában egy kb. egynegyed négyzetméter felületű, 5-10 cm mélységű tócsát alkot. A barlang első, vízszintes fülkéje az agyagos kötésű sárgásszürke homokkőben alakult, a kürtője viszont a szilikátos kötésű vörös konglomerátumos homokkőben van. Hasonlóan alakult, mint az előbb említett két barlang. Jelentőségét növeli, hogy víznyerőhelyként is számításba jöhet.

Három barlangocska /a Mecsek nemkarsztos barlangkataszterének 4120/14. sz. objektumai/. No, ezt a barlangcsoportot nem sikerült a terepen megtalálnunk, ezért szószerint idézzük Rónaki László által a Mecseki Karsztkutató Csoport 1979. évi jelentésében leírtakat /RÓNAKI 1979-a/: "A nem karsztos mecseki barlangok 4120-as kataszteri számához a 14. sorszám alatt újabb objektum leírására került sor. Ez a Jakabhegy 572 m-es

magaslatának közelében egy 10 m hosszú, teknőszerű alakzat, melynek ÉNy-DK-i csapású ÉK-i meredek homokkő falában három barlangocska és egy sziklaeresz van. Ezek egyetlen kataszteri számot kaptak. ... A barlangocskák alig 2 m hosszú derékméretű szögletes nyílások, melyek az erősen kereszttrétegzett permi homokkő merőleges litoklázisai mentén erodálódtak – valószínűleg fagyhatásra." ...

A mi értékelésünk szerint ezek a barlangocskák bár egy csoportban, egymáshoz igen közel vannak és azonos módon is keletkeztek, de mégis csak három barlangnyílással, három egymástól független barlangüreget alkotnak, tehát három barlangnak tekinthetők. Megkülönböztetésül északnyugatról délkelet felé haladva az elsőt "A"-barlangnak, a másodikat "B"-barlangnak, a harmadikat "C"-barlangnak jelöltük a Rónaki Lászlótól átvett és átrajzolt térképvázlaton.

Kővágószőlősi-táró /a Mecsek nemkarsztos barlangkataszterének 4120/02. sz. objektuma/ Erről az összes tudomásunk egy hiányos irodalmi utalás – "Pécsi Műszaki Szemle 1963. VIII. évf. 1. sz. p. 1-2."

A Mecsek nemkarsztos barlangjai

Abaliget

1. Abaligeti-sziklaeresz /homokkő/ 3 x 1 m
2. Abaligeti- rókalyuk /homokkő/ 3 m
3. Abaligeti-sziklafülke /homokkő/ 1 x 0,3/-1 m
4. Abaligeti- barlangocska /homokkő/ 6 x 1,5/+1 m
5. Abaligeti-barlangrom ürege /homokkő/ 5 x 1,5 m
6. Abaligeti-barlangrom fülkéje /homokkő/ ?

Kővágószőlős

7. Remete-barlang /homokkő/ 10,60 / +2,20 m
8. Horhosparti-barlang /homokkő/ 5,40 / +3 m
9. Nyugati-kőfülke /homokkő/ 2,10 / +1,20 m
10. Keleti-kőfülke /homokkő/ 5,30 / +2,20 m
11. Forrás-kőfülke /homokkő/ 4,60 / +3 m
12. Három barlangocska "A"-barlangja /homokkő/ kb. 2 m
13. Három barlangocska "B"-barlangja /homokkő/ kb. 2 m
14. Három barlangocska "C"-barlangja /homokkő/ kb. 2 m
- /15. Kővágószőlősi-táró / ? / ? /

Pécs

16. Kantavári-sziklaüreg /homokkő/ 34 m
17. Tettyei-márgabarlang /agyagmárga/ 8 /-1 m
18. Tettyei-barlangüreg /agyagmárga/ ?
19. Tettyei- üregecske /agyagmárga/ ?
- /20. Tettyei-mésztufabarlang /mésztufa/ 218 m/

Végezetül szeretnénk köszönetet mondani Rónaki Lászlónak szakmai támogatásáért és az általunk föl nem lelt barlangokról szóló adatok átengedéséért, valamint Egressy Bálának, aki volt szíves bemutatni nekünk a Jakab-hegyet.

I r o d a l o m

- CSERI D. /1989/: Mecseki évezredek - Buvár 11. sz. Budapest
- GAÁL I. /1944/: Szép magyar tájak - a Természettudományi Társulat kiadványa, Budapest
- GOMBÓCZ E. /1945/: Diaria itinerum Pauli Kitaibelii - 1-2 Auf Grund originaler Tagebücher zusammengestellt von... Bp. Ung. Naturwiss. Mus. Budapest

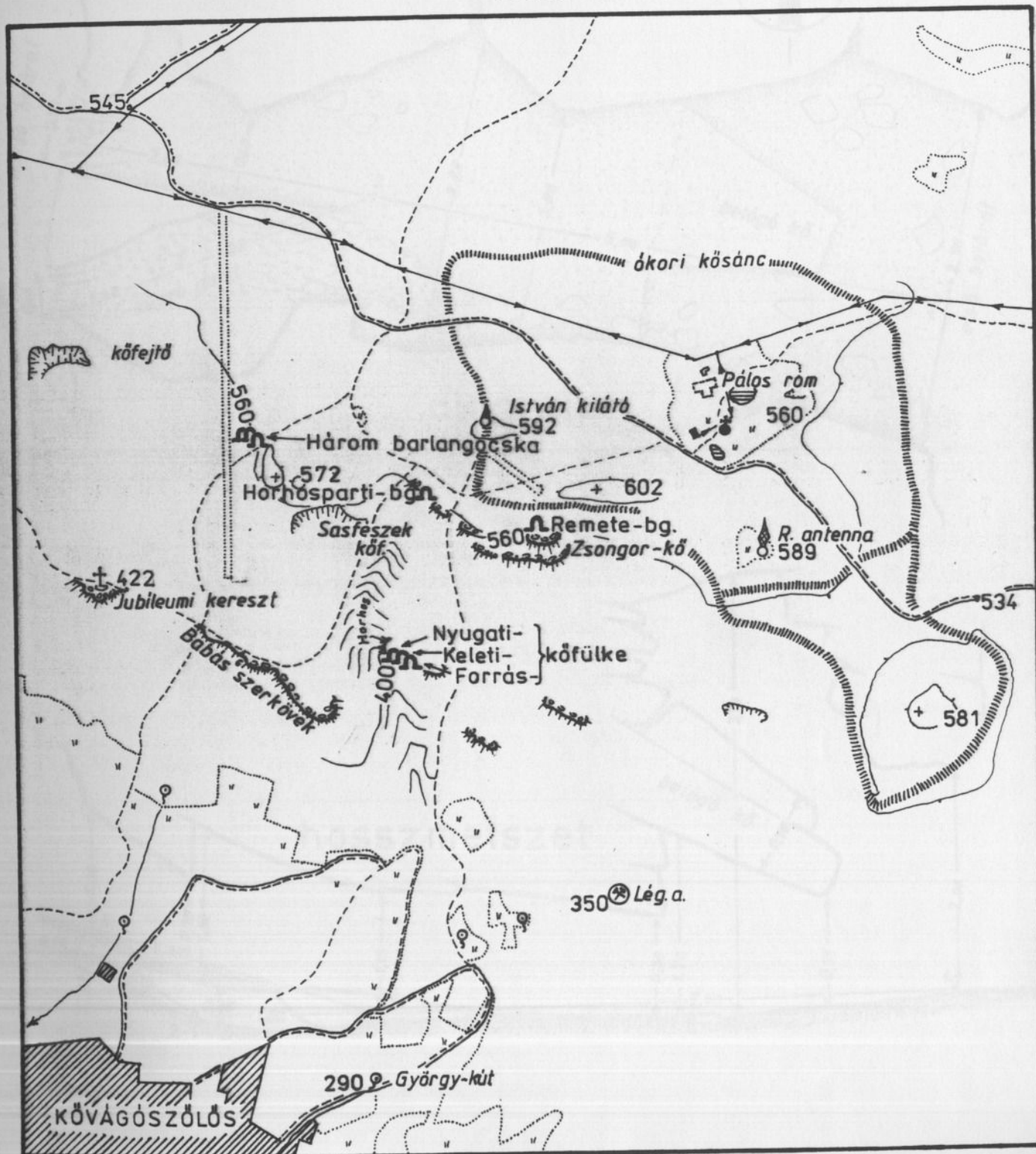
- JÁMBOR Á. /1964/: Nem karsztos barlangüregek a Jakab-hegyen - Karszt és Barlang II. füzet, Budapest p. 56-58
- JUHÁSZ Á. /1987/: Évmilliók emlékei - Gondolat Kiadó, Budapest p. 48-50, 322-324
- KORDOS L. /1984/: Magyarország barlangjai - Gondolat Kiadó, Budapest p. 242, 307-308
- PÉCHY-HORVÁTH D. /1942/: Sok feltáratlan szépséget rejtegetnek Magyarország barlangjai - Országjárás 3. /8./ évfoly. 9. /10./ szám, Budapest p. 6
- RÓNAKI L. /1977-a/: A Ny-Mecsek nem karsztos képződményei - kézirat A Mecseki Karsztkutató Csoport évi jelentése, Pécs p. 19-20
- RÓNAKI L. /1977-b/: A Mecseki Karsztkutató Csoport évi jelentése 1977. évről - MKBT Beszámoló, Budapest p. 205-214
- RÓNAKI L. /1979-a/: A munkabizottsági anyagban nem szereplő egyéb kataszterezett barlangok - kézirat a Mecseki Karsztkutató Csoport évi jelentése, Pécs p. 9-11
- RÓNAKI L. /1979-b/: Az 1979. évben kataszterezett karsztobjektumok vagy egyéb barlangok - MKBT Beszámoló, Budapest p. 170, 179-180
- SZABÓ P. Z. /1935/: Jakab-hegy - Földrajzi Közlöny 63. évf. Budapest p. 400-407
- SZABÓ P. Z. /1940/: A földrajzi helyzet Pécs fejlődésében - Pannonia 6. évf. Pécs p. 397
- SZABÓ P. Z. /1961/: A Mecsek és a Villányi-hegység barlangjai - Karszt és Barlangkutató I. füzet Budapest p. 3-20
- _____/1963/: _____ - Pécsi Műszaki Szemle VIII. évf. 1. sz. Pécs p. 1-2, 4

A JAKAB-HEGY BARLANGJAI

Szerkesztette: Eszterhás István 1998-ban

0 100 200 300 400 500 m

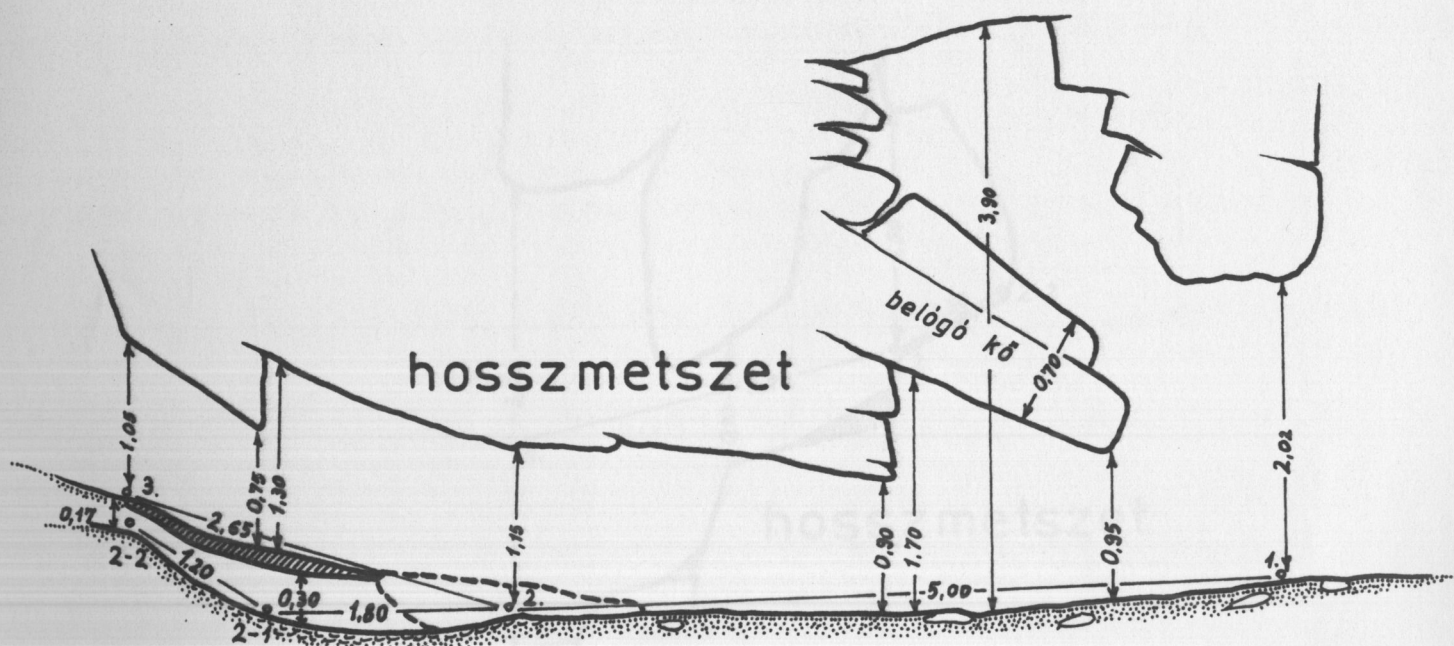
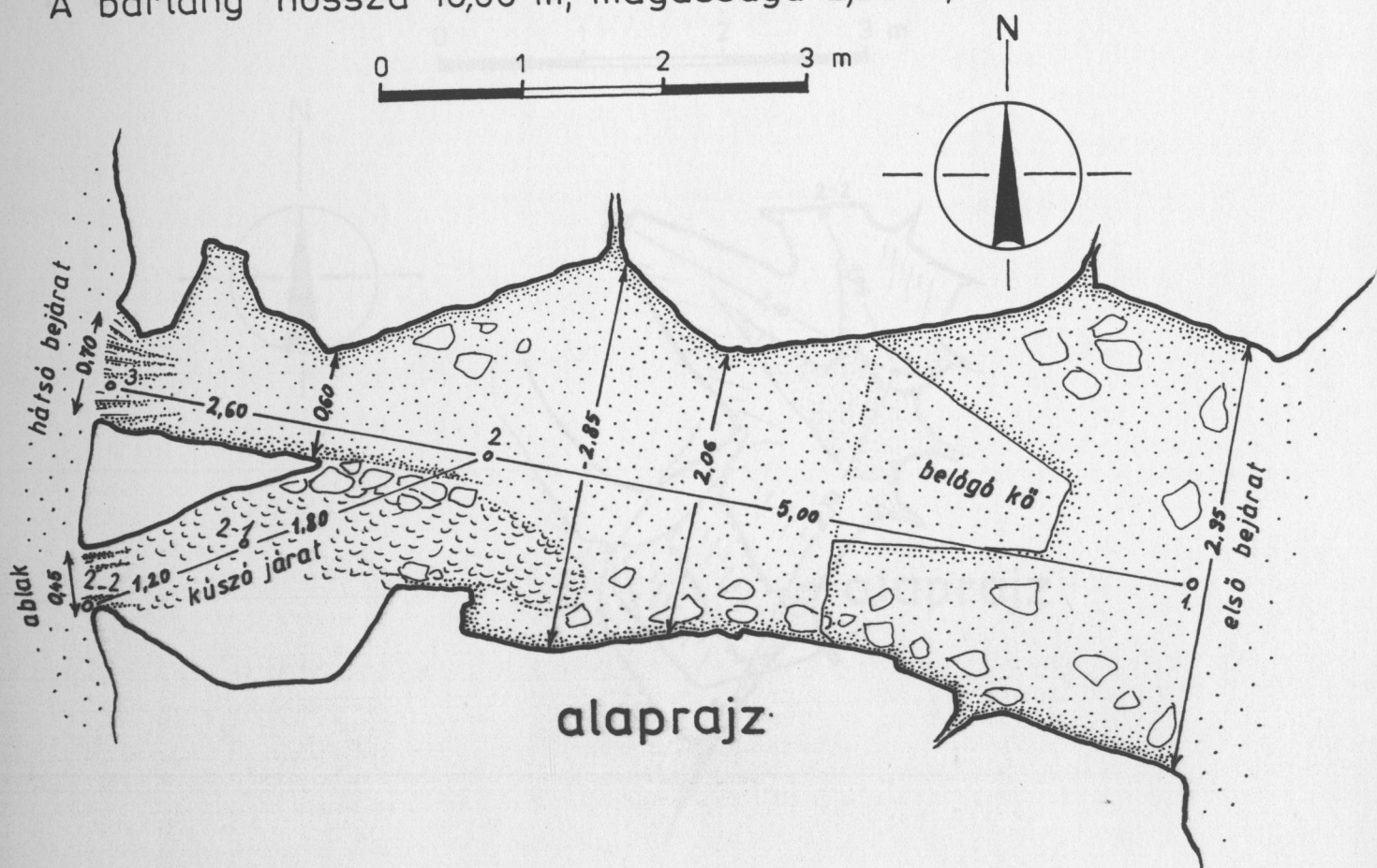
1:10 000

KÖVÁGÓSZÖLŐS, JAKAB-HEGY

REMETE-BARLANG

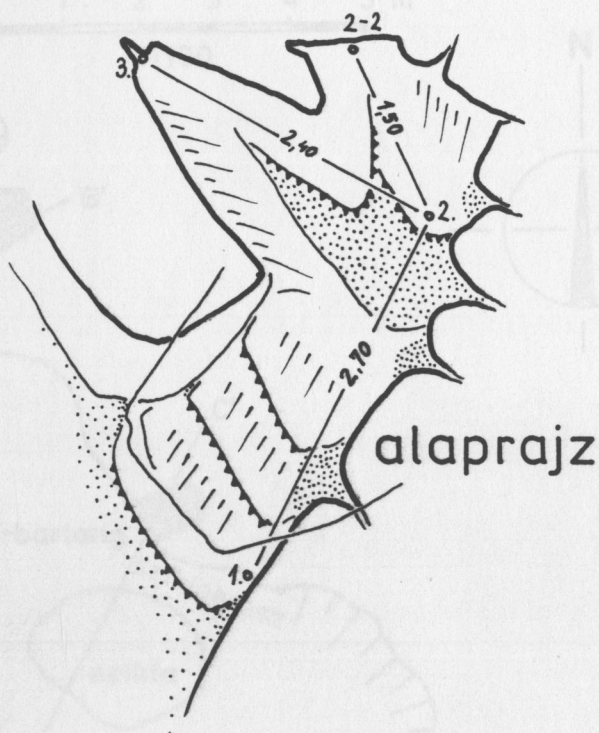
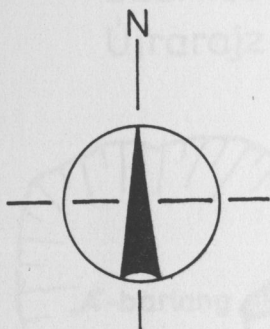
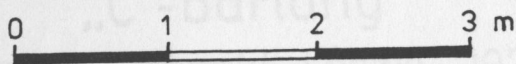
Felmerte: Eszterhás István és Szent Tamás 1998. május 1-én
 A barlang hossza 10,60 m, magassága 2,20 m, mérték 1:50

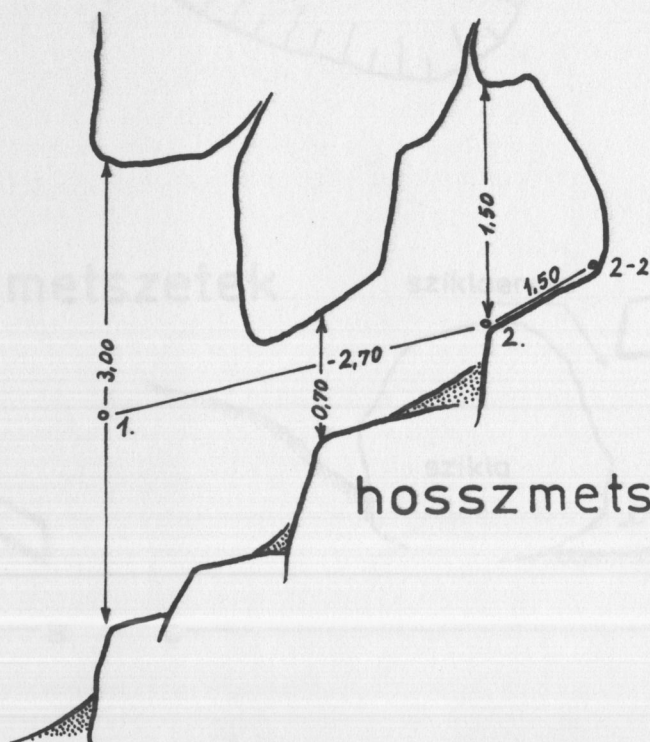
KÖVÁGÓSZÖLŐS, JAKAB-HEGY

HORHOSPARTI-BARLANG

Felmérte: Eszterhás István és Szeñti Tamás 1998. május 2-án
 A barlang hossza 5,40 m, magassága 3,00 m, mérték 1:50

alaprajz

hosszmetszet

HÁROM BARLANGOCSKA

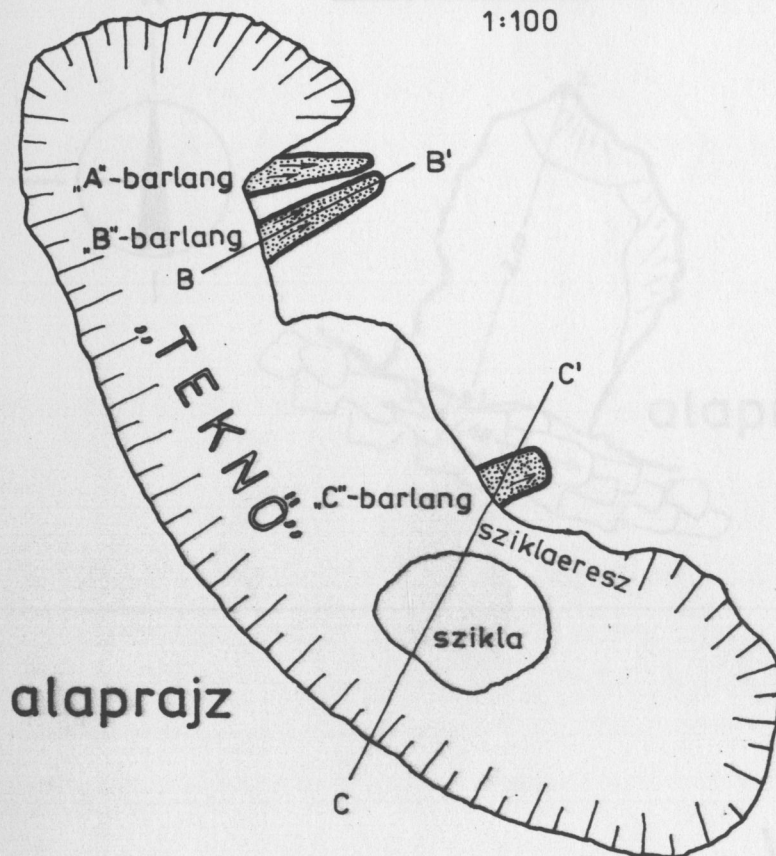
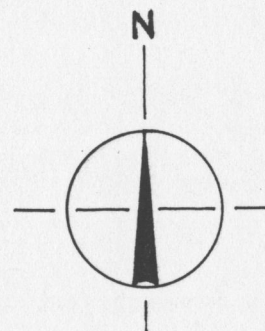
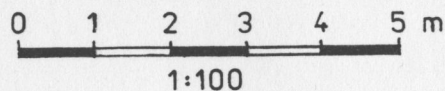
„A”-barlang

„B”-barlang

„C”-barlang

Szerkesztette: Rónaki László 1979-ben

Újrarajzolta: Eszterhás István 1998-ban

alaprājz

metszetek

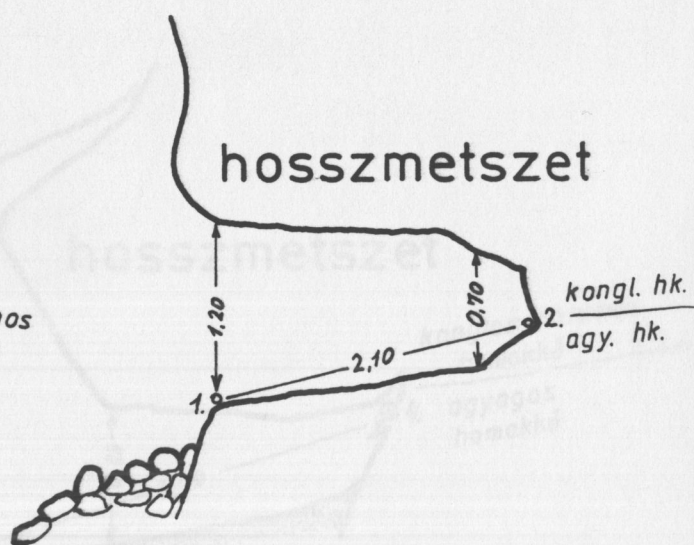
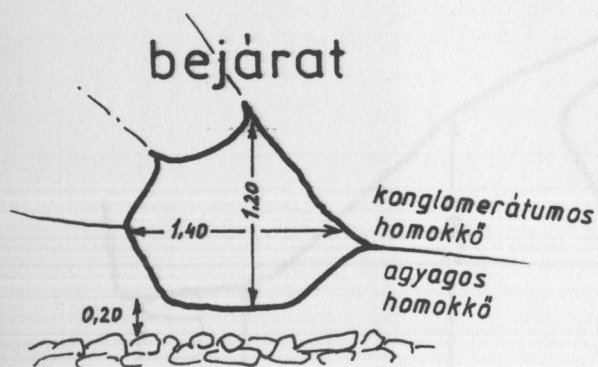
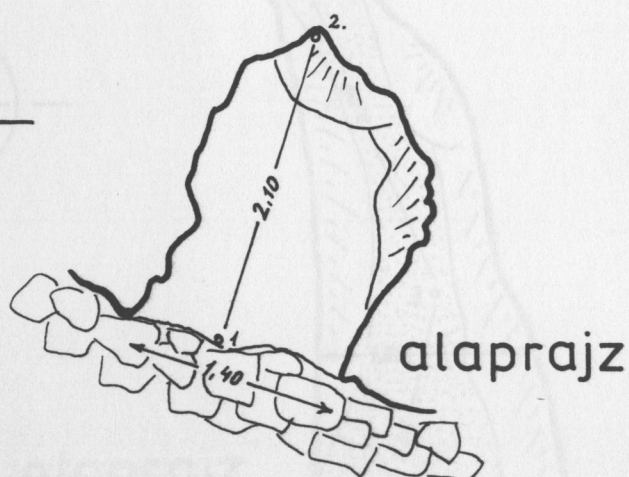
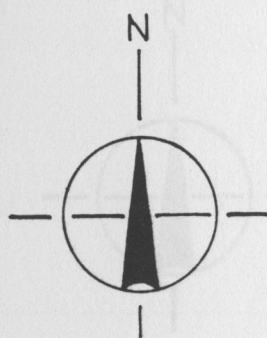
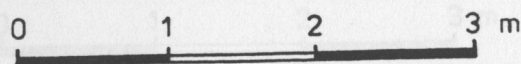

B ————— B'

C ————— C'

KÖVÁGÓSZÖLŐS, JAKAB-HEGY
NYUGATI-KÖFÜLKE

Felmérte: Eszterhás István és Szeñti Tamás 1998. május 2-án
 A barlang hossza 2,10 m, magassága 1,20 m, mérték 1:50

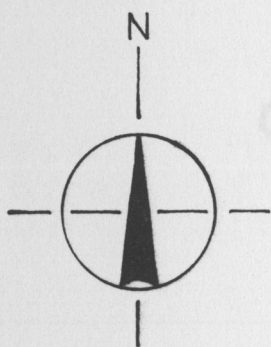

KÖVÁGÓSZÖLŐS, JAKAB-HEGY

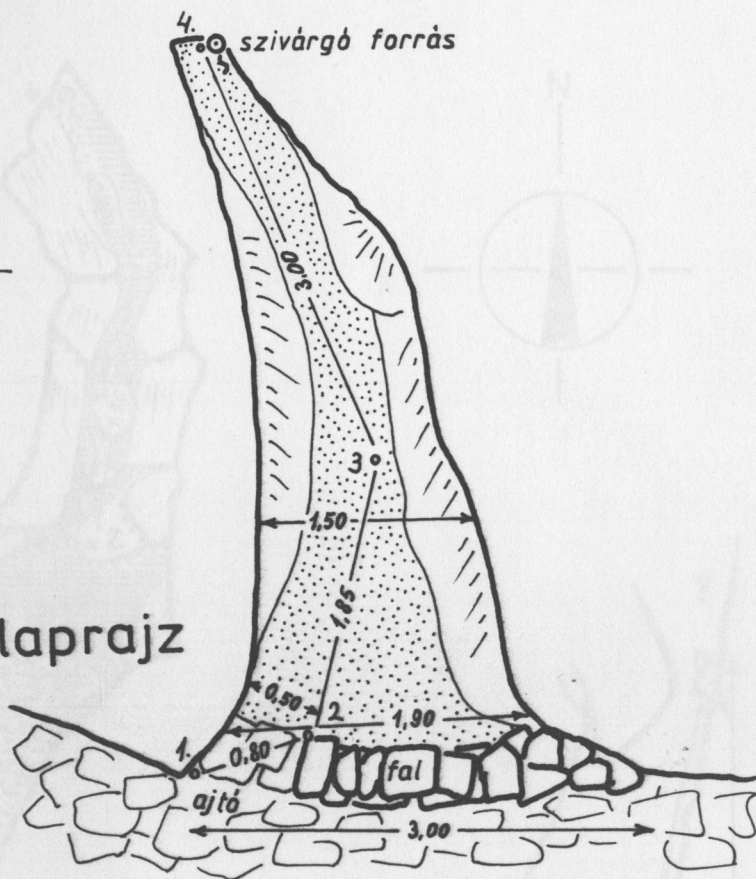
KELETI-KÖFÜLKE

Felmérte: Eszterhás István és Szent Tamás 1998. május 2-án
 A barlang hossza 5,30 m, magassága 2,20 m, mérték 1:50

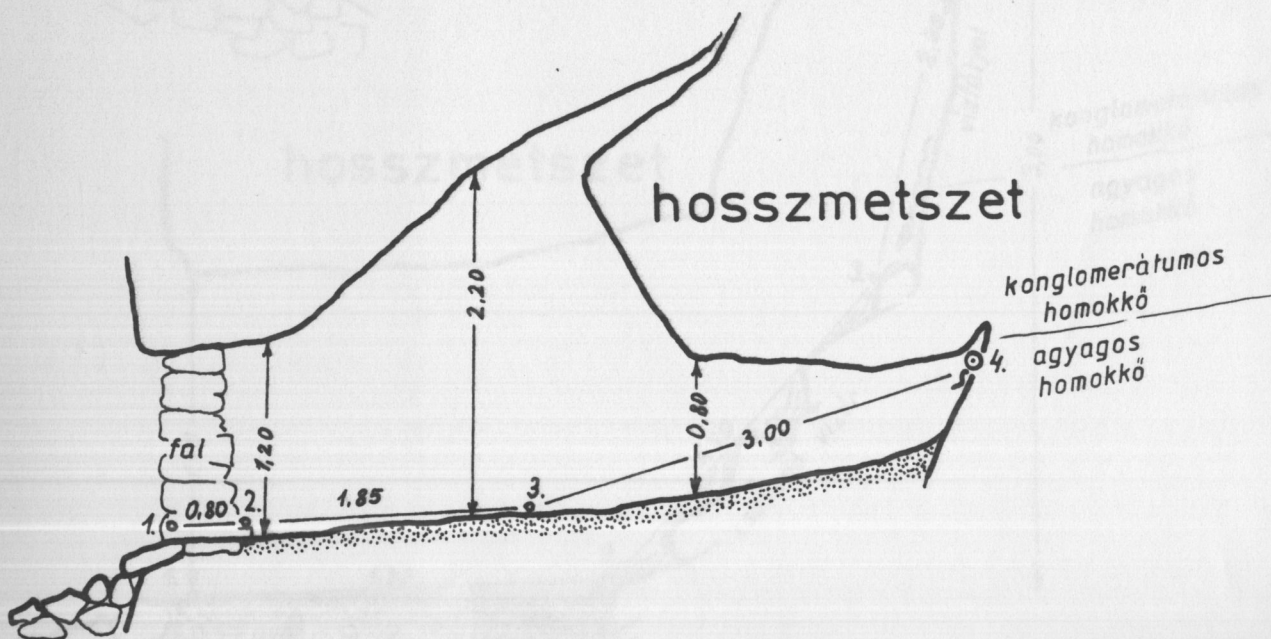
0 1 2 3 m

alaprajz

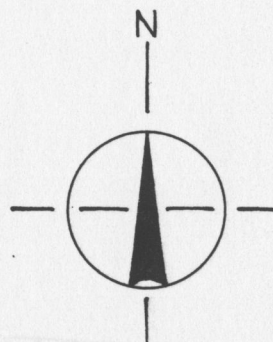
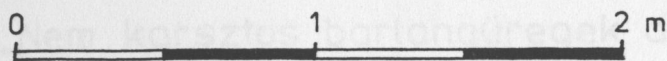
hosszmetszet

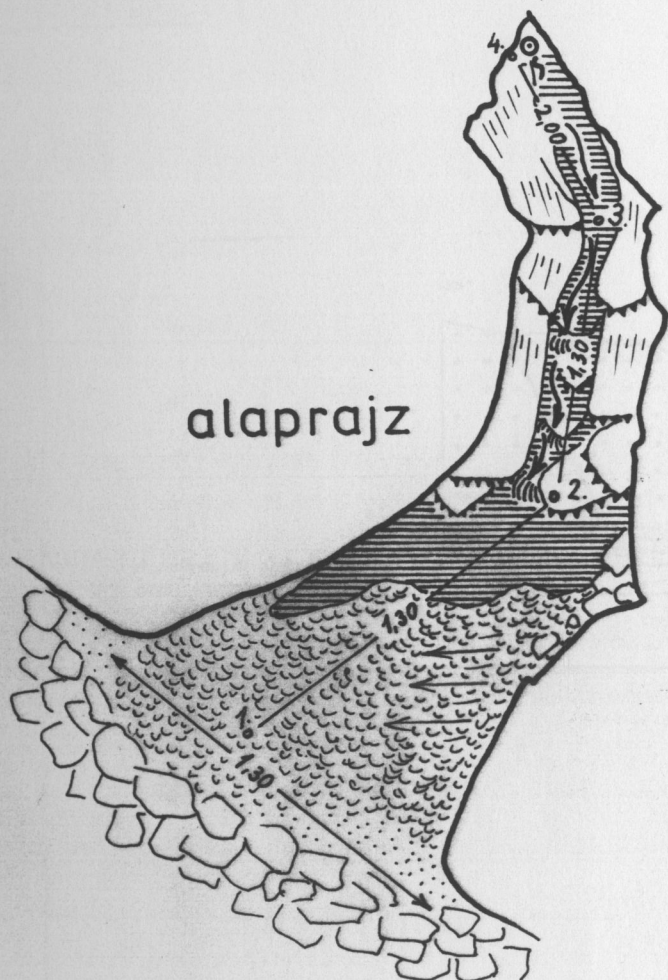
KÖVÁGÓSZÖLŐS, JAKAB-HEGY

FORRÁS - KÖFÜLKE

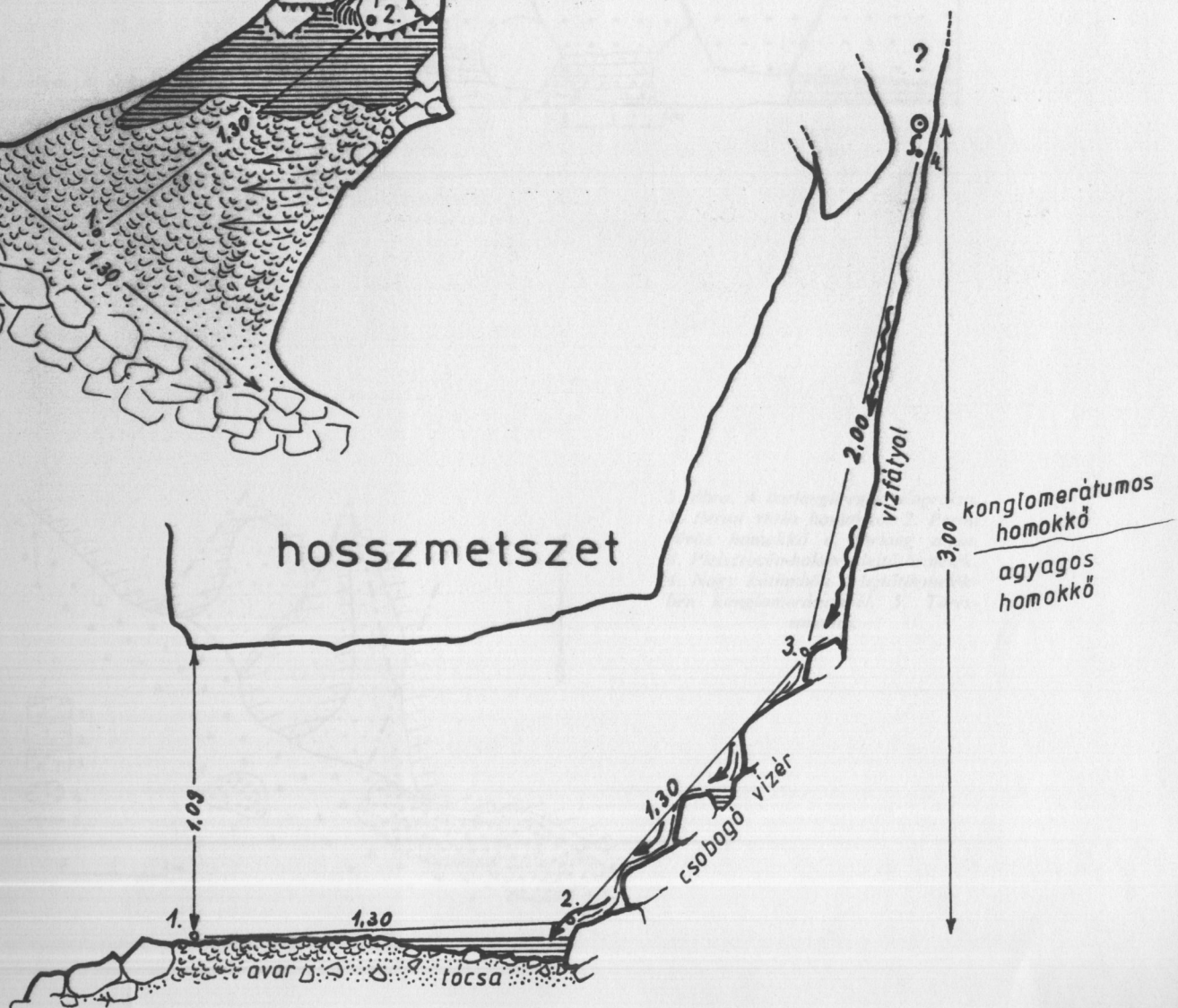
Felmérte Eszterhás István és Szeñti Tamás 1998. május 2-án
A barlang hossza 4,60 m, magassága 3,00 m, mérték 1:25

alaprājz

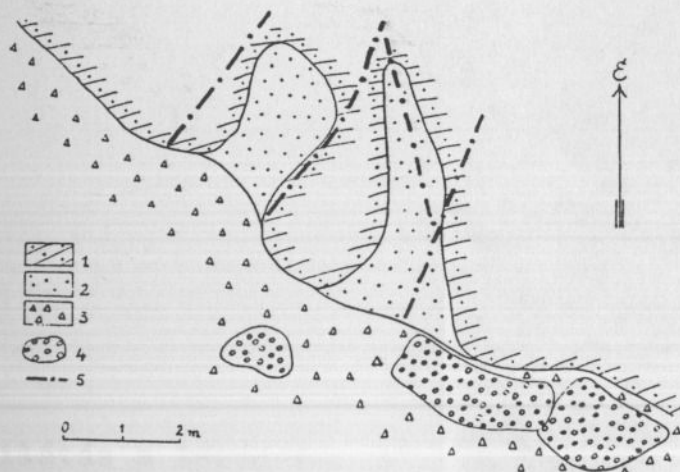
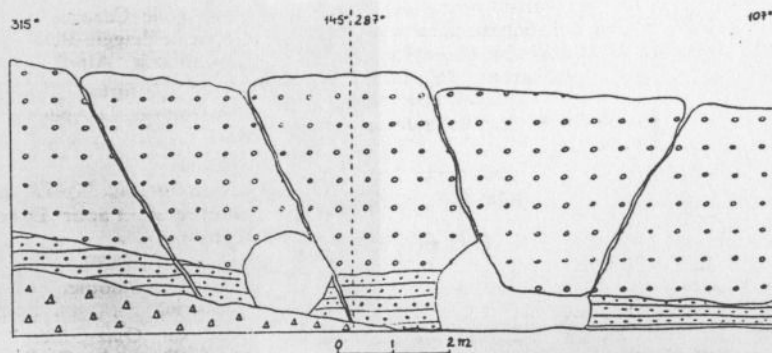
hosszmetszet

A NYUGATI- ÉS A KELETI-KÖFÜLKE 1964-BEN KÉSZÜLT TÉRKÉPE

Megjelent a Karszt és Barlang 1964. II. számában
Dr. Jámber Áron: „Nem karsztos barlangüregek a Jakab-hegyen”
című írásában (p. 56-58)

4. ábra. A Jakab-hegy két
nem karsztos barlangürege
előlnézeten.

5. ábra. A barlangüregek alaprajza.
1. Permi vörös homokkő. 2. Permi
vörös homokkő a barlang alján.
3. Pleisztocén-holocén lejtőtörmelék.
4. Nagy kötömbök a lejtőtörmelék-
ben konglomerátumból. 5. Törés-
vonalak.

JAKAB-HEGY

Táborunk központja a
Jakab-hegy tetején levő
kápolnában /E.I./

Kilátás a Zsongor-
kőről /E.I./

A Keleti-kőfülke kőfal-
lal szűkített bejárata.
A barlang a konglomerá-
tum és az agyagos homok-
kő határán alakult ki.

/E.I./

A szivárgó forrásból
kivált ásványszalag
a Keleti-kőfülke vé-
gében /E.I./

Eszterhás István

A GYULAKESZI PAPSAPKA HOMOKKŐBARLANGJAI

A Tapolcai-medencében, a 4450 sz. barlangkataszteri területen, a Gyulakeszi területéhez tartozó Csobánc-hegy lábának délnyugati részén, kb. 150 m tengerszint feletti magasságban található a Papsapka homokkőből álló kőtengere. Megközelíthető Gyulakeszi déli faluvégétől Kékkút felé vezető úton, a kiindulási ponttól mintegy másfél km-t haladva. Itt, alkalmas helyen le lehet parkolni és az uttól északra fekvő, kb. 300 m széles szőlőtáblán át gyalogosan menjünk az erdő széléig. Az erdő szélén a fák közül már kisejlenek a keresett homokkősziklák. Már csak 30-40 m-t kell az emelkedő erdős oldalban kapaszkodnunk, hogy a Papsapka kőtengerének központjába, az itteni három barlangocska közelébe érjünk.

A Papsapka homokkőtengerét ritka tölgyes borítja. Ezért és kicsiny területe miatt is kevésbé ismert része a Káli-medencét körülfogó homokkőtengerek gyűrűjének. A pannon korban tetemes vastagságú homok /és homokos/ rétegek rakódtak le a Balaton-felvidék térségében. A felső pannonban kezdődött e térségben a bazaltos vulkáni tevékenység és vele egy időben, illetve kis fáziskéséssel körkörös törések mentén süllyedt le a Káli-medence. E töréseken meleg, lúgos vizek törtek fel /GYÖRFFY 1957/ átmosva és összecementálva a már korábban lerakódott homokrétegeket. A negyedidőszakban a szilikátosan összecementált homokkövet a fiatal vetők megmozgatták, végül a preglaciális kifagyás "in situ" eldarabolta, kőtengerré alakította. Napjainkban pedig mállással kerekednek az egykor szögletes sziklaperemek.

A Papsapka homokkővét a század elején Emszt Kálmán elemezte petrográfiaailag /EMSZT-HORVÁTH-ILOSVAY-SZINYEI 1908/:

SiO ₂	92,89 %	MgO	0,11 %
Al ₂ O ₃	3,73 %	K ₂ O	nyomok
Fe ₂ O ₃	0,98 %	Na ₂ O	0,92 %
CaO	0,62 %	H ₂ O	0,38 %

A szeszélyes formájúra preparálódott sziklák felszínén itt épp úgy, mint a Káli-medence többi homokkőtengerénél, kisebb-nagyobb vizes medencékkel, un. "madáritatókkal" találkozunk. Ezek a lúgos pszeudokarsztos oldódás eredményei. Megfigyelések és kísérletek szerint /NEMECZ 1972/ a 9 pH-érték feletti oldatok fejtenek ki lényeges hatást a kovaásványokra. Ilyenkor hidroxil ionok épülnek be a kova-makromolekulákba felhasítva azok szilikátkötését egyre kisebb kovasavmolekulákat, illetve ionokat alkotva. Az oldódáshoz optimális pH-értéket fedett állapotban a talaj, fedetlen állapotban a medencék vizében élő növényzet biztosítja. Az oldódás erőteljesebb az amorf kötőanyagban, mint a homokszemcsék esetében /VERESS-KOCSIS 1996/, ezért többnyire oldási maradék is képződik, amelyek záporok során vízüblitással, száraz időszakban a szél által távozik a mélyedésekből.

A terepen tartózkodva tevékenységünk során első alkalommal végeztünk /reagensszalaggal/ pH-méréseket a madáritatók tócsájában. Három tócsa kémhatását vizsgáltuk meg. Két madáritatóban 7-es /semleges/ pH-t mutatott a reagens, a harmadikban pedig a benne levő folyadék kémhatás szerinti vízszintes rétegződését tapasztaltuk. A felső 3 cm körüli rész 8-as, a középső 2 cm-nyi rész 9-es, míg a fenékhöz 3 cm-re 10-es

pH-értéket mutatott. E mérésekből messzemenő következtetéseket nem lehet még levonni, de az biztos, hogy a madáritatók egy részének tócsája lúgos kémhatású. Az ilyen méréseket a jövőben folytatni kívánjuk.

A Papsapka kis homokkőtengerének keleti részében négy barlangnéretű üreget találtunk, ezek közül 2 mállással alakult tömbközi barlang, kettő törések menti elmozdulással letkezett tektonikus barlang.

Kerek-kő barlangja a kőtenger keleti részének közepén egy kb. 4 m átmérőjű, lapos tetejű, 1,20 m magas korong alakú szikla alatt van. A 170 cm széles, 54 cm magas bejárata a szikla északnyugati oldalából nyílik. A barlang fő, 170 cm széles ürege dél-délnyugat felé tart. Az első másfél méterig még 50 cm körüli magasságú, majd éppen hogy csak kúszható 30 cm-re alacsonyodik, még végül a szikla déli oldalán 20 cm magasságúan a külszínre szájadzik. A főüregbe keresztirányból járhatatlanul szűk rések csatlakoznak, melyek szintén a szabadba vezetnek. Tehát az üreg többszörösen is átjáróbarlang, mégha nem is lehet minden nyílásán átférni. Járható, kúszható hossza 3,60 m. A mennyezetet és az oldalfalakat simára mállott homokkő képi, a barlang alját pedig homok borítja kisebb-nagyobb homokkődarabokkal. A barlang fő ürege és a nyugati rés mállással alakult. A szikla alsóbb része valószínűleg kevésbé cementálódott homokkőből van, ezért mállhatott ki. A mállástermék nagyobb részét pedig az időszakonként előforduló vizek öblítették ki. A bejárattól balra levő részt egy ívelt törés alakította.

Balkonos-barlang a kőtenger meredek északi falának keleti szögletében nyílik a 4-5 m magas fal felső harmadában. Az 1,1 m magas, háromszög alaprajzú ereszszerű bejárata délkelet felé

néz. Az eresz belső zugából egy letöréssel idul északnyugat felé a barlang hasadékjárata, amelynek lejtős hossza 2 m-ig járható, e helyen még 50-70 cm széles és 40 cm magas, majd 1,5 m hosszban járhatatlanul szűk részben folytatódik, amíg ki nem szakad a sziklakorong túloldalán levő függőleges hasadékba. A barlangüreget minden felől homokkőfelületek határolják, alján is csak kevés homokkőrög van. A mennyezetet egyetlen 5 m körüli átmérőjű korong alakú szikla alkotja, amely alatt egy kettérepedt kőtömb egymástól eltávolodott darabjai képzik a 3,30 m hosszban járható barlangot.

Kőpogácsa-barlang a kőtenger meredek északi falának közepe táján, a sziklatömbök alkotta fal aljában nyílik az észak felé néző, 1,40 m magas, 1,70 m széles bejárata. Közvetlenül a bejárat mögött egy zeg-zugos, több törés találkozásával kialakult pivarszerű üreg következik, majd ebből egy délnyugat felé öblösödő, 1,50 m átmérőjű, 60 cm magas korong alakú fülke van. A barlang teljes járható hossza 3,30 m, legmagasabb pontja 1,40 m-re van az aljzattól. A mennyezetet, az oldalfalakat törésekkel átszabott homokkőfelületek alkotják, az aljzatot pedig nagyobb darabokból álló kövek, melyek között elenyésző a finomabb homokos törmelék. Érdekes a belső, korong alakú fülke alját alkotó 1,25 m átmérőjű kőpogácsa. Ez jól láthatóan a mennyezetről szakadt le. A barlang teljes egészében törések menti kőzetelmozdulással és az ezzel járó inkassziós kőzetki-pergéssel alakult.

Gyík-barlang a kőtenger nyugati peremvidékének közepe táján található. Voltaképp ez is átjáróbarlang, mert a nyugatra néző széles, lapos bejáraton bebújva, átkuszva a barlangüre-
gen a keleti rész hasadékaikán ki lehet jutni az üregből. A nyugati bejárat mintegy 5 m széles és 45 cm alacsony. Köve-
ti a barlang mennyezetét alkotó ferde félkorong alakú kő
északnyugattól délnyugatig tartó ívét egy "panoráma rést"
alkotva. Ha nem lenne a keleti oldalon egy 2,30 m hosszú,
50 cm széles hasadéka, akár barlangeresznek is tekinthet-
nénk. Legnagyobb vízszintes kiterjedése 4 m, legmagasabb fe-
dett része a keleti hasadéka mellett 70 cm. Alját a kimál-
lott homokba ágyazódó kisebb-nagyobb kövek alkotják. E kövek
az üreg északi részén annyira felmagasodnak, hogy elérik a
mennyezetet és alá is támasztják azt. A barlang főként mállás-
sal alakult egy kőtömb alatt, melynek alsó részét kevésbé ce-
mentálták az egykori lúgos oldatok, így az napjainkra kimál-
lott. A kőtömb a mállás során elvékonyodott és ezért eltört
létrehozva a keleti oldal hasadékaikáját, melynek mai mélysége
1,60 m.

- KÖRÖSI /1996/: A Szentgyörgyi-kőtenger mederitatóinak
morfológiai csoportosítása - Proceedings of the 6th
International Symposium on Pseudokarst, Galyatető p. 90-97

SAKONYI P. /1985/: A balatoni Szentgyörgyi-kőtenger természeti értékei
- az OKM Művelődési, Testnevelési és Sportügyi Minisztériuma p. 52-57, 71

I_r_o_d_a_l_o_m

EMSZT- HORVÁTH-ILOSVAY-SZINYEI /1908/: Balatonmelléki kőzetek, vizek és gáz chemiai elemzése - A Balaton tudományos tanulmányozásának eredményei I. köt. 1. rész VIII. szakasz /geol. petr. min. és ásványelem függelék/ Budapest p.1-17

ESZTERHÁS I./1987/: A szentbékkállai Kő-hegy homokkőbarlangjai - kézirat az Alba Regia Barlangkutató Csoport Évkönyvében, Csőszpuszta p. 199-205

GYÓRFFY D. /1957/: Geomorfológiai tanulmányok a Káli-medencében - Földrajzi értesítő VI. évf. 3. füzet Budapest p. 265-298

JUHÁSZ Á. /1987/: Évmilliók emlékei - Gondolat Kiadó, Budapest p. 108, 251, 355

NEMECZ E./1972/: Agyagásványok - Akadémiai Kiadó, Budapest

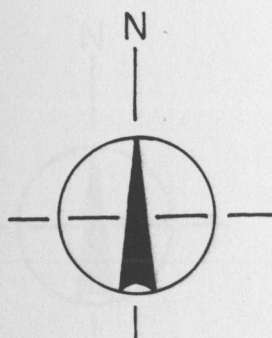
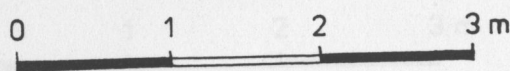
SONNEVEND I. /1984/: Káli-medence Tájvédelmi Körzet I-II. kötet - Tájak, Korok, Múzeumok sorozat 179. és 180. kötete, Veszprém p. 2 x /1-16/

VERESS-KOCSIS /1996/: A Szentbékkállai-kőtenger madáritatóinak morfológiai csoportosítása - Proceedings of the 6th International Symposium on Pseudokarst, Galyatető p.90-97

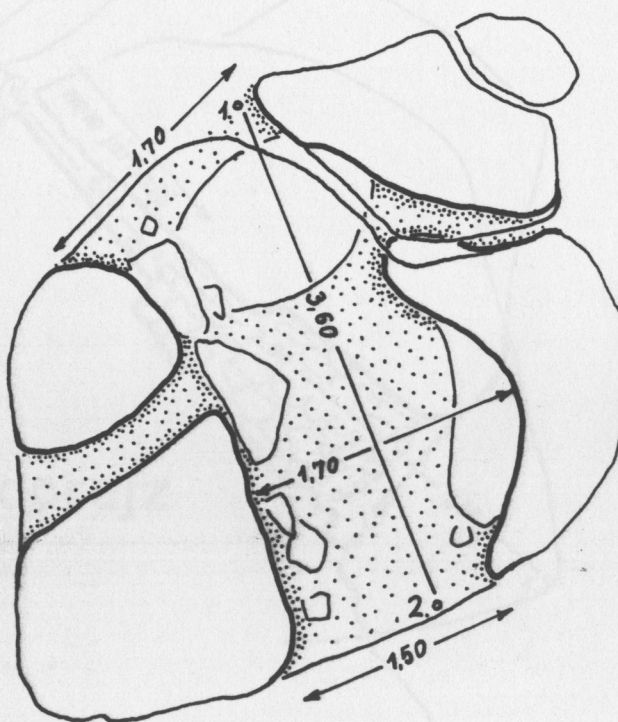
ZÁKONYI F. /1985/: A balatoni üdülőkörzet természeti értékei - az OKTH kiadványa, Veszprém p. 52-67, 71

KERÉKKÖ-ÁLBARLANG

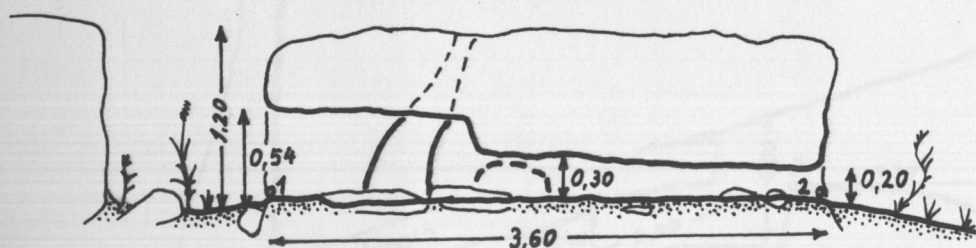
Felmérte: Eszterhás István és Szeñti Tamás 1998. május 3-án
A barlang hossza 3,60 m, magassága 0,30 m, mérték 1:50

alaprajz

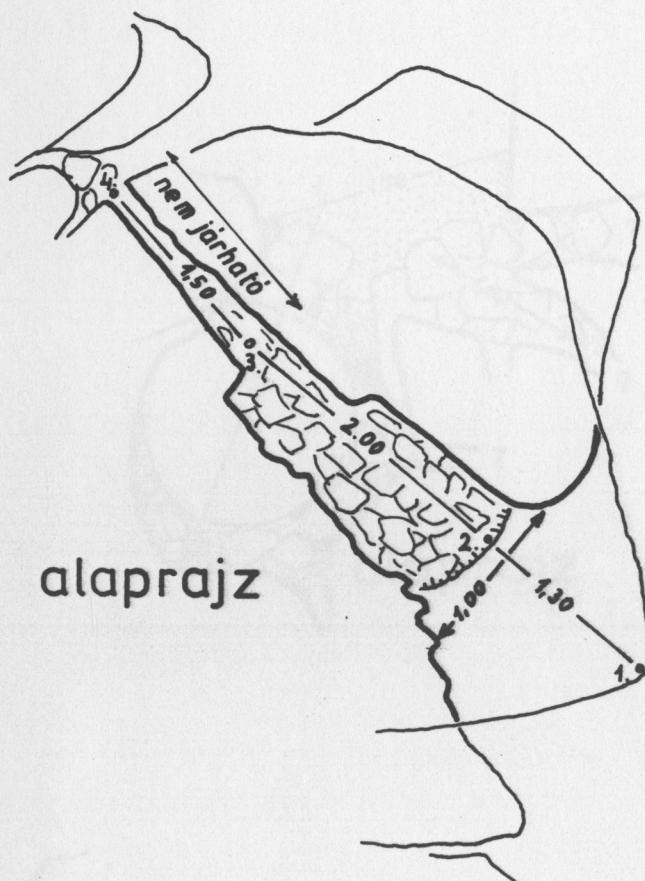
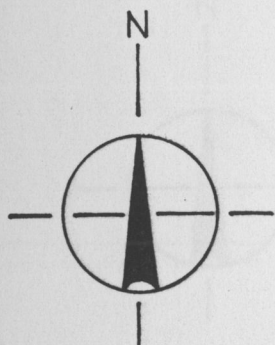
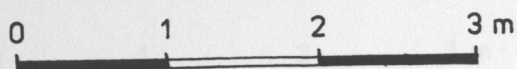

hosszmetszet

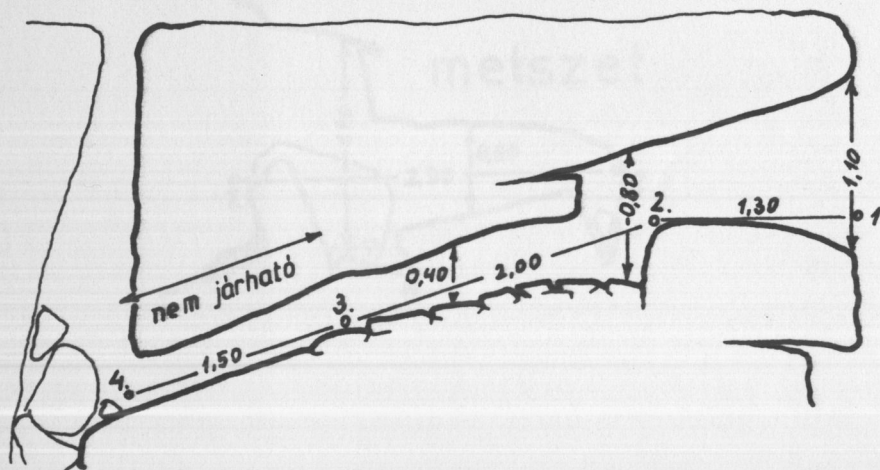
BALKONOS-BARLANG

Felmérte: Eszterhás István és Szent Tamás 1998. május 3-án
A barlang hossza 3,30 m, magassága 1,10 m, mérték 1:50

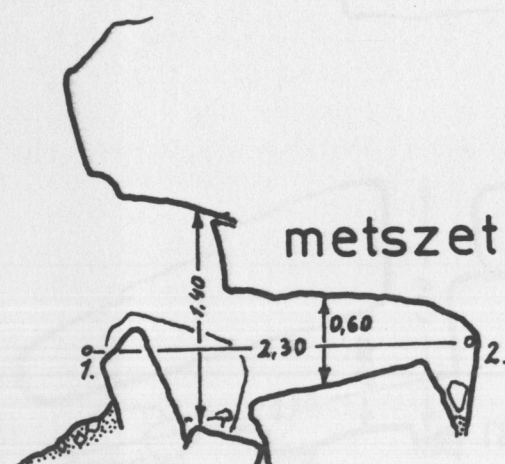
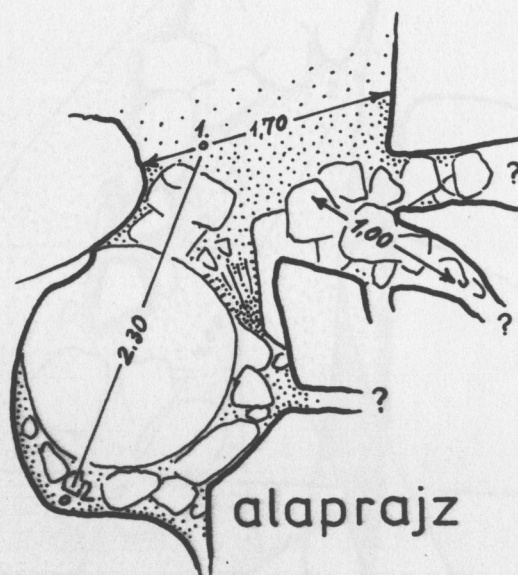
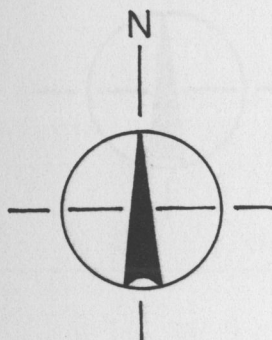
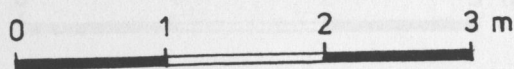
alaprajz

hosszmetszet

KÖPOGÁCSA-BARLANG

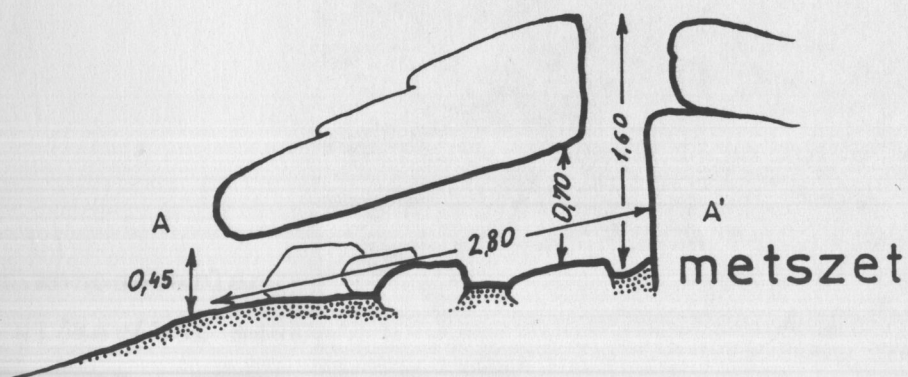
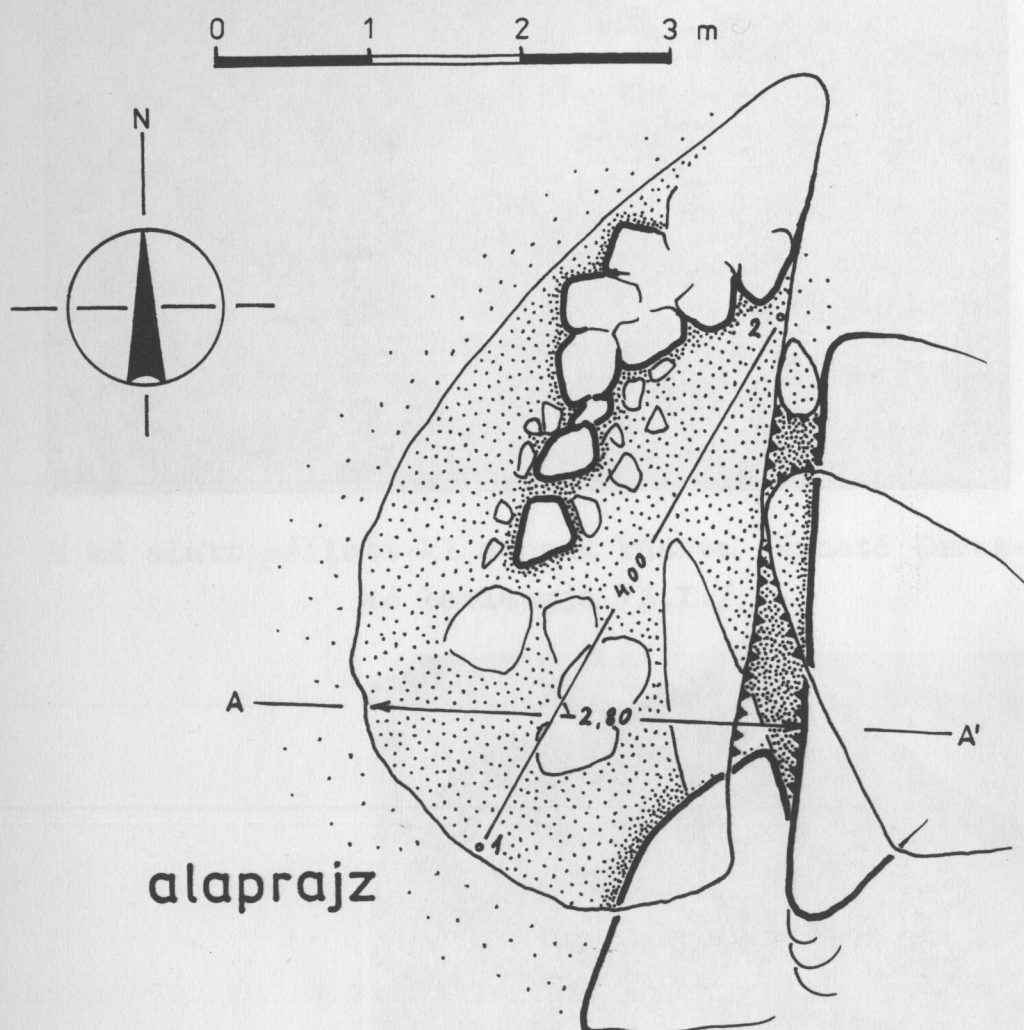
Felmérte: Eszterhás István és Szent Tamás 1998. május 3-án
A barlang hossza 3,30 m, magassága 1,40 m, mérték 1:50

GYULAKESZI, CSOBÁNC-PAPSAPKA

GYÍK-BARLANG

Felmérte: Eszterhás István 1998. aug. 22-én
 A barlang hossza 4,00 m; magassága 1,60 m; mérték 1:50

PAPSAPKA

E kő alatt mállott ki a csak kúszva járható Kerek-
kő barlangja /E.I./

A Balkonos-barlang
tágas előteréből szűk
hasadékjárat vezet
tovább /E.I./

A Kőpogácsa-barlang
bejárata /E.I./

A széles, lapos Gyík-barlang délnyugati bejárata
/E.I./

A BÜKK-VIDÉK NEMKARSZTOS BARLANGJAI

R É S Z T A R T A L O M J E G Y Z É K

	oldal
Eszterhás István: A Bükk-vidék tájféldrajza	117
Eszterhás István: A Bükk-vidék nemkarsztos részei	120
Eszterhás István: A terület barlangkutatásának története ...	127
Eszterhás István: A XIV. Vulkánszpeleológiai Tábor tevékenysége	130
Eszterhás István: Leszállási, állapotfelvételi és kutatótsági jelentés	138
Eszterhás István: A Bükk-vidék nemkarsztos barlangjainak és mesterséges üregeinek listája	145
Eszterhás István: A Bükkalja nemkarsztos barlangjai	155
Tinn József:	
Eszterhás István: Gönczöl Imre: A Déli-Bükk nemkarsztos barlangjai	167
Tinn József:	
Eszterhás István: Az Északi-Bükk nemkarsztos barlangjai ...	179
Eszterhás István: Az Upponyi-hegység nemkarsztos barlangjai	183
Dénes György:	
Eszterhás István: Az Ó-Bükk nemkarsztos barlangjai	187
Gönczöl Imre:	
Tinn József:	
Eszterhás István: A Bükk-vidék nemkarsztos kőzeteinek Gönczöl Imre: mesterséges üregei	216
Tinn József:	
Irodalomjegyzék	265

Eszterhás István

A BÜKK-VIDÉK TÁJFÖLDRAJZA

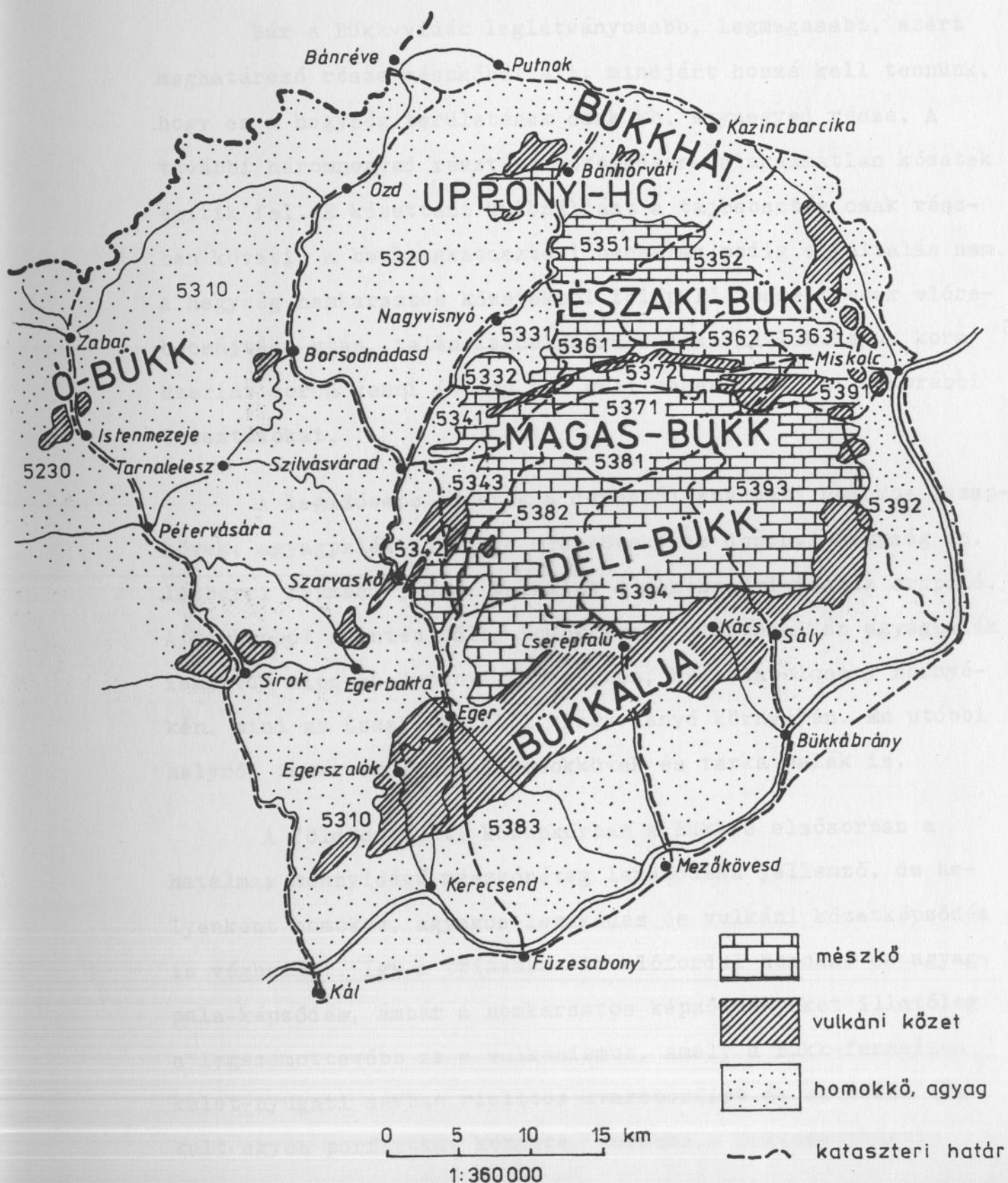
A Bükk, pontosabban a Bükk-vidék hazánk egyik legjobban ismert hegységének számít. A köztudatban, mint az Északi-középhegység mészkőből álló röge tudatosult. A helyzet, mint általában, ez esetben is sokkal bonyolultabb. Először is a hegység területét is másféleképpen ítélik meg a különböző földrajzi írások – és ez mindjárt összefügg azzal, hogy mely tájrészeket számítják a Bükk-vidékhez. Itt most nem kívánjuk elemezni, értékelni a különböző nézeteket, hanem megfogalmazzuk, hogy e munkák alapján, valamint a helyszínen élő emberek megítélése, elnevezése szerint /amit a korábbi munkák általában figyelmen kívül hagytak/ mi mely tájat tartjuk Bükk-vidéknek.

A Bükk-vidék tágabb értelmezés, mint a Bükk. Nagyjából az Északi-középhegység Sajó és Tarna közti részét értjük alattta, ide számítva az Upponyi-hegységet, a Bükkalját és az Ó-Bükköt is, mely utóbbit a különböző munkák szinte mind másképp neveznek /vagyis nincs elfogadott neve/: Kis-Bükk /Hanusz/, Ózd-Pétervásárai-hegység /Láng/, Heves-Borsodi-dombság /Bulla/, Kelet-nógrádi-medence /Székely/, Gömöri-medence /Cholnoky/.

Aztán kőzettani szempontból is igen heterogén a hegység, még globálisan sem tekinthető mészkőhegységnek. Csupán a Magas-Bükk és fele részben a Déli-Bükk áll mészkőből, a Bükk-vidék nagyobb részét homokkövek, slirek, vulkáni eredetű kőzetek és metamorf kőzetek alkotják.

A BÜKK-VIDÉK TÁJEGYSÉGEI ÉS BARLANGKATASZTERI BEOSZTÁSA

Szerkesztette: Eszterhás István

Eszterhás István

A BÜKK-VIDEK NEMKARSZTOS RÉSZEI

Bár a Bükk-vidék leglátványosabb, legmagasabb, ezért meghatározó része mészkőből áll, mindjárt hozzá kell tennünk, hogy ez a hegység területének csak kb. egynegyed része. A további háromnegyed részt karsztosodásra alakalmatlan kőzetek építik fel. E kőzettani különállást a tájbeosztás csak részben követi, a barlangkataszteri beosztás pedig egyáltalán nem. A hegység nemkarsztos kőzetekből felépülő részeit ezek előrebocsátása után, talán legcélszerűbb lesz kialakulásuk kora szerint sorra venni és így nem kell megerőszakolni a korábbi beosztásokat.

A legidősebb kőzetek a devonból származó homokos iszapkövek, agyagpalák /illetve mészkövek/ az Upponyi-hegység unlázbérci formációjában, valamint a nekézsenyi diabáz erupció. A karbonból szintén főleg homokkövek, alárendelten agyagpalák ismertek mind az Upponyi-hegységben, Dédestapolcsány környékén, mind az Északi-Bükkből, Nagyvisnyó környékén. Ez utóbbi helyről ismertek a permiai homokkövek és tarka palák is.

A földtörténeti középkorban a Bükkre elsősorban a hatalmas mennyiségű mészkőréteg lerakódása jellemző, de helyenként homokos, agyagos lerakódás és vulkáni kőzetképződés is végbement. Így a triászban is előfordul homokkő és agyagpala-képződés, ámbar a nemkarsztos képződményeket illetőleg a legszámottevőbb az a vulkanizmus, amely a Bükk-fennsíkon kelet-nyugati sávban riolitos kvarcporfirt és az ebből alakult egyéb porfirokat képezte, továbbá a Bükkszentlászló

környéki diabázokat és tufákat alkotta. A jurában a bükki vulkanizmus helye a Déli-Bükk nyugati felére, Szarvaskő, Egerbakta, Sirok térségére tevődött át. E helyeken összetételükben a bazalthoz hasonló bázikus lávaközetek képződtek, a felszínközelben a finomszemcsés diabáz, a mélyben pedig gabbró. A szarvaskői Vasbánya-hegyen előfordul a szélsőségesen bázikus /40 % SiO_2 tartalom alatti/ wehrilit is. Több helyen a tengervíz alatti képződésre utaló párnaláva formában szilárdult meg a diabáz. A helyenkénti homokkő és agyagpala-képződés a jurában is továbbfolytatódott. A kréta idő képződ-ményeinek a Bükkben való kialakulása eléggé vitatott, talán csak a Nekézseny környéki konglomerátumra mondhatjuk biztonsággal, hogy krétaképződmény.

A Bükk-vidék területének háromnegyedét kitevő nemkarsztos képződmények, amelyek a Bükk mészkőalkotta részeit 10-30 km széles sávban veszik körül, főként a harmadidőszakban alakultak. Az eocénben még a mészképződés /nummuliteszes mészkő a Bükkalján, Egertől Kisgyőrig/ volt a számottevő, de az eocén-miocénkori kiemelkedés miatt elsekélyesedő tenger már a slires képződmények kialakulásának kedvezett. Az alsó oligocénben települtek a nagy szervesanyagtartalmú agyagok, mint a kőolajat is tartalmazó Tardi agyag, vagy a Kis-Egeden található palák. Jelentős agyag-, márga- és homokkőfelhalmozódás vette kezdetét az Ó-Bükkben és az ehhez délről csatlakozó Déli-Bükk és Bükkalja nyugati részén. A középső oligocénben ez a slirképző folyamat tartott tovább és még vastagabb /500-600 m/, főként kiscelli típusu agyagos összletet produkált az előbb említett tájakon és a Bükkháton. A felső oligocénben az Ó-Bükk területén főként glaukonitos homokkő ala-

kult. A miocénben is folytatódott a slirképződés, de egy újabb nemkarsztos kőzeteket produkáló folyamat, a vulkanizmus is ismét jelentkezett. A középső miocén kárpáti emeletében a kiemelkedéssel együtt járó törésekben indult be vulkanizmus. Az Upponyi-hegységben kevés andezitet és andezittufát, de sok andezitagglomerátumot hoztak a felszínre a belső erők. A Déli-Bükk keleti szárnyán, Miskolc környékén /pl. Ávas/ jelentős mennyiségű andezittufa keletkezett. A legszámottevőbb azonban a bükkaljai és szerényebb kiterjedésben a siroki és istenmezejei riolitos vulkanizmus. E riolitos vulkanizmus zömében piroklasztikumokat szolgáltatott és csak kevesebb kompakt lávakőzetet – ez utóbbit Cserépváraljától északra – létrehozva a Kárpát-medence legnagyobb kiterjedésű riolittufafelszínét. A nagykiterjedésű törmelékszórás már az ottangi emeletben elkezdődött főként alsó riolittufát és riolitignimbritet alkotva, majd folytatódott a kárpáti emeletben riolittufát, dácittufát és dácitignimbritet képezve. A miocén homokköveit és piroklasztikumait helyenként a lúgos /nagy kovatartalmú/ hévizek járták át és adtak e helyeken nekik erősebb cementálódást, amelyből a szelektív lepusztulás során szeszélyes formák maradtak vissza.

A negyedkorban tovább tartott még a hegység emelkedése, amely a hegység részeket eltérő intenzitással emelte meg. Így a pleisztocén végére a Bükk-vidék három önálló arculatú, eltérő magasságú hegység részre különült: a Központi- az ehhez szorosan kapcsolódó Déli- és Északi-Bükkre, az Upponyi-hegységre, valamint az Ó-Bükkre. Az emelkedés és a jégkorszakok fagyhatása miatt fokozódott a völgyalakulás főként a Déli-Bükkben és a hegységet körülfogó törmelékkúpok képződése /Bükkalja, Bükkhát/.

BÜKK-VIDÉKI RÉSZLETEK

Kilátás a Bél-kő felé a bükkszent-
erzsébeti Buknászárol /G.T./

A Déli-Bükk egyik látványos orma a mészkőből és
palából álló Odorvár /G.I./

BÜKK-VIDÉKI RÉSZLETEK

Hazánk egyik leglátványosabb homokkőhegye a bükk-szenterzsébeti Nagy-kő /E.I./

A homokkőből kipreparálódott kőcipók az ivádi Lyukas-kő-völgy fejénél /G.I./

BÜKK-VIDÉKI RÉSZLETEK

Az oligocén glaukonitos homokkőből álló Nagy-kő részlete közelebbről /G.I./

A tarnaleleszi Ordas-kői-eresz felett levő csíkos fal /G.I./

A cserépváraljai Nagy-
kúp kaptárköve is hidro-
kvarcitos riolittufából
alakult /E.I./

Riolittufába koptatott
mélyút a cserépváral-
jai Mangó-tetőn /E.I./

Eszterhás István

A TERÜLET BARLANGKUTATÁSÁNAK TÖRTÉNETE

A Bükk karsztvidékét számosan kutatták a múltban és jelenleg is. Ebből következően a bükki karsztbarlangok ismeretéről tömérdek tanulmány, könyv jelent meg. Ugyanez nem mondható el a Bükk-vidék nemkarsztos barlangjairól. Valahogy az a nézet uralkodik, hogy a barlangok csak a karsztvidékhez kötöttek és meglehetősen kevesen vannak, akik a nemkarsztos kőzetekben is keresnek és találnak barlangokat. Tovább bonyolítja a képet, hogy a Bükk-vidék nemkarsztos kőzeteinek jelentős része könnyen faragható és így ezekbe több mint ezer barlangként viselkedő mesterséges üreget /picét, kazamátát, barlanglakást, stb./ mélyítettek. A korábbi kutatók, leírók pedig nem is tettek igazán különbséget a természetes és mesterséges üregek között.

A legrégebbi utalások és adatok a mesterséges üregekről számolnak be. Hogy mikor faragtak először üregeket a riolittufába, illetve homokkőbe, arról nincs adatunk. Az egri és a siroki vár kazamátái, kialakításuk módjából ítélve, a XIII. sz. előtt készülhettek. Utalások vannak rá, hogy a XVI. században voltak már barlanglakások a miskolci Avas-hegyen és Ostoroson. 1720 körül készült az istenmezejei Sziklakápolna, mint arról az Egri Érseki Levéltárban /archvet.no.934/ találunk adatot. Perlevelekből és összeírásokból az 1725. évtől egyre több konkrét adatunk van a bükkaljai barlanglakásokról.

Az első tudományos igényű leírás Bartalus /Bartalos/ Gyulától származik, ki a Lélek-lyukkal is foglalkozott.

Aztán a korai kutatók közül meg kell említeni Herman Ottót, aki 1900-ban és 1901-ben számos barlanglakást írt le Ostoros-ról és környékéről /Andornak, Kistálya, Bogács, Noszvaj/. A barlanglakások 20. sz. eleji kutatói közül jelentékeny munkát végeztek még Bátky Zs; Kolacskovszky L; Kondra K; Legányi F; Szabó Z; Szendrey I; Szvoboda Ö; Venkovits I. /és még bizonyára többen is, akik munkásságát nem sikerült megismernünk/. Az utóbbi évtizedekben pedig kitűnő archeológiai és etnográfiai írásokban számoltak be a Bükk-vidéki mesterséges üregekről Bakó F; Mihály P; Saád A.

A nemkarsztos kőzetek természetes barlangjai közül az első ismert beszámoló Kadić Ottokártól, Mottl Máriától származik 1934-ből, ők az egerbaktai Keselyű-barlang őslénytani ásatásáról számoltak be. Majd a nagyvisnyói homokkőbarlangokról szóló ismertetések jelennek meg Schönviszky L. /1937/ és Kadić O. /1942, 1944/ tollából. 1960-ban Horváth S. írta le a felsőtárkányi Agyagpala-zsombolyt. Majd 1975-ben Dénes Gy. ad ismertetést két tarnaleleszi homokkőbarlangról. A bánhorváti Damasa-szakadék andeziagglomerátumban képződött barlangjairól az első említés 1985-ben Hír Jánostól származik, ezt követően Kovács Attila és társai 1996-ban tíz, többségében jelentős méretű barlangot mértek fel a Damasa-szakadékban. Megemlítendő még a Cartographia Vállalat /majd Rt./ "A Karancs, a Medves és a Heves-Borsodi-dombság" 1:60000-es turistatérképe, amely további homokkőbarlangokat jelöl Ivád és Tarnalelesz térségében.

Ezen előzmények után fogott neki a Vulkánszpeleológiai Kollektíva 1998. nyarán a Bükk-vidék nemkarsztos barlangjainak megismeréséhez és ismertetéséhez. E tanulmány zárásáig 33 természetes barlangról és 1.109 /!/ egykor létezett és részben még ma is meglévő mesterséges üregről szerzett tudomást, melyek közül 27-et fel is dolgozott – a többinek a részletes kataszterező megismerését idő hiányában elodázta.

Eszterhás István

A XIV. VULKÁNSZPELEOLÓGIAI TÁBOR TEVÉKENYSÉGE

/1998. július 3-12./

A tábort a Vulkánszpeleológiai Kollektíva munkatervében foglaltak szerint rendeztük. Tevékenységünk célja a Bükk-vidék nemkarsztos barlangjainak kataszterszerű feldolgozása, valamint a táj nemkarsztos kőzeteiben alakított mesterséges üregeivel való ismerkedés volt. A szervezés során a kutatáshoz engedélyt kértünk és kaptunk a Bükki Nemzeti Parktól /22-3/98/. A táborozásra is beszereztük az engedélyeket mind a BNP-től /22-3/2/98 és 22-3/3/98/, mind a Tarnaleleszi Erdőbirtokossági Társulattól /4/98/. A forgalom elől lezárt erdei utak használatára pedig a Felsőtárkányi Erdészettől kaptunk engedélyt /6-62/98/ és sorompókulcsot. A tábort a szokásos módon meghirdettük az MKBT Tájékoztatóban és személyre szóló meghívókat küldtünk szét a korábbi táboraink résztvevőinek és a potenciálisan számításba vehetőknek.

A tábor fenntartásához, a természetvédelmi érdekeket szolgáló tevékenység feldolgozásához pályázatok útján igyekeztünk anyagi hozzájárulást szerezní. Összesen nyolc pályázatot, illetve pályázati lehetőségről való érdeklődést nyújtottunk be különböző természet- és környezetvédelmi projekteket szponzoráló intézményekhez, alapítványokhoz. Csúpán egyetlen - a Karszt és Barlang Alapítvány - pályázatán sikerült elnyernünk 20.000,- Ft-ot. A többi megkeresett pályázathirdető vagy nem is válaszolt, vagy mondvacsínált indokokra hivatkozva elutasított, vagy adminisztrációs hiba folytán leadási határidőn túl egészen más feladat megoldására vonatkozó

ürlapot küldött. Így a feldolgozási költségekkel együtt hozzávetőlegesen 200.000,- Ft költségvetésű táborunk kiadásainak csak a 10 %-át sikerült pályázati úton biztosítani – azt is kéthónapos késéssel /1998. augusztus 31-én/ utalták. Tehát, mind a táborozás, mind a feldolgozás költségeinek orosz-lán-részét a természetvédelemben tevékenykedő résztvevők, kutatók a saját pénzükből finanszírozták.

Az átvizsgálandó terület nagysága miatt a terepi kutatást egymást követő időben két táborhely létesítésével oldottuk meg. 1998. július 3-7. között a Cserépfaluhoz tartozó Hór-völgyben, a BNP Oszlai-kutatóházának udvarán, majd július 8-12. között a tarnaleleszi Leleszi-völgy Szederjesi-rétjén táboroztunk. Az elhanyagolható mértékű támogatás ellenére is 21-en vettek részt a programban /de teljes időben csak 5-en/. A résztvevők a következők voltak:

Bozó László	Kovács Árpád
Buda László	Lukács Attila
Eszterhás István	Manga Mihály
Fintor Csaba	Nagy Eszter
Gádoros Márk	Ódor Zoltán
Gádoros Miklós	Sály Zoltán
Gádoros Patrik	Szabó Andrea
Gönczöl Imre	Szabó Etelka
Gönczöl Tímea	Szabó Géza
Horváth Ferenc	Tinn József
Juhász Edit	

A tábort hivatalból az oszlai ház gondnoka, illetve a tarnaleleszi erdészlet egyik munkatársa látogatta meg.

Pénteken /VII. 3-án/ a késő délutni és az esti órákban kezdett az oszlai tábor benépesülni. E napon nyolcan érkeztek. A terepi munka még nem kezdődött meg, csupán beszélgettünk, sátrat vertünk.

Szombaton /VII. 4-én/ reggel az előző napon megérkezettek két autóval elmentek a Cserépvárhoz és átfésülték a Várhegyet. Az egykori hercegi udvartartáshoz tartozó, riolittufába vájt mesterséges üregek közül 17-et sikerült megtalálni, melyek egy részét fel is dolgozták, feltérképezték. Délután hárman még átnézték a riolitból alakult Felső-szurdokot és a Kis Farkas-kőt. A Felső-szurdokban 3 új kisebb természetes keletkezésű riolitbarlang került feldolgozásra. A Farkas-kő, pedig mint kiderült, mészkőből van és két impozáns szájú barlangja is karsztos eredetű. Este részbeni "őrségváltás" történt, négyen elmentek és ötven érkeztek.

Vasárnap /VII. 5-én/ két munkacsoport vonult ki a terepre. Az egyik brigád a bükkzsérci Lajpos-oldalban kereste meg és mérte fel az Agyagpala-zsombolyt, a másik csoport pedig a cserépfalui riolittufából álló "Mész-hegyet" és a riolitból alakult Túr-buckát fésülte át egy mesterséges kőkunyhót találva. Délután néhányan kirándulást tettek a cserépvár aljai Mangó-tetőre megnézve a Nagy-kúpot és még néhány kaptárkövet.

Hétfőn /VII. 6-án/ a délelőtti bevásárlással, táborrendezéssel, autójavítással telt. Délután ment ki két csapat a terepre. Az egyik a sályi Lélek-lyukhoz, ahol felmérték a mesterséges eredetű üreget. A másik Egerszalókra és Egerbaktára, ahol felmérték két mesterséges kőkunyhót és megállapították, hogy a baktai Keselyű-lyukat időközben a ma már nem mű-

ködő diabázbánya lefejtette.

Kedden /VII. 7-én/ három csapat látott neki a terepi munkának, de csak egynek kedvezett a szerencse. Ők a cserépváraljai Felső-szurdokban találtak további két riolitbarlangot. A másik csoport hiába kereste a nagyvisnyói Mogyorósi-barlangokat, nem találta azokat meg. A harmadik csoport hasonlóan járt az Ódorvár palás oldalában, nem találtak rá az erdészek által jelzett üregekre. Este pedig özönvíz szerű esővel megérkezett a vihar, mely aztán három napig tartó csendes esőbe ment át, erősen korlátozva a további terepi munkát.

Szerda /VII. 8./ a táborköltözés napja, a vizes sátrak és felszerelések csomagolása és autózás a Leleszi-völgy felé. Csupán estére mérséklődött annyira az eső, hogy fel lehetett állítani a sátrakat az új táborhelyen. E napon a terepi munka szünetelt.

Csütörtökön /VII. 9-én/ aztán két csapat kezdte el az Ó-Bükk homokkőbarlangjainak feldolgozását. Egyrészt a táborhely közelében levő Szarvas-kő és Debornya lett átvizsgálva, ahol három természetes keletkezésű homokkőbarlang lett feldolgozva, másrészt pedig a Tarna-völgy környéke, ahol Ivád határában három homokkőbarlang került átvizsgálásra és az istenmezejei Sziklakápolna feldolgozására került sor.

Pénteken /VII. 10-én/ délelőtt a folymatos eső a táborban maradásra kényszerített, valamint tovább apadt a létszám is. Délutánra valamelyest rendbe jött az időjárás, így egy csoport a helybéli segítőkkel fel tudta keresni a közeli Buknászát és a Nagy-követ, ahol egy homokkőbe faragott kőkunyhót és egy természetes homokkőereszt dolgoztak fel.

Szombatra /VII. 11-re/, a táborozás utolsó munkanapjára, a sokéves tapasztalatnak megfelelően, megérkezett a ragyogó napsütéses jó idő. E napon lett feldolgozva a Peskő-vonulat többi barlangja /3 drb./ és az Ordas-kő barlangja.

Vasárnap /VII. 12-én/ érdemi munka már nem folyt. A maradék csapat is tábort bontott és hazavonultak a résztvevők.

A Bükk-vidéken az irodalmi adatok és saját felméréseink szerint összesen 33 természetes eredetű nemkarsztos barlangról tudunk. /Lásd: "A Bükk-vidék nemkarsztos barlangjainak és mesterséges üregeinek listája" című fejezetben!/ A legtöbb, 15 homokkőben alakult, 10 barlang van andezitagglomerátumban, 5 riolitban, 1-1 pedig diabázban, riolittufában, illetve agyagpalában. Azokat a barlangokat, melyeknek kielégítő dokumentációja az irodalomból már korábban ismertek voltak, a táborunk létszámkorlátai és idő hiányában nem kerestük fel /pl: Damaszakadék barlangjai/. Összesen 17 természetes eredetű nemkarsztos barlangot kutattunk át. A korábban éppen hogy csak említett, vagy elégtelenül leírt barlangokat igyekeztünk átvizsgálni — ez többnyire sikerült is /pl: Agyagpala-zsomboly, Nagy Lyukas-kő barlangja, Szarvas-kői-kőlyuk stb./. Valamint találtunk 10 ezelőtt sehol nem említett, új barlangot is:

1. Kerékkötői-barlang	}	riolitban
2. Feső-szurdoki-álbarlang		
3. Suducka-zsomboly		
4. Szem-barlang		
5. Jósda-barlang		

6. Nagy-kő eresze	} homokkőben
7. Nagy Lyukas-kői-eresz	
8. Lyukas-kő-völgyi-barlang	
9. Ordas-kői-barlang	
10. Peskő-barlang	

Konkrét /döntő többségében irodalmi és igen szerény mértékben saját kutatási/ adatok szerint a Bükk-vidéken 1109 mesterséges üreget /illetve mára már megsemmisült üreget/ számoltunk össze. /Lásd: "A Bükk-vidék nemkarsztos barlangjainak és mesterséges üregeinek listája" című fejezetet!/A valójában létező /és egykor létezett/ mesterséges üregek száma bizonyára lényegesen meghaladja az előbb említett mennyiséget, de az irodalmi adatok nagy részéhez nem jutottunk hozzá, illetve vizsgálódásainknak nem is a mesterséges üregek álltak a fókuszában. Ezekkel csak érintőlegesen foglalkoztunk. Programunkba is csak a stratégiai és kultikus rendeltetésű üregek /pl: a sályi Lélek-lyuk, vagy az istenmezejei Sziklakápolna/ átvizsgálását kezdeményeztük, de óhatatlanul beleütköztünk néhány barlanglakásba és riolittufából kivájt gazdasági objektumba /istálló, gabonatóroló, stb./ is. Összesen 12 mesterséges üreget kutattunk át, köztük 8 olyat, melynek csak igen szűkszavú utalásos említését találtuk az irodalomban:

1. Török-bunker /Bükkszenterzsébet/
2. Mész-hegyi-kőkunyhó /Cserépfalu/
3. Várhegyi-kőhodály /Cserépváralja/
4. Várhegyi Alagutas-barlanglakás /Cserépváralja/
5. Várhegyi Istálló-s-barlanglakás /Cserépváralja/
6. Várhegyi-kőkamra /Cserépváralja/
- 7-8. Várhegyi 2 kőverem, a 12-ből /Cserépváralja/

Tehát, táborunk zárását követően a Bükk-vidék nemkarsztos kőzeteiben 1142 üregről tudunk, melyek közül 29-et volt alkalmunk átvizsgálni. Munkánk további fejezeteiben ezekről leírást, fényképeket és térképeket közlünk. Az általunk át nem vizsgáltokról az irodalmi adatokra hivatkozva egyes esetekben konkrétabb, többségében pedig összevont általános leírást adunk néhány átvett térképpel.

Az előírásoknak és az illemnek megfelelően a tábor terpei munkáinak befejeztével tevékenységünkörök előzetes jelentést adtunk a Bükki Nemzeti Park és a Magyar Karszt- és Barlangkutató Társulat számára.

XIV. VULKÁNSZPELEOLÓGIAI TÁBOR

A Bükkalja és a Déli-Bükk nemkarsztos barlangjait
Oszláról közelítettük meg
/G.I./

Az Ó-Bükk homokkőbarlangjainak megismerésére az
alaptábor a Leleszi-völgyben, a Szederjesi-réten
volt /E.I./

Eszterhás István

LESZÁLLÁSI, ÁLLAPOTFELVÉTELI ÉS KUTATOTTSÁGI JELENTÉS

A leírt barlangok nem mindegyikében voltunk – néhány természetes üreget nem sikerült megtalálnunk, vagy idő híján fel sem kerestünk, illetve az esős időjárás akadályozott felkeresésükben, ezek esetében mások leírásának idézésére hagytunk, természetesen a szerzőkre és munkáikra való hivatkozással. A mesterséges üregek feldolgozására ez a gyakorlat fokozottan érvényes, mert azok nagy száma és a rendelkezésünkre álló kevés idő miatt eleve szelektálnunk kellett ezek között. Így csak az általunk felkeresett üregekről adunk dátum szerinti sorrendben leszállási, állapotfelvevési és kutatottsági jelentést.

1998. júl. 8.

Várhegyi 7. sz. kőverem és barlanglakás /Cserépváralja/

- Leszállók: Buda László, Eszterhás István, Fintor Csaba,
Lukács Attila, Nagy Eszter, Tinn József
- Állapot: nyitott, aknájának balesetvédelmi körülkerítése
leromlott, statikailag biztonságos, lakásrésze
betonozott aljú.
- Elvégzett kutatás: térképezés, genetikai /mesterséges/

Várhegyi 8. sz. kőverem /Cserépváralja/

- Leszállók: Buda László, Eszterhás István, Fintor Csaba,
Nagy Eszter, Sály Zoltán, Tinn József
- Állapot: nyitott, aknájának balesetvédelmi körülkerítése
leromlott, egy teljesen elrohadt kötél lóg
bele
- Elvégzett kutatás: térképezés, genetikai /mesterséges/

Várhegyi-kőhodály /Cserépváralja/

- Leszállók: Buda László, Eszterhás István, Nagy Eszter, Szabó Andrea, Szabó Géza, Tinn József
- Állapot: lomtárnak használva, betört üvegű ajtaján be lehet mászni
- Elvégzett kutatás: térképezés, fényképezés, genetikai /mesterséges/

Várhegyi-kőraktár /Cserépváralja/

- Leszállók: Buda László, Eszterhás István, Fintor Csaba, Lukács Attila, Nagy Eszter, Sály Zoltán, Tinn József
- Állapot: hiányosan lezárva, statikailag biztonságos, benne homok van tárolva
- Elvégzett kutatás: csak megtekintés, /mesterséges/

Várhegyi-barlanglakás /Cserépváralja/

- Leszállók: Buda László, Eszterhás István, Fintor Csaba, Lukács Attila, Nagy Eszter, Sály Zoltán, Tinn József
- Állapot: nyitott, tele minden féle lim-lommal, szeméttel
- Elvégzett kutatás: csak megtekintés, /mesterséges/

Várhegyi-kőkamra /Cserépváralja/

- Leszállók: Eszterhás István, Nagy Eszter, Tinn József
- Állapot: nyitott, részben feltöltődve
- Elvégzett kutatás: csak megtekintve, /mesterséges/

Felső-szurdoki-álbarlang /Cserépváralja/

- Leszállók: Eszterhás István, Nagy Eszter, Tinn József
- Állapot: háborítatlan, látogatói nem igen lehettek
- Elvégzett kutatás: térképezés, genetikai /tömbközi álbarlang riolitban/

Kerékkötői-barlang /Cserépváralja/

- Leszállók: Eszterhás István, Nagy Eszter, Tinn József
- Állapot: háborítatlan, látogatói nem igen lehettek
- Elvégzett kutatás: térképezés, genetikai /atektonikus riolitban/

Suducka-zsomboly /Cserépváralja/

- Leszállók: Eszterhás István, Nagy Eszter, Tinn József
- Állapot: háborítatlan, kevés látogatója volt még
- Elvégzett kutatás: térképezés, genetikai /inkassziós riolitban/

Farkas-kői Nagy-barlang /Cserépváralja/

- Leszállók: Eszterhás István, Nagy Eszter, Tinn József
- Állapot: nyitott, az aknája védelem nélküli
- Elvégzett kutatás: csak megtekintve /karsztos/

Farkas-kői Kis-barlang /Cserépváralja/

- Leszállók: Eszterhás István, Nagy Eszter, Tinn József
- Állapot: nyitott, erősen feltöltődött
- Elvégzett kutatás: csak megtekintve /karsztos/

1998. júl. 5.

Agyagpala-zsomboly /Bükkzsérc/

- Leszállók: Gönczöl Imre, Kovács Árpád, Nagy Eszter, Tinn József
- Állapot: nyitott, aknája karámmal jól védett, alján jelentős mennyiségű törmelék
- Elvégzett kutatás: térképezés, fényképezés, genetikai /felharapódzás agyagpalában/

Mész-hegyi-kőkunyhó /Cserépfalu/

- Leszállók: Eszterhás István, Szabó Andrea, Szabó Géza
- Állapot: nyitott, tisztán tartott, esőbeállónak használható
- Elvégzett kutatás: térképezés, genetikai /mesterséges/

1998. júl. 6.

Lélek-lyuk /Sály/

- Leszállók: Nagy Eszter, Szabó Andrea, Szabó Géza, Tinn József
- Állapot: nyitott, szemetes, sokan járhatnak benne
- Elvégzett kutatás: térképezés, genetikai /mesterséges/

Pásztorkunyhó /Egerszalók/

- Leszállók: Gönczöl Imre, Gönczöl Tímea
- Állapot: védetté nyilvánítva, sokan járnak benne, falain karcolt és festett írások /a turisztikai irodalom gyakran keveri a Betyárbújóval/
- Elvégzett kutatás: térképezés, fényképezés, genetikai /mesterséges/

Betyárbújó /Egerszalók/

- Leszállók: Gönczöl Imre, Gönczöl Tímea
- Állapot: nyitott, sokan járnak benne, falain karcolások /a turisztikai irodalom gyakran keveri a Pásztorkunyhóval/
- Elvégzett kutatás: térképezés, fényképezés, genetikai /mesterséges/

1998. júl. 7.

Jósda-barlang /Cserépváralja/

- Leszállók: Gönczöl Tímea, Nagy Eszter, Tinn József

- Állapot: háborítatlan, látogatói nem igen lehettek
- Elvégzett kutatás: térképezés, fényképezés, genetikai
/tektonikus riolitban/

Szem-barlang /Cserépváralja/

- Leszállók: Gönczöl Tímea, Nagy Eszter, Tinn József
- Állapot: háborítatlan, látogatói nem igen lehettek
- Elvégzett kutatás: térképezés, fényképezés, genetikai
/réteglapmenti elválás riolitban/

1998. júl. 9.

Sziklakápolna /Istenmezeje/

- Leszállók: Eszterhás István, Gönczöl Imre, Gönczöl Tímea
- Állapot: nyitott, környéke parkosított, rendezett
- Elvégzett kutatás: térképezés, fényképezés, genetikai
/mesterséges/

Nagy-Lyukas-kő barlangja /Ivád/

- Leszállók: Eszterhás István, Gönczöl Imre, Gönczöl Tímea
- Állapot: nyitott, szélsőségesen kitett helyzetű, ennek
ellenére sok karcolás van falain
- Elvégzett kutatás: térképezés, fényképezés, genetikai
/kimállás homokkőben/

Nagy-Lyukas-kői-eresz /Ivád/

- Leszállók: Eszterhás István, Gönczöl Imre, Gönczöl Tímea
- Állapot: nyitott, kevés látogatója lehetett
- Elvégzett kutatás: térképezés, fényképezés, genetikai
/réteglapmenti leszakadás homokkőben/

Lyukas-kő-völgyi-barlang /Ivád/

- Leszállók: Eszterhás István, Gönczöl Imre
- Állapot: nyitott, szélsőségesen kitett helyen, látogatója
nem igen lehetett
- Elvégzett kutatás: térképezés, fényképezés, genetikai

Szarvas-kői-kőlyuk /Tarnalelesz/

- Leszállók: Gádoros Márk, Gádoros Patrik, Nagy Eszter,
Tinn József
- Állapot: nyitott, vége omlásos
- Elvégzett kutatás: térképezés, genetikai /erózió homokkőben/

Szarvas-kői-üreg /Tarnalelesz/

- Leszállók: Gádoros Márk, Gádoros Patrik, Nagy Eszter,
Tinn József
- Állapot: nyitott, kevés látogatója lehetett
- Elvégzett kutatás: térképezés, genetikai /eróziós homokkőben

Debornya-sarkágyi-barlang /Tarnalelesz/

- Leszállók: Gádoros Márk, Gádoros Patrik, Nagy Eszter,
Tinn József
- Állapot: nyitott, látogatója alig lehetett
- Elvégzett kutatás: térképezés, genetikai /oldalazó erózió
homokkőben/

1998. júl. 10.

Török-bunker /Bükkszenterzsébet/

- Leszállók: Bozó László, Eszterhás István, Gönczöl Imre,
Gönczöl Timea, Ódor Zoltán
- Állapot: nyitott, alján a falakról lepergett törmelék,
illegális ásatási nyomok
- Elvégzett kutatás: térképezés, fényképezés, genetikai
/mesterséges/

Nagy-kő_eresze /Bükkszenterzsébet/

- Leszállók: Eszterhás István, Gönczöl Imre
- Állapot: nyitott, alig látogathatták
- Elvégzett kutatás: térképezés, fényképezés, genetikai
/tektonikus repedés kimállása homokkőben/

1998. júl. 11.

Peskő-barlang /Tarnalelesz/

- Leszállók: Eszterhás István
- Állapot: nyitott, szélsőségesen kitett helyen, falán
kevés karcolás
- Elvégzett kutatás: térképezés, fényképezés, genetikai
/kimállás homokkőben/

Ordas-kői-eresz /Tarnalelesz/

- Leszállók: Gönczöl Imre, Nagy Eszter, Tinn József
- Állapot: nyitott, kevesen látogathatták
- Elvégzett kutatás: térképezés, fényképezés, genetikai
/kimállás, kipergés homokkőben/

Farkas-lyuki-kőlyuk /Tarnalelesz/

- Leszállók: Eszterhás István, Gönczöl Imre, Nagy Eszter,
Tinn József
- Állapot: nyitott, kevesen látogathatták
- Elvégzett kutatás: térképezés, fényképezés, genetikai
/oldalazó erózió homokkőben/

Farkas-lyuki-kőfülke /Tarnalelesz/

- Leszállók: Eszterhás István, Gönczöl Imre, Nagy Eszter,
Tinn József
- Állapot: nyitott, kevesen látogathatták
- Elvégzett kutatás: térképezés, genetikai /oldalazó
erózió homokkőben/

Eszterhás István

A BÜKK-VIDÉK NEMKARSZTOS BARLANGJAINAK ÉS MESTERSÉGES
ÜREGEINEK LISTÁJA

A felsorolásban előbb az általunk megismert természetes barlangokat, majd a mesterséges üregeket vesszük sorra a települések alfabetikus sorrendjében /utalva az üregek befoglaló kőzetére/. Azon objektumoknál, amelyeket mi mértünk fel, vagy egyéb megbízható információink vannak, feltüntetjük a méretüket is.

TERMÉSZETES BARLANGOK

/33 objektum/

Bánhorváti /andezitagglomerátum/

1. Mély-hasadék /23,5 /-19 m/
2. Csapda /13/-6,8 m/
3. Lyukas-hasadék /kb. 21/-5,8 m/
4. Jégverem /kb. -5 m/
5. Táncterem-Lepkés-ág /kb. 58/-6m/
6. Baldachinos-terem /kb. 9/ ? m/
7. Pókos-odu /kb. 3/-2,2 m/
8. Porpince /2,5/-3 m/
9. Kis-hasadék /6/+5 m/
10. Pele-vár /11,7 x 6,3 / +4 m/

Borsodnádasi /homokkő/

11. Kőpes-barlang

Bükkszenterzsébet /homokkő/

12. Nagy-kő eresze /5,00/+kb. 40,00 m/
13. Nagy-kő leszakadt barlangja

Bükkzsérc /agyagpala/

14. Agyagpala-zsomboly /23,50/-16,60 m/

Cserépváralja /riolit/

15. Kerékkötői-barlang /2,02/+0,80 m/

16. Felső-szurdoki-álbarlang /3,04/+0,30 m/

17. Suducka-zsomboly /2,50/-3,05 m/

18. Szem-barlang /3,20/ ? m/

19. Jósda-barlang /2,70+1,20 m/

Eger /riolittufa/

20. Csüngő-kői-eresz

Egerbakta /diabáz/

21. Keselyű-lyuk /kb. 3-4 m/

Ivád /homokkő/

22. Nagy-Lyukas-kő barlangja /4,60/+2,70 m/

23. Nagy-Lyukas-kői-eresz /3,00 x 21,50 /+2,60 m/

24. Lyukas-kő-völgyi-barlang /3,00 x 3,80 /+1,70 m/

Nagyvisnyó /homokkő/

25. Mogyorósi-sziklaodu /6,50/+1,20 m/

26. Mogyorósi-kőfülke /3,00/+0,50 m/

Tarnalelesz /homokkő/

27. Ordas-kői-eresz /3,50 x 16,00 /+5,80 m/

28. Szarvas-kői-kőlyuk /9,55/+1,20 m/

29. Szarvas-kői-üreg /3,40/ ? m/

30. Farkas-lyuki-kőlyuk /4,30 x 22,00 /+2,00 m/

31. Farkas-lyuki-kőfülke /1,50 /+2,20 m/

32. Peskő-barlang /2,60/+4,50 m/

33. Debornya-sarkágyi-barlang /3,60/+3,00 m/

MESTERSÉGES ÜREGEK

/1109 objektum/

Andornaktálya /riolittufa/

Eredetileg 78 drb. barlanglakás /BAKÓ 1977, KOLACSKOV-SZKY 1946/, Andornakon 2 drb, Kistályán /Hatház, Alsó-part, Felső-part/ 76 drb, ezek közül 1970-re mintegy 17 maradt /BAKÓ 1977/, pl:

- Alsó-part szám nélküli rom
- Alsó-part 162. /Pócsik család/
- Felső-part szám nélküli rom
- Felső-part 6.
- Felső-part 30./Szabó Istvánné/

Bogács /riolittufa és homokkő/

14 barlanglakásról tesz említést BAKÓ /1977/, Andornakon /a Lenin uton/ 6 drb. riolittufába vájt lakás, amelyek már pincévé lettek alakítva, a Cigánysoron /József Attila uton/ homokkőben 8 drb, pl:

- Lenin ut 27. /pince/
- József Attila ut 26.

Borsodnádásd /homokkő/

A Gyepes-völgy egykori tanyáinál 4 drb. napjainkban már barlangként viselkedő pincéről tudunk /KATONA 1997/:

- Keserű-pince /kb. 50 x 2 /+1,80 m/
- Nagy-barlang
- Kis-barlang

- Barlang-pince

Bükkszenterzsébet /homokkő/

A Boknásza elvadult, bozótosodott gyümölcsösében 1 drb. barlanglakás ismert:

- Török-bunker /5,30 /+1,80 m/

Bükkszentkereszt /porfirit/

A Szinva-patak forrásának közelében az 1920-as évek végén bányatáróként nyitottak egy azóta barlangnak titulált üreget /SZABÓ-FONYI-NYÉKI 1986/:

- Y-barlang /33,50 /+1,60 m/

Cserépfalu /riolittufa/

KOLACSKOVSKY /1946/ említése szerint 22 barlanglakás volt a faluban. 1975-ben már csak egyben laktak /BAKÓ 1977/, de többet istállóvá, pincévé alakítva használták. A Felsőtárkányi Erdészeti üzemi térképén a riolittufából felépülő Mész-hegyen jelzett barlang valójában egy vésett kőkunyhó.

- Kis-Amerika /Kácsi út/

- Mész-hegyi-kőkunyhó /2,00 /+1,70 m/

Cserépváralja /riolittufa/

A falu belterületén az 1930-as években még 58 drb. barlanglakást használtak /BAKÓ 1977/, a Várhegyen 2 drb. barlanglakást, 3 drb. istállót és 12 drb. kővermet találtunk, de valószínűsítjük, hogy a bor-gazdaság is használ egykori barlanglakásokat.

- Lenin u 4.
- Petőfi u 6.
- Jókai u 9.
- Alkotmány u 22.
- Alkotmány u 35
- Várhegyi 12 drb. kőverem /4,00 /-7,00 m/
- Várhegyi 2 drb. barlanglakás /6 x 4 /+1,90 m/
- Várhegyi-kőhodály /7,70 x 20,40 /+3,00 m/
- Várhegyi-kőkamra
- Várhegyi-kőraktár /kb. 15 x 4 /+2,5 m/

Demjén /riolittufa/

Két barlanglakásról szereztünk tudomást /de valószínűleg több is van/:

- Petőfi u 7.
- Pince-völgyi Remete-barlang

Eger /riolittufa/

Egykor számos barlanglakás volt, főként a Tetemváron, a Verőszaláiban, Tihaméren, de a vár kazamátáinak egy részét is riolittufába vájták. Sajnos, a vonatkozó irodalomból egyet sem sikerült megtekintenünk.

- Cifrapart 2.
- Fügedi u 22.
- Várkazamáták

Egerszalók /riolittufa/

A faluban több mint 30 barlanglakás volt, ezen felül a határában is tudunk még jónéhányról, mint pl:

- Felszabadulás u 44.
- Ököristálló számadói lakással
- Pásztorkunyhó /3,10/+1,90 m/
- Betyárbújó /2,40/+2,00 m/

Felsőtárkány /riolittufa/

Egyetlen összeírás sem említi pontosan a barlanglakások számát, de azok bizonyára meghaladták a 15-öt. 1970-ben már csak 5-6-ot laktak /BAKÓ 1977/. A barlanglakásoknak három csoportja volt, úgymint:

- Őr-hegyi /Város/ barlanglakások
- Akasztó-bérci barlanglakások
- Szala barlanglakásai, köztük a Kossuth u 28. alatti

Istenmezeje /homokkő/

A falu északi részén, a Noé szőlőjében van az egykori sziklakápolna.

- Sziklakápolna /6,00 /+2,70 m/

Kács /riolittufa/

Eredetileg 24 barlanglakás volt a falu határában, ebből 22 drb. a Várhegyen /BAKÓ 1977/, 1 drb. a Kálmántanyán, 1 drb. az Ortáson. 1970-ben még ötöt laktak.

- Dózsa u 12.
- Váraljai lakatlan barlanglakás
- Kálmántanyai Tehénistálló
- Ortási Remete-barlang

Kisgyőr /riolittufa/

18 riolittufába vágott objektumról van tudomásunk /BAKÓ 1977/, ebből 2 istálló, a többi lakás.

- Meleg-völgyben 15 barlanglakás
- Mocsolyási-cselédház
- Mocsolyási-barlangistálló
- Sós-kuti-kőistálló

Mezőkövesd /riolittufa/

Csak az egykori sajtóból tudjuk, hogy a város határában is voltak később felrobbantott barlanglakások /PÉTER 1941/:

- Borsodi Abesszinia barlanglakásai

Miskolc /andezittufa és riolittufa/

Eredetileg bizonyára 100 drb. felett volt a barlanglakások száma, de az 1970-es évek elején már csak alig 20-ról tudunk az Avason, a Danyi-völgyben, illetve Tapolcán:

- Danyi-völgyi barlanglakások
- Lövölde sor 554.
- Lövölde sor 555.
- Tapolcai-Barlangtemplom

Noszvaj /riolittufa/

Mintegy 70 barlanglakás készült a falu két alkalmas helyén /BAKÓ 1977/, a Pincesoron /Mátyás tér és Lenin ut/ és a Pocemen /Vörös hadsereg u; Arany János u/, valamint a külterületen, a Bertamajorban. 1970-ben még 40 barlanglakásban laktak, pl:

- Mátyás tér 3.
- Mátyás tér 11.
- Mátyás tér 15.
- Mátyás tér 18.
- Lenin u 39.

- Vörös hadsereg u 22.
- Vörös hadsereg u 26.
- Arany János u 12.
- Arany János u 16.
- Bertalanmajori-cselédlakás
- Bertalanmajori-barlangistálló /kb. 48 x 8,5 /+3 m/
- barlangsirok a temetőben

Ostoros /riolittufa/

Az 1930-as, 40-es években még 120 barlanglakás volt a falu belterületének három részén is /Szépasszony-völgy, Csaba, Domb/, /BAKÓ 1977, KOLACSKOVSKY 1946/. 1970-ben még 40 barlanglakásnak voltak lakói, pl:

- Verem-part, a Herman Ottó által feldolgozott lakások
- Verem-part, Gárdonyi u 51.
- Verem-part, Gárdonyi u 55.
- Csaba, Csaba vezér u 13.
- Domb, Gárdonyi u 1/A.
- Domb, Gárdonyi u 1/B.
- Domb, Csaba vezér u 7.
- Domb, Csaba vezér u 33.
- Szépasszony-völgy, Csinsza u 13.

Sály /riolittufa/

1930-ban még mintegy 56 barlanglakásban laktak. A belterületen a Daróci-oldalban és vele szemben a Geszti-oldalban készültek a barlanglakások. A községtől északra a Tarizsa-dombon és a Latorváron és környékén vannak még vájt üregek. 1976-ban még 15-ben laktak /BAKÓ 1977/.

- Daróci-oldal 29.
- Geszti-oldal barlanglakásai

- Tarizsa 13 drb. barlanglakása
- Lator u 10. /Kovanec Gusztávné/
- Lélek-lyuk /58,60 /-22,00 m/

Sirok /riolittufa/

A Várhegy oldalában az 1900-as évek elején még 63 használt barlanglakás volt /BAKÓ 1977/, de még 1971-ben is 26-ban laktak, továbbá a vár kazamátája is riolittufába lett vájva.

- Juhász-szög barlanglakásai
- Kőlyuk-sor barlanglakásai
- Fenyves u 10.
- Várkazamátája

Szomolya /riolittufa/

1945 előtt még 172 drb. használt barlanglakást tartottak számon a faluban, többet mint épített házat /BAKÓ 1977/. 1971-ben 27 barlanglakás még lakott volt, mint pl:

- Alkotmány u 12.
- Alkotmány u 18.
- Uttörő u 25.
- Uttörő u 26.
- Toldi u 13. /emeletes/
- Toldi u 27.
- Zrinyi u 5.
- Zrinyi u /?/
- Zrinyi u 16.
- Rákóczi u 16.
- Jókai u 24. /Kapitány Lajos/
- Dózsa u 39.
- Tinódi u 27.

- Birkahodály és kunyhó /kb. 29,6 x 11,5 /+2,8 m/

Tard /riolittufa/

KOLACSKOVSKY /1946/ emlékezik meg a Tatár-domb üregéről:

- Tatár-dombi-lyuk

Tibolddaróc /riolittufa/

A legtöbb barlanglakás e faluban van, még 1946-ban is

/KOLACSKOVSKY 1946/, 215 drb. ilyen tartottak számon.

1970-ben 29 drb. barlanglakás volt még lakott /BAKÓ

1977/ a Parton /Gyöngyvirág u; Rozmaring u; Arany János

u; József Attila u./, közülük az:

- Arany János u 5.

- Rozmaring u 8.

- Rozmaring u 10.

- Rozmaring u 1.

- Rozmaring u 2.

Verpelét /riolittufa/

E faluban egyetlen mesterséges barlangról van tudomásunk

/SZVOBODA 1932/:

- Juhistálló /kb. 20 / ? m/

Eszterhás István — Tinn József

A BÜKKALJA NEMKARSZTOS BARLANGJAI

A Miskolctól Sirokig mintegy 50 km hosszú, 5-10 km széles Bükkalja meghatározó kőzete a riolittufa. Ezen kívül előfordul még a dácittufa, andezittufa és a kompakt riolit, valamint az ezeket részlegesen takaró homokkő és lösz. A riolitos és dácitos törmelék több helyen /különösen Latorvár, Cserépvár környékén/ ignimbritté állt össze. Gyakoriak a viszonylag kis kiterjedésű hidrokvarcitos tufaátitatódások /Maklány, Királyszéke, Hintó-völgy, Mangó-tető stb./, melyeket az utóvulkanizmus termálvizei hoztak létre és a lepusztulás során un. Kaptárkövekké /vakablakos kövekké, köpüs kövekké, ördögtornyokká/ formálódtak.

A nagykiterjedésű riolitos, dácitos és andezites piroklasztikumban nem sikerült természetes keletkezésű barlangra akadnunk. /Ez persze nem zárja ki, hogy nincs./ E törmelék-kőzetben viszont a mesterséges üregek, barlanglakások száma rendkívül magas, több mint ezret ismerünk.

Természetes keletkezésű barlangokat csak egy kis területen, a Cserépváralja határához tartozó Felső-szurdokban /Felső-szoros, Kő-völgy felső szakasza, Tardi-patak felső szakasza/ találtunk. A Suducka /Szaduszka/ és a Kerékkötő közé, átfűrészelve a valamikor egységes riolittönköt mélyült az itt csak időszakos Tardi-patak, kialakítva hazánk legmélyebb, látványos kőtornyokkal szegélyezett riolitszurdokát, a Felső-szurdokot. A szurdokvölgy az 5394-es barlangkataszteri területhez tartozik. Megközelíthető Cserépváraljától /3 km/, vagy Kácstól /5,5 km/ a piros jelzésű turistaúton. Az általunk itt

talált riolitbarlangokat egyetlen írás és térkép sem említi, tehát új felfedezésnek vehető. Két barlang a szurdok Kerékkötő felőli oldalában, három pedig a Suducka felőli oldalában van.

Felső-szurdoki-álbarlang

A Felső-szurdokban, ott ahol a piros jelzésű turista-ösvény nem a völgytalpon, hanem a nyugati meredek részüben, a völgy aljától mintegy 10 m-rel magasabban vezet, fel lehet látni a Kerékkötő-oldal ritka tölgyerdővel borított, kisebb-nagyobb riolitsziklával tarkított meredélyre. E sziklák egyike alatt, az úttól kb. 30 m-rel távolabb, 10 m-rel magasabban található a Felső-szurdoki-álbarlang. Szája nagyjából kelet felé, a lejtő irányába néz egy kőtömb alól. Szélessége 90 cm, magassága 35 cm. Bekúszva a szájon enyhén emelkedő, egyre szűkülő 3,04 m hosszú, egyenes repedésjáratba jutunk. A bejáratától jobbra alacsony eresze is van a barlangnak. Oldalait egy-egy besüllyedt kő alkotja, mennyezetét pedig az ezeken fekvő nagyobb blokk, alja köves törmelékből áll. Genetikailag álbarlang, mert a magasabbról legördült, egymásra települt kőtömbök között, alatt található /Leírója: Eszterhás István/

Kerékkötői-barlang

Az előbbi üregtől mintegy 50 m-rel északabbra és vagy 10 m-rel magasabban /tehát az úttól kb. 20 m-rel magasabban/ van egy repedésekkel szétदारabolódó riolitbörccben. E sziklacsoport meredek, lejtő felőli /délkeleti/ részében nyílik a Kerékkötői-barlang. Szája csúcsával lefelé néző háromszöget formáz, melynek szélessége 140 cm, magassága 80 cm. Az észak

felé tartó barlangüreg alacsony, 30-35 cm magasságú, alja V-metszetű, mert egy repedést követ és vagy 30 °-osan emelkedik. Hossza éppen hogy csak eléri a meghatározott legkisebb barlangméretet, 2,02 m. Jobb oldali alját egy ferde kőlap alkotja, bal oldala már egy meredekebb kő, ezeket pedig egy nagyobb, repedezett blokk fedi be. Alján a bal felőli repedést apró, poros törmelék tölti ki. Genetikailag atektonikus barlangnak tekinthetjük, mert egy alátámasztását részben elvesztett sziklában fellépő feszültség okozta repedések széthuzódásával keletkezett, amit aztán a kifagyás és mállás még tovább tágított /Leírója: Eszterhás István/

Suducka-zsomboly

A szurdok északi, kanyarodó részében található, a Dobiréttől vagy 350 m-re, ott ahol jobbról kisebb időszakos vízmosás horhosa eléri a szurdokvölgy talpvonalát. A kis horhossal szemközt, a Suducka felőli oldalban meredek, részben már tornyokká preparálódott riolitsziklák állnak. A sziklák lába kb. 3-4 m magas törmeléklejtőbe burkolózik. A törmeléklejtő tetején, a sziklafal aljában 2 m-rel magasabban a falban sötétlik az üreg két szája. Az 50 x 50 cm-es alsó bejáraton bekúszva felegyeneseledhetünk és egy 170 cm magas repedéskürtön felkapaszkodhatunk a tágasabb /180 cm széles, 130 cm magas/ felső bejárathoz. A felső bejárattal szemben egy 2,50 m hosszú, 60 cm széles, 50 cm magas, négyszög metszetű vízszintes beugró található még. Mivel az üreg függőleges kiterjedése nagyobb /3,05 m/, mint a vízszintes /2,50 m/ zsombolynak neveztük, annak ellenére, hogy tudjuk, hogy a klasszikus zsombolyfogalomba nem csak a kiterjedés iránya, hanem a genetika is beletartozik. A Sunducka-zsomboly repedések menti, a gra-

vitáció és kifagyás mozgatta kőzetkipergéssel, azaz inkasz-szióval keletkezett üreg. /Leírója: Eszterhás István/

Jósda-barlang

A cserépváraljai Felső-szurdok keleti oldalában, a völgy másik oldalából már leírt Felső-szurdoki-álbarlanggal nagyjából szemközt található, kb. 260 m tszf. magasságban. Bejárata a piros jelzésű turistaútról is észrevehető. A barlangot 1998. VII. 7-én találta Tinn József. A három nappal korábbi terepbejárás alapján már megjósolható volt, hogy a jelzett helyen barlangot találunk. E meglátás után kapta nevét az üreg. Az 1 m magas, hegyes háromszög formájú szája dél felé néz. Ezen négykézláb átmászva kis fülkébe jutunk, ahol már fel is lehet állni. A barlang teljes hossza 2,70 m. A mennyezet közelében néhány tenyérnyi felületen szürke – valószínűleg szilikátpizolitek alkotta folt található, egyébként befoglaló kőzete hólygos riolit. Kitöltését földes törmelékbe ágyazott kövek alkotják. Élővilágából néhány pókot volt szerencsénk látni. Keletkezését tekintve peremre merőleges törés mentén létrejött tektonikus barlang. /Leírója: Timm József/

Szem-barlang

A Felső-szurdok keleti oldalában, az előbb leírt Jósda-barlangtól kb. 150 m-rel délebbre, nagyjából 240 m tszf. magasságban található. A piros jelzésű turistaúttól szintén jól látható. A barlangot Nagy Eszter találta 1998. július 7-én és a szem formára emlékeztető nyílása után nevezte el. Hossza 3,20 m. Oldalfalai, mennyezete hólyagos riolitból áll, alján földes törmelék található. A látogatókat rengeteg

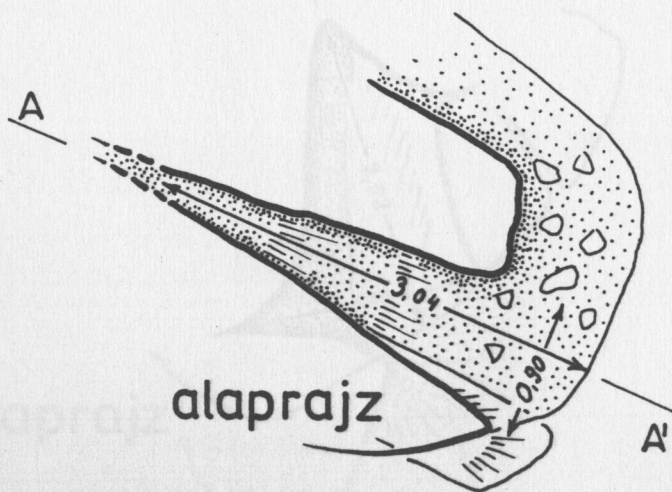
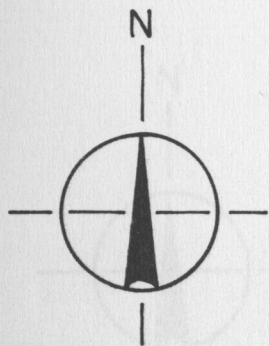
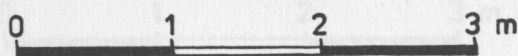
szúnyog igyekszik távol tartani az üregtől. Feltehetően réteglap mentén való elmozdulás hozta létre. /Leírója: Tinn József/

CSERÉPVÁRALJA, FELSŐ-SZURDOK, KERÉKKÖTŐ-OLDAL

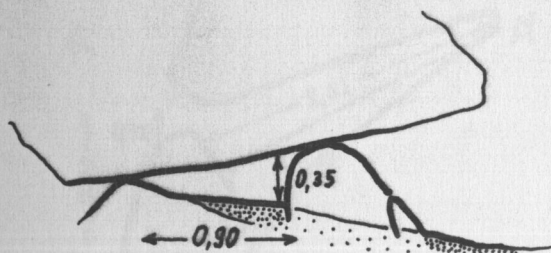
FELSŐ-SZURDOKI-ÁLBARLANG

Felmérte: Eszterhás I; Nagy E; Tinn J. 1998. július 4-én

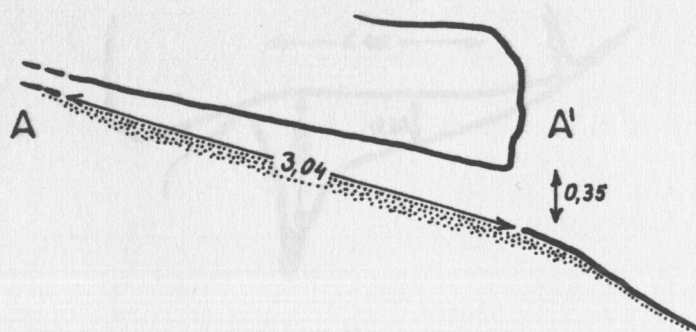
A barlang hossza 3,00 m, magassága 0,30 m, mérték 1:50

alaprajz

bejárat

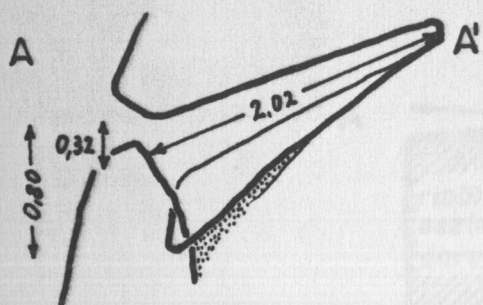
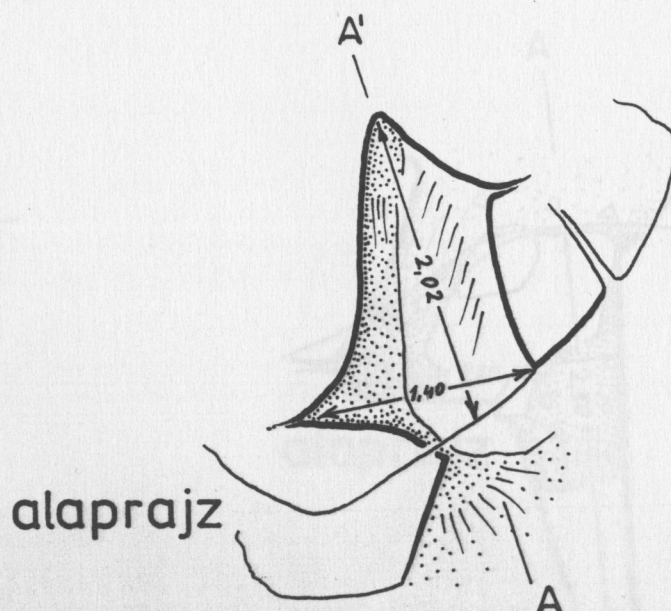
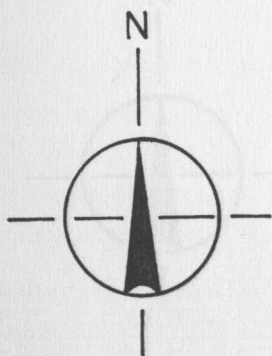
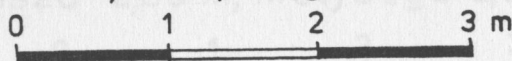
hosszmetszet

CSERÉPVÁRALJA, FELSŐ-SZURDOK, KERÉKKÖTŐ-OLDAL

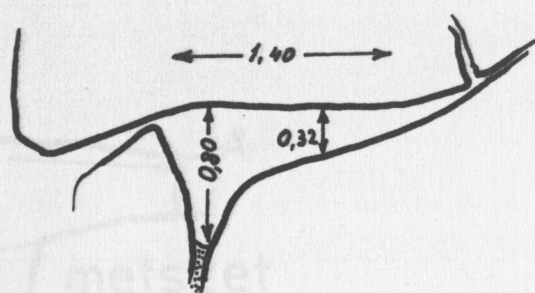
KERÉKKÖTŐI-BARLANG

Felmérte: Eszterhás I, Nagy E, Tinn J. 1998. július 4-én

A barlang hossza 2,02 m, magassága 0,80 m, mérték 1:50

hosszmetszet

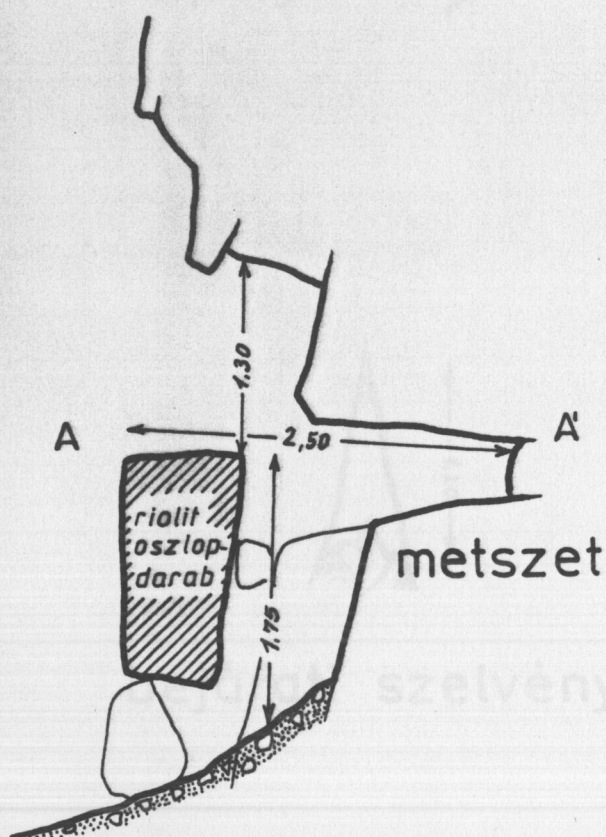
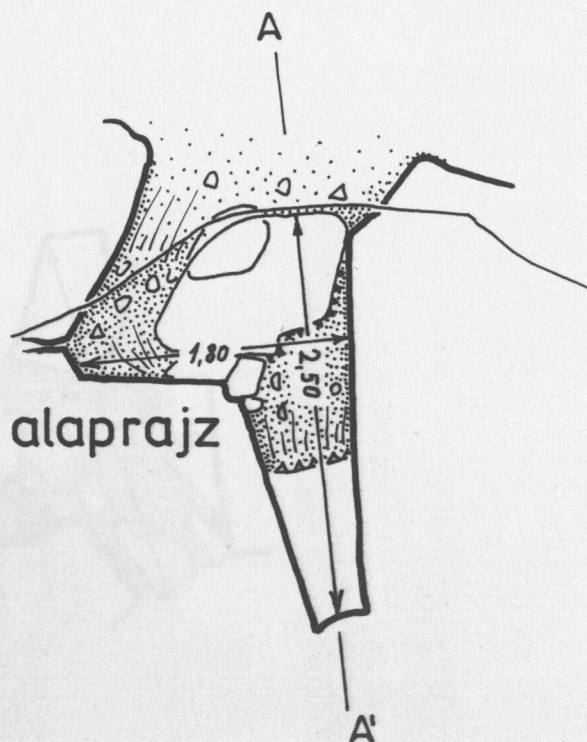
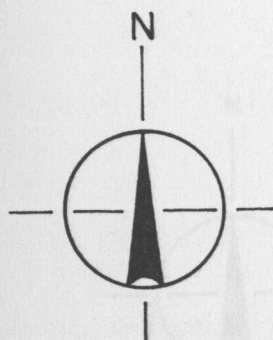
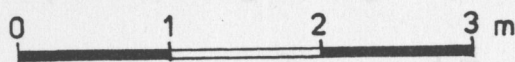

bejárat

CSERÉPVÁRALJA, FELSŐ-SZURDOK, SUDUCKA-OLDAL

SUDUCKA-ZSOMBOLY

Felmérte: Eszterhás I; Nagy E; Tinn J. 1998. július 4-én
A barlang hossza 2,50 m, mélysége 3,50 m, mérték 1:50

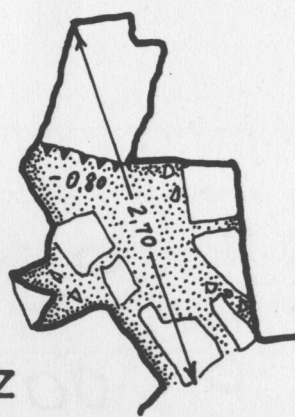
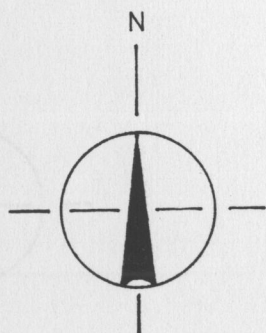
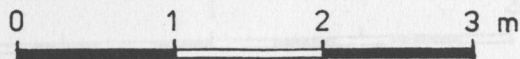

CSERÉPVÁRALJA, FELSŐ-SZURDOK (SUDUCKA-OLDAL)

JÓSDA-BARLANG

Felmérte: Nagy Eszter és Tinn József 1998. VII. 7-én

A barlang hossza 2,70 m, magassága 1,20 m, mérték 1:50

alaprajz

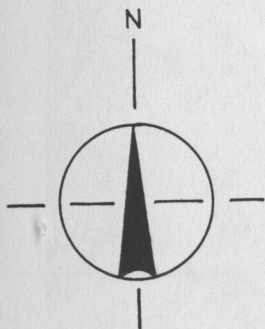
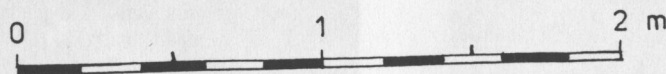
bejárati szelvény

CSERÉPVÁRALJA, FELSŐ-SZURDOK (SUDUCKA-OLDAL)

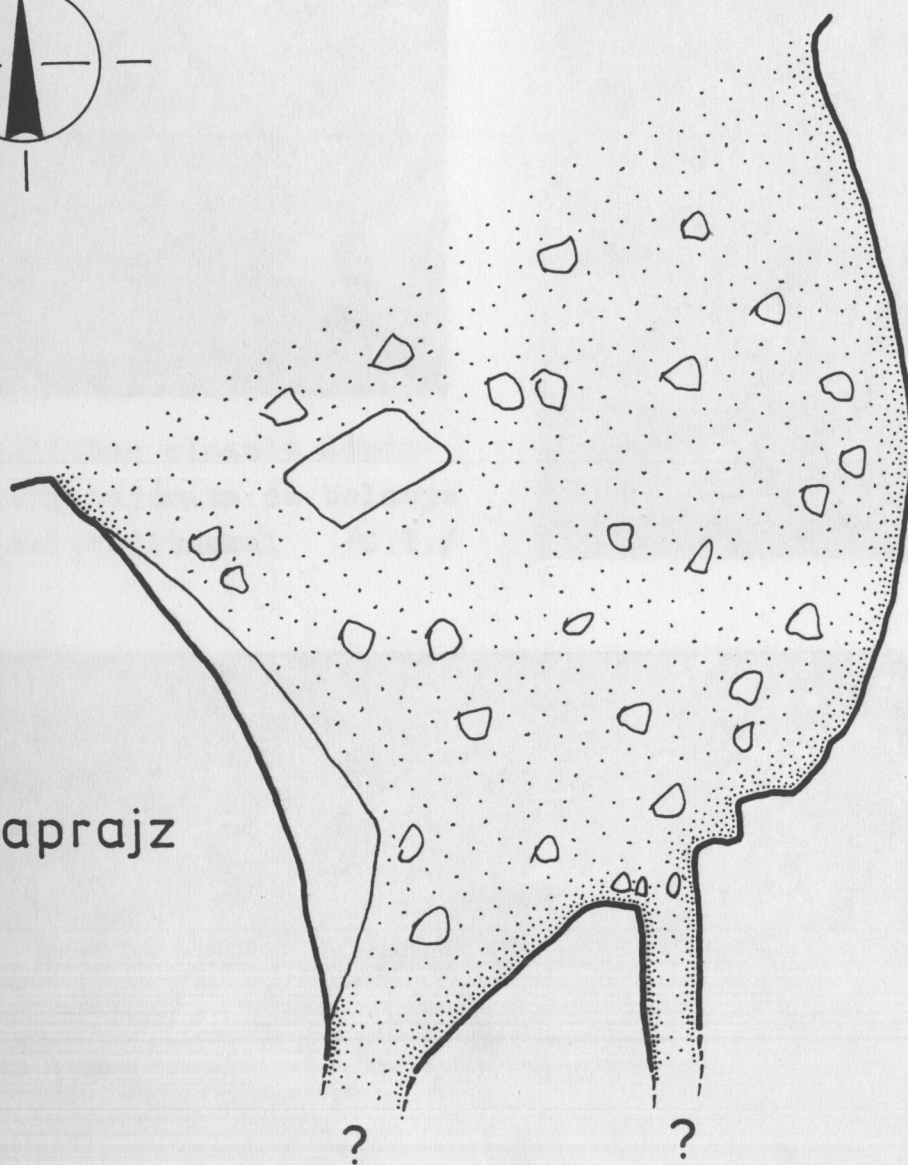
SZEM-BARLANG

Felmérte: Gönczöl T, Nagy E. és Tinn J. 1998. VII. 7-én

A barlang hossza 3,20 m; mérték 1:25

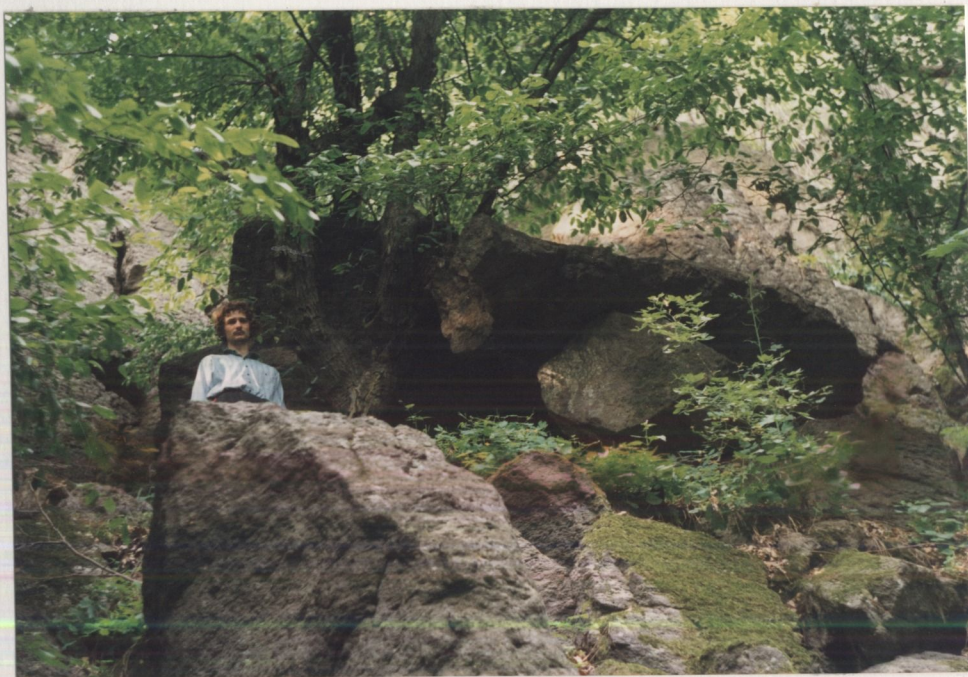
alaprész

FELSŐ-SZURDOK

A riolitban alakult Jósda-
barlang bejárata és belseje
a pizolitfoltokkal /G.T./

A Szem-barlang széles bejárata és előtere /G.T./

Eszterhás István – Gönczöl Imre – Tinn József

A DÉLI-BÜKK NEMKARSZTOS BARLANGJAI

A Déli-Bükk a Bükk-vidék legnagyobb kiterjedésű része a Magas-Bükk és a Bükkalja között. Kőzetei és formakincse rendkívül változatos. A Hór-völgytől keletre főként mészkövek, nyugatra többségében agyagpalák, a legnyugatibb részeken pedig a diabáz a jellemző. Ezen globális képen belül azonban egy-egy kőzetféleség kisebb területű előfordulásai igen szélsőséges elrendeződésben mutatkoznak. Olykor egy négyzetkilóméteren belül akár négy-öt különböző habitusú kőzet is előfordul. A törések mentén tönkök kiemelkedése /Kőlyuk-galya/, medencék lesüllyedése /Felsőtárkányi-medence/, mély völgyek kialakulása /Lök-völgy, Hór-völgy stb./ és lávaömlés /Szarvas-kő/ jött létre. A különböző kőzetek eltérő lepusztulása pedig tovább gazdagította a formakincset.

A tájegységre főként a karsztbarlangok a jellemzőek, közel 100 darabot ismerünk. Dilemmát okoz a mésztufabarlangok /Anna-mésztufabarlang, Eszperantó-mésztufabarlang, Soltész-kerti-mésztufabarlangok, a monosbéli Vízfő mésztufabarlangjai stb./ besorolása, amelyek genetikailag nem karsztbarlangok, de magas mésztartalmú kőzetekben vannak. Önkényesen azt a megoldást választottuk, hogy jelen munkából kihagytuk tárgyalásukat, mert már számos korábbi tanulmány, ismertetés foglalkozott velük nem elkülönítve más, valódi karsztbarlangoktól és ismétlésekbe, idézésekbe ez esetben nem kívántunk bocsájtkozni. Ugyanakkor hangsúlyozzuk, hogy a mésztufabarlangok nemkarsztos képződmények.

A Déli-Bükk következőkben tárgylt további három nemkarsztos barlangja három különböző barlangkatszteri területen, három merőben eltérő kőzetben, háromféleképpen keletkezett üreg.

a barlang neve:	bg.kat.ter:	kőzet:	genetika:
Agyagpala-zsomboly	5382	agyagpala	felszakadás
Csüngő-kői-eresz	5383	riolittufa	erózió-defláció
Keselyű-lyuk	5310	diabáz	hasadék kimállás

Agyagpala-zsomboly

Bükkzsérctől mintegy 6 km-rel északra, az Oltványos-orom /563 m/ délkeleti oldalában, a Lajposon levő Táskás-rét közelében mélyül a zsomboly. Az Agyagpala-zsomboly a Táskás-réten levő 23. számú /Felsőtárkány-Bükkzsérc/ határkötől 188 °-os irányban, 91 méterre a zöld jelzésű turistaúttól 5 méterrel alacsonyabban, már a bükkzsércei területen /Borsod-Abaúj-Zemplén megyében/ nyílik. Megközelíthető Bükkzsérctől előbb a piros négyszög jelzés mentén a Völgyfő-házig, innen pedig a zöld jelzés mentén /Felsőtárkányból a sárga jelzés mentén a zöld jelzésű útba való torkolásig – kb. 6 km/.

A zsombolyról először HORVÁTH Sándor /1960/ közölt leírást, de ő mint a felsőtárkányi Nádas-bérc üregét írta le, valószínűleg azért, mert csak kevésbé részletes térkép állt rendelkezésére. A zsombolyról szóló későbbi említések, hivatkozások egy része is átvette e téves helymegjelölést.

A zsomboly bejáratí nyílását az erdészeti munkatársai korláttal vették körül. Bejáratí aknája 9,60 m mély, beszereléséhez 12 m kötél és egy 3 m-es kötélgyűrű 1 darab karabínerrel szükséges. A kötél az aknához legközelebbi fáról indítható egy

olyan elhúzással, hogy a leereszkedésnél az akna omlásveszélyes oldalát ne érintsük. Az aknán leereszkedve egy 13,80 m hosszú, 3-6 m között változó szélességű lejtős terembe érünk. Ennek térfogata kb. 300 m³. A terem alját kötörmelék borítja. A mélyponton krátterszerű mélyedés található. A terem nyugati oldalán nagy, ferde rétegsík látható, melyet bagolyköpetek borítanak. Továbbvezető nyílást nem vettünk észre. A bejáratú akna vékonyréteges, erősen omlékony agyagpalában alakult ki, beljebb már vastagabb, állékonyabb rétegeket találunk. HEVESI /1986/ szerint az itteni mészkövet fedő palák karni, illetve liász korúak. A zombolyban mészkőfalat jelenlegi állapotában nem láttunk, de HORVÁTH Sándor /1960/ írja, hogy a Nádas-bérci Agyagpala-zomboly bejárata palán át vezet a barlang mészkőszakaszába. Valószínűsíthetjük, hogy a mészkőrétegben alakult üreg felharapódzásával alakult ki a zsomoly ma látható, palában levő része. Élővilágát főleg troglóxén elemek, csigák, ganéjturó bogarak alkotják – az erdőmunkások a bejáraton kuvikot láttak kirepülni, amit a lent látott köpetek is megerősítenek.

/Leírója: Gönczöl Imre és Tinn József/

Csüngő-kői-eresz

Az Egertől Noszvaj felé vezető úton, kb. 6 km-re van Szőlőcskepuszta, a török hódoltság ideje alatt elpusztult hasonló nevű falu /Szöllös, Szőlőske/ helyén. A jelenlegi meteorológiai állomástól északnyugatra, a Turcsányi-lápa alsó végénél van a riolittufából álló Csüngő-kő /vagy Csengő-kő, Csengőke/ sziklája. A sziklában "kőeresz alatt valaha gyakran bújdostak legények a katonasor előtt" írta KOLACSKOVSKY /1946/ és a továbbiakban hivatkozik még Bartalos Gyulára és Legányi Ferencre, kik szintén megerősítik a Csüngő-kő ereszének létét a körülötte

lévő bronz- és vaskori cseréptöredékekkel egyetemben. Mi idő híján nem tudtuk a helyet felkeresni. Lehet, hogy az 50-100 évvel-ezelőtt említett barlangeresz azóta már elpusztult.

Keselyű-lyuk

A Keselyű-lyuk létezéséről irodalmi adatokból szereztünk tudomást. Legrégebbi információnk Kadió Ottokártól származik /KADIÓ 1934/. Ő leírta, hogy Mottl Mária rövid ideig ásatást végzett az Egerbaktai-sziklaoduban, melynek egyedülálló érdekessége, hogy diabázban fejlődött ki. KOLACSKOVSKY /1946/ megemlíti, hogy Szabó István községi főjegyző szerint van a Keserű erdődérszben egy barlang, mely a török időkből származik. BERTALAN Károlytól /1958/ helymeghatározást is kapunk: "Az Egerbaktai-sziklaodu /Keselyű-lyuk/ erősen mállott diabázban, hasadék mentén kialakult kis odu a pétervásárai út mentén, a Berek-völgy Keselyű-sziklacsoportjában." SZENTES /1971/ 4 m hosszú, diabázban lévő hasadékot említ Egerbakta környékén, de barlangnevet nem ír le. DÉNES György /1977/ közli a legtöbb adatot az üregről. "Egerbakta határában, a pétervásárai út mentén, a berek-völgyi Keselyű-sziklacsoportban 10 m magas nyílik az Egerbaktai-sziklaodu, vagy Keselyű-lyuk 3 m hosszú ürege. Érdekessége, hogy nem mészkőben, hanem erősen mállott vulkáni kőzetben, diabázban alakult ki."

Ennyi információ birtokában gyerekjátéknak tűnt a barlang megtalálása. Ennek ellenére eredményeink a következők:

- Egerbakta határában Berek-völgyet nem találtunk. Berek-hegy van Szarvaskőről ÉNY-ra, de az nem az egerbaktai határ és nem a pétervásárai út mentén van.
- Keselyű-sziklacsoportot szintén nem találtunk. Keselyű-bérc ugyan van Szarvaskő mellett, de ez sem az egerbaktai határ

és barlangot sem találtunk benne.

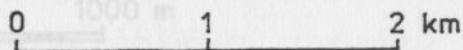
- Az egerbaktai lakosok nem ismernek sem Berek-völgyet, sem Keselyű-sziklát /Kérdeztünk öregeket, fiatalokat – sajnos, a papot nem találtuk otthon.../
- Egerbakta környékén egyetlen "komolyabb" sziklacsoporthoz találtunk a Szent-völgy fölött, de ez a látványos sziklaalakulat nem diabázból van és barlangot sem találtunk benne /viszont igen szép kilátás van róla a Mátra felé/.
- Falubéli informátoraink szerint diabáz, vagy ahogy ők ismerik, "zöld kő" felszíni kibúvásban nem fordul elő a környéken.
- Minthogy a falu épületeinek lábazata, a templom lábazata, támfalak, útburkolat stb. diabázból készültek, érdeklődésünkre elmondták, hogy hol vannak, illetve hol voltak régebben diabáz kőfejtők. Megtudtuk, hogy Mottl Mária ásatásának idején, a 30-as évek elején, hol működött ilyen bánya. Ha ugyanis a felszínen nincs diabáz kibúvás, akkor a Mottl-féle ásatás hasadéka valószínűleg bányafalban lehetett...

Egerbaktától ÉNY felé indulunk a pétervásárai úton. A falu után a második, markánsabb jobb kanyartól balra egy földútra térünk. Rövidesen keresztezzük a Laskó-patakot. Itt egy zárt vas sorompó van, csak gyalogosan mehetünk tovább. Jobbra van az első, a 30-as években művelt bánya. Meglepődünk, mert a fal nem diabázból, hanem kristályos palából van. A hajdani bányaudvar viszont tele van a "zöld kő" törmelékével, köztük van néhány nagyobb kolonc is. A falban is van néhány kicsiny diabáz folt. Ha tényleg itt volt a keresett hasadékbarlang, úgy azt már lebányászták a diabázzal együtt.

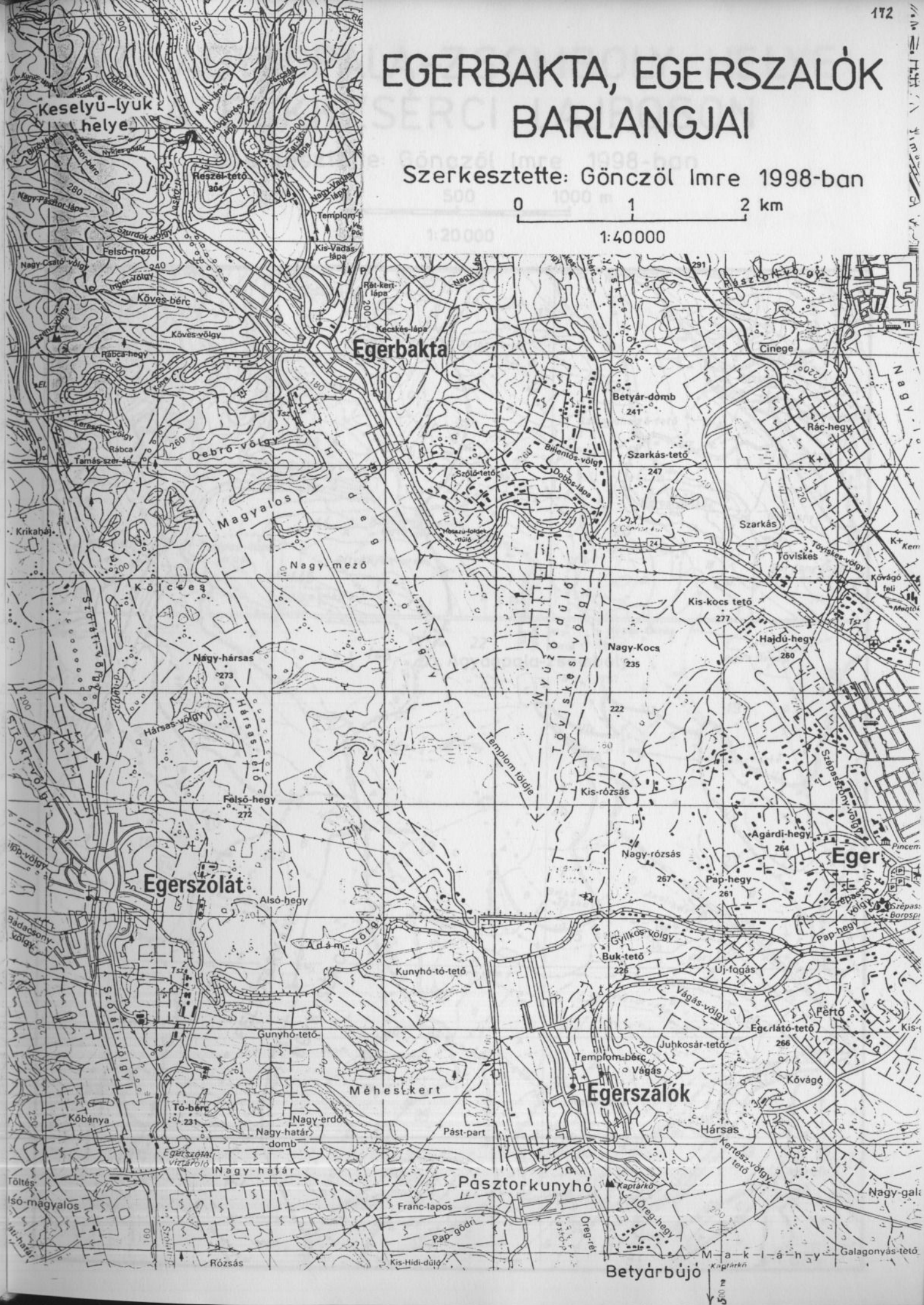
/leírója: Gönczöl Imre/

EGERBAKTA, EGERSZALÓK BARLANGJAI

Szerkesztette: Gönczöl Imre 1998-ban

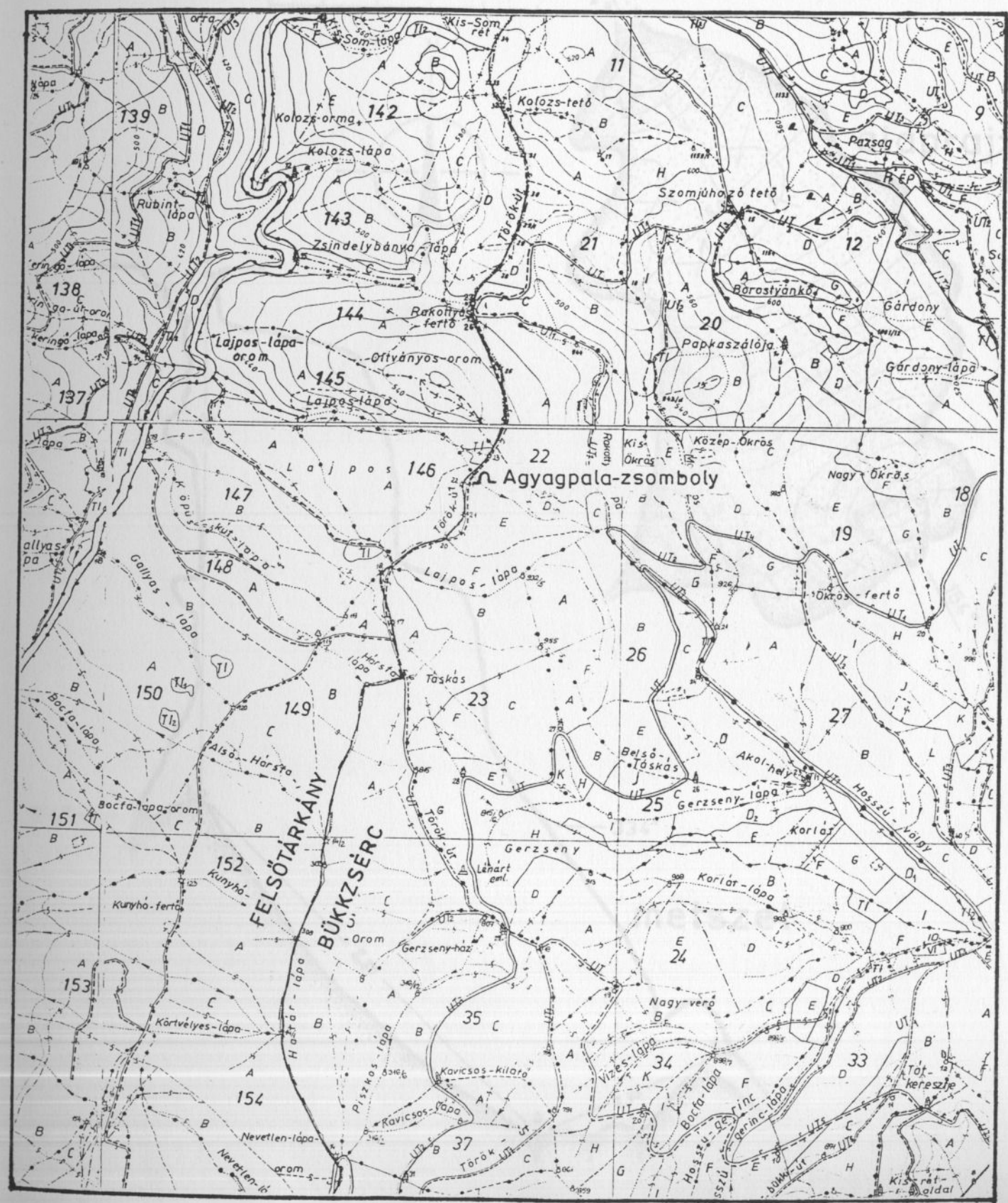
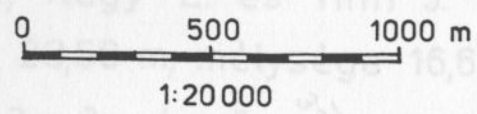

1:40 000

AZ AGYAGPALA-ZSOMBOLY HELYE A BÜKKZSÉRCI LAJPOSON

Szerkesztette: Gönczöl Imre 1998-ban

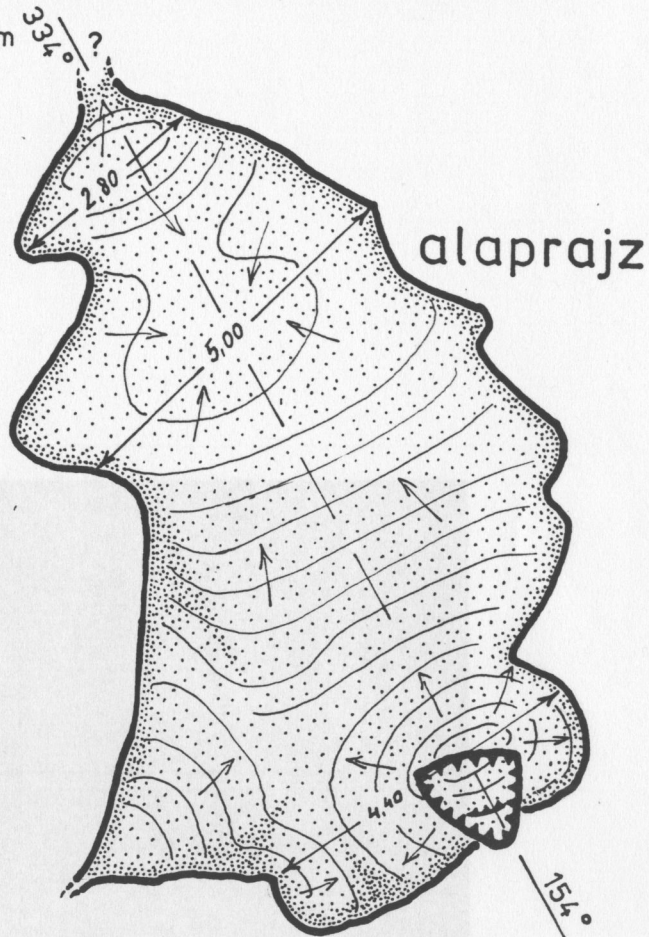
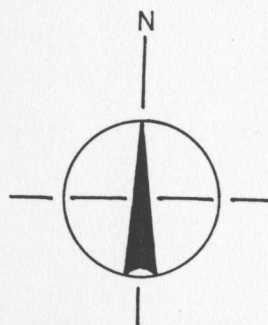
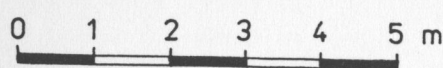

BÜKKZSÉRC, LAJPOS

AGYAGPALA-ZSOMBOLY

Felmérte: Gönczöl I, Nagy E. és Tinn J. 1998. július 5-én

A barlang hossza 23,50 m, mélysége 16,60 m, mérték 1:100

AGYAGPALA-ZSOMBOLY

A Lajposon, a Táskás-rét melletti erdőben szájadzik az Agyagpala-zsomboly, melyet az erdészeti balesetveszély csökkentése érdekében körülkerített /G.I./

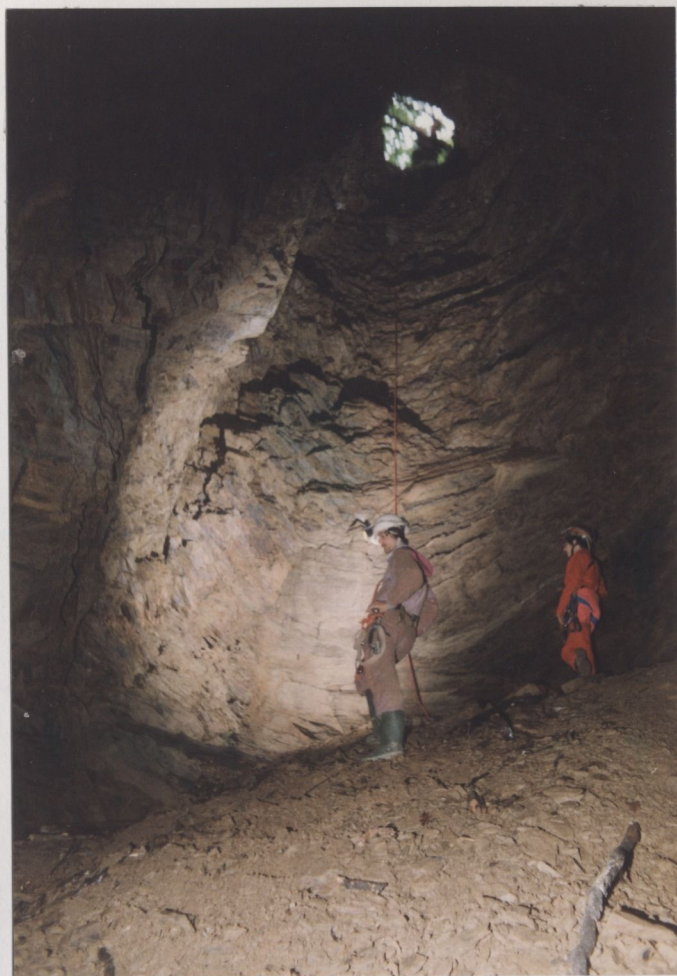
AGYAGPALA-ZSOMBOLY

A leereszkedéshez használt kötelet a legközelebbi fához lehet kötni /G.I./

A törmelékes aknában óvatosan kell ereszkedni /G.I./

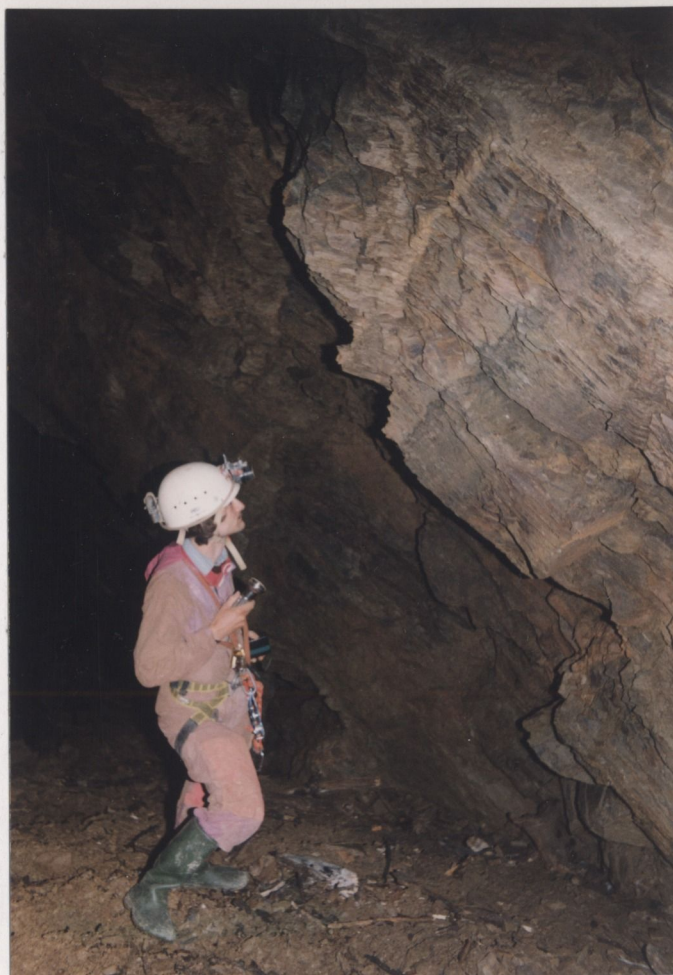

A 9,60 m-es bejáratú akna alatt tetemes törmelékkúp halmozódott fel
/G.I./

Az akna alatti lejtős terem nyugati falát ferde parallelrétegek alkotják /G.I./

AGYAGPALA-ZSOMBOLY

A terem keleti fala aláhajló agyag-
palarétegekből áll /G.I./

A terem északi végében 16,60 m mélyen van a törme-
léssel fedett legalacsonyabb pont /G.I./

Eszterhás István

AZ ÉSZAKI-BÜKK NEMKARSZTOS BARLANGJAI

Az Északi-Bükk Nagyvisnyótól Miskolcig terjedő, kb. 5 km-es hegységperemi sáv, amely a Magas-Bükköt északról övezi. Itt található a Bükk-vidék legrégebbi üledékes kőzetei. Meghatározóak a felső karbon agyagpalák /szericites agyagpala/ és homokkövek – alárendeltebben felső perm homokkövek, tarka palák és dolomitok. Ezek közé hasonló korú mészkövek és konglomerátok települtek, melyek a jobban lepusztult agyagpalák és homokkövek közül mint merész szirtek emelkednek ki /Berenás, Kapu-bérc/, vagy a nagyobb rögök un. álsasbércet képeznek /Dédesvár, Odvaskő/. Mésztufafelhalmozódások, mint a Déli-Bükkben, itt is több helyen /Harica-forrás, Dobrica-kút, Szalajka-völgy stb./ előfordulnak. A Dobrica-kút "darázskő" dombjában kisebb üregek is ismertek, mint nemkarsztos képződmények. További, már barlangméretű üregeket a felső karbon homokkőben találhatunk, melyek az 5331-es barlangkataszteri területre esnek.

Nekünk azonban nem volt szerencsénk megtalálni a barlangokat, bár kb. négy órán keresztül túráztunk a környéken. Végül is a közalgó vihar zavart el. Ezért a következőkben szószerint idézzük Kadić Ottokár e barlangokra vonatkozó leírását és az általa rajzolt barlangtérképeket mutatjuk be.

Mogyorósi-sziklaodu

"A Boronás-hasadékhoz vezető piros jelzésű kocsúton ÉNy-ra tovább menve, csakhamar nyeregbe jutunk, ahonnan mellékút DNy-ra, a Mogyorós-völgy ÉK-i ágának végső részébe levezet. Itt jobbra az erdőbe fordulunk, ahol egy, a Taró-főrről lenyuló

kvarcithomokkő hatalmas rögeiből álló sorozatot pillantunk meg. Ebben van a két leírandó kisüreg.

A Mogyorósi-sziklaodu Nagyvisnyó község határában, a Mogyorós-völgy ÉK-i ágának végső részén és a Taró-fő alatt, két hatalmas kvarcithomokkőrög között keletkezett kis üreg. A 3,5 m széles és 1,20 m magas nyílás Ny-i irányban ugyanilyen széles, 4 m hosszú és átlag 1,00 m magas üregbe vezet, mely hátsó részében 2,5 m hosszúságban DNy-ra fordul. Az üreg hátsó részét mindvégig kisebb-nagyobb kődarabok határolják, az egyik hézag a túlsó oldalra nyílik." /KADIĆ-MOTTL 1944/

Mogyorósi-kőfülke

"Közvetlenül a fentebb ismertetett sziklaodu mellett találunk egy kis fülkét, mely az odut alkotó nagy kvarcithomokkő tömzsének túloldali behajlása alatt keletkezett.

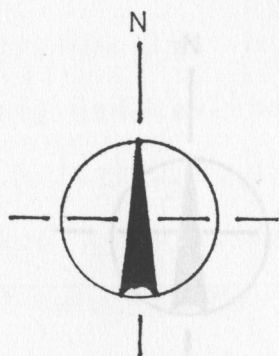
A Mogyorósi-kőfülke Nagyvisnyó község /Borsod vm./ határában, a Mogyorósi-sziklaodu mellett fekszik. DK-re fordított 7 m széles és 3 m magas nyílása átlag 3 m mélyen nyúlik be a kőtömzs alá, ahol csak 0,50 m magas. E kisméretű sziklaüreg alja vízszintes;" /KADIĆ-MOTTL 1944/

NAGYVISNYÓ, TARÓ-FŐ

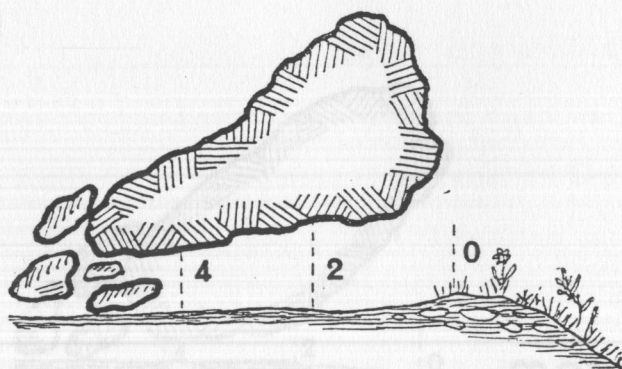
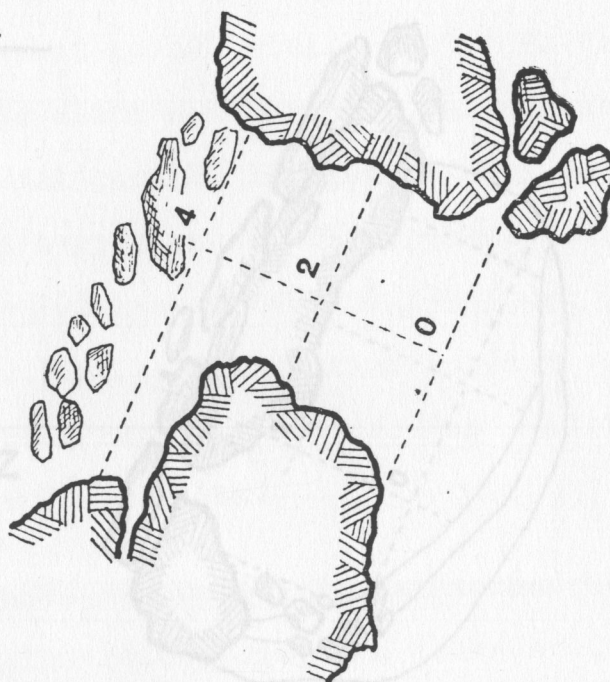
MOGYORÓSI-SZIKLAODU

Módosítással átvett ábra KADIĆ (1942): „Nagyvisnyó környékének barlangjai” című tanulmányból. Felmerte Kadić Ottokár 1941-ben. A barlang hossza 6,50 m; magassága 1,20 m; mérték 1:111

0 1 2 3 4 5 m

alaprajz

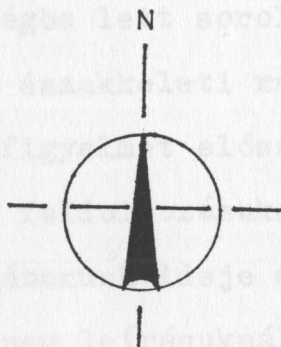
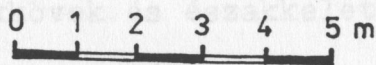

metszet

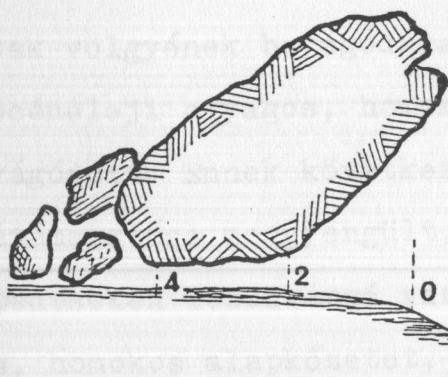
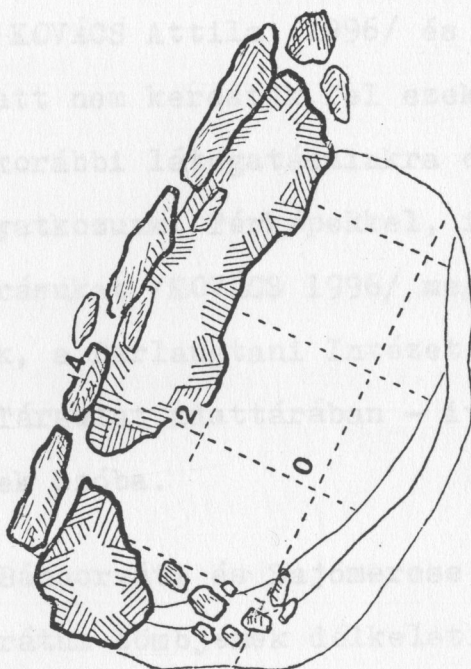
Beszterhási István NAGYVISNYÓ, TARÓ-FŐ

MOGYORÓSI-KÖFÜLKE

Módosítással átvett ábra KADIĆ (1942): „Nagyvisnyó környékének barlangjai” című tanulmányból. Felmérte Kadić Ottokár 1941-ben. A barlang hossza 3,00 m; magassága 0,50 m; mérték 1:120

alaprajz

metszet

AZ UPPONYI-HEGYSÉG NEMKARSZTOS BARLANGJAI

Az Upponyi-hegység földtanilag meglehetősen összetett, többnyire ókori mészkövek és palák, középkori konglomerátumok, különböző korú homokkövek és északkeleten az újkori vulkánosság kőzetei építik fel. A tájegység az 5320-as barlangkataszteri egységbe lett sorolva. Nemkarsztos barlangokat eddig csak a hegység északkeleti részén, a Damasa-szakadékból ismerünk. Ezekre a figyelmet először HÍR János /1985/ hívta fel, majd részletes feldolgozásukat KOVÁCS Attila /1996/ és társai végezték. Táborunk ideje alatt nem kerestük fel ezeket a barlangokat, hanem leírásuknál korábbi látogatásainkra és Kovács Attila feldolgozására hagyatkozunk. Térképekkel, fényképekkel illusztrált részletes leírásukat /KOVÁCS 1996/ meg lehet találni a Bükki Nemzeti Park, a Barlangtani Intézet és a Magyar Karszt- és Barlangkutató Társulat adattárában – itt csupán a teljesség kedvéért kerülnek szóba.

A Damasa-szakadék Bánhorváti és Sajómercse között, a Liget-erdő andezitagglomerátum-tömbjének délkeleti, Csom-patak felőli részében van. Bánhorvátiból a K+ /kék kereszt/ turistajelzés mentén mintegy 5 km-es úton érhetjük el.

A Damasa-szakadék oly módon keletkezett, hogy a Csom-patak völgyének bevágódása elérte az agglomerátum alatti miocéneleji agyagos, homokos réteget, sőt abba már mélyen bevágódott. Ennek következtében a merev agglomerátum-összlet alátámasztása meggyengült, abban repedések keletkeztek. A repedéseken leszivárgó víz átáztatva csúszóssá tette az agyagos, homokos alapkőzetet, melyen aztán a levált agglomerátum-

karéjok megcsúsztak, maguk mögött hagyva a szakadékot. A le-
szakadt kőzetkaréj kisebb-nagyobb darabokra töredezve meg-
csúszott, részben egymásra torlódott és megrekedt a lejtőn.
Az egymásra torlódott tömbök között Kovács Attiláék 9 atekto-
nikus és 1 álbarlangot mértek fel. A barlangokban idáig nyolc
féle állatot sikerült regisztrálni /ESZTERHÁS 1997/.

Mély-hasadék kb. 23,5/-19 m

Bejárata a Fő-hasadékból nyílik. Két kisebb függőleges
letörés kivételével egyenletes lejtéssel vezet a bejárattól
számított 19 m mélységbe, ahol összeszűkül és omladékban
végződik. A hasadék barlangjellegét a járólap fölé magasodó,
áthajló sziklafal adja, csak az utolsó néhány méteres szaka-
sza valódi barlang.

Csapda kb. 13/-6,8 m

Nevét a bejárat fölött Demoklész kardjaként csüngő
"Banán-kő" miatt kapta, amely bármely pillanatban leszakad-
hat és az üreg mennyezetét akotó kőzettömböket a barlangba
omlaszthatja. Háromszög alakú bejárata a Nagy-udvar Hold-
hasadékába átvezető szűkülete alatt nyílik. Rövid, meredek
lejtőn, majd 2 m-es függőleges letörésen leereszkedve kisebb
terembe jutunk, mely dél felé fokozatosan járhatatlan hasa-
dékká szűkül.

Lyukas-hasadék kb. 21/-5,8 m

Szűk, omladékos nyílásán 3 m mélységbe lemászva kes-
keny hasadékba jutunk, amelynek északi vége kitágul és a Nagy-
udvar fölé torkollik, déli vége pedig járhatatlanná szűkül.

Jégverem kb. -5 m

A Hold-hasadék alján, az omladékban található. Kb. 5 m

mélységű üreg. Az oldalfalak és az aljzat sziklatömbjeit még május végén is 1-2 cm vastag jégkéreg és jégcsapok borítják. Elképzelhető, hogy jégbarlanggá minősíthető ez az üreg, de még nem rendelkezünk ehhez elegendő klímamegfigyeléssel.

Táncsterem-Lepkés-ág kb. 58/-6 m

A Damasa-szakadék eddig megismert legnagyobb barlangja. Két bejárata közül az egyik a Hold-hasadék alján, a Jégverem mellett, a másik a Romkertetől keletre, sziklatömbök között nyílik. Ez utóbbin keresztül 4 m-es ereszkedéssel juthatunk a tágas, kb. 40 m hosszú főágba. Hőmérséklete kiegyenlítettebb, itt tapasztaltuk denevérek jelenlétét is.

Baldachinos-terem kb. 9 m

A Hold-hasadékból nyíló üreg. Mennyezetét a Romkert sziklatömbjeinek alja alkotja. Hátsó részén a kőtömbök között be lehet látni a Táncterembe.

Pókos-odu kb. 3/-2,2 m

Apró, néhány méter mély üreg a Romkertben.

Porpince kb. 2,5/-3 m

A Romkertből nyíló, kb. 3 m mély omladékos üreg, mely egykor a Táncterembe vezetett. Keletre a törmelék között ki lehet látni a völgyoldalba, lefelé pedig szűk rés vezet.

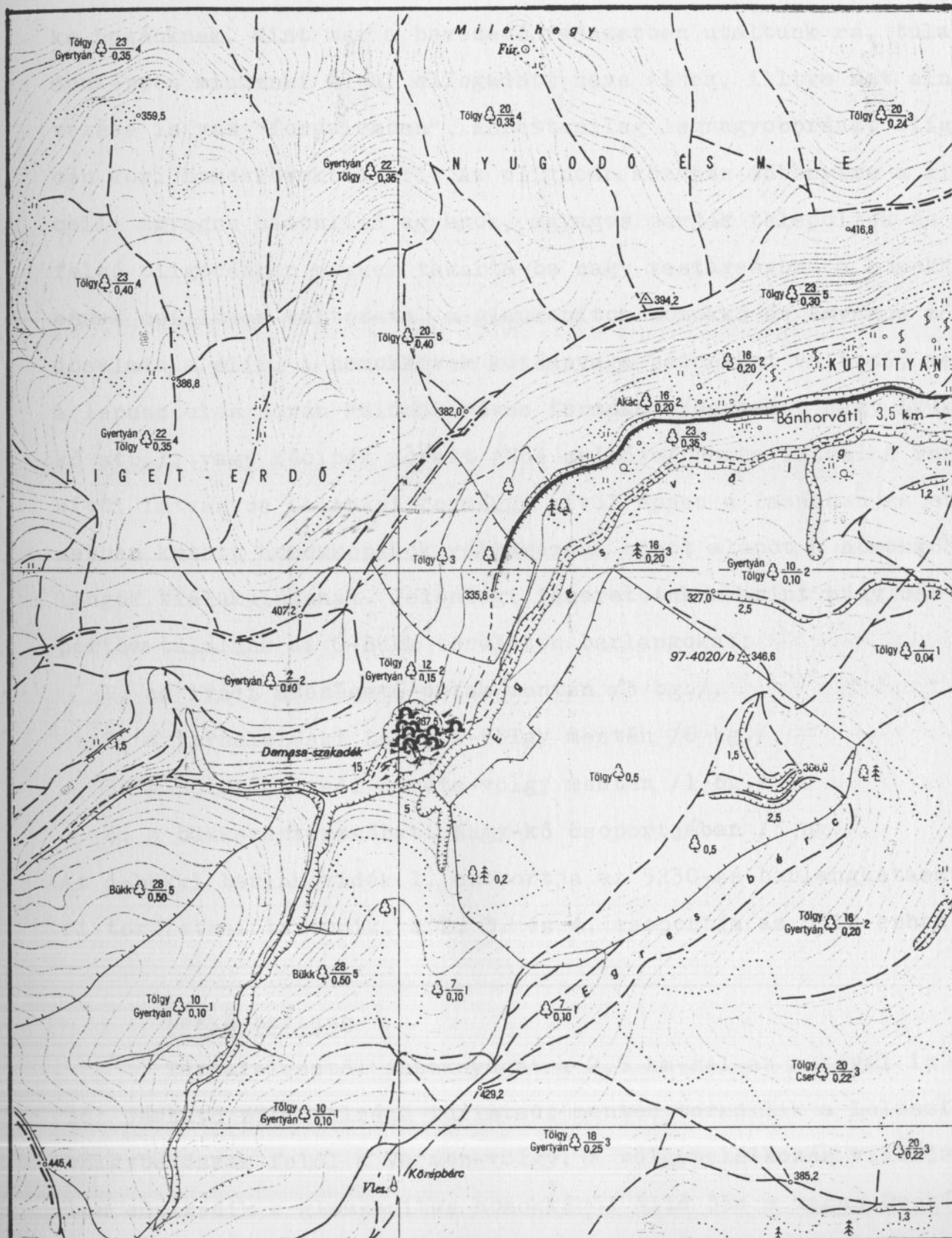
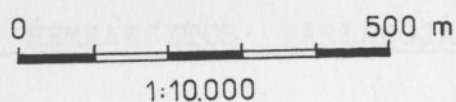
Kis-hasadék kb. 6/ \pm 5 m

Megközelítőleg észak-déli irányú, álmennyezetekkel több szintre osztott hasadék.

Pele-vár kb. 11,7 x 6,3 / \pm 4 m

Mindkét végén nyitott, nagyjából 10 m hosszú álbarlang. Az egymásnak dőlt kőtömbök közét bivaknak rendezték be.

BÁNHORVÁTI
A DAMASA-SZAKADÉK BARLANGJAI

Dénes György — Eszterhás István — Gönczöl Imre — Tinn József

AZ Ó-BÜKK NEMKARSZTOS BARLANGJAI

Az Ó-Bükk természetföldrajzilag méltatlanul mostoha vidéke hazánknak. Mint már a bevezető fejezetben utaltunk rá, tulajdonképpen mindenki által elfogadott neve sincs, illetve hat elnevezése is van "forgalomban". Kőzettanilag legnagyobbbrészt oligocén kori homokkövekből áll. Az oligocén közepén többnyire a kiscelli agyagra hasonlító agyagok, agyagos márgák települtek és a felső oligocénben ezeket takarta be nagy vastagságban a homokkő, ennek csillámos változata, a glaukonitos homokkő és agyagos módosulata, a slír. A homokkövek kötőanyaga padonként változó, mely a lepusztulás során különös sávós formákat /Nagy-kő, Nagy Lyukaskő stb./, vagy kőcipók sorait /Noé szőlője/ hozta létre. A rendkívül látványos felszíni formákon kívül éppen a lazábban és erősebben kötött homokkőpadok váltakozása adott alapot a homokkőbarlangok kialakulásának. Jelenlegi ismereteink szerint négy csoportban találunk az Ó-Bükk területén barlangokat:

1. az ivádi Szénégető-patak mentén /3 bg./,
2. a tarnaleleszi Leleszi-völgy mentén /6 bg./,
3. a borsodnádasi Remete-völgy mentén /1 bg./ és
4. a bükkszenterzsébeti Nagy-kő csoportjában /3 bg./.

Az ó-bükki barlangvidék 1. csoportja az 5230-as barlangkataszteri területhez tartozik, a 2; 3. és 4. csoportja az 5310-eshez.

Peskő-barlang

Tarnalelesztől északnyugatra 2,5 km-rel az autóval is jól járható zöld jelzésű turistaút mentén torkollik a Leleszi-völgybe észak felől a Vermes-völgy. A völgytalálkozás villájában emelkedik a glaukonitos homokkőből álló 354 m magas Peskő.

DÉNES Györgyöt /1975/ éppen a "Peskő" helynév inspirálta, hogy barlangot keressen ezen a tájon. Talált is két nagyobb és két kisebbet a Leleszi-völgy középső és felső szakasza mentén, de a völgy alsó szakaszánál, itt a Peskőben nem. Erre, a Peskőben lévő barlangra a helybéli Bozó László útmutatása alapján mi találtunk rá. A barlang a Peskő Vermes-völgy felőli oldalában, a völgytorkolattól kb. 250 méterre, vagy 30 m magasan nyílik változó szilárdságú homokkőpadok alkotta sziklafalban. Ovális formájú 4,50 x 3,70 m-es impozáns szája délkelet felé néz, már a Vermes-völgy talpának túloldaláról is észre lehet venni. A barlanghoz meredek, kifelé lejtő sziklalépcsőn lehet felkapaszkodni és maga a barlangfülke is lépcsőzetesen lejt kifelé – tehát, csak nagyon óvatosan, elővigyázatosan lehet megközelíteni és benne tartózkodni. Maga a barlang 2,60 m-t mélyed a sziklába, legnagyobb szélessége 4,20 m, magassága pedig a bejárat 4,50 m-től fokozatosan csökken 1,25 m-ig. Mennyezete a leszakadozás állapotát mutató különálló padokra preparálódott, melyben kicsiny lyukakak sorozata is látható. Középmagasságában a lazább kötésű homokkő erőteljesebben mállott ki. Az egész barlangüreg kimállás, kifagyás és defláció útján keletkezett. Az irodalomban, térképeken nem szerepel, de a helybeliek közül többen is ismerik, sőt bekarcolt nevek, monogram és évszám is van benne /1987 SZEGEDY, MIKÓ P, RK/.
/Leírója: Eszterhás István/

Farkas-lyuki-kőlyuk

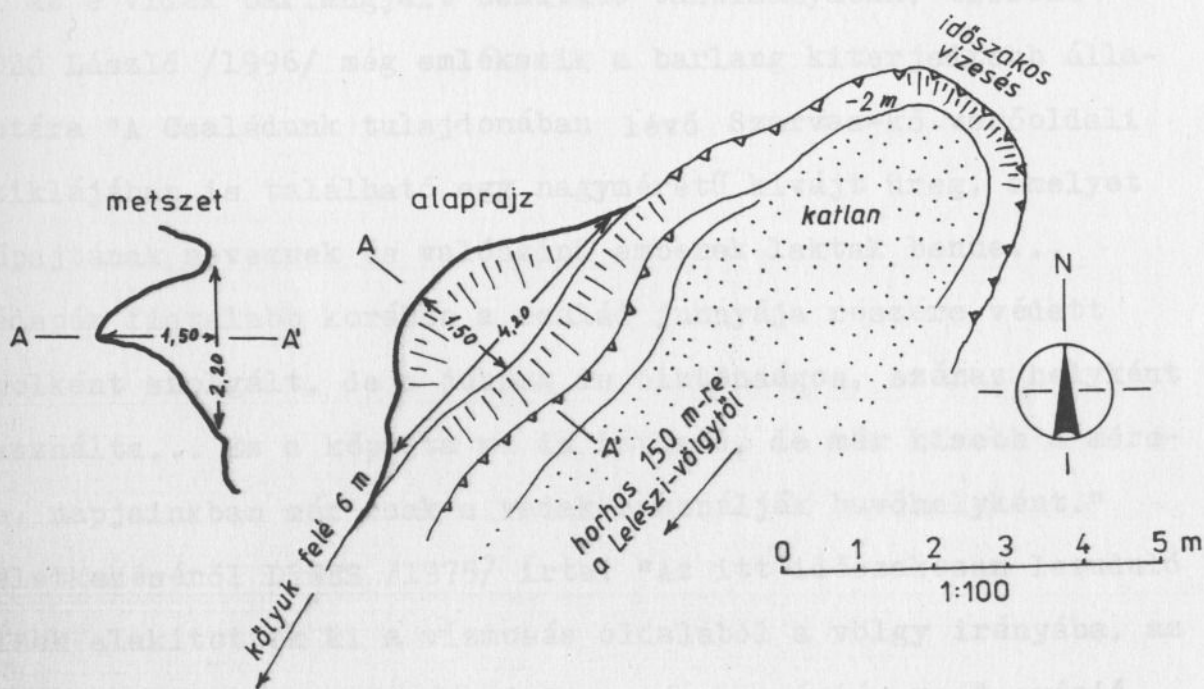
A Farkas-lyuk egy kb. 150 m-es vízfolyás alkotta katanvölgyecske, amely a Leleszi-völgybe keletről torkollik nagyjából 5 km-re Tarnalelesztől. A Farkas-lyuk torkolatáig akár autóval is el lehet jutni a Leleszi-völgy homokos föld-

útján a zöld turistajelzés mentén. A torkolattól mintegy 130 m-re a katlanvölgyecske északnyugati pados homokkőből álló falában, az időszakos patakocska medre fölött 2 m-rel van a Farkas-lyuki-kőlyuk sziklaeresz jellegű ürege. Az eresz frontja 22 m hosszú, legnagyobb bemélyedése 4,30 m, magassága a peremnél általánosan 2 m, a hátsó falnál pedig 70-80 cm. Mennyzetét, hátsó falát északnyugatra lejtő homokkőpadok alkotják, vízszintes alján csekély vastagságúnak tűnő törmelékes anyag van. A tágas üregben félhomály uralkodik egyrészt, mert egy szűk katlanvölgy északnyugati falában van, másrészt pedig fák árnyékolják be. A barlangereszt a katlanvölgyecske időszakos vízfolyásának oldalazó eróziója alakította ki. Az üreget jelzi a turistatérkép /DOMONKOS 1986/ is, valamint DÉNES György /1975/ tanulmányában leírást olvashatunk róla, mely az adatokon, megállapításokon túl idézi kísézőjének, Balázs Gödér Antalnak az üregre vonatkozó megjegyzését is. "Ha zivatar jön, a pásztor akár 150 birkával is meg tud húzódni itt." /Leírója: Eszterhás István/

Farkas-lyuki-kőfülke

Az előbb leírt barlangeresztől 6 méterrel északkeletre mélyed agyanabba a völgyoldalba. A kőfülke vagy 2 m-rel magasabban van mint a szomszédságában levő eresz, talpvonalát az eresz mennyezetét képző homokkőpad folytatása alkotja. Méreteit tekintve nem haladja meg a barlang definíciójában szereplő alsó határértéket /2 métert/, de ennek ellenére is szerepeltetjük a barlangok között, mert növekedése erőteljes, néhány évtized múlva eléri a barlangméretet. Bemélyedése 1,50 m, szélessége 4,20 m, legnagyobb magassága 2,20 m. 1975-ben bemélyedését DÉNES György még 1 m-nek, szélességét 4 m-nek

adta meg, tehát alig több mint húsz év alatt fél métert növekedett. Az ereszszerű kőfülke minden határoló fala szálbanálló homokkő, mennyezete befelé, alja kifelé lejt. Szintén az időszakos vízfolyás oldalazó eróziója alakította ki. A térképek nem jelzik, de a helybéliek egy része ismeri és DÉNES /1975/ is megemlíti létezését /Leírója: Eszterhás István/

A Farkas-lyuki-kőfülke alaprajza és metszete

/felmérte: Eszterhás István és Nagy Eszter 1998.VII.11-én/

Szarvas-kői-kőlyuk

Tarnalelesztől kb. 7 km-rel É-ÉNy-i irányban a Leleszi-völgybe kelet felől torkollik a Szarvas-kő-völgy, melynek betorkolásáig akár autóval is eljuthatunk a zöld turistajelzést követve. A Szarvas-kő-völgybe nagyjából 500 m-t behatolva, az északi /Szarvas-kő-hegy felőli/ oldalban mintegy 60 m magasan egy homokkő-sziklaborda található, melynek keleti végében két barlang is leledzik. A nagyobbik, északra néző barlang a Szarvas-kői-kőlyuk. A több mint 1 m magas, 2 m széles bejárata

mögött lapos, széles, kissé emelkedő 9,55 m hosszú barlangjárat található, amely kifejezetten patakos barlang benyomását kelti. Végpontját omladék zárja. Az omladék között fentről a bal oldalon fény szűrődik be. Az omlás bekövetkezte előtt átmenőbarlang lehetett, melyben időszakonként víz is folyhatott a jelenlegi bejárat irányába. Az omlás jóval 1975 előtt keletkezhetett, mert már DÉNES György /1975/ is megemlíti az e vidék barlangjait bemutató tanulmányában, viszont BOZÓ László /1996/ még emlékszik a barlang kiterjedtebb állapotára "A Családunk tulajdonában lévő Szarvas-kő verőoldali sziklájában is található egy nagyméretű kivájt üreg, amelyet kőpajtának neveznek és valószínű emberek laktak benne... Dédapám fiatalabb korában a család juhnyája részére védett akolként szolgált, de a juhász is biztonságos, száraz helyként használta... Ez a kőpajta ma is látható, de már kisebb a mérete, napjainkban már csak a vadak használják buvóhelyként." Keletkezéséről DÉNES /1975/ írta: "Az itt időszakosan lezuduló vizek alakították ki a vízmosság oldalából a völgy irányába, az oligocénkori márga réteglapjai mentén korrázió, majd erózió révén a kis átjáróbarlangot.- A barlangnyílás mellett, nyugatra pedig a sziklafal oldalában sekély sziklaeresz húzódik." A turistatérkép /DOMONKOS 1986/ jelzi a barlang helyét. /Leírója: Tinn József/

Szarvas-kői-üreg

A fentebb tárgyalt Sarvas-kői-kőlyukat is magába foglaló sziklaborda nyugati oldalában található e kisebb barlang, az előbbivel átellenben. Hossza 3,40 m. Valószínűleg a Szarvas-kői-kőlyuk egykori felső szakaszának a felharapódzása hozta létre. Feltűnően sok pókot láttunk benne. /Leírója: Tinn József/

Debornya-sarkágyi-barlang

Tarnalelesztől kb. 7,5 km-re, a Leleszi-völgyből délnyugati irányba kiágazó Debornya-sarkágy nevű kis mellékvölgyben található a barlang. A fővölgytől nagyjából 80 m távol, a Debornya-sarkágy északi oldalában, mintegy 20 m magasan nyílik szája. A mellékvölgy legalacsonyabb jelöletlen gyalogösvénye a barlang bejárata előtt vezet el. A barlang 3 m magas, 7 m széles szája dél felé néz a homokkősziklából. A jellegzetesen kagyló formájú barlangüreg hossza 3,60 m. Alján földes törmelék és avar található, mennyezetén pedig pizolitekre emlékeztető mészkiválások láthatók. Feltehetően, a völgyet is kialakító patak oldalazó eróziója hozta létre a barlangot. Néhány "erősen szagló helyen" ganéjtúró bogarak csoportjait láttuk. Irodalmi említése ismeretlen, de a túristatérkép /DOMONKOS 1986/ jelzi helyét. /Leírója: Tinn József/

Nagy Lyukas-kő barlangja

A barlang Ivádtól kb. 3 km-rel északnyugatra, a Nagy Lyukas-kő nevű hegy oldalában van. A falutól az autóval is jól járható homokos földúton, a piros túristajelzést és a Szénégető-patakot követve juthatunk a hegy lábához. Innen vagy 30 m-nyit kell felkapaszkodnunk előbb törmelékletűn, majd néhány méteres homokkőpadokon a hegy nagyjából függőleges sziklafalához, melyben a barlang is található. A fal beugrói, padjai között kell megtalálni azt a helyet, ahol a 4-5 m-rel magasabban levő barlanghoz vezető keskeny sziklapadot elérjük. A kifelé lejtő sziklapadon nagyon óvatosan járva, kb 15 m után érjük el a barlang nyugatra néző impozáns száját, amely nagyjából 3 m átmérőjű kör. A bejáratot követő üreg szélessége és magassága is csökken befelé, két méterrel

beljebb már csak 1,90 m széles és 2,40 m magas, a végpont előtt pedig szélessége 1,40 m, magassága 1,70 m. A bejáratot követő egyetlen zsákszerű fülke 4,60 m hosszú. E fülkének első másfél métere kifelé lejt, tanácsos is elkerülni e szakaszt, mert közvetlenül alatta vagy 8 m-es függőleges fal van. A belső rész enyhe teknőszerű mélyedésében már biztonságban lehetünk. A barlang teteje és alja erősebb kötésű homokkőből áll, középvonalán pedig egy 70 cm vastag laza kötésű homokkőréteg van. E lazább réteg kimállásával, deflációval alakult ki az üreg. A barlangot valószínűleg régen ismerik már, erre utal, hogy a túristatérképen /DOMONKOS 1986/ is szerepel, valamint falai, mennyezete tele van bekarcolt monogramokkal, évszámokkal. Némelyik feliratot már a zuzmó is bekérgezte oly régi. Ennek ellenére írásos említése ismeretlen. /Leírója: Eszterhás István/

Nagy Lyukas-kői-eresz

Az ivádi Nagy Lyukas-kő hegyének a délkeleti oldalában, a Lyukas-kő-völgynek nevezett mellékvölgy felé néző oldalban van az eresz. Hozzávetőleg azonos magasságban az előbbi barlanggal. Megközelíteni viszont a Lyukas-kő-völgy felől érdemes. Csak közvetlen közelről lehet észrevenni, mert itt a sziklafal már alacsonyabb és a barlangnyílást a fák és az előtte lévő sziklalépcső takarja. A 21,50 m széles és 2,60 m magas eresz-száj délkelet felé néz, bemélyedésének mérete változó, a széleken 1,50 m körüli, a legszélesebb részen 3 m. Alját egy vízszintes, erősebb kötésű homokkőpad alkotja, mely fölött a 70-80 cm vastag lazább réteg kimállott és ezt követően a mennyezet le-leszakadozva magasodott fel a 2 - 2,60 m-ig. A barlanereszben karcolások nincsenek, térkép és írás egyáltalán nem említi. Takartsága miatt bizonyára lényegesen keve-

sebben ismerik, látogatják, pedig akár 8-10 ember kényelmes bivakolására is megfelel. /Leírója: Eszterhás István/

Lyukas-kő-völgyi-barlang

Ivád határában, a Szénéégető-völgybe torkolló Lyukas-kő-völgy fejét alkotó sziklafalban van. Hasonlóan közelíthetjük meg, mint az előbbi két barlangot, csak most be kell menni a Lyukas-kő-völgy alján levő rét végéig /kb. 400 m/, majd innen bozótos erdővel borított emelkedőn juthatunk fel a völgyfőt alkotó sziklafalhoz. A sziklafal domború hátú homokkőszikláin vagy 20-25 m magasan érjük el az első laposabb sziklapárkányt – ez már a fák koronája felé emelkedik és így szép kilátás nyílik a Szénéégető-völgy felé. E párkány legmagasabb pontja alatt kb. 3 m-rel nyílik az itt már meredek falban a barlang. A párkány tetejéről ez nem látszik, de a magaspontot dél felől kissé megkerülve egy sziklalépcsőn a barlang előterét alkotó keskeny párkányra juthatunk. Ezen néhány lépés után elérjük a barlang délnyugatra néző száját. A barlangszáj 3,80 m széles és 1,70 m magas. Széles ürege befelé egyre alacsonyodik, a hátsó falnál már csak 50 cm. Teljes hossza 3 m. Szintén kimáhlással, deflációval keletkezett két erősebb kötésű homokkőréteg között. Széles napverte előterében húzódó kőzeteknő megtelt törmelékkal, melyben számos liliom tenyészik. Látogatottságának jelét nem tapasztaltuk, írásokban térképeken nem szerepel. /Leírója: Eszterhás István/

Nagy-kő eresze

Bükkszenterzsébet határához tartozó Nagy-kő /392 m/ mind Erzsébetről, mind Tarnaleleszről kb. 3 km-es jelzetlen földúton közelíthető meg. A Nagy-kő tulajdonképpen a Nyilazó-

tető déli nyúlványán kipreparálódott nagyobb homokkőszirt. Déli, keleti és nyugati oldalát majdnem függőleges meredekségű 60-80 méteres falak alkotják, tetejére csak észak /a Nyilazótető/ felől lehet felmenni. A szirt tetején valamikor vár állott, ma már csak kútjának mélyedése vehető ki /BOZÓ 1996/. A meredek sziklafalakat pados glaukonitos homokkő alkotja, bennük a padok vonalában számtalan kisebb üreg látható. Ezek kitűnő fészkelőhelyek. Az 1800-as évek végén még sólyomtelepek is voltak e lyukakban, melyeket az akkori "alpinista módszerrel" a helybéliek rendszeresen fosztogattak is, jó pénzért eladva a fiatal madarakat /BOZÓ 1996/. A fal déli oldalának jobb oldali harmadánál a hegylábától a tetőig huzódó látványos tektonikai repedés van. A repedés alsó felét lejtőtörmelék tölti ki, felső fele pedig egy magasan boltozott ereszt, a Nagy-kő eresztét képzi. A barlaneresz nyílt rése délnyugat felé néz. Beboltozott része alul 5 m széles, magassága pedig kb. 40 m. A tektonikai rés bal oldali fala alkotja az előreahajló félboltozatot, a jobb oldali fal meg a voltaképpen meredek aljzatot. Mindkét falban kőcipók vannak kipreparálódva. A két fal találkozási vonalán 50-100 cm mély keskeny beöblösödések találhatók. A barlangeresz nyilvánvalóan tektonikai repedés kimállásával keletkezett. Korábbi említéséről nem tudunk. /Leírója: Eszterhás István/

Nagy-kő leszakadt barlangja

Az egykor volt barlangról csak BOZÓ László elmondása és írása /1996/ alapján tudunk. "Ugyanezen Nagy-kő első oldalfalán lévő sziklafalon még az 1900-as évek elején is megvolt a függőterasz mélyedéssel és szűk bejáráttal. Korábbi évszázadokban, használata idején néhány lopott háziállat, ló, tehén, sőt ember elrejtésére használták a híres betyárvilágban.

E függőterasz már nem látható, mert az elmúlt évtizedekben leszakadt. Szájhagyomány szerint a régi híres mátrai betyároknak biztos búvóhelyet biztosított."

Ordas-kői-eresz

Az Ordas-kői-ereszt magába foglaló nagy homokkőfal Tarnalelesztől ÉNY-ra, kb. 2,5 km-re, a Kis-kő nyugati oldalában, a Mocsolyás-patak völgye felett található. Megközelíthető Tarnaleleszről, a temető melletti földúton autóval is el lehet jutni a Nagy-kő monumentális sziklafaláig. Innen a völgy túloldala felé jól látszik az Ordas-kői-eresz. A Nagy-kőtől, de még attól feljebből sem tudtunk átmenni a völgy túloldalára az igen sűrű akác sarjerdő miatt / no meg a szintkülönbség is jelentős/. A Nagy-kőtől az eddigi úton tovább haladva kb. 1,3 km-t megtéve elérjük a Külső-Berek-hegy gerincét, ahol a jobbra lefelé tartó földútra térünk. Ezen az úton megkerüljük a Mocsolyás-patak forrásvidékét. A patak medre közelében haladó új dózerúton az Ordas-kői-eresz sziklafalának végéhez jutunk. /Figyeljünk balra, fel, nehogy tovább menjünk!/ A fal tövében haladva, annak közepe táján, ahol az eresz feletti "csíkos" fal látható a laza, morzsolódó homokkő falon kb. 8 m-t felmászva jutunk az Ordas-kői-ereszhez. A sziklaeresz a laza, porló homokkőben mállással keletkezett. Szélessége 16 m, hossza a bal oldali fülkénél 3,5 m, a többi részé 2,1 m, magassága 5,5 - 5,9 m. Az eresz feletti falat a lefolyó vizek látványosan csíkosra alakították. Az eresz talpa közel vízszintes, de az előtere igen meredeken lejt a sziklafal lába felé, a fal alul már függőleges. A fal az eresznél K-NY-i irányú, a száda dél felé néz. A napsütötte, kopár ereszben élővilágnak nem találtuk nyomát.

/leírója: Gönczöl Imre/

Kőpes-barlang

1991 februárjában, a Borsod Megyei Levéltárban folytatott kutatásaim során, egy 1856-ban készült, kéziratos urbéri térképen Borsodnádastól nyugatra feltüntetett "Kőpes" helynévre figyeltem fel, amelyről feltételeztem, hogy annak eredeti alakja "Kőpest" lehetett, aminek jelentése régi köznyelvünkben kőlyuk, sziklaodu volt. Az 1:10.000-es térkép azonos helyén a "Képes-kemence" helynév olvasható és így ismeri a helyi lakosság is. A név "Képes-" előtagja nyilván ama már értelmetlennek tűnő "Kőpes/t/" népetimológias módosulata. 1991. májusában helyszíni terepbejárás során felkutatam és exhumáltam a már majdnem teljesen kitöltődött és így szinte láthatatlanná vált sziklaüreget, amelyről fotodokumentációt és felmérési vázlatot is készítettem akkor és később, 1992-ben egy újabb terepbejáráson kiegészítettem azt. A barlang ugyanabban a felső oligocén agyagos homokkőben alakult ki, amelyben a tarnaleleszi Peskő üregei is. A tarnaleleszi Farkas-lyuki-kőlyukhoz hasonlóan, itt is egy vízmosás által kialakított sziklakatlan meredek falának oldalában található a felül ívelt, belül boltozatos, valóban kemenceszájra emlékeztető üreg. Nyílásának szélessége kb. 170 cm, magassága kb. 80 cm, az üreg beöblösödése a letöréstől mérve kb. 120 cm.

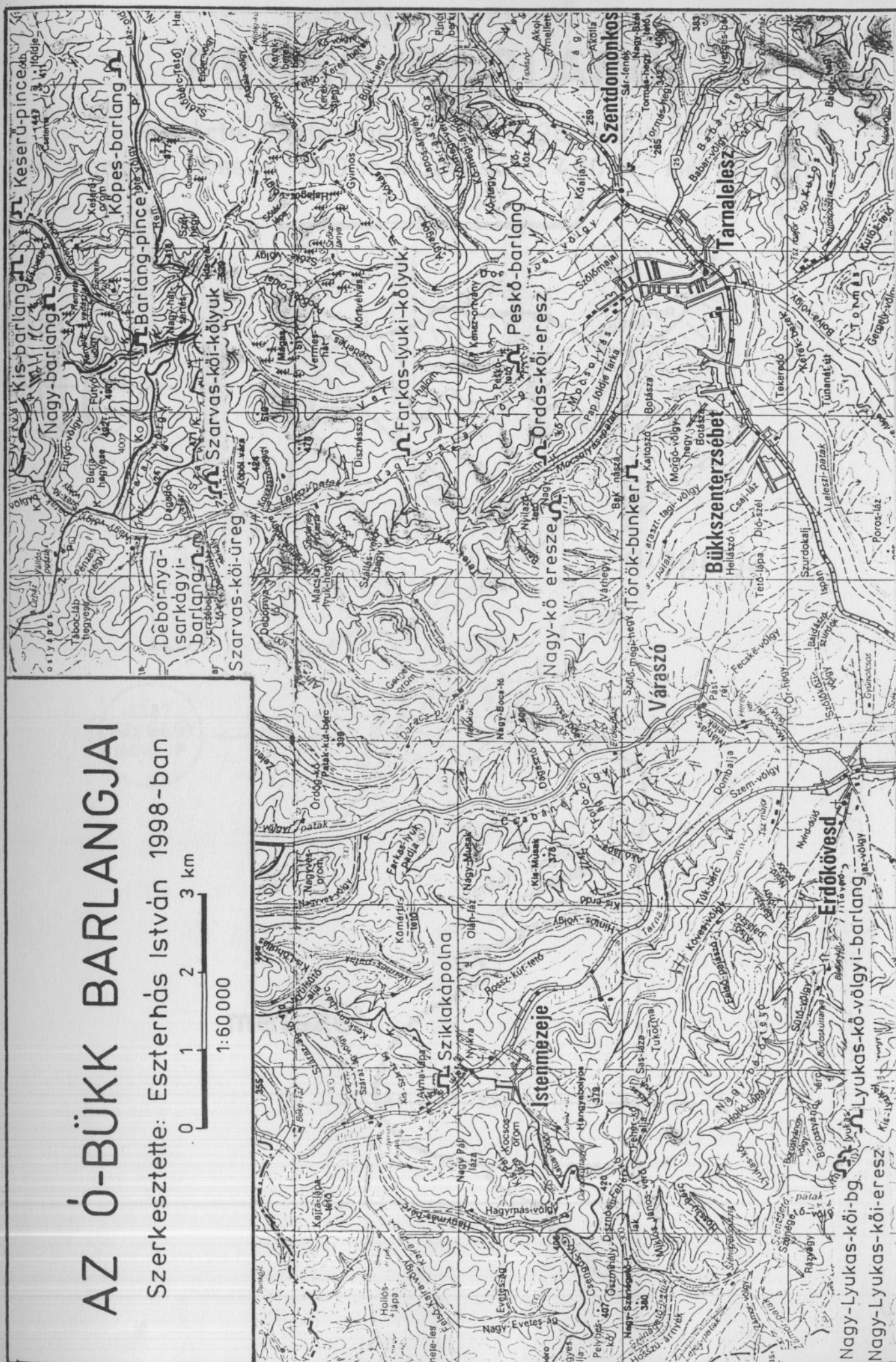
/leírója: Dénes György/

AZ Ó-BÜKK BARLANGJAI

Szerkesztette: Eszterhás István 1998-ban

0 1 2 3 km

1:60 000

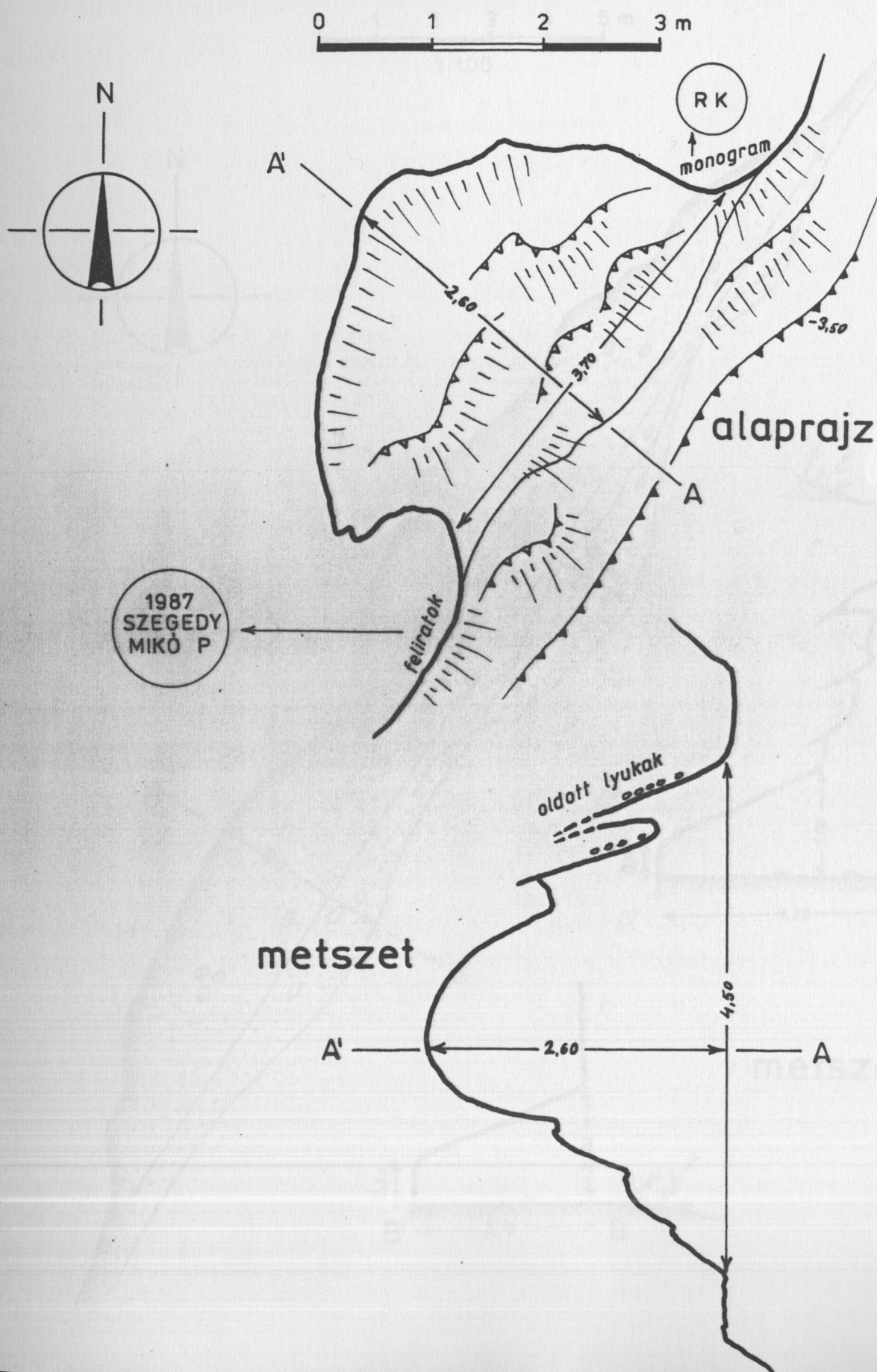

TARNALELESZ, PESKŐ

PESKŐ-BARLANG

Felmérte: Eszterhás István 1998. július 11-én

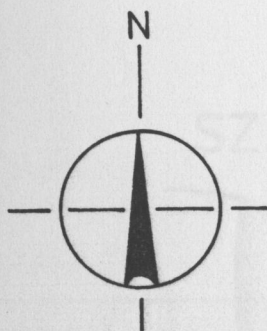
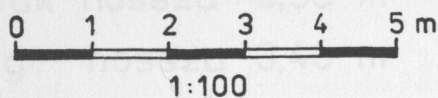
A barlang hossza 2,60 m, magassága 4,50 m, mérték 1:50

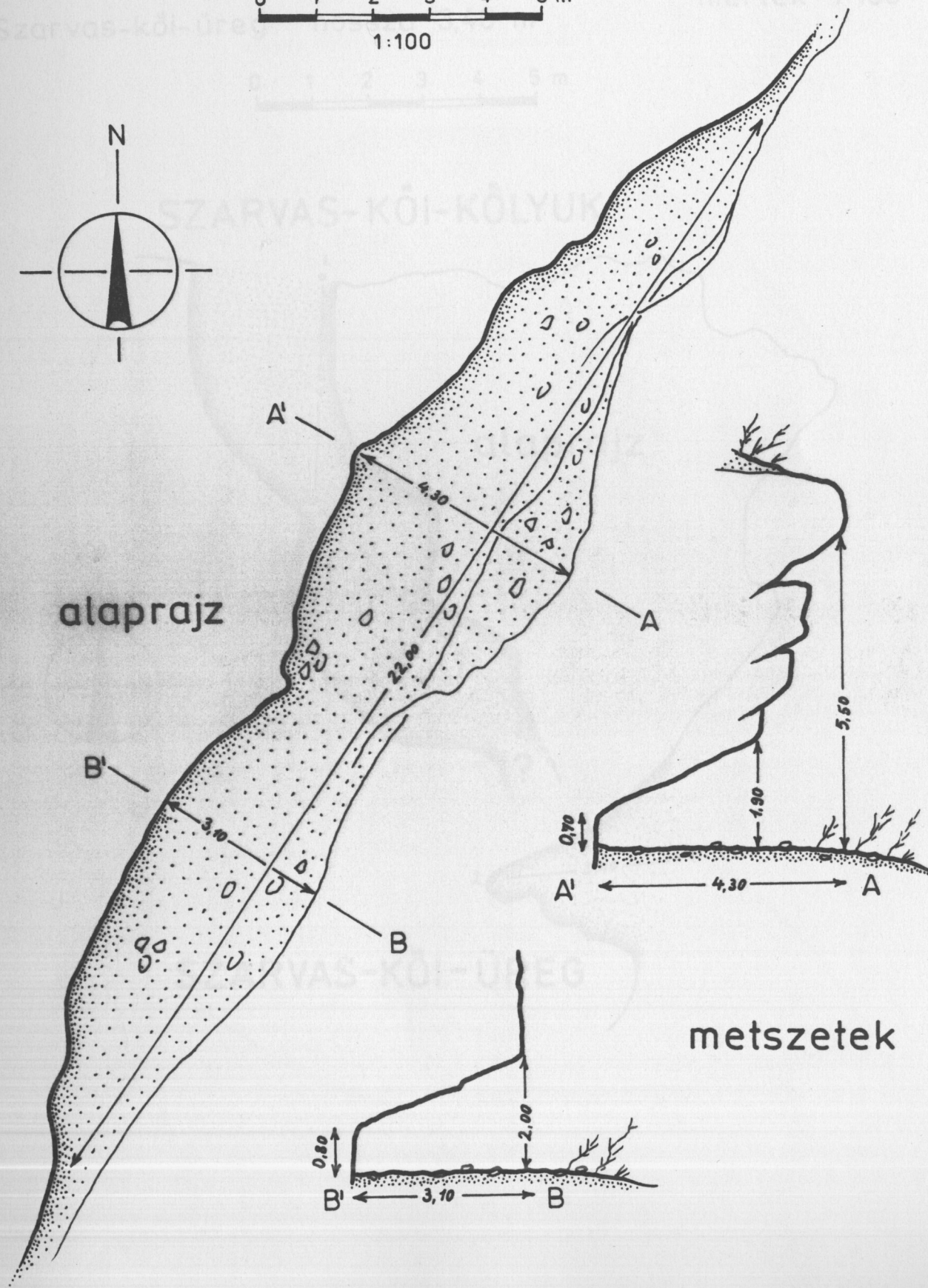
TARNALELESZ, LELESZI-VÖLGY

FARKAS-LYUKI-KÖLYUK

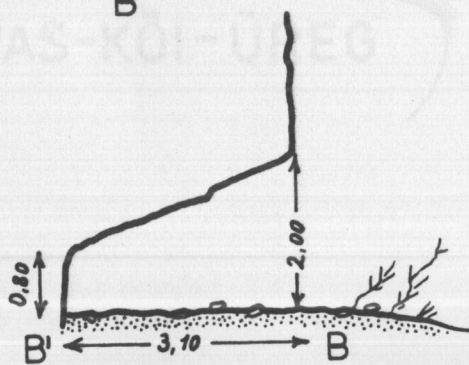
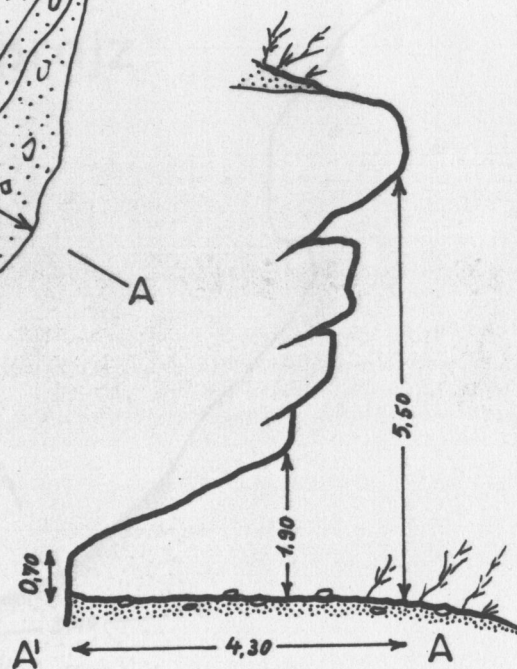
Felmérte: Eszterhás I; Gönczöl I; Nagy E; Tinn J. 1998. VII. 11-én
 A barlang hossza 4,30 m, szélessége 22,00 m, magassága 2,00 m

alaprajz

metszetek

TARNALELESZ, SZARVAS-KÖ-VÖLGY

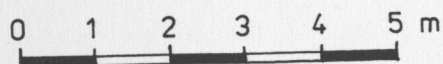
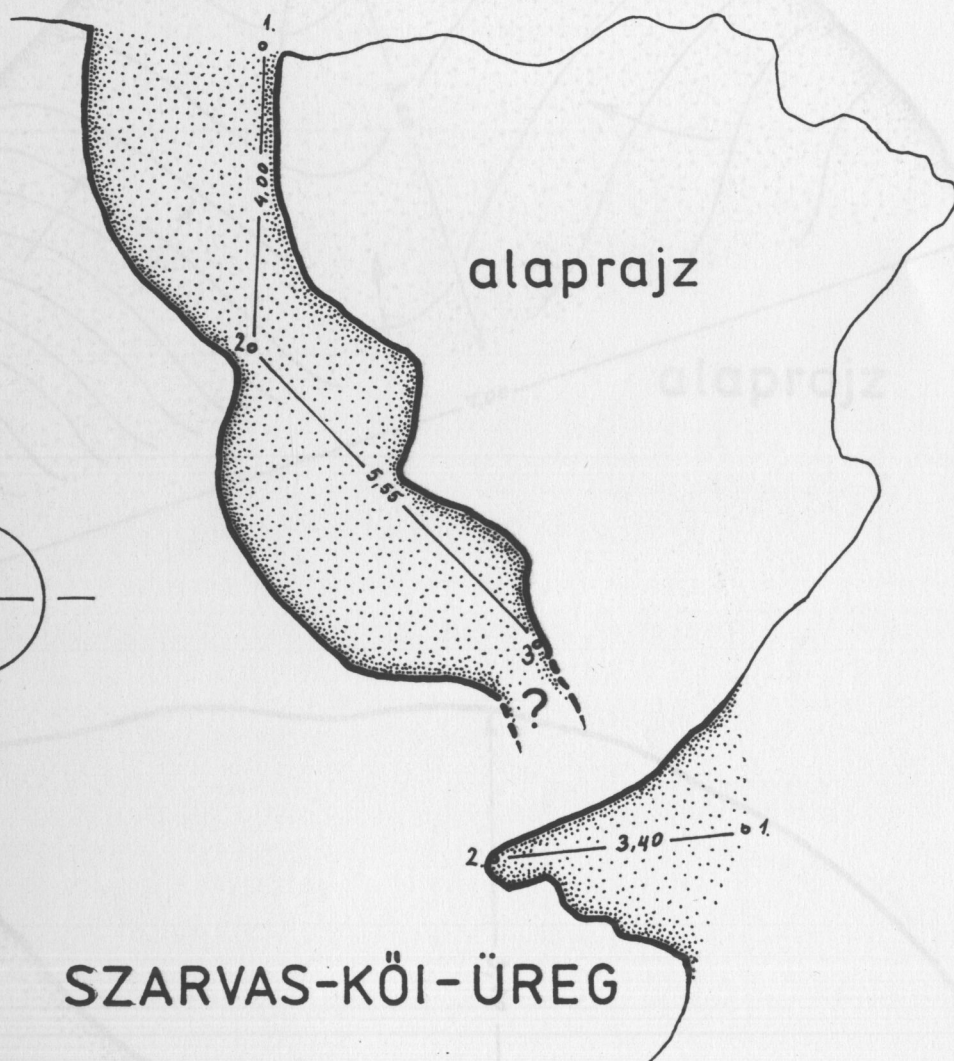
SZARVAS-KÖI BARLANGOK

Felmérte: Gádoros M, Gádoros P, Nagy E, Tinn J. 1998. 07. 09.

A Szarvas-kői-kölyuk hossza 9,55 m

mérték 1:100

A Szarvas-kői-üreg hossza 3,40 m

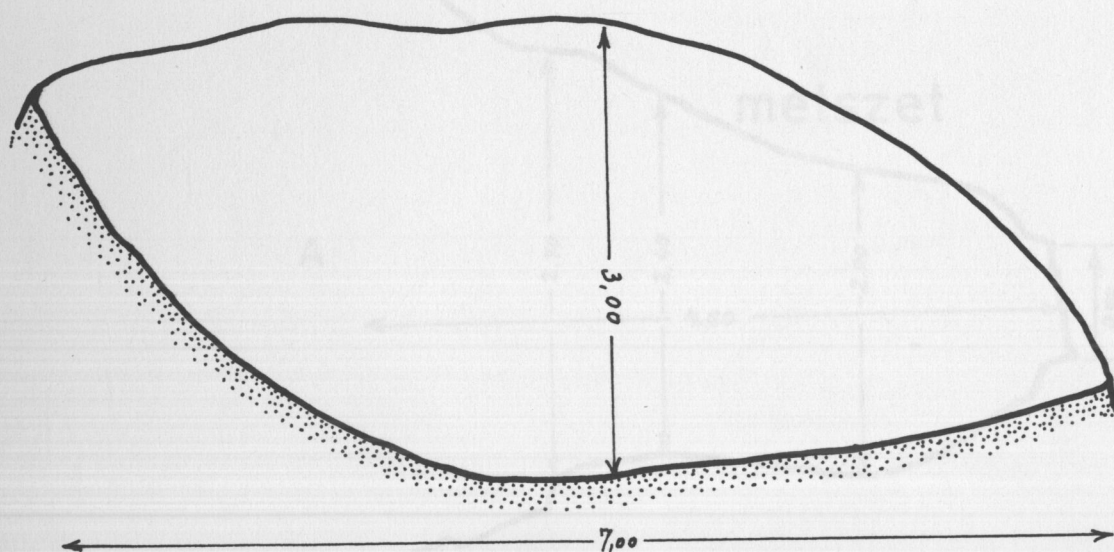
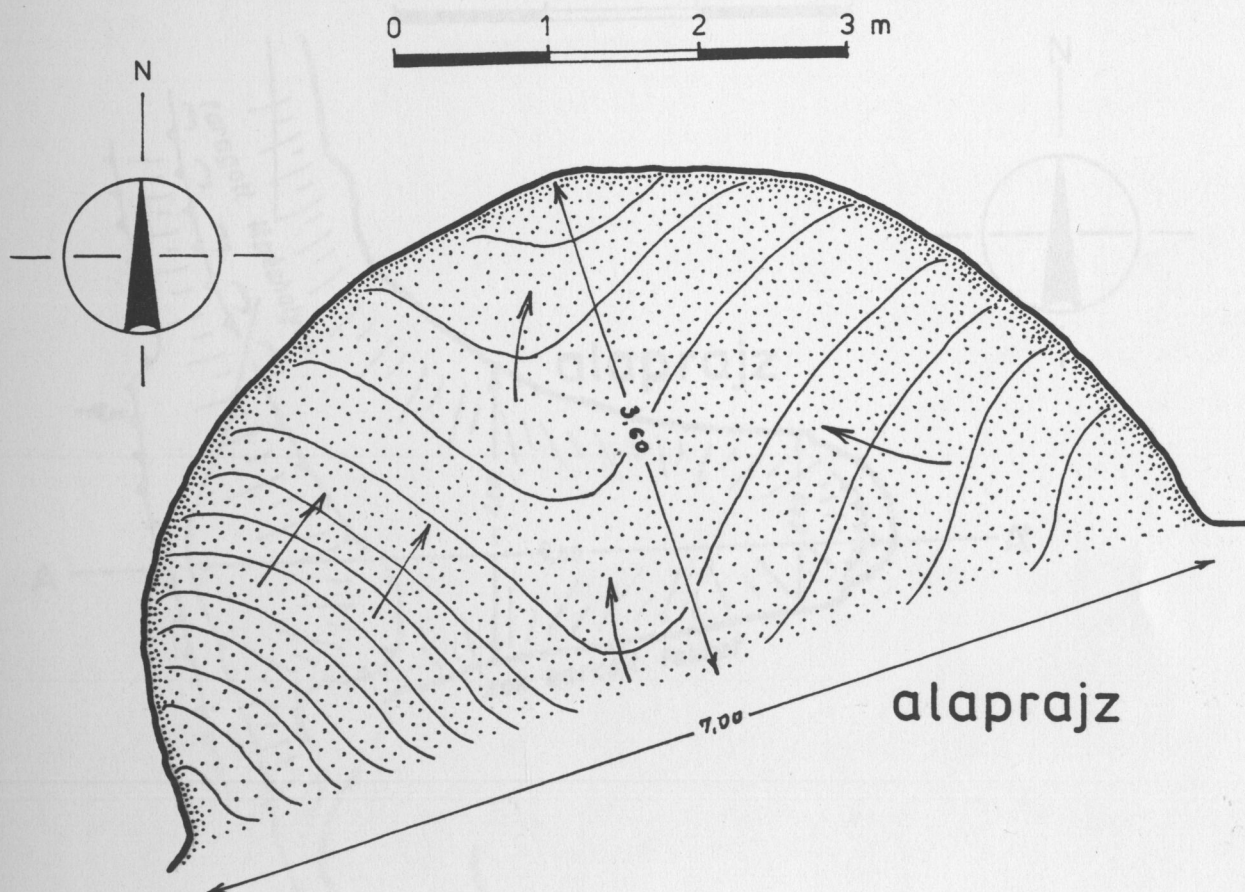
SZARVAS-KÖI-KÖLYUK**SZARVAS-KÖI-ÜREG**

TARNALELESZ, DEBORNYA-VÖLGY

DEBORNYA-SARKÁGYI-BARLANG

Felmérte: Gádos M, Gádos P, Nagy E, Tinn J. 1998. VII. 9-én

A barlang hossza 3,60 m, magassága 3,00 m, mérték 1:50

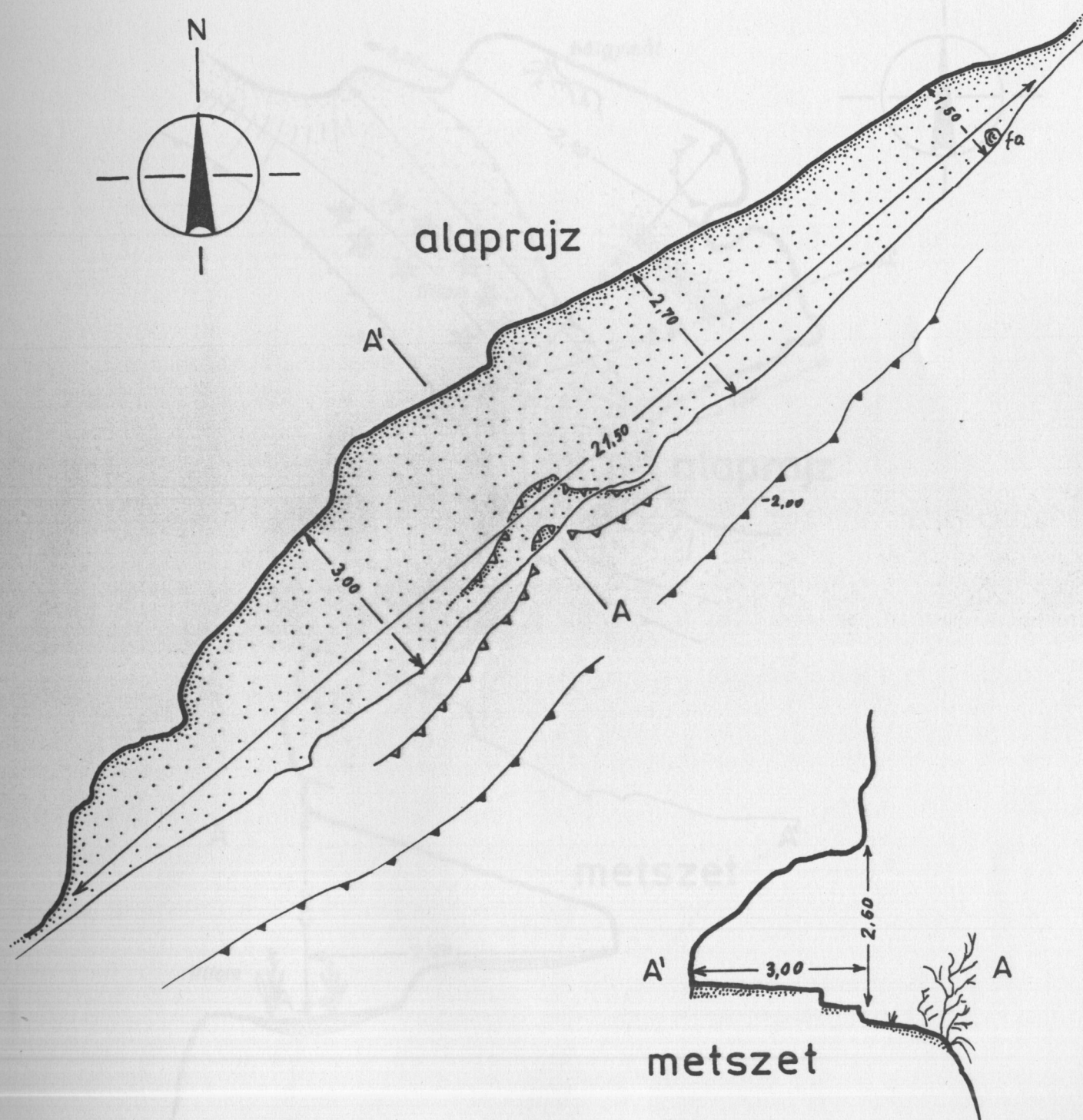
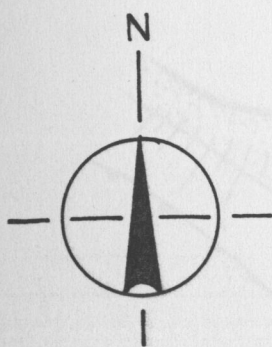
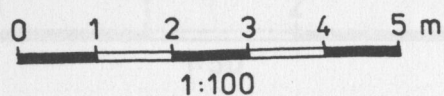
bejárat szelvény

IVÁD, NAGY-LYUKAS-KŐ

NAGY-LYUKAS-KŐI-ERESZ

Felmérte: Eszterhás I, Gönczöl I, Gönczöl T. 1998. VII. 9-én

A barlang hossza 3,00 m, szélessége 21,50 m, magassága 2,60 m

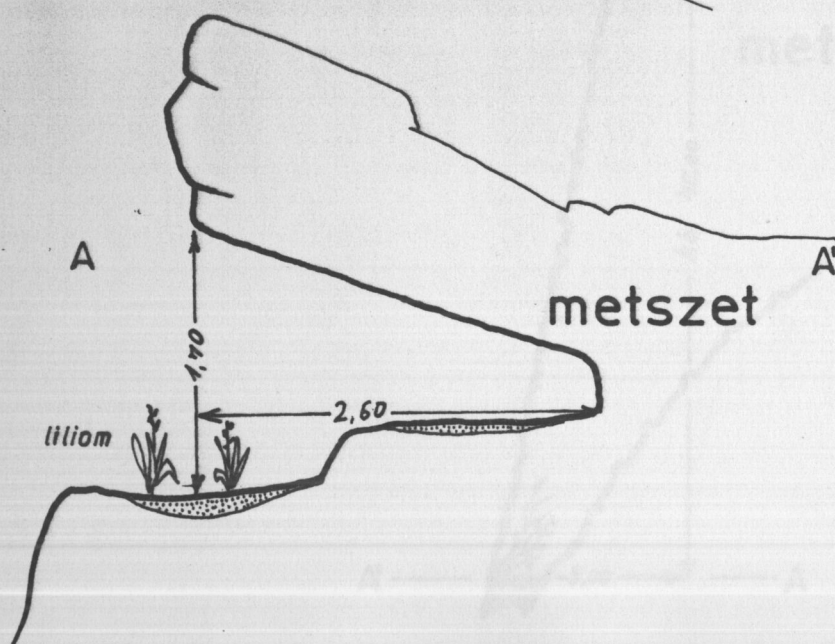
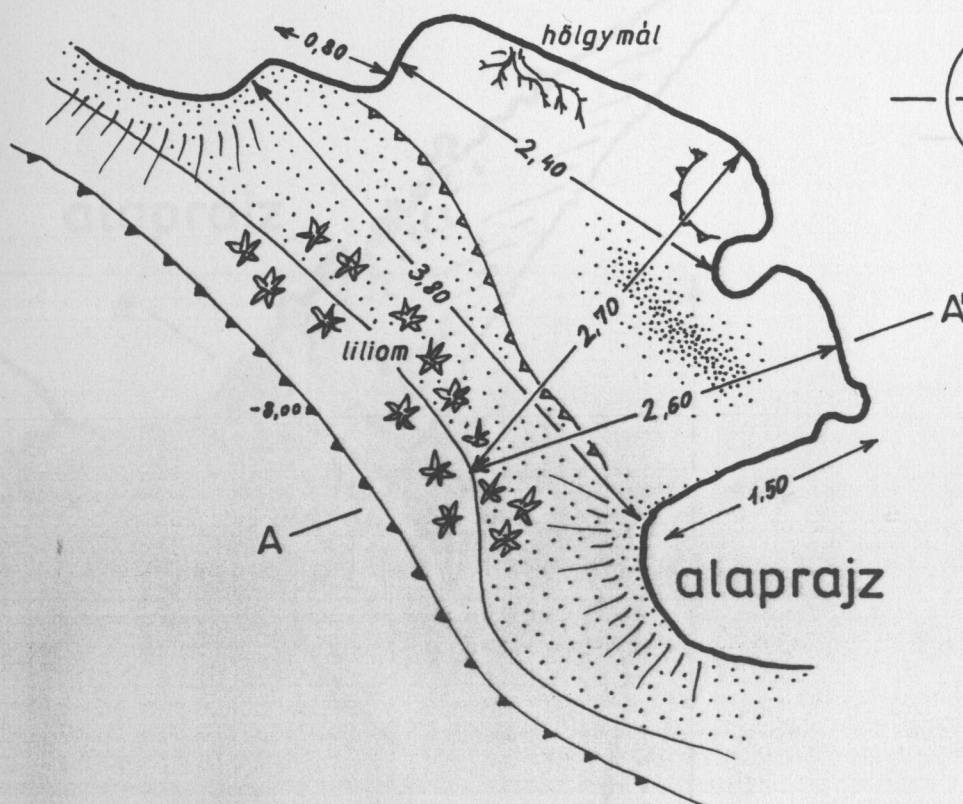
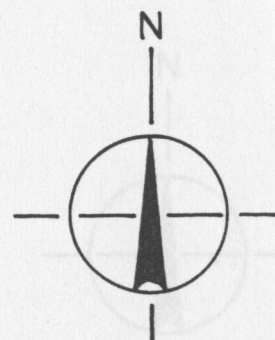
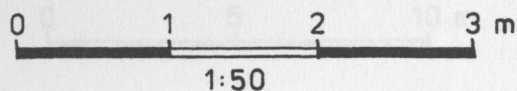

IVÁD, LYUKAS-KÖ-VÖLGY

LYUKAS-KÖ-VÖLGYI-BARLANG

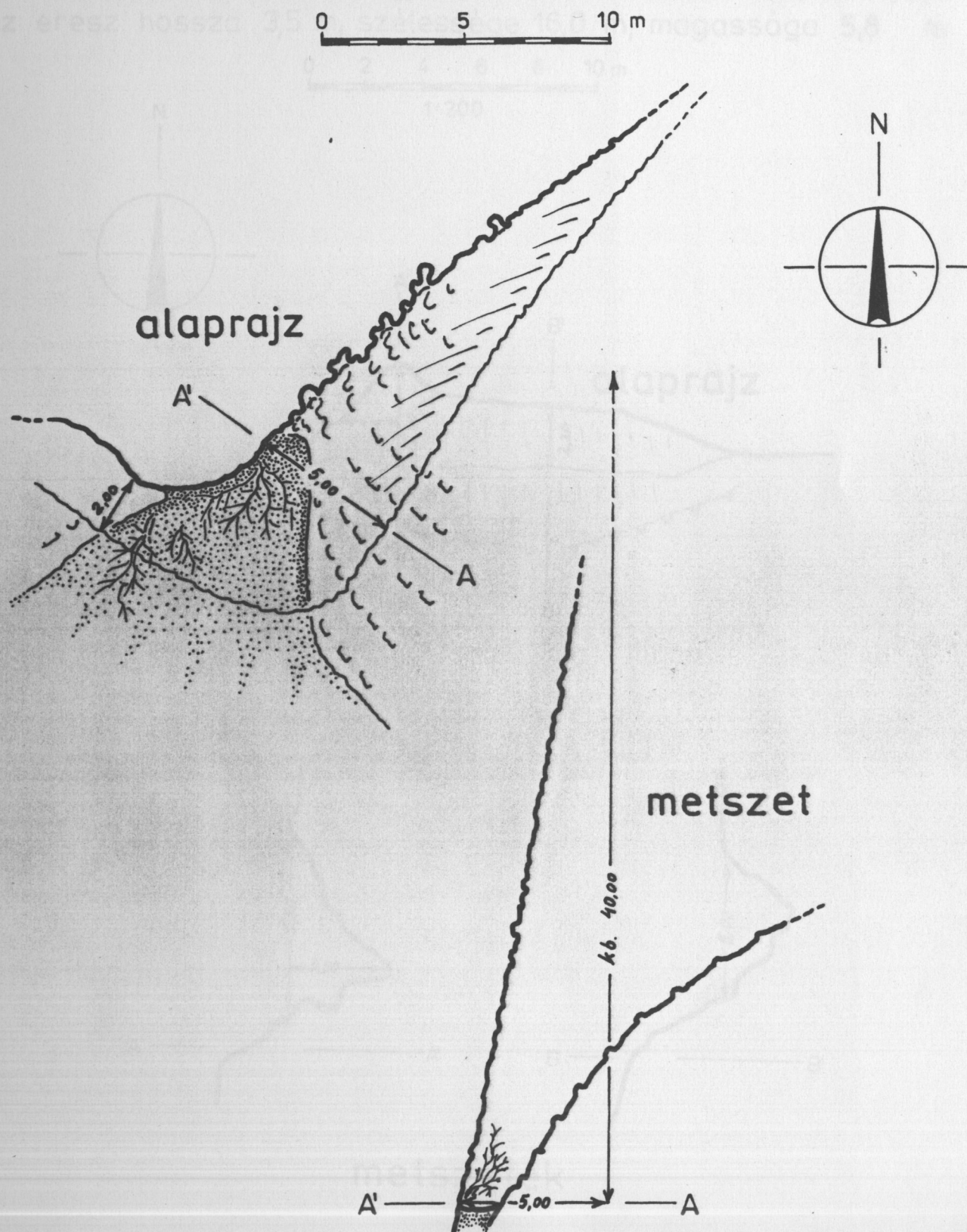
Felmérte: Eszterhás István, Gönczöl Imre 1998. VII. 9-én

A barlang hossza 3,00 m, szélessége 3,80 m, magassága 1,70 m

BÜKKSZENTERZSÉBET, NAGY-KÖ
NAGY-KÖ ERESZE

Felmérte: Eszterhás István 1998. július 10-én
Az eresz bemélyedése 5,00 m, magassága kb. 40,00 m, M=1:200

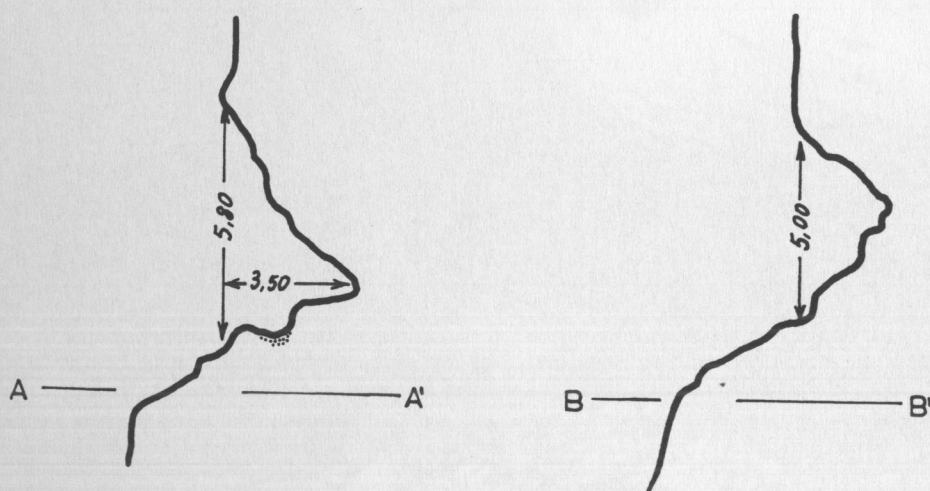
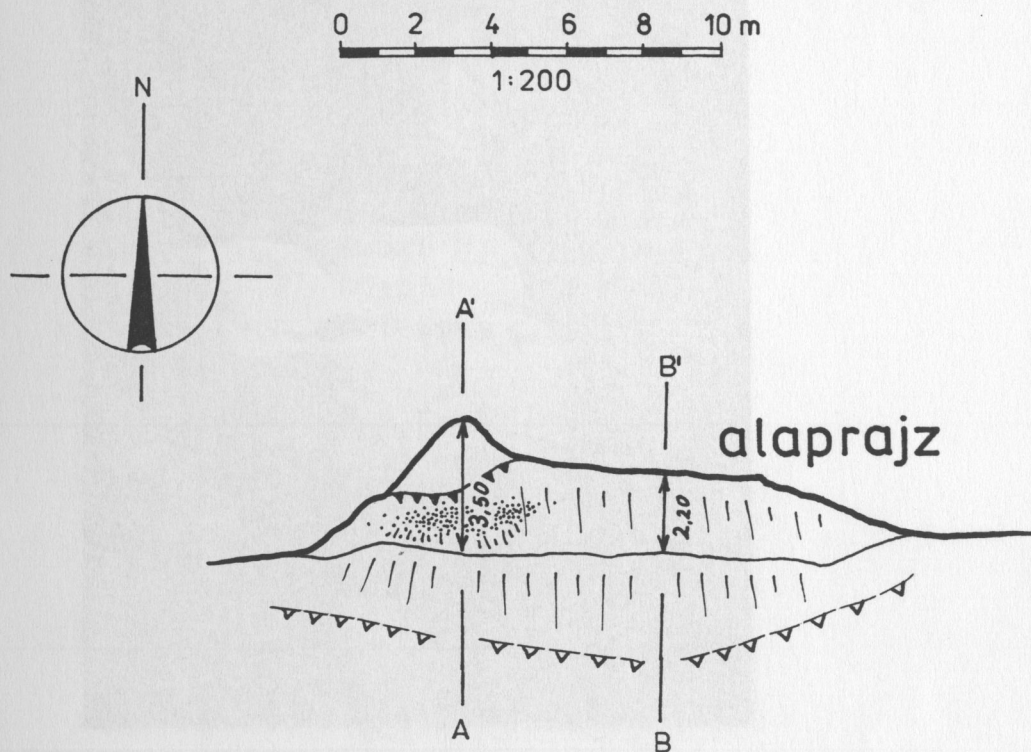

TARNALELESZ, ORDAS-KŐ

ORDAS-KÖI-ERESZ

Felmerte: Gönczöl Imre, Nagy Eszter, Tinn József 1998. 07. 11-én

Az eresz hossza 3,5 m, szélessége 16,0 m; magassága 5,8 m

metszetek

AZ Ó-BÜKK HOMOKKŐBARLANGJAI

A Leleszi-völgyet kísé-
rő hegyvonulat név-
adója a Peskő-barlang
/E.I./

A Farkas-lyuki-kőlyuk voltaképp egy erózió alkotta
22 m hosszú barlangeresz /G.I./

AZ Ó-BÜKK HOMOKKŐBARLANGJAI

A Szarvaskői-kőlyuk és sziklaeresz a tarnaleleszi Peskő vonulatában (Dr. Dénes György felv.)

Az ivádi Nagy Lyukas-
kő nyugati fala rejti
magába a barlangot

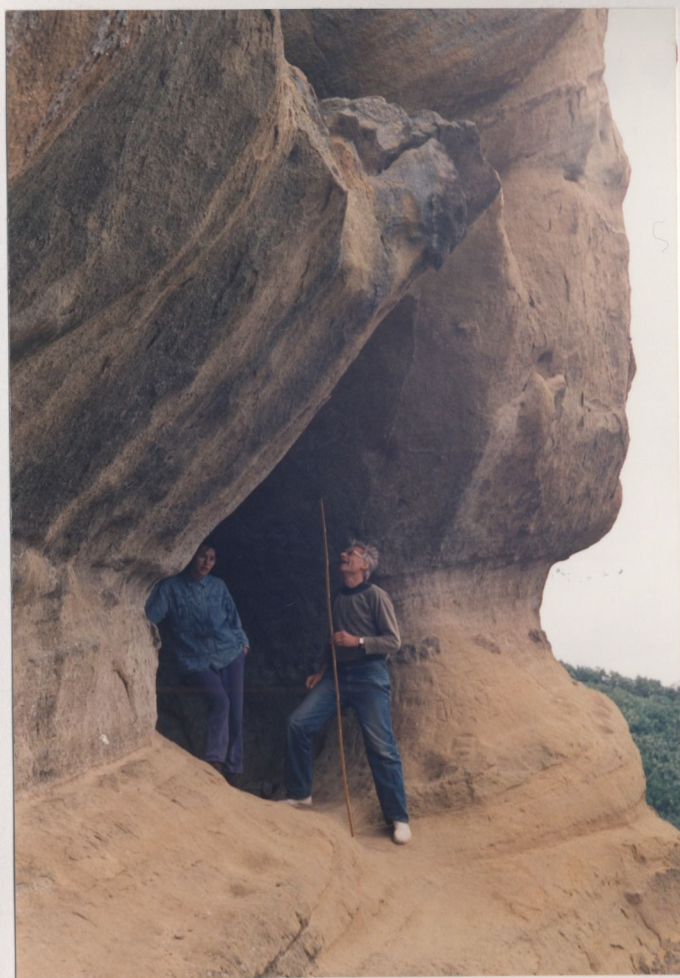
/G.I./

AZ Ó-BÜKK HOMOKKŐBARLANGJAI

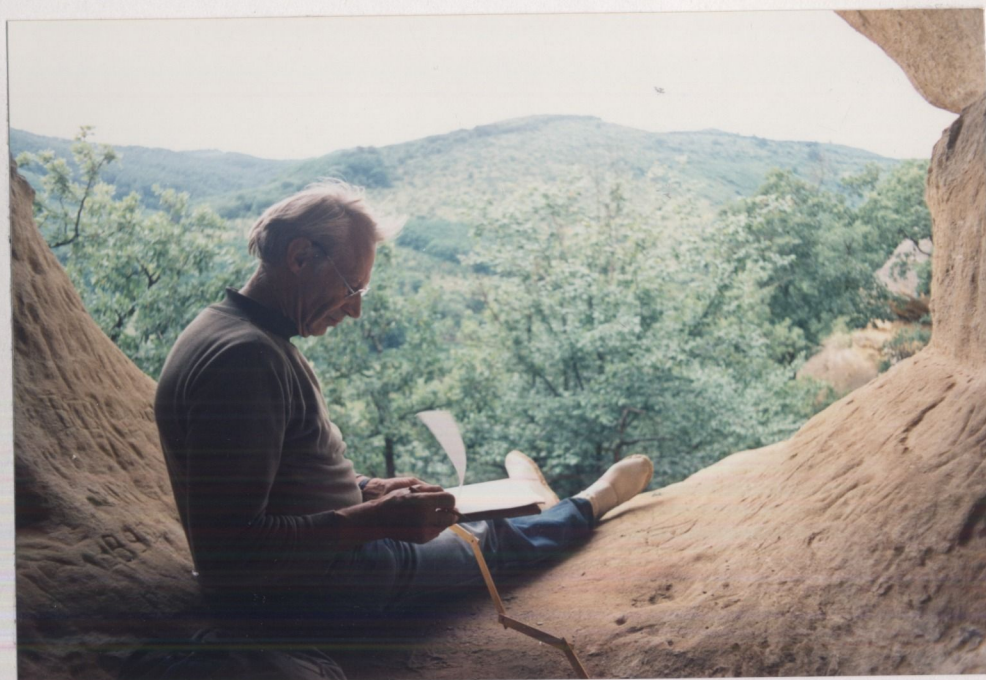
A Nagy Lyukas-kő bar-
langját nem lebecsü-
lendő dolog megköze-
líteni /E.I./

A Nagy Lyukas-kő
barlangja /G.T./

A Nagy Lyukas-kő barlangjának fel-
mérése /G.I./

Készül a helyszíni térképvázlat a barlangról, mely-
nek falain hemzsegek a bekarcolások
/G.I./

AZ Ó-BÜKK HOMOKKŐBARLANGJAI

A fák takarásában levő
21,50 m hosszú Nagy Lyu-
kas-kői-ereszre nehéz
rátalálni /G.T./

Az ivádi Lyukas-kő-völgy
fejénél e sziklabörc ta-
karja az alatta levő
barlangot /G.I./

A Lyukas-kő-völgyi-barlang felmérése /G.I./

A Lyukas-kő-völgyi-barlang keleti fülkéje /G.I./

AZ Ó-BÜKK HOMOKKŐBARLANGJAI

A bükkszenterzsébeti Nagy-kő jobb oldalának hasadéka egy magas, ferde barlangereszt képez /G.I./

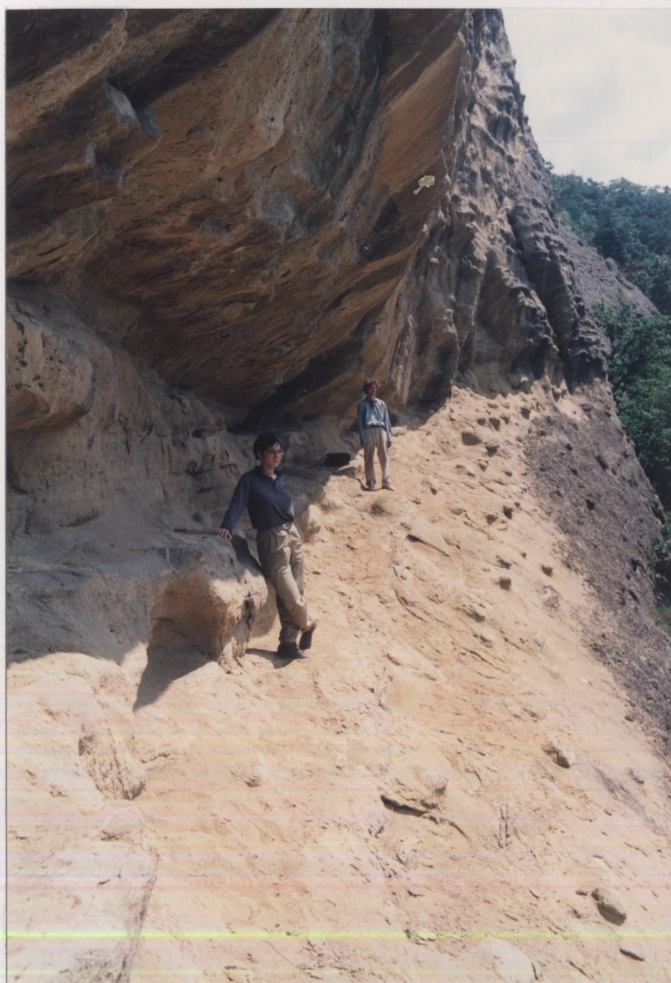

A Nagy-kő ereszében is jellemzőek a kőcipók /G.I./

AZ Ó-BÜKK HOMOKKŐBARLANGJAI

A tarnaleleszi Ordas-kő falába 16 m hosszú barlang-
eresz mállott /G.I./

Az Ordas-kői-eresz

/G.I./

A BÜKK-VIDÉK NEMKARSZTOS KŐKETEINEK MESTERSÉGES ÜREGEI

A Bükk-vidék nagyobb részét alkotják vulkáni és üledékes eredetű, vagy átalakult szilikátos kőzetek. Ezeknek jelentős része porózus szerkezetű, így könnyen faragható, de viszonylag állékony riolittufa és homokkő, illetve kisebb részben andezittufa, porfirit stb./ E könnyen faragható kőzetek szinte kínálták / kínálják a lehetőséget, hogy ezekbe kisebb-nagyobb helyiségeket vájjanak. A Bükk-vidéken található a Kárpát-medence legkiterjedtebb összefüggő riolittufa-vidéke, ezért itt koncentrálódik az egész medence barlangépítményeinek zöme. Az üregeket különböző céllal készítették, de ezek funkcióváltására is sok példát ismerünk. Lehetnek bányák, pincék, sírhelyek, egyszerű kőkunyhók, vagy összetett kisebb-nagyobb barlanglakások, gazdasági objektumok /kaptárfülkék, kővermek, istállók stb./, kultikus közösségi helyiségek, stratégiai jellegű üregek, üregrendszer.

A Bükk-vidék nemkarsztos kőzetekbe vájt üregeinek számát csak becsülni tudjuk. A pincéket nem számítva, mintegy 400-500-ra tehető jelenlegi számuk. A 70-100 évvel ezelőtti adatok szerint mennyiségük túlhaladta az 1000-ret és lehet, hogy megközelítette a 2000-et is. A birtokunkba jutott konkrét adatok szerint 1109 mesterséges üregről tudunk a Bükk-vidéken. Az üregek száma csökkenőben van, mert a még 50 évvel ezelőtt is elterjedt barlanglakásokból egyre többen költöznek épített házakba. Az eredeti szerepüket veszített barlanglakások raktárakká, pincékké válnak, vagy végleg elhagyják azokat és így pusztulásuk felgyorsul. Ugyanez a soruk az egykori gazdasági, kultikus és stratégiai üregeknek is.

A mesterséges üregek kora meglehetősen különböző, de ugyanakkor eléggé bizonytalan is. Igen kevés konkrét adattal rendelkezünk afelől, hogy mikor készítették /alakították át/ azokat. A ma is meglevő üregek többsége nem igen idősebb kétszáz évesnél. Ezt egyrészt az elmondásokból, másrészt a "stílusjegyekből", a faragás technikájának nyomaiból becsüljük. Néhány irodalmi adat /Ráday Ktár. Jerney gyűjt. XXIV. Egri várszámadások/ utal rá, hogy pl. 1570-ben a szarvaskői vár birtokaihoz olyan falvak is tartoztak, ahol a lakosság egy része "pincékben" lakott. Aztán itt vannak a kaptárfülkék máig sem lezárt készítésének kora /és funkciója/. SAÁD Andor /1963/ "A kaptárkövekről" c. munkája szerint XI-XV. századiak ezek a mélyedések. Viszont kaptárfülke található Noszvaj egyik pinceházának oromzatán, az egerszalóki Pásztorkunyhó kúpján, a siroki vár falában is ami feltételezi az üregek és a kaptárfülkék egykorúságát. Valószínűsíthetjük, hogy amióta az emberek rendelkeztek az üregvájáshoz használható szerszámokkal, azóta készítettek is kisebb-nagyobb különféle hasznosítású üregeket, csakhát a legrégebbiek felszakadoztak, tönkrementek, vagy a jobb állékonyságú kőzetbe faragottakat továbbfejlesztették, átalakították.

Ezen mesterséges üregek többsége ma már barlangként "viselkedik". Klímájuk, képződményeik, élőviláguk stb. hasonlít a velük azonos kőzetű és nagyságú természetes barlangokéhoz. Ezért nem mehetünk el szó nélkül mellettük ezen szpeleológiai tanulmányban sem.

BÁNYÁK, PINCÉK, SÍRHELYEK

A Bükk-vidéken számos működő és felhagyott bánya van. Ezek közül egyet illetnek "barlang" névvel.

Y-barlang /vagy Pala-barlang/

Bükkszentkereszt határában a Szinva főforrásától 300 méterrel feljebb nyíló kis mellékvölgy oldalában van. Az üreget valószínűleg az 1920-as évek^{végén} mint érckutató tárót nyitották. /1931-ben már létezett az üreg – Balogh Tamás szóbeli közlése szerint./ Az üreget SZABÓ T. – FONYI T. – NYÉKI A./1986/ térképezte és vizsgálta, ezt megelőzően MAJOROS Zs./1975/ és MAJOROS-LÉNÁRT /1975/ cseppkőnövekedési vizsgálatokat végzett benne. Az ő írásaik nyomán adjuk e vázlatos képet az üregről. Szája délkelet felé néz a zöldes-barnás porfiritlejtéből. Az eleinte egyetlen folyosó a közepe táján Y-szerűen elágazik, a jobb oldali ága folytatódik a zöldes-barnás porfiritban, míg a bal oldali vöröses-barnás porfiritban van. Teljes hossza 33,50 m, átlagos szélessége és magassága 1,60 m. Az üreg folyosóján szinte mindig folyik, szivárog valamennyi víz és a jobb oldali ág végén kis visszaduzzasztott tócsa is van. Az üregben több mint 400 kicsi, kb. 3 cm-es kalcitsztalagtit /MAJOROS 1975/ és számos cseppkőfolyás, az aljzaton pedig borsókószerű kiválás van. A falakat a fényhatárig mohák, páfrányok borítják, belsejében pókok, szúnyogok, denevérek és gőték fordulnak elő.

A pincék közül a használt boros és egyéb pincéket nem említjük, csupán a borsodnádasi Gyepes-völgy felhagyott, barlangként "viselkedő" pincéiről szólnánk KATONA Csaba /1997/ írása nyomán.

Keserű-pince

Az egykori Keserűi-erdésház közelében van oligocén slíres homokkőben. Az 50-60 m hosszú, 2 m széles, 1,60 - 1,80 m magas pincét a századforduló tájékán vájhették. Már több évtizede nem használják, így eleje be is szakadozott. Az érdekessége, hogy a közepe tájától, de különösen a végén a falakat és a mennyezetet színes cseppkőképződmények borítják. Az üregbe a kis patkósorrú denevérek is beköltöztek /KATONA 1997/. Hasonló elhagyott homokkőpincék vannak még a Gyepes-völgy többi romos tanyájánál is.

Noszvajon a temető azon a riolittufadombon van, ahol a barlanglakásoknak két csoportja is található. Kézenfekvő volt, hogy a sírhelyeket is a riolittufába mélyítsék /BAKÓ 1977/. Egy-egy barlangsír 220 x 80 cm-es keresztmetszetű, 2-3 m mély aknával kezdődik és e mélységben indulnak a kb. 80 cm magas folyosók, melyekbe fülkéket, ún. "padlan"-okat vágtak a koporsók számára. Egy sírba legfeljebb 21 koporsót tesznek. Ha nagy a család, még hat méter mélységbe is leásnak és kettős padlanrendszert képeznek ki. Parasznya temetődján a függőlegesre faragott tufafalba vájtak kriptákat és a noszvaji Bertamajoron is ismerünk riolittufába vágott kriptát.

KŐKUNYHÓK, BARLANGLAKÁSOK

A kőkunyhókat, barlanglakásokat BAKÓ Ferenc /1971, 1977/ munkái nyomán rendszerezhetjük. A befoglaló kőzetek milyensége szerint elmondhatjuk, hogy többségüket riolittufába vájták, ritkábban találni homokkőbe és mésztufába mélyítetteteket, mert ez utóbbiak kevésbé időtállóak. Elhelyzkedésük szerint lehet-

nek egyedülálló, alkalmi lakásul szolgáló kőkunyhók /pl: a cserépfalvi Mész-hegyi-kőkunyhó, bükkszenterzsébeti Török-bunker stb./, vagy csoportos településformák. A csoportos szerkezetformának további két típusa van, úgymint a domboldalakra sorban, vagy szórtan elhelyezkedő barlanglakások /pl: a miskolci Avason, a kácsi Várhegyen, a tibolddaróci Parton/ és a patakok teraszain szinte mindig sorban /alkalmasint egymás feletti sorban/ levő barlanglakások /pl: Noszvajon, Ostoroson, Cserépváralján/. Az egybefüggő üregek tagozódása, szerkezete szerint lehetnek egysejtesek, kétsejtesek és többsejtesek, vagy emeletesek. Az egysejtesek egyetlen fülkéből, helyiségből állnak. A kétsejtesek két összenyitott helyiségből, konyhából és "ház"-ból állnak, lehetnek a frontfallal párhuzamosak, vagy egymás mögöttiek. A kétsejtes barlanglakások továbbfejlesztésével alakultak ki az ún. kombinált kétsejtes, istállóval, ólakkal, pincékkel egybenyitott barlanglakások, illetve a háromsejtes, háromsejtes kombinált és emeletes barlanglakások. Sok barlanglakásnak egyáltalán nincs udvara, másoknak van, de többnyire igen kicsi. Az udvarokat több helyen befedték és akkor ezt pitvarnak, tornácnak nevezték. Ha a fedett udvar és a "ház" között lényeges a szintkülönbség, akkor a fedett udvart "gádor"-nak, a barlanglakást gádoros háznak nevezték.

A legegyszerűbb és nyilván a legősibb emberi tartózkodásra használt mesterséges üregek a kőkunyhók és az egysejtes barlanglakások. Táborunk idején magunk is több ilyen mértünk fel, de bőven találkoztunk leírásukkal, alaprajzukkal a különböző szakirodalmakban is /BAKÓ 1971, 1977, BARCZA-VIGYÁZÓ 1930, BARNA 1997, BÁTKY 1906, BOZÓ 1996, HERMAN 1901, SZVOBODA 1932/.

Archaikus egysejtű barlanglakás

A felsőtárkányi Szala /Akasztó-bérc/, Kossuth u 28. udvarán építkezés közben mintegy két méter mélységben akadtak a sajátos alakú barlanglakás torzójára /BAKÓ 1977/, vélhetően a leggrégebbi ismert kőkunyhó-formára. "A tufába vágott helyiség szabálytalan kör alakú volt, hossza 4 m, szélessége 3 m lehetett, bejárata a rövidebb oldalon nyílt. A helyiség falai előtt körbefutó, természetes kőből kivágott padkát, középen pedig asztalszerű emelkedést találtak, amin tüzelés nyomait fedezték fel. A helyiségnek füstelvezető alkalmatossága nem volt, a füst bizonyára az ajtón át távozott."

Herman Ottó 1900. decemberében járt többek közt Ostroson a barlanglakásokat tanulmányozni. Megfigyelései nem kerültek kinyomtatásra, de illusztrált naplóját /HERMAN 1901/ a Néprajzi Múzeum Kézirattára őrzi. Ebben több igen egyszerű egysejtes barlanglakás alaprajzát és tájképi megjelenését is bemutatja.

Sírokon szintén több archaikus egysejtű barlanglakást lehet még megfigyelni, bár már egyikben sem laknak. Leírásban és alaprajzban többen is /BAKÓ 1971, BARCZA-VIGYÁZÓ 1930, DERCSÉNYI-VOIT 1978/ bemutatnak ezek közül.

Mész-hegyi-kőkunyhó

Az üreg a Cserépfalu határához tartozó Mész-hegy Fehérololdalában, a Mész-patak szurdoka feletti alig használt kocsiút mellett található. Nevével ellentétben a Mész-hegy riolit-tufából áll. A kőkunyhó 170 cm magas bejárata nyugat felé néz, melyet egyetlen 220 x 180 cm alapterületű, hasonlóan alacsony, ablaktalan cella követ. A cella északi fala mentén egy alvás-

ra szolgáló kőpadot hagytak meg az egykori kőfaragók. Minden valószínűség szerint csak alkalmi tartózkodási helyül szolgált, illetve vehető igénybe ma is. /Leírója: Eszterhás István/

Várhegyi alagútas-barlanglakás /vagy a Várhegy 7. kőverméhez kapcsolódó barlanglakás/ a cserépváraljai, főként riolittufából álló 291 m magas Várhegy déli oldalában van. Valószínűleg az egykori hercegi uradalmi központ személyzete egyikének lakásául szolgálhatott, hisz körülötte még jónéhány barlanglakás és egyéb tufába faragott felhagyott gazdasági létesítmény található nem messze a Coburg-kastély helyén épült borkombinálttól és üdülőtábortól. 1783-ban jegyzőkönyv is készült arról, hogy gróf Esterházy István milyen kastélyt és egyéb majorokat építtetett Cserépváron /anonim 1783/, többek között "... egy korcsmát kőből sindelre és egy kovácsi míhelt kőből kivágva, pincze házat kőből kettőt ..." A barlanglakás frontja délnyugatra néz, ezen van az ajtó és tőle jobbra-balra egy-egy ablak. Az egyetlen helyiségből álló lakás hossza közel 6 m, szélessége közel 4 m, magassága 1,90 m. Jobb oldali szélében a fal mellett végigfut egy kőpad. Az elhagyott barlanglakás aljzata jelenleg cementezett, tehát a közelmúltban még lakhatták. Érdekessége, hogy a ház hátsó falától egy 3 m hosszú, 1,60 m magas, 1,20 m széles folyosó vezet a Várhegy 7. kővermének aljához, melynek verem felőli része téglával volt elfalazva. A téglafalat már ledöntötték, de a kérdés még megválaszolatlan: Vajon mi a csodának készült a folyosó a barlanglakás és a kőverem között? /Leírója: Eszterhás István/

A Török-bunker

magányosan álló, homokkőbe faragott egysejtű, ablak-talan barlanglakás a bükkszenterzsébeti Boknácsa-dűlőben. Nehéz

megtalálni az elvadult gyümölcsös alján levő bozóttal benőtt horhos oldalában. A barlanglakásról Bozó Lászlótól hallottunk, majd olvastunk /BOZÓ 1996/, ő is kalauzolt el hozzá. Elnevezését a Bozó által is leírt szájhagyomány szerint a török uralom után visszamaradt és itt lakó törököktől kapta. "A törökök kiűzése után itt maradt török bujdosók ebben a sziklabarlangban laktak több évtizedig. A helyi lakosság a következőképpen szerzett tudomást róluk. Ha háziállatokból, vagy lakosokból valaki e völgybe ment, azok nyomtalanul mind eltűntek. A lakosságot ennek titka foglalkoztatta, ezért felkészült a rejtély felderítésére. Távolról történő megfigyelés mellett egy beteg tehenet hajtottak a völgy bejáratáig és látták, hogy török viseletben lévő emberek hajtották tovább. Ezt követően a lakosság körében évszázadokra elterjedt az a szabály, hogy a völgy környékét nem szabad megközelíteni, mert ott élnek a török bujdosók. A rossz gyerekeket szüleik a Kiskővölgybe való elvitellel fenyegették meg, így térítették rendre, fegyelemre még az 1800-as évek végén is." Bozó László elmondása szerint még 1944-ben is rejtőztek katonaszökevények az üregben.

A barlanglakás délnyugatra néző bejárata a frontfalról lepergő törmeléktől erősen feltöltődött, mindössze 60 cm magas, 160 cm széles résen lehet bebújni a lekerekített sarkú, téглаformájú helyiségbe. Ennek hossza 4,60 m, szélessége 3,10 m, jelenlegi magassága 1,80 m. Az eredeti magasság valamivel több lehetett, de a bejáraton befolyó törmelék a padlószintet is relatíve megemelte. Az üregben amatőr ásatási nyomok látszanak. Ha az eredetmonda igaz, akkor meglepően hosszú ideje létezik ez a homokkőkunyhó. /Leírója: Eszterhás István/

Egerszalók környékén sokfelé találhatunk átkováódott riolittufa-kúpokban és tömbökben mesterségesen kifaragott kis-mélységű fülkéket. Ezeket az alakulatokat kaptárköveknek nevezik. Két riolittufa képződményben azonban nem kis fülkéket, hanem szállásnak is alkalmas üregeket alakítottak ki. Az egyiket Betyárbújónak, a másikat Pásztorkunyhónak nevezik.

A két üreg azonosítása nem könnyű. A BODÓ /1988/ szerkesztette kötetben Sóskúti György ír a Maklány-dülőben található üregről, "amelyet a helyiek Betyárbújónak is hívnak" /kérdés Gönczöl Imrétől: ... és még minek hívják?/ A másik üregről ennyi áll: /p. 17/ Egerszalók határában, a Maklány völgyének bejáratánál található a kőbe vágott "pásztorkunyhó". Lehet, hogy ez a Pásztorkunyhóra nem illő helymeghatározás is a Betyárbújóra vonatkozik /?/ BARNA /1997/ a Túristák Lapjában megjelent cikkében /p. 26-27/ a falu végén lévő pincék feletti üregről ír, amelynek neve "Pásztorkunyhó". A helymeghatározás pontosan ráillik az egyik általunk felmért üregre és ebből a leírásból vettük át a Pásztorkunyhó elnevezést, valamint azt az információt, hogy hosszú időn keresztül az egri ménest őrző csikósok szálláshelyeként szolgált. RAKONCZAY /1989/ Ipolytarnóctól Füzérradványig c. könyvében /p. 225/ a két üregről szóló megállapítások teljesen összemosódnak. A helymeghatározás /Maklány-dülő, Csikó-járás-lápa/ a Betyárbújóra, a leírás többi része a Pásztorkunyhóra illik. A szövegben az egybemosott két üreg csak Pásztorkunyhó néven szerepel, de megemlíti a szerző, hogy a "helybéliek 'betyárbújónak' vagy 'pásztorkunyhónak' nevezik."

Valamennyi ismert leírásban – bármelyik üregről is van szó benne – "kő fekhelyek és polcok" együtt szerepelnek,

holott a Betyárbújóban csak polcok, a Pásztorkunyhóban pedig csak fekhelyek, ámbár meglehetősen keskeny fekhelyek vannak kialakítva. A helybéli lakosság nem tudott érdemleges felvilágosítást adni, mindkét üregre mindkét elnevezést használták – akár egy gondolatsoron belül is. Az említett, helyenként bizonytalan, helyenként ellentmondó irodalmi adatok alapján mi illettük az alább használt nevekkel, bizonyos fokig önkényesen a továbbiakban leírandó objektumokat, de egyáltalán nem biztos, hogy ez a helyes. /!/

Véleményem szerint /Gönczöl Imre/ a Maklány-dülői kőfülke, amely a Csikójárás-lápa /Csikójárás-völgy/ peremén van, az a Pásztorkunyhó. Innen a lankás völgyoldalon szükség esetén könnyen volt elérhető a többi leírásban is hivatkozott "csikók éjjeli szállása".

A falu felett lévő kőfülke pedig a Betyárbújó lehet, amelyre ráillik a Sóskútinál és Rakonczaynál is olvasható állítás, miszerint nyáron a bejáratot sűrű bokrok takarják. Ha itt tanyáztak volna az egri érseki ménes őrzői, úgy szükség esetén nehezen tudtak volna a jókora magasságból, az Öreghegy meredek oldalán lejutni a méneshez. Búvóhelynek viszont ez az üreg inkább alkalmas lehetett.

Az itt leírt véleményem – bár valószínűnek tűnik – de csak hipotézis, így a jelen kataszterező munkában még az irodalomból bizonytalanul kiolvasható elnevezéseket használjuk. Az irodalmi adatok egybemosódása miatt nehéz eldönteni, hogy 1982-ben vajon melyik objektumot, vagy netán, mindkettőt nyilvánították védetté. Egy rövid nyári tábor idején az említett elnevezésbeli dilemma nem volt tisztázható, szerintem ezt rá kéne bízni azokra, akik majd Egerszalók helytörténetét fogják feldolgozni.

Betyárbújó

A Betyárbújó egy riolittufa-kúp belsejében mesterségesen kialakított üreg Egerszalók határában, a Maklány-dülőben, Egerszalók déli végétől délkeleti irányban kb. 1,2 km-re található.

Megközelíteni legcélszerűbben a demjéni hőforrás felől lehet. /A hőforrás az Egerszalók-Demjén közti műútról balra leágazó keskeny aszfaltúton érhető el./ A hőforrás részben kiépített fürdőhelye után az aszfaltút végétér és balra fordulva földútban folytatódik. A kanyartól jobbra néhány kaptárkő látszik. Innen kb. 1 km-t megtéve jobbra egy völgy északi oldalán, a völgy peremén megláthatjuk azt a riolittufa-kúpot, amely üregének délre néző szádája is látszik. A földúttól a völgy bejáratáig egy szántóföldön kell átkelni.

Bejárata 2,15 m magas, 0,70 m széles, ami felül 1,20 m-re tágul. A kifaragott fülke 2 m széles, 2,40 m hosszú és 2 m magas. Belső felében mindkét oldalon polc van kialakítva, a bal oldalon egy kis fali fülke is található.

A néphagyomány szerint betyárok búvóhelyéül, majd később – mivel a völgykatlanban volt a csikósok éjjeli szállása – a csikósok tanyájaként szolgált. Az üreg bejáratától nagyon jól szemmel lehetett tartani a völgyet.

1982-ben védetté nyilvánították, mint népi pásztoremleket.

/leírója: Gönczöl Imre/

Pásztorkunyhó

A Pásztorkunyhó egy riolittufa-tömbben kivájt mester-

séges üreg Egerszalók délkeleti részén, a Demjén felé vezető műút bal oldalán, a házak udvarának hátsó részén a tufa-falba vájt pincék fölött, a domb peremén található. A falu utolsó buszmegállójától északkelet felé jól látható. Megközelíteni az Ady Endre út 30. sz. ház melletti ösvényen felfelé, majd jobbra haladva lehet.

A kunyhó bejárata 1,75 m magas, 0,85 - 0,95 m széles. Az ívelt boltozatú fülke 2,5 m széles és ugyanilyen hosszú, magassága 1,95 m. Két oldalán 0,40 m széles, a hátsó oldalán 0,55 m széles pad /fekhely/ található. Irodalmi adatok szerint az egri érseki ménest őrző csikósok szálláshelyéül szolgált.

1982-ben mint földtanilag, geomorfológiailag, régészettileg és néprajzilag érdekes képződményt nyilvánították védetté /BARNA 1997/.

Összevetve azt, hogy az irodalmi adatok szerint a csikósok éjjeli szállása a csikójárás-lápán /Maklány-völgy/ volt, valamint azt, hogy a most leírt Pásztorszállás magasan a falu széle fölött, meglehetősen eldugott helyen van, no meg, úgy az irodalaomban, mint a környékbeli lakosság körében tapasztalható elnevezésbeli zavart, felmerül a kérdés: nincs-e itt névcseré?

Nem inkább a most leírt kunyhó volt-e a Betyárbujó és a Maklány-völgyi a csikósok szállására jó rálátást, megközelíthetőséget biztosító, az előzőekben Betyárbújóként leírt objektum pedig a Pásztorkunyhó?

/leírója: Gönczöl Imre/

Kétsejtes, tornácos barlanglakás egyik szép példáját találjuk Szomolyán, a Toldi u 27. szám alatt, melyet BATKY /1906/ és BAKÓ /1977/ is említ. "Az ámbitus /tufából faragott boltíves tornác/ nem csak a homlokzat mögött húzódó pitvart /konyhát/ és házat /lakószobát/ védi, hanem a pince bejáratát is, ahol a hordókkal való közlekedés miatt a szélső oszlop mellett szélesebb bejáratot hagytak" /BAKÓ 1977/.

Kétsejtes kombinált barlanglakásra a noszvaji Pocem /Vöröshadsereg u./ 26. számú házát hozhatjuk fel példának. Itt a fronttal párhuzamosan találjuk a konyhát és a belőle nyíló szobát, míg a konyhából a hegy felé található az ablaktalan kamra, a konyha melletti frontról külön szájadzik az istálló /BAKÓ 1977/.

Háromsejtes kombinált barlanglakást találunk a noszvaji Bertamajor egykori uradalmi istállója mellett. A szoba, a konyha és a kamra ez esetben párhuzamosan lett kialakítva, valamint a kamrához kapcsolódik a kétszintes pince /BAKÓ 1977/.

Emeletes többsejtes barlanglakásokat Szomolyán találunk.

Ezeket tekintjük a legfejlettebb barlanglakás-típusoknak. A legértékesebb ezek közül a Toldi utca 13. számú ház, melyet Bauer György kőfaragó mester készített. BAKÓ /1977/ a következőképpen írja le: "Az udvar építményei és maga a lakóház is jómódú iparos és egyúttal szőlősgazda korábbi életmódját, igényeit tükrözi. Figyelmet érdemel a lakóház elegáns, kőoszlopos ámbitusával és az egyszerűbb emeleti homlokzatával." Az emeletes barlanglakásokat a korábbi egyszintes lakóházból alakították ki úgy, hogy a korábbi lakásszint előtt lemélyítették az egykori udvart, az eredeti lakás frontjával azonos síkban kialakítottak egy függőleges falat és ebbe mélyítették az újabb alsó szintű helyiségeket.

GAZDASÁGI _OBJEKTUMOK

Az állattartással, növénytermesztéssel és egyes kézművességgel kapcsolatos üregek mindegyike riolittufába készült. Bizonyára azért, mert csak a riolittufa állékonysága volt megfelelő a fokozott igénybevételnek. Meglehetősen sok ól, istálló készült mind az egyes barlanglakások közvetlen szomszédságában a lakók ellátásának szolgálására, mind pedig különállóan, többnyire uradalmi gazdaságok részeként.

A kaptárfülkék a legidősebb ismert üregek. Jószérivel csak közvetett uton becsülhető koruk. 400-500 évesnél bizonyára idősebbek, de lehet, hogy kivájásuk kora az 1000 évet is meghaladja. SAÁD Andor /1963/ a kaptárkövekről /vakablakos kövek, köpüs kövek, ördögtornyok/ írt munkájában XI-XV. századnak véli őket. A kaptárfülkék legjellegzetesebb előfordulási helyei a hidrokvarcittal átítatott riolittufakúpok, a kaptárkövek. A kúpok formáját nagyjából a természetes denudáció alakította és csak kisebb részt alakítottak rajta az emberek. A porózus riolittufa rétegeket egyes helyeken a repedéseken feltörő kovasavas forró oldatok átjárták és erősebben összecementálták. A későbbi lepusztulás során ezek az ellenállóbb részek kúpként preparálódtak ki. Méretük a 3-tól 20 méteresig terjed. A kaptárkövek különösen Demjén, Eger, Ostoros, Szomolya, Bogács, Cserépváralja határában elterjedtek. A falukba vésett mélyedések, a kaptárfülkék álló téglák formájúak, felül kissé boltívesre faragva. Átlagos méretük 90 x 25 x 15 cm. A fülkék rendeltetéséről megoszlanak a vélemények. Legányi Ferenc geológus szerint halotti urnákat tartó mélyedések, Saád Andor orvos-régész szerint a középkori méhészet emlékei. A kaptárkövek lábánál eddig végzett ásatások leletei még elégtelenek voltak ahhoz, hogy a fülkék rendeltetését egzaktul bizonyítsák. A fülkék nem-

csak a kaptárköveken, hanem függőlegesre faragott riolittufafalakon /a Siroki vár falában, a demjéni és noszvaji barlanglakások feletti falban/ is találunk.

Kővermeket a cserépváraljai Várhegy déli oldalának riolittufájából ismerünk. Itt egy hosszabb sorban 10 és egy vele párhuzamos rövidebb sorban további 2 kővermet számoltunk össze, illetve mértünk fel. A kővermek a lejtős oldalból lefelé lettek mélyítve. Bejárati aknájuk négyszögletes, 160 x 120 cm keresztmetszetűek és általában 150 cm mélységig e méretet tartják, majd innen lefelé következik a kitáguló veremüreg. Ennek formája egy felül 2 m átmérőjű, legszélesebb részén 4 m átmérőjű csonkakúp, melyet alul 4 m átmérőjű félgömb zár. A vermek egy részét még az eredetihez valószínűleg hasonló deszkalapok fednek, a legtöbbjük azonban nyitottan ásit, bár mindegyiket körülveszi egy elhanyagolt állapotú szögesdrót kerítés. A vermekről szűkszavú irodalmi említést is találtunk. A Heves megyei Levéltár Érseki gazdasági Levéltárában őrzött 1783-ból származó összeírás /anonim 1783/ szerint Eszterházy István építtetett többek között "...item négy vagy ött kő vermeket..." – a Borsod megyei Levéltár 1839-ből származó, tibolddaróci zsellérek tartzásáról szóló irata /BOTOS 1839/ mellékesen utal rá, hogy a hercegi uradalomban "... 12 kőben vágott, jó minőségű élel tárolására igen alkalmas vermek vannak." /Leírója: Eszterhás István/

A Siroki várban másféle gabonatároló vermek találhatók /DERCSÉNYI-VOIT 1978/"Közvetlenül a bejárat mellett kb. 3x2 m-es, 170 cm magas gabonaverem van, amelynek tetején kör alakú beömlőnyílás, oldalán a gabona kiszédésére szolgáló ajtó van. Hasonló gabonaverem volt az alsó vár közepén is, aminek boltozata azonban leszakadt."

A barlangistállók, kőhodályok meglehetősen elterjedtek a Bükkalján. A kicsit is módosabb barlanglakásokhoz is tartoznak barlangistállók, melyek többnyire szoros kapcsolatban /olykor ajtóval egybenyitva/ vannak a lakásokkal, de ismeretesekek a nagyobb alapterületű, sok állat befogadására alkalmas uradalmi istállók is. Ez utóbbiak mellett legtöbbször megtaláljuk az állatokat ellátó személyzet számára kivágott lakásokat, tároló és egyéb helyiségeket is. Ilyenek a:

Bertamajori-barlangistálló, Noszvaj /48 x 8,5 /+3 m/

Uradalmi-birkahodály, Szomolya /29,6 x 11,5 /+2,8 m/

Várhegyi-kőhodály, Cserépváralja /20,4 x 7,7 /+2,7 m/

Várhegyi-kőraktár, Cserépváralja /kb. 15 x 4 /+2,5 m/

Ököristálló, Egerszalók

Kálmántanyai-tehénistálló, Kács

Sós-kúti-kőistálló, Kisgyőr

Mocsolyási-barlangistálló, Kisgyőr

Juhistálló, Verpelét /kb. 20 m/

az egykori Birkahodály /ma Sziklakápolna/, Miskolctapolca

/Leírója: Eszterhás István

Egyéb kivájt üregek-ként említjük azokat, melyeket kis számuk miatt nem kívántunk önálló kategóriába sorolni és az előbb felsorolt gazdasági rendeltetésű üregek közé nem illenek. Ilyenek a már rég funkciójukat veszített kocsma, illetve kovácműhely Cserépváralján, valamint a pálinkafőző a noszvaji Bertamajorban /BAKÓ 1977, anonim 1783/. A barlanglakások jelentős részéhez tartozott kőből kivájt kenyérsütő kemence, baromfiól, tároló helyiségek stb.

SZIKLAKÁPOLNÁK

A több mint ezer sziklába vájt üreg között természetesen akadnak kultikus rendeltetésűek is. Mi két sziklatemplomról és két remetelakásról szereztünk tudomást. Ezek közül csak az istenmezei Sziklakápolnát volt alkalmunk átvizsgálni, feltérképezni. A miskolctapolcai Barlangtemplomról, a demjéni és a kácsi Remetebárlangokról csak irodalmi adatokra /BAKÓ 1977/ támaszkodva tudunk rövid ismertetést adni.

Az istenmezejei Sziklakápolna a falu északnyugati részén, a Béke út 226. számú házával szemben, a Noé szőlőjének nevezett homokkő-sziklaformáció aljában van. Készítésének ideje ismeretlen, de az 1720-as években már említik létezését /Egri Érseki Levéltár archvet. no. 934/. A teljes, Szent László tiszteletére szentelt templom két részből állt, oltár része a sziklába lett vésve, előtte pedig épített rész is volt és tőle a távolabbi faluban fából ácsolt harangtorony /harangláb/ tartozott még hozzá /anonim 1746/. Érdekes idézni a Felsőhevesi Esperesi Kerület 1807 és 1851 közti jegyzőkönyveiből, melyek a Sziklatemplom állapotával foglalkoznak: "... felszerelése nincs, csak két rongyos kazula. A hajó Diocletian idejéből való barlang benyomását kelti. Kegyúr nincs, földesúr meg sok is, de ezek szegények. Miután az országút mellett fekszik, megbotránkoztatást kelt, inkább vadak istállója és latrok barlangja. Sötét, nedves, a szentélyben százlábú férgek még mise közben is felmásznak az oltárra és a ruhákat piszkítják." Templomként valószínűleg 1854-ig használták, mert ekkor szentelték fel a ma is meglévő, épített templomot. Ezt követően a Sziklakápolna épített előtere megsemmisült, a sziklába vésott szentélyből a berendezési tárgyakat elvitték és az üreg részben feltöltődött. Jelenleg az egykori szentély ürege kitisztított állapotban van, alacsony,

egyszerű, de oda illő farács választja el a parkosított előtértől.

A Sziklakápolna meglévő 4,40 m széles, 2,40 m magas szája délnyugat felé néz. Lejtős törmelékkúpon mehetünk be az 5,70 m széles, 6 m hosszú és 2,70 m magas üregbe. Ennek a jobb oldali részében a boltozatosra faragott apszis van. Az üreg bal oldali része szögletesre faragott, melynek bejárat melletti falában kisebb, ívesre faragott "lyuk" a külszínre nyílik.

/Leírója: Eszterhás István/

A miskolctapolcai Barlangtemplomot 1935-ben alakították ki bővitéssel egy korábbi birkahodályból /BAKÓ 1977/. Épített bejárata mögött egy templomhajó és az ezt körülfogó folyosórendszer, a belőle nyíló cellákkal lett kivésve.

A Remete-barlang a Demjén határában levő Pince-völgyben található. Elnevezéséből következtethetünk rá, hogy egykor remetelakként használták. Benne a tüzelés és fűtés nyomait lehet felfedezni, mellette pedig a sziklafalban két kaptárfülke vehető ki, az egyik még viszonylag épségben /BAKÓ 1977/. A Kács határában levő ortási Remete-barlang egykor szintén valamiféle szent ember lakhelye lehetett.

STRATÉGIAI JELLEGŰ ÜREGEK

A rejtőzködést, a harcoló erők titkos átcsoportosítását, a hadi anyagok raktározását stb. szolgáló üregeket, üregrendszereket is megtaláljuk a Bükkalja riolittufájába faragva. Ezek természetesen valamiféle felszíni erődítményhez kapcsolódnak, amelyek egy-egy riolittufa kúpra épültek. Táborunk ideje alatt egyetlen kisebb stratégiai /de még az is lehet, hogy kultikus jellegű/ üreg, a Lélek-lyuk átnézésére adódott lehetőségünk.

Így a többi kazamátáról csak irodalmi adatokra hivatkozva adunk rövid ismertetést.

Lélek-lyuk

A Sályhoz tartozó, de tőle 3 km-rel északabbra levő különálló kis településen, Latoron /Latorpuszta, Latorút/ egymás közvetlen közelében négy vár is van, úgymint: 1. ősi sáncvár a Lator-tetőn; 2. az előbbire ráépülve a középkori /X. századi/ Őrsúr vára; 3. a Latorvár-tető délkeleti nyúlványán a XII-XIII. századi Latorvár; 4. ezektől északnyugatra, különállóan a Lélek-lyuk-tető vára /NOVÁKI-SÁNDORFI 1992/. A Lélek-lyuk-tető /218/ relatíve 25 méterre emelkedik ki környezetéből. Tetején csak 1979-ben fedezte fel Dénes J. a vár maradványait, melyeket XI-XIV. század közöttinek ítélt. A vár sáncmaradványainak délkeleti részén mélyül a Lélek-lyuk felső bejárata. Könnyebb viszont a Lélek-lyukba az alsó bejáraton bejutni. Ez utóbbi a vízműhöz vezető aszfaltút riolittufa rézsüjében, közvetlenül az út mellett található. A nyílást részben ledeszkázták, jelenleg lezáratlan faajtó van rajta. A korábbi leírások ezt a bejáratot nem említik. Valószínű, hogy 1977-ben, az út építéskor véletlenül lyukadtak itt be az üregbe.

Az eredeti, felső bejárat 1 - 1,5 m átmérőjű, 21,5 m mélységű csőszerű faragott kürtő, amely valamikor kőlappal volt betakarva /KOLACSKOVSKY 1946/. Ezen kötéllel lehet leereszkedni a vízszintes járatba. A kürtő falán egykor kb. 30 cm magasságú ismeretlen betűk befaragása volt látható. Ezeket mi nem találtuk meg, de tudjuk, hogy Bartalos Gyula Szendrei János és Kandra Kabos társaságában meglátogatván az üreget lemásolták a betűket, majd később Legányi Ferenc is ezt tette /KOLACSKOVSKY 1946/ - a legutóbb, 1964-ben pedig Saád A. és Mihály P. készített róluk másolatot /NOVÁKI-SÁNDORFI 1992/, de a szöveg megfejtéséről

máig sem tudunk semmit.

A Lélek-lyuk alsó, vízszintes járatai nagyjából derékszögben egymásra illeszkedő észak-déli és kelet-nyugati folyosók, melyek együttes hossza 37 m – így az üreg /kürtővel együtti/ teljes hossza 58,60 m. Ezek falában néhol vakablakszerű mélyedések vannak. A vakablakok 40-90 cm magasságúak és 15-25 cm mélységűek. Legányi és Kolacskovszky szerint ezekbe a bemélyedésekbe valaha hamvedreket helyeztek, úgy vélik, hogy a Lélek-lyuk elnevezés is azt a nézetet erősíti, hogy temetkezési hely volt ez az üreg. Szendrei pedig úgy vélekedik, hogy az üreg valaha a Mithra-kultusz szolgálatában állt. BAKÓ /1977/ megállapítja, hogy semmiképpen nem tartozhatott a népi "építészeti" emlékek sorába, bár lakásként való hasznosítása nem kizárt. A szájhagyomány szerint a XIX. század bujdosó szegénylegényei is búvóhelyet találtak benne, úgy mondják, hogy Vidróczki Márton híres betyárvezér is többször hált benne. Valószínűsíthető, hogy fegyveres csoportok számára "épült", akik a közeli vár védelmével voltak megbízva /BAKÓ 1977/, ugyanakkor az üreg és a felette levő vár esetleges kapcsolatára eddig semmi konkrét adatunk nincs /NOVÁKI-SÁNDORFI 1992/. Az üreget említő egyéb szerzők /DÉNES 1977, KUCHTA 1974, SCHÖNVISZKY 1937/ az előbb említettek adataira, megállapításaira támaszkodnak. Az elmúlt több mint száz év kutatásai több lényeges dolgot nem tudtak még tisztázni, így tehát fontosnak látjuk a további vizsgálatokat. /Leírja: Tinn József

A Siroki vár kazamátái Sirok 296 m magas riolittufából álló Várhegyén épült, nem tudni mikor /RAKONCZAY /1989/ szerint a Bohr-Bodon család építette közvetlenül a tatárjárás után/. Első feljegyzett birtokosai az Aba nemzetség Bodon ágának tagjai voltak, akik Csák Mátéhoz pártoltak. /KOVÁCS 1975, DERCSÉNYI-VOIT 1978, PÁSZTOR 1933, VARGHA 1912/. A vár két egymás melletti

részből, a felső és az alsó várból tevődik össze. A felső várhoz két sziklába vágott kazamata-rendszer is kapcsolódik. Az egyik a kaputoronytól induló feljárófolyosóból indul /KOVÁCS 1975/.

" A feljárófolyosóból jobbra és balra sziklába vágott, termékké bővülő folyosók nyílnak. A teremből lépcső vezet fel a felső vár délkeleti részén álló dongaboltozatos terembe, az un. Mula-tóba." A másik, a felső vár északkeleti részéről indul. "... lépcső vezet az északi fal alatt huzódó, sziklába vágott, kisebb helyiségekké bővülő folyosóba, amelynek az északi oldala felé három lőrésszerű nyílása van." A két folyosórendszer hossza térképről olvasva kb. 120 m. A kazamátákon kívül egyéb sziklába faragott üregek is találhatók a várban /kút, a kapu védelmét szolgáló farkasverem, kaptárfülkék, kenyérsütő kemencék, gabonátárolók/.

Az Egri vár kazamátái csak részben lettek riolittufába vágva, más részük agyagos törmelékes üledékben van épített kőfal-béléssel. Az egykori kazamatarendszer nemcsak a belső és külső vár alatt biztosított összeköttetéseket, hanem több helyen a várfalakon kívülre is elvezetett. A vár többszöri jelentős megrongálódása /ostromok, lebontások, átépítések stb./ és a város átépítése a kazamatarendszert feldarabolta, számos helyen megsemmisítette /beszakította, betömte/. Jelenleg csak egy-egy szakasz ismert és az sem látogatható. Az egykori folyosórendszer feltérképezése csak részlegesen történt meg.

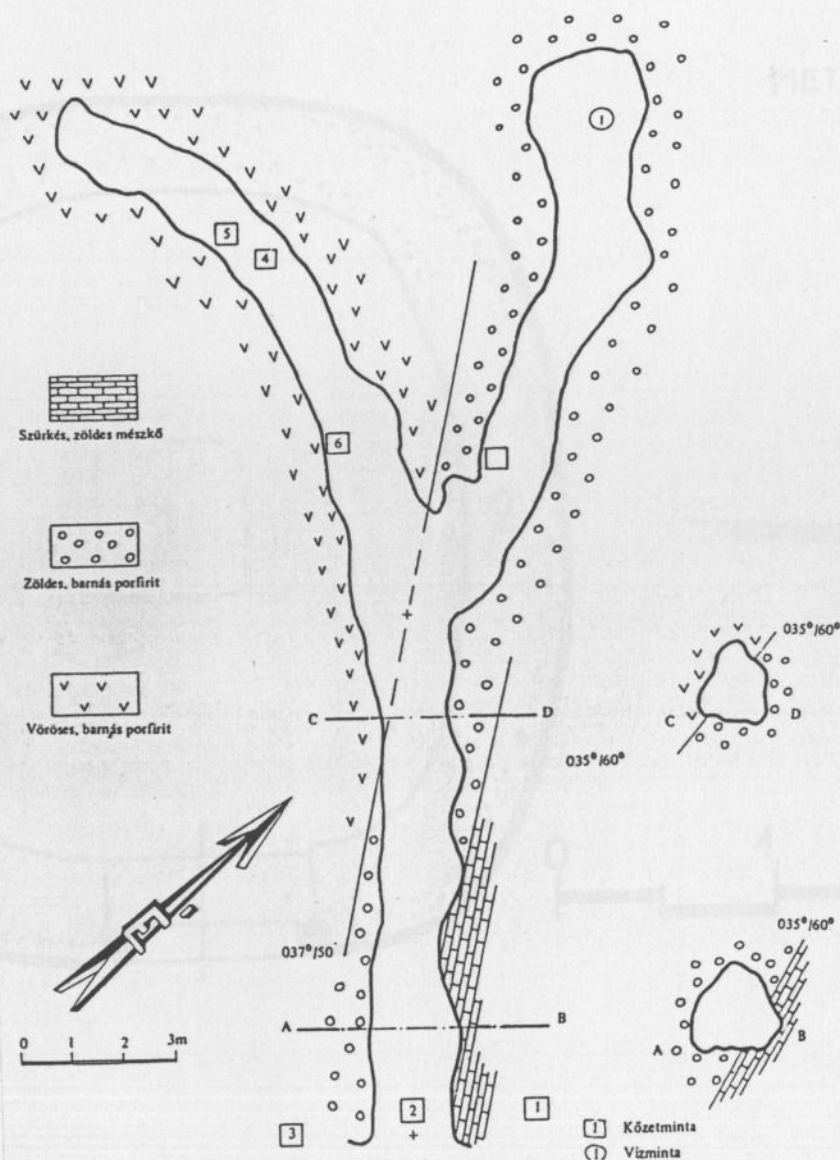
A Tatár-dombi lyuk Tard határában a riolittufából álló Tatár-domb egykori földvárának gyűrűsáncában található /KOLACSKOVSKY 1946/. "AZ árok fenekén, a délkeleti sarokban van egy lyuk – Bartalos bronzbaltát talált ott – és úgy vélte, hogy lent az üreg falazott, melynek egyik ága a központ felé visz,

a másik a sánc fenekén körbefutni látszik. ... A Tatár-dombról
 lapos átfúratlan kőbalták és szabálytalan ördöggövek kerültek
 elő, melyek Legányi Ferenc szerint a maklári Baglyas-halom lele-
 teire hasonlítanak."

Y-BARLANG

Átvett ábra SZABÓ-FÖNYI-NYÉKI (1986): „Y (vagy Pala) barlang”
című munkájából

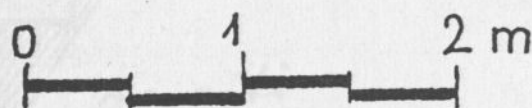
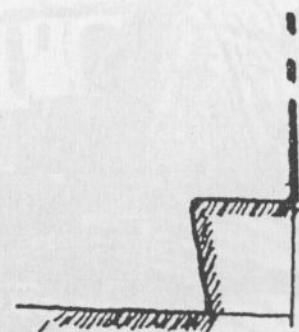
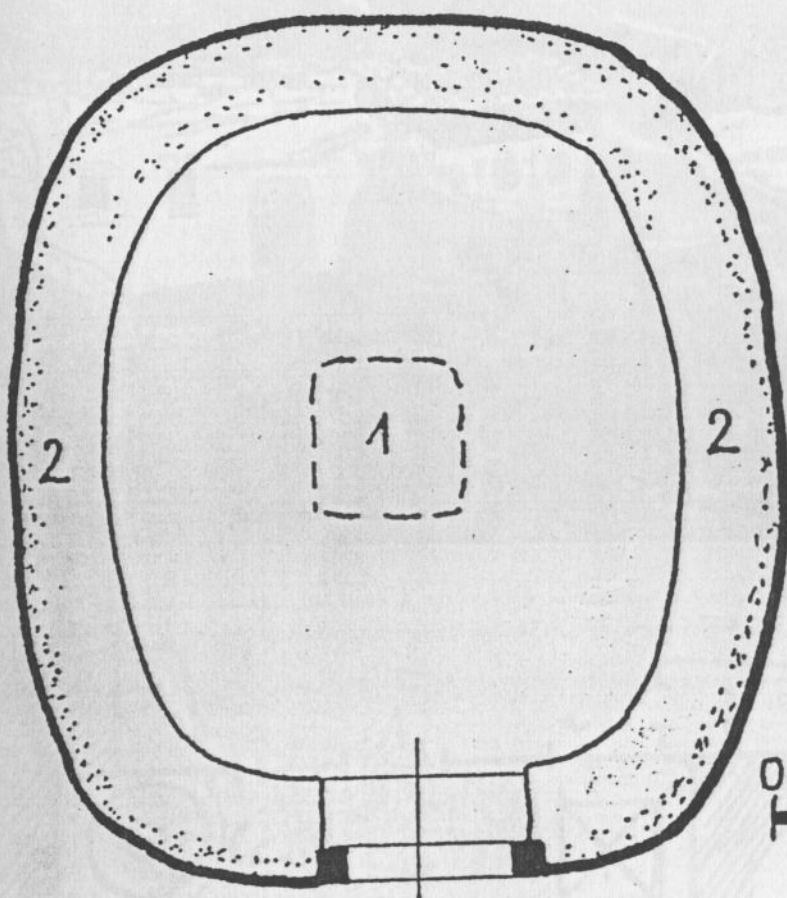

FELSÖTÁRKÁNY, (SZALA) KOSSUTH U. 28.

KORAI EGYSEJTŰ BARLANGLAKÁS

Átvett ábra BAKÓ F. (1977): „Bükki barlanglakások”
című munkájából

METSZET

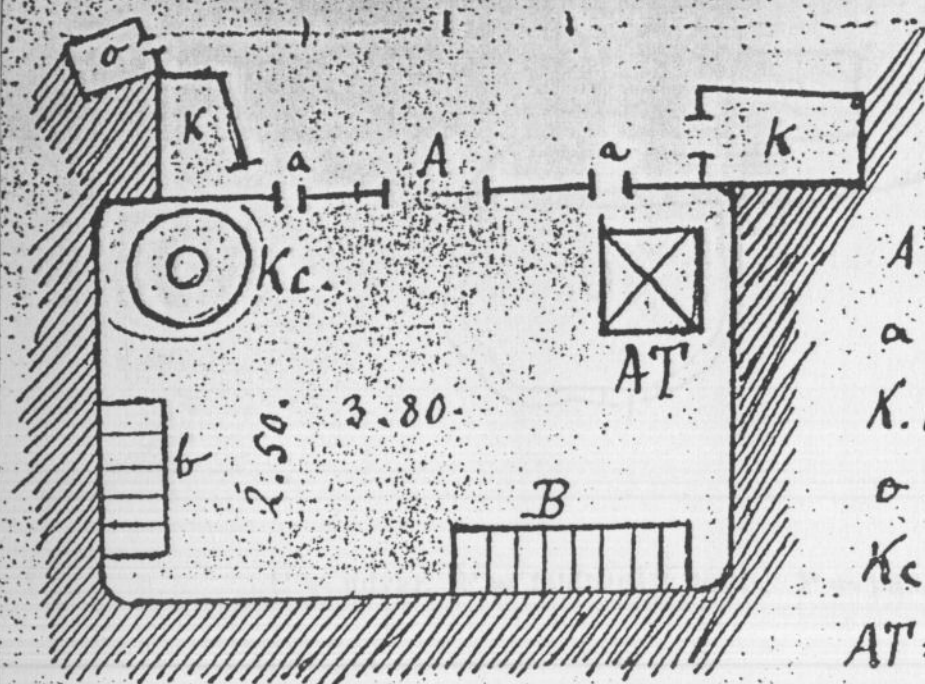
1. tűzhely

2. padka

OSTOROS, VEREM-PART

EGYSEJTŰ BARLANGLAKÁS

Átvett ábra HERMAN O. (1901): „Baranglakások a Bükkben”
című kéziratos munkájából

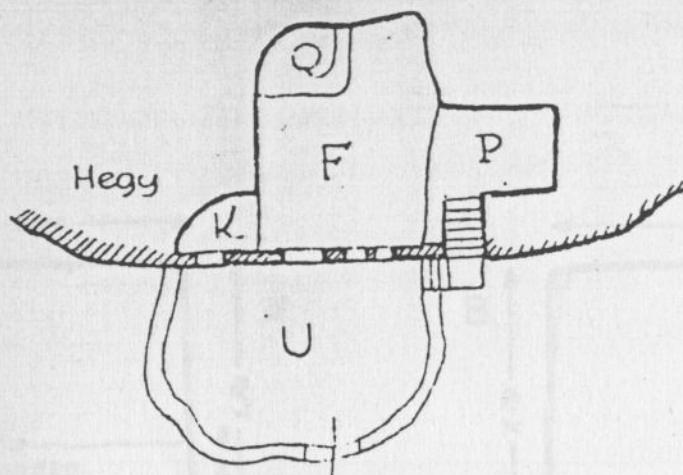
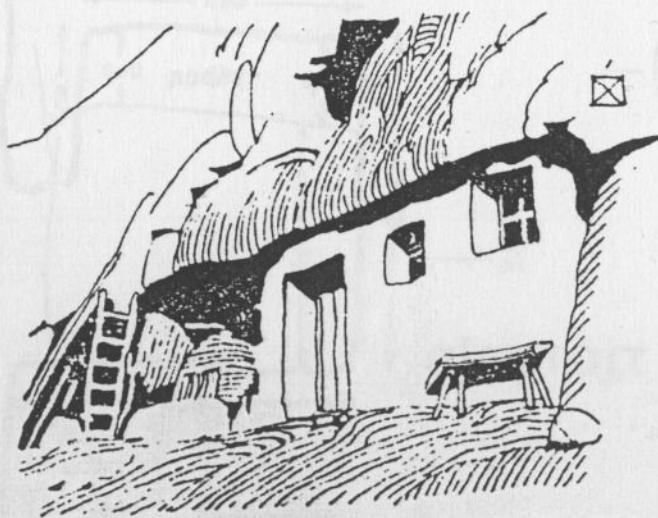

A = ajtó
 aa = ablak
 K.K = Rampa
 o = ol
 Kc = Kamenar
 AT = antel
 B = ágy
 b = vacsok

SIROK

EGYSEJTŰ BARLANGLAKÁS

Átvett ábra BARCZA-VIGYAZÓ (1930): „A Mátra részletes
útikalaúza” című munkájából

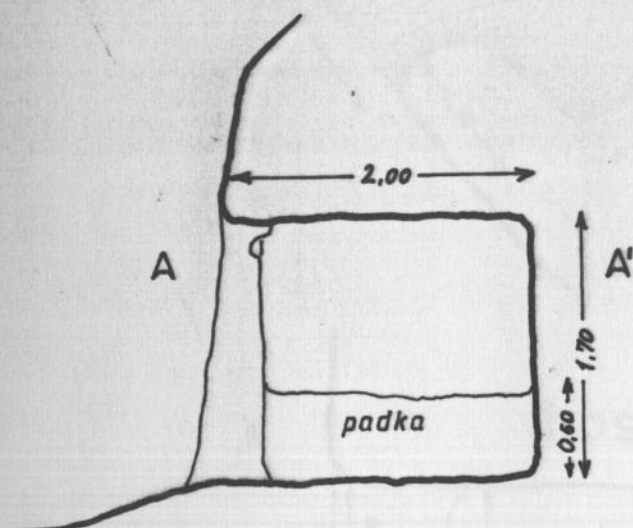
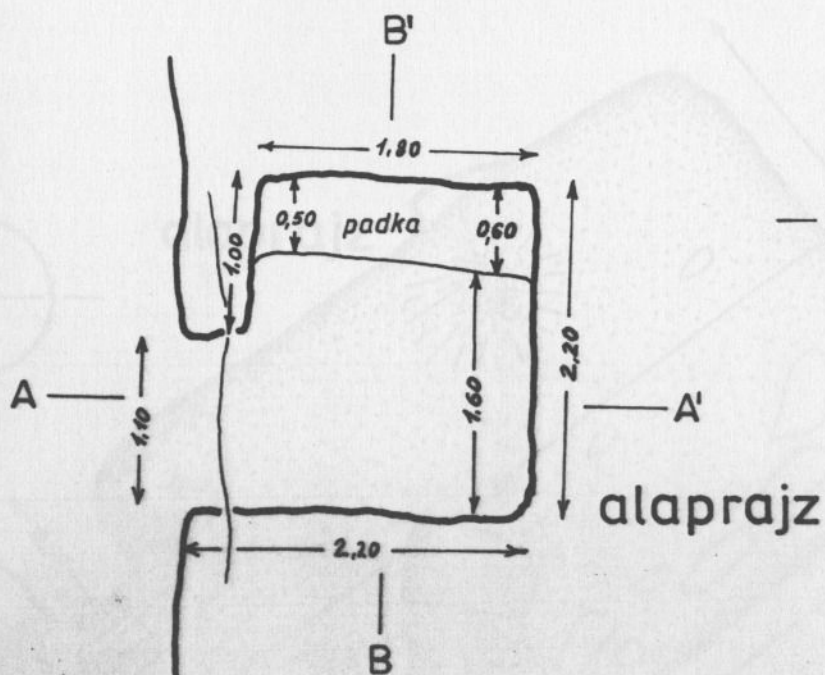
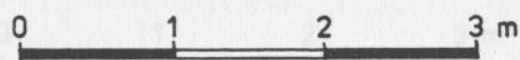

U = udvar, F = földbevájt lakás, P = padlás.

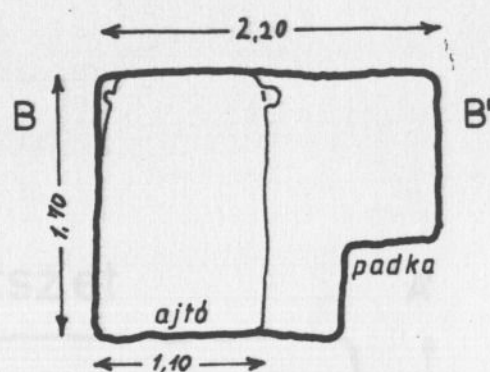
CSERÉPFALU, MÉSZ-HEGY, FEHÉRES-OLDAL

MÉSZ-HEGYI-KÖKUNYHÓ

Felmérte: Eszterhás I, Szabó A, Szabó G. 1998. július 5-én
Az üreg hossza 2,00 m, magassága 1,70 m, mérték 1:50

hosszmetszet

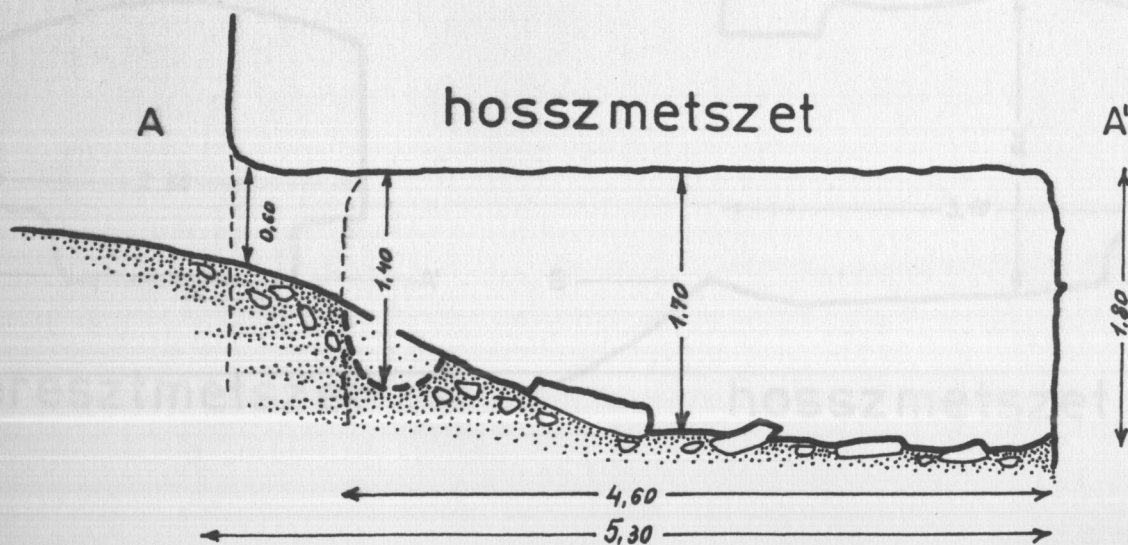
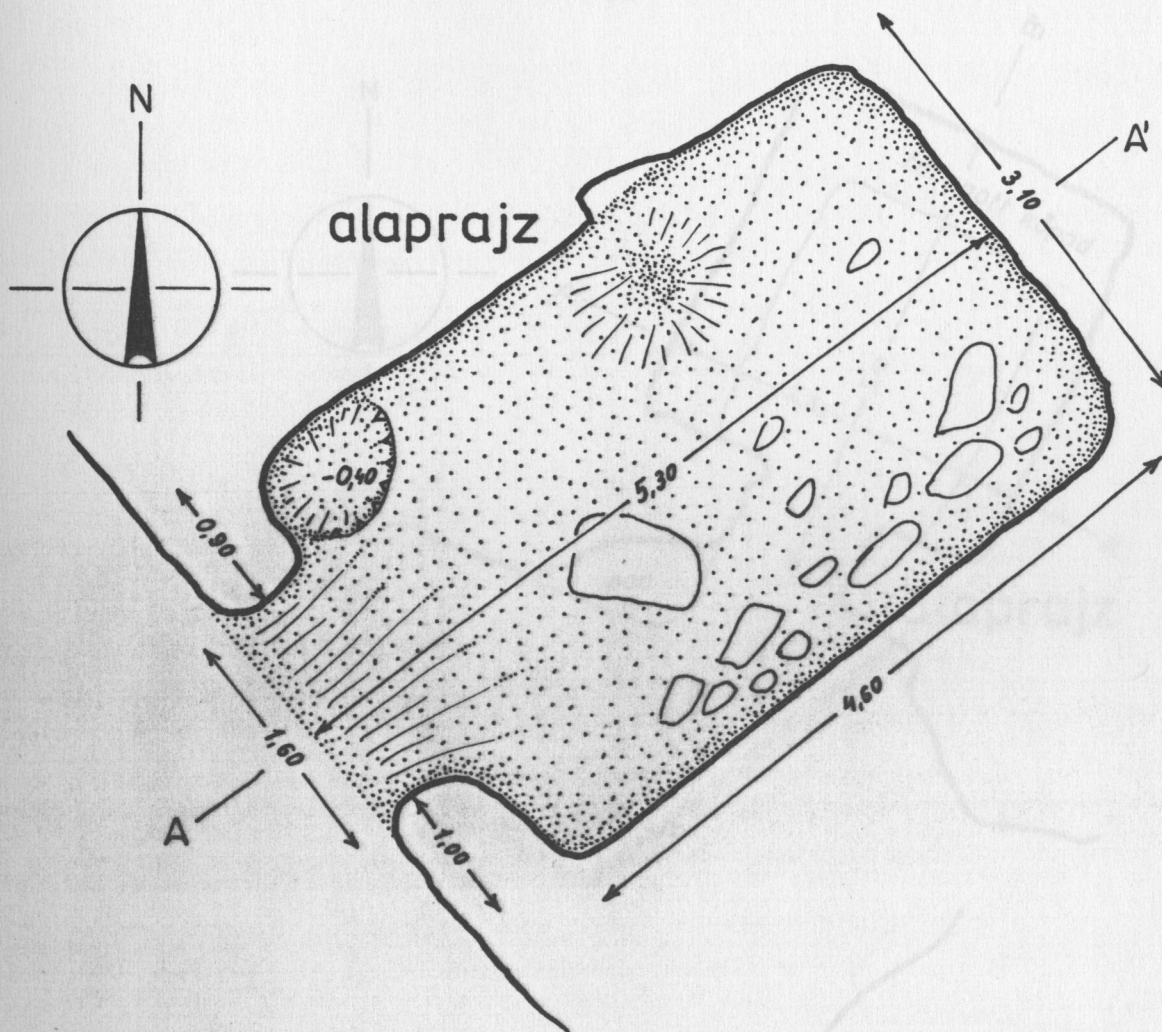
keresztmetszet

BÜKKSZENTERZSÉBET, BUKNÁSZA

TÖRÖK-BUNKER

Felmérte: Eszterhás I, Gönczöl I, Gönczöl T. 1998. VII. 10-én
 Az üreg hossza 5,20 m, magassága 1,80 m, mérték 1:50

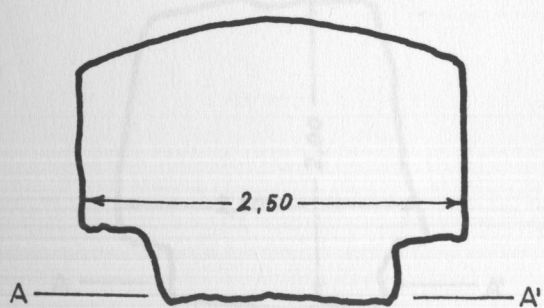
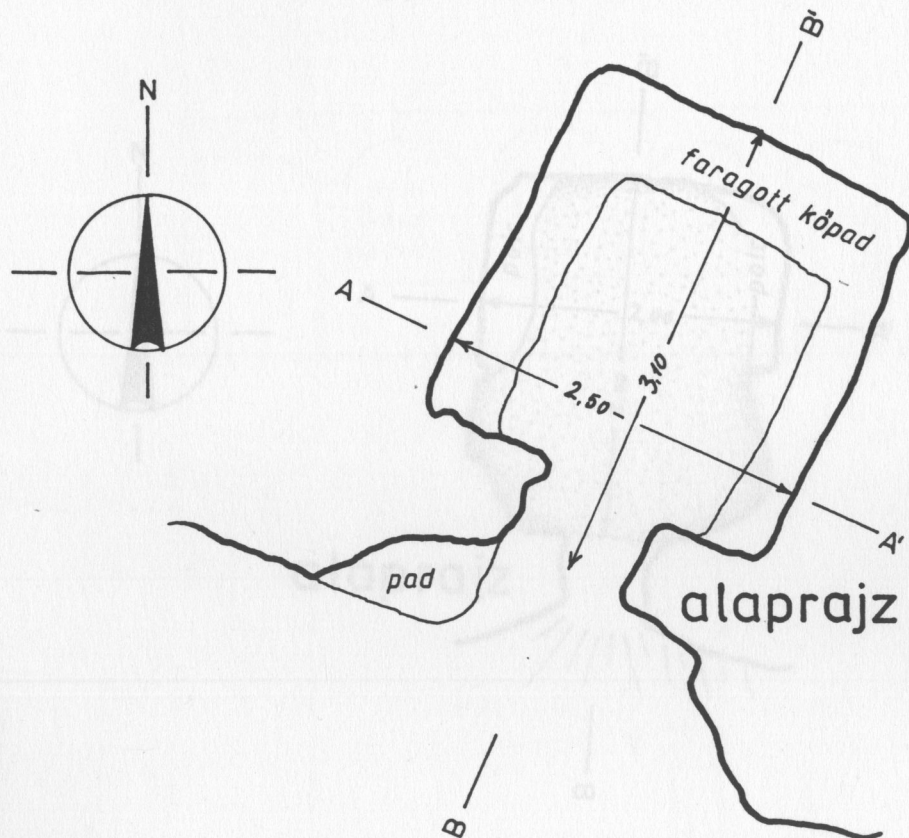
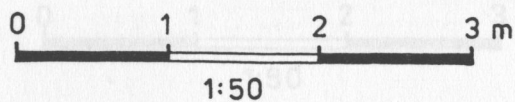
0 1 2 3 m

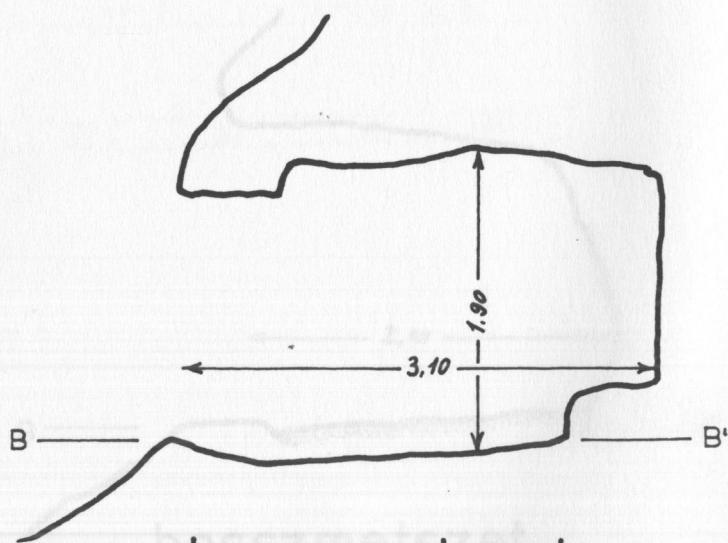
EGERSZALÓK, ÖREG-HEGY

PÁSZTORKUNYHÓ

Felmérte: Gönczöl Imre és Gönczöl Tímea 1998. július 6-án
 Az üreg hossza 3,10 m, szélessége 2,50 m, magassága 1,90 m

keresztmetszet

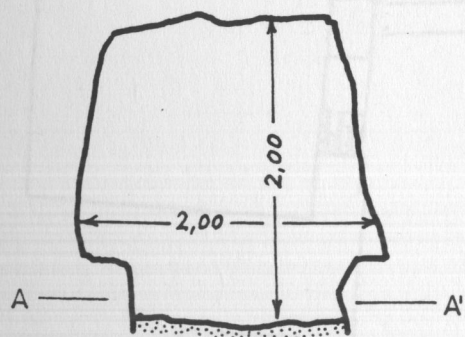
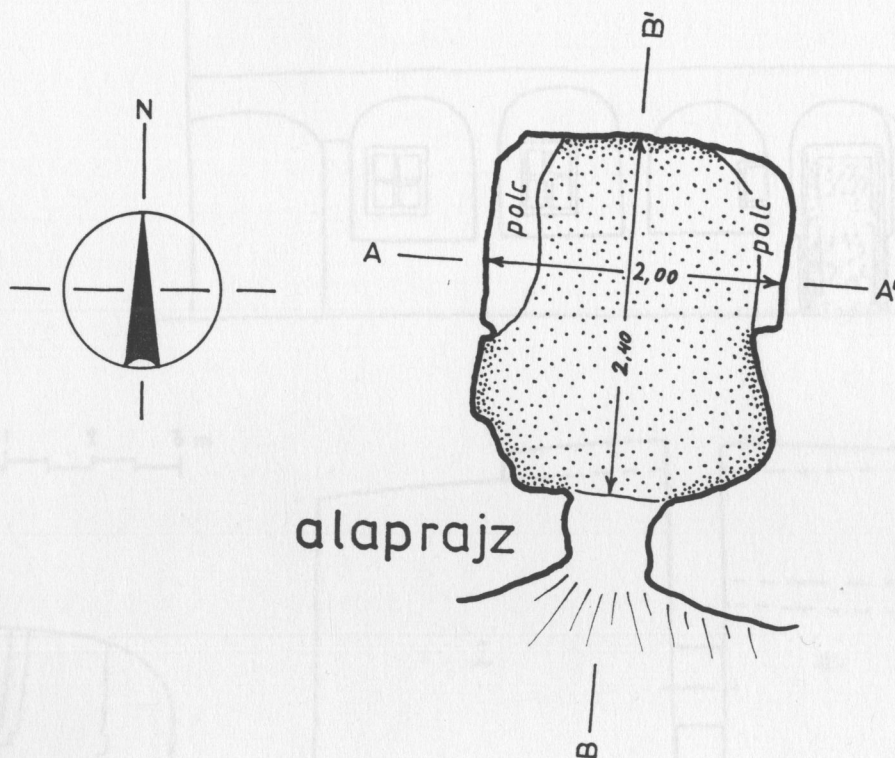
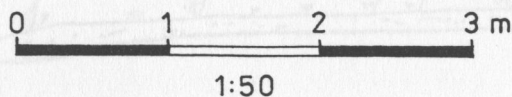

hosszmetszet

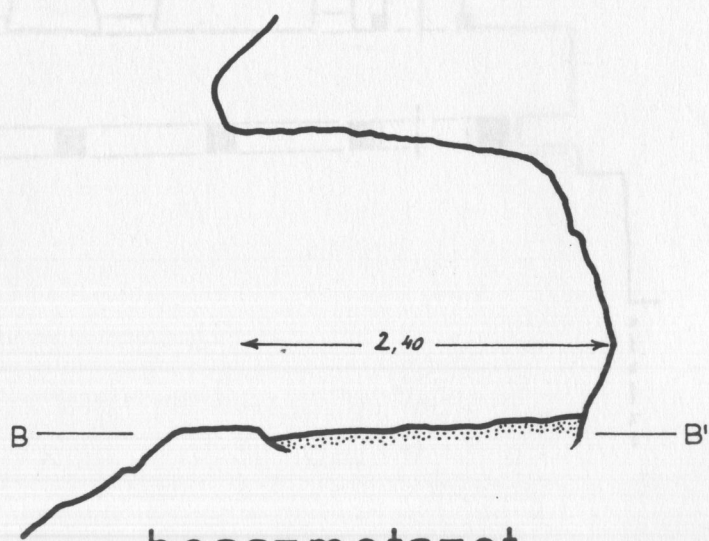
EGERSZALÓK, MAKLÁNY

BETYÁRBÚJÓ

Felmérte: Gönczöl Imre és Gönczöl Timea 1998. július 6-án
 Az üreg hossza 2,40 m, szélessége 2,00 m, magassága 2,00 m

keresztmetszet

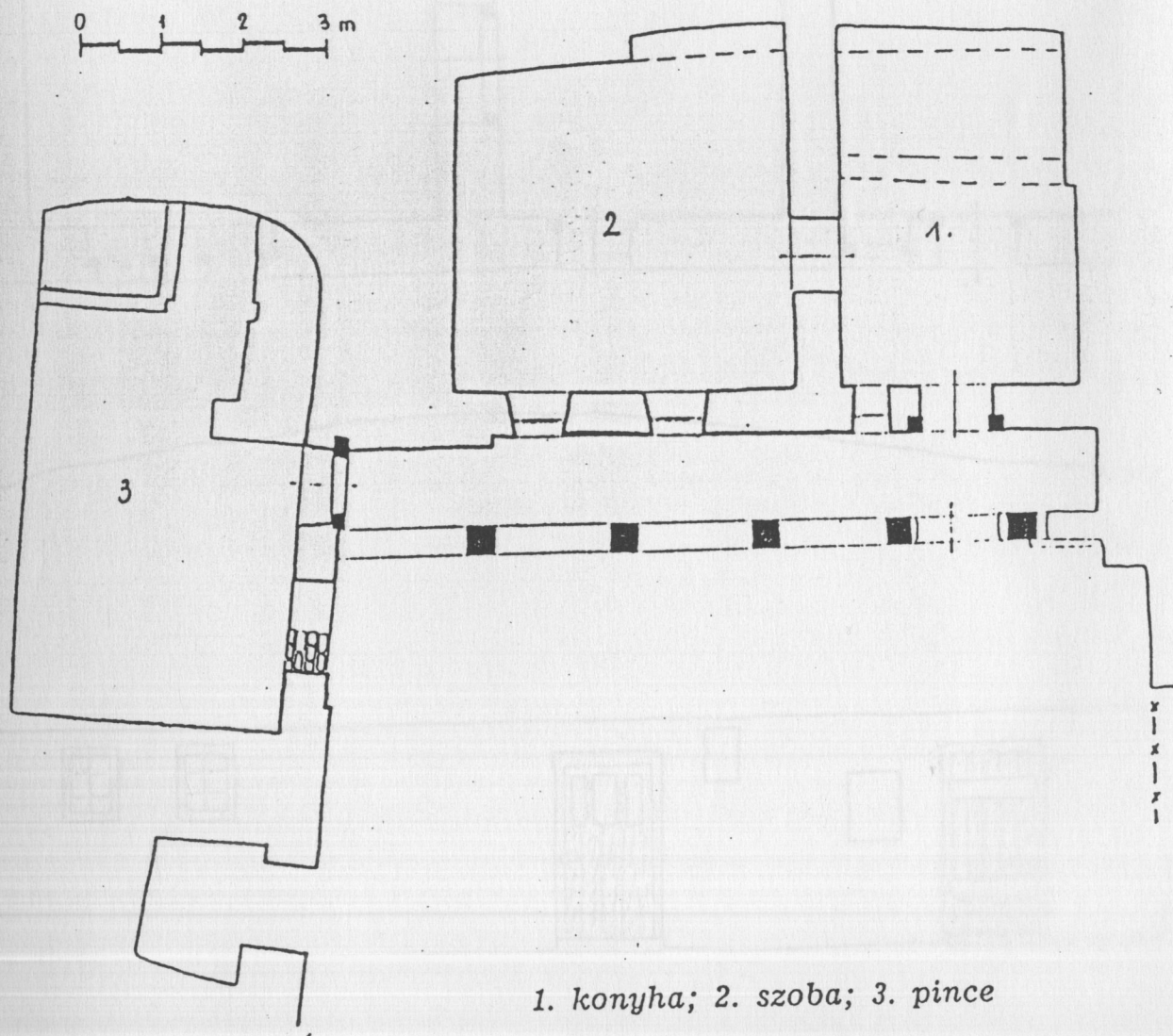
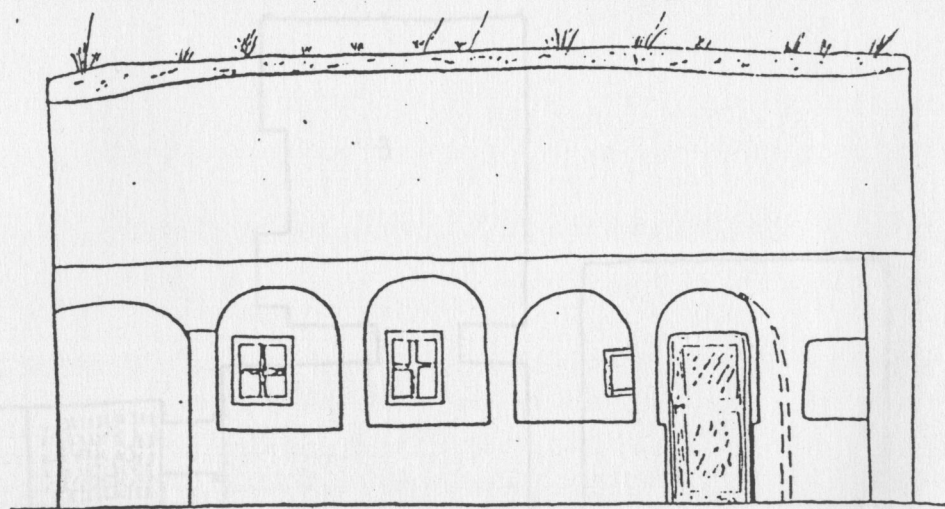

hosszmetszet

SZOMOLYA, TOLDI U. 27.

KÉTSEJTŰ TORNÁCOS BARLANGLAKÁS

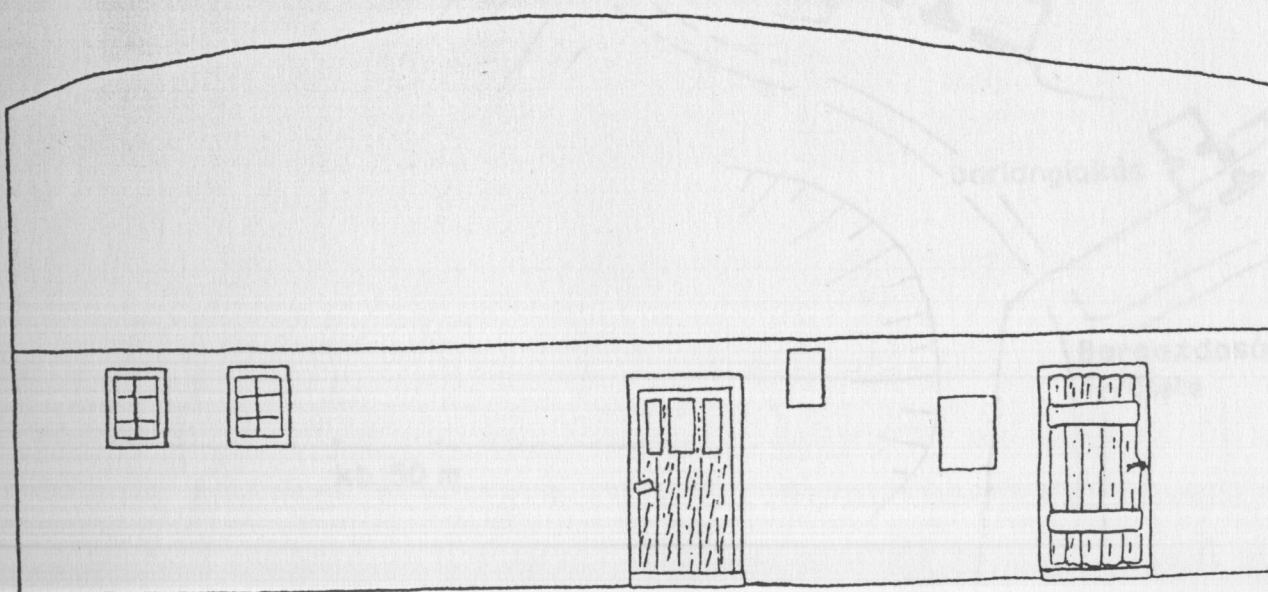
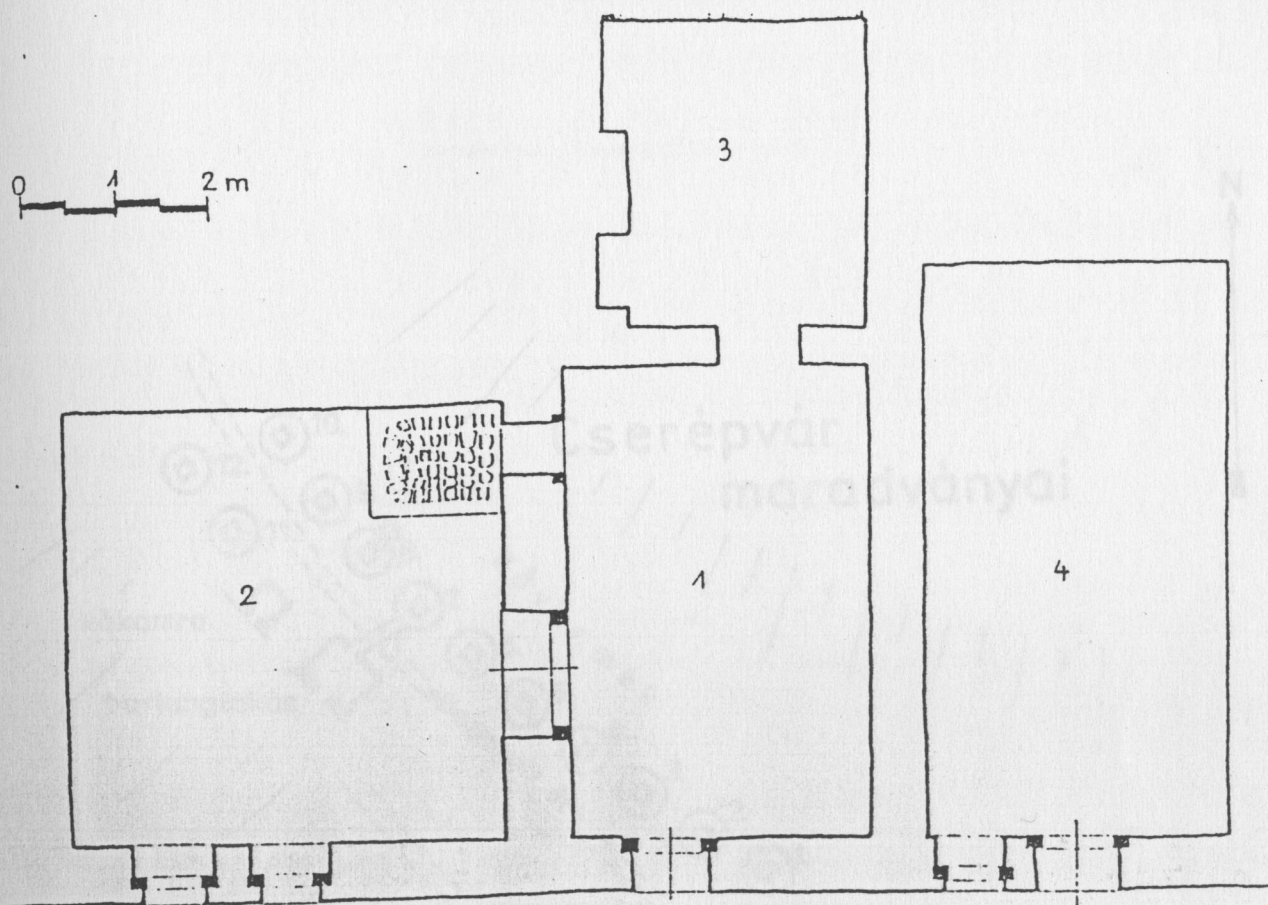
Átvett ábra BAKÓ F. (1977): „Bükk barlanglakások”
című munkájából

1. konyha; 2. szoba; 3. pince

KOMBINÁLT KÉTSEJTŰ BARLANGLAKÁS

Átvett ábra BAKÓ F.(1977): „Bükki barlanglakások”
című munkájából

1. konyha; 2. szoba; 3. kamra; 4. istálló

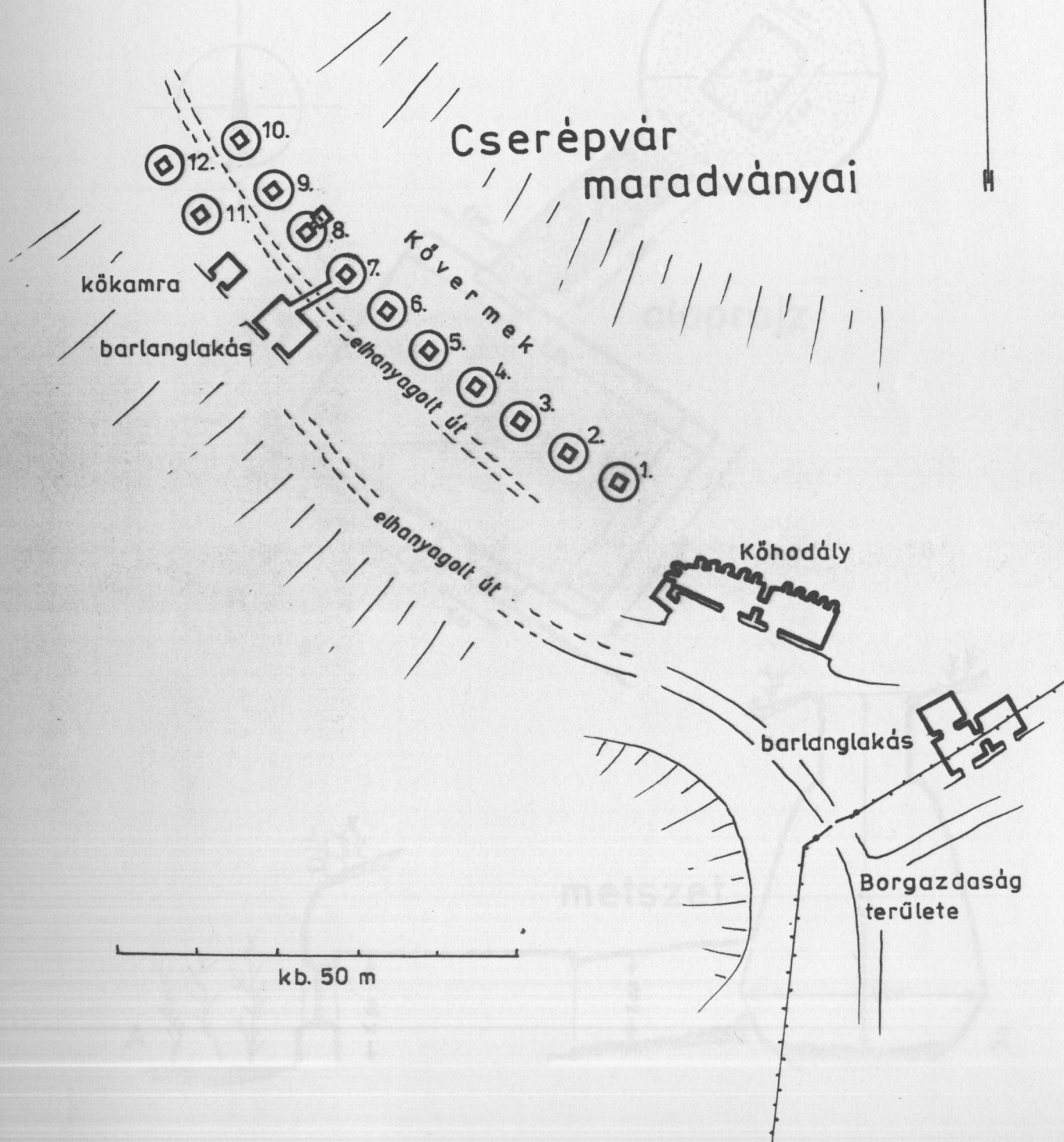
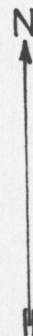
CSERÉPVÁRALJA VÁRHEGY

VÁRHEGYI ÜREGEK

Eszterhás István vázlata 1998-ból

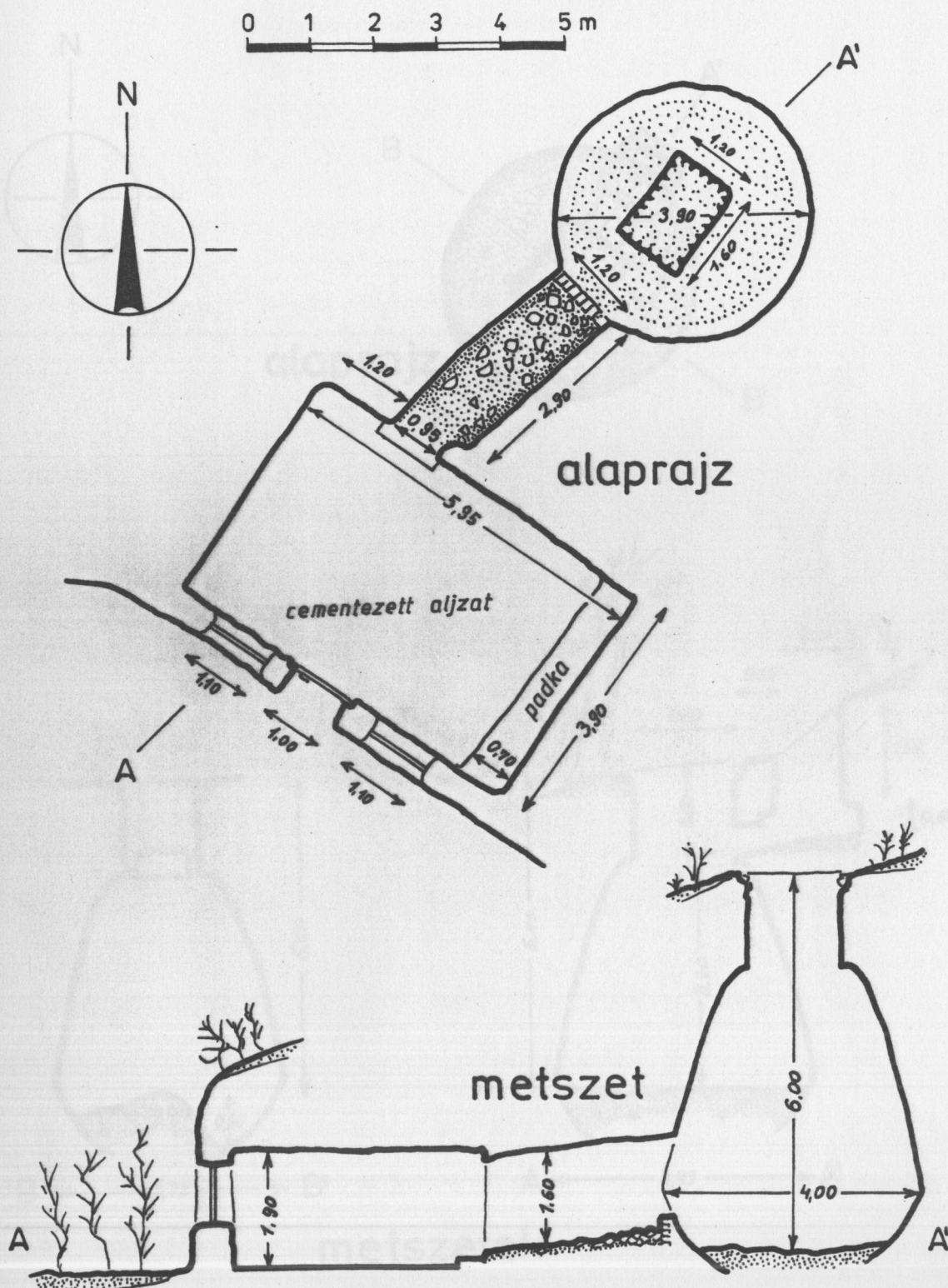
Felmérte: Eszterhás István, Nagy Eszter 1998. VI. 4-én
 Az üregrendszer hossza 14,00 m, mélysége 5,25 m, M:1:100

0 1 2 3 4 5 m

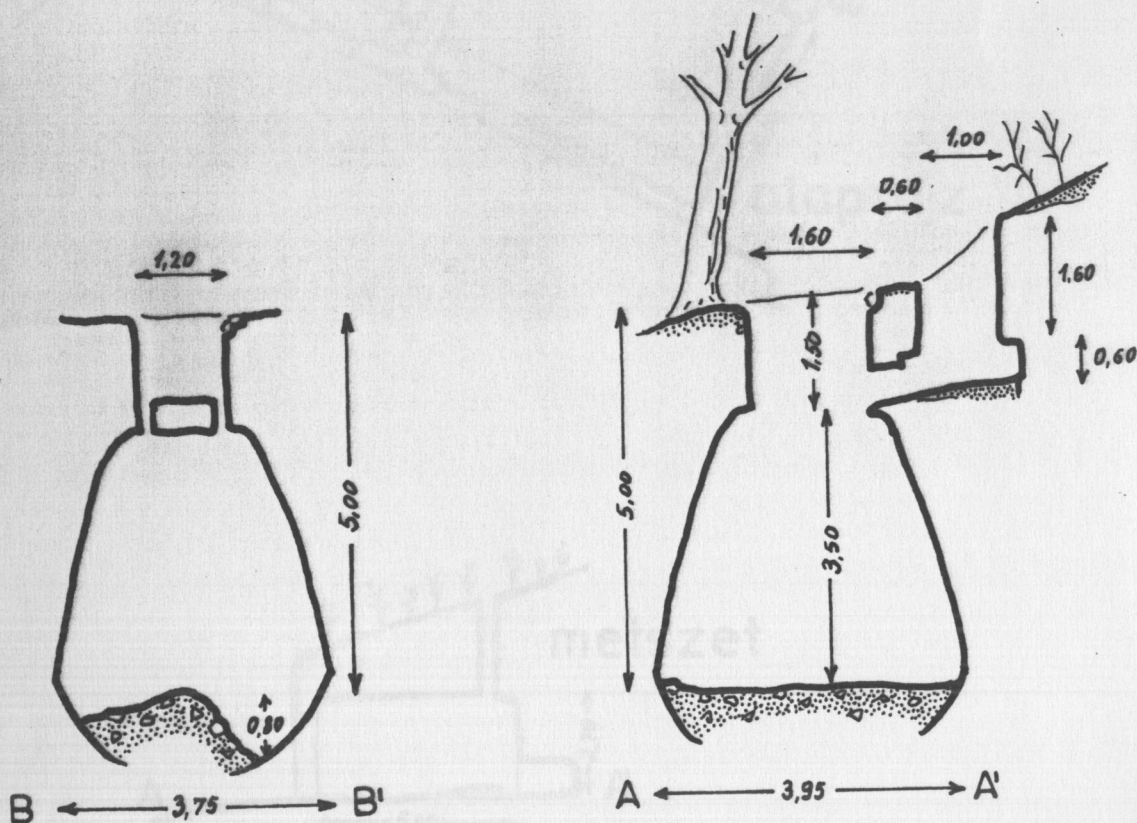
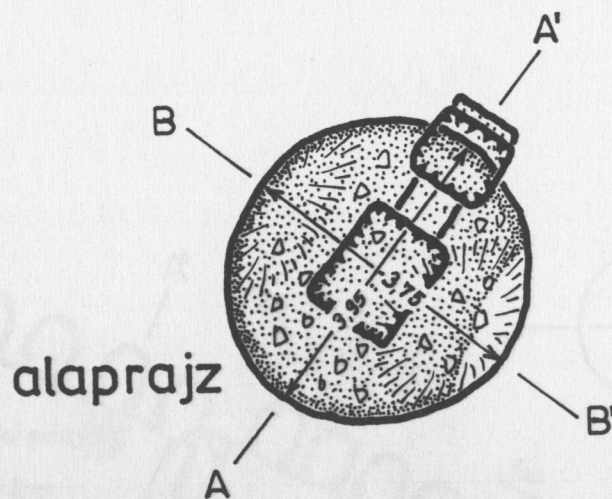
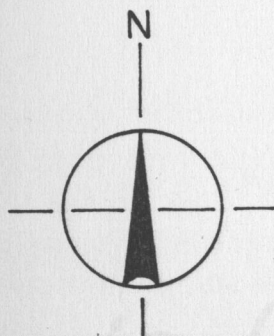
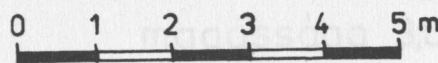
7. VÁRHEGYI-KÖVEREM ÉS BARLANGLAKÁS

Felmérte: Eszterhás István, Nagy Eszter 1998. VII. 4-én
Az üregrendszer hossza 14,00 m, mélysége 6,25 m, M=1:100

8. VÁRHEGYI-KÖVEREM

Felmérte: Eszterhás István, Nagy Eszter 1998. VII. 4-én
Az üreg átmérője 3,95 m, mélysége 5,80 m, mérték 1:100

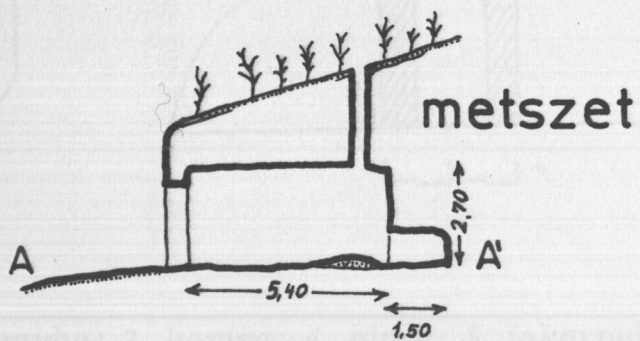
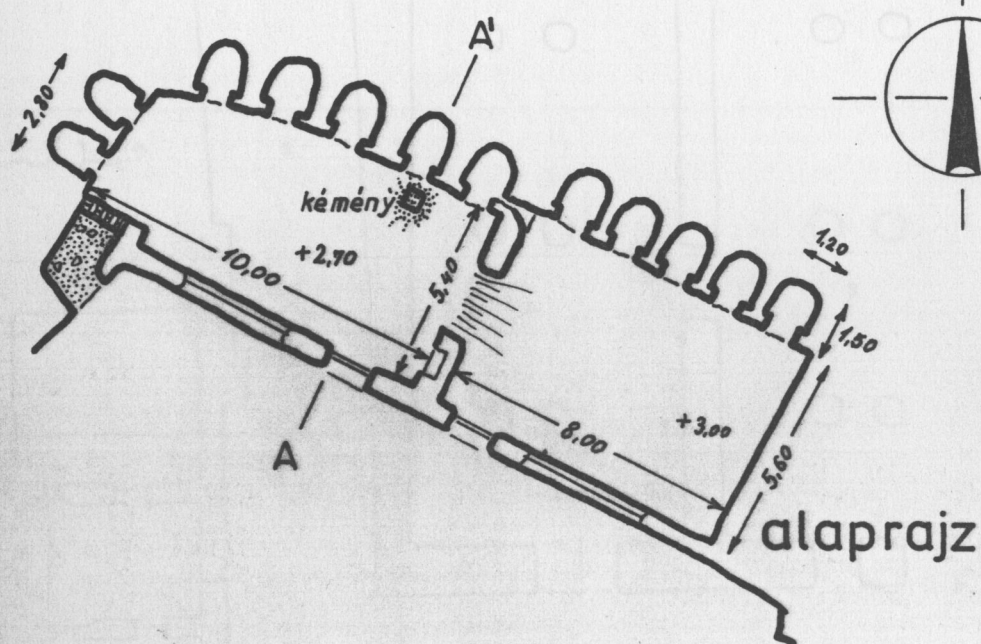
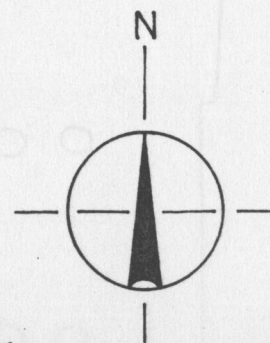
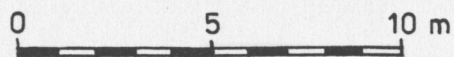

metszetek

CSERÉPVÁRALJA, VÁRHEGY

VÁRHEGYI-KÖHODÁLY

Felmérte: Buda L, Eszterhás I, Nagy E, Tinn J. 1998. VII. 4-én

Az üregrendszer hossza 7,40 m, szélessége 20,40 m,
magassága 3,00 m, mérték 1:200

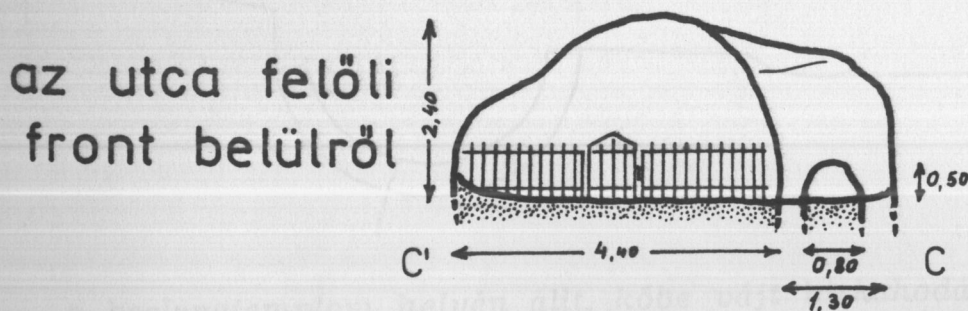
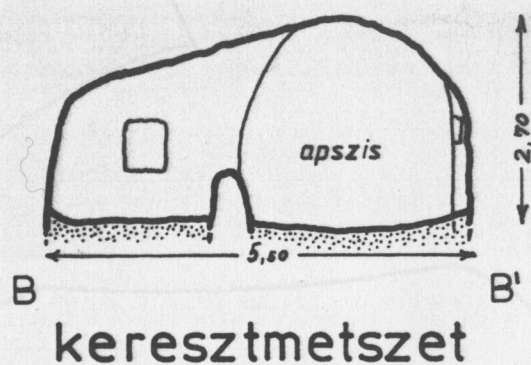
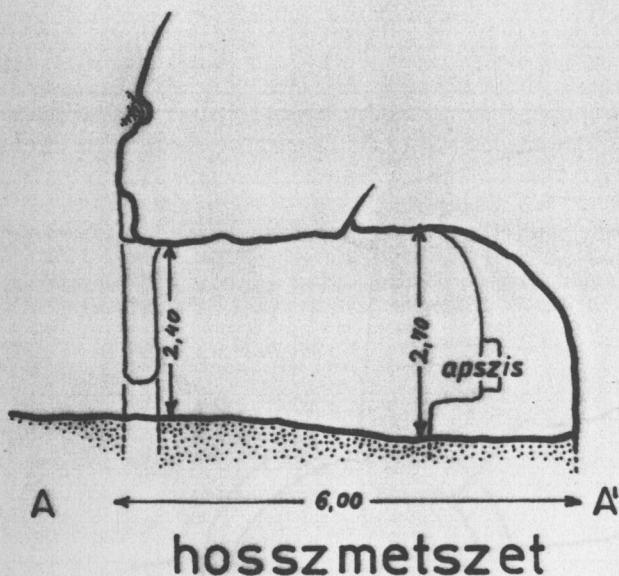
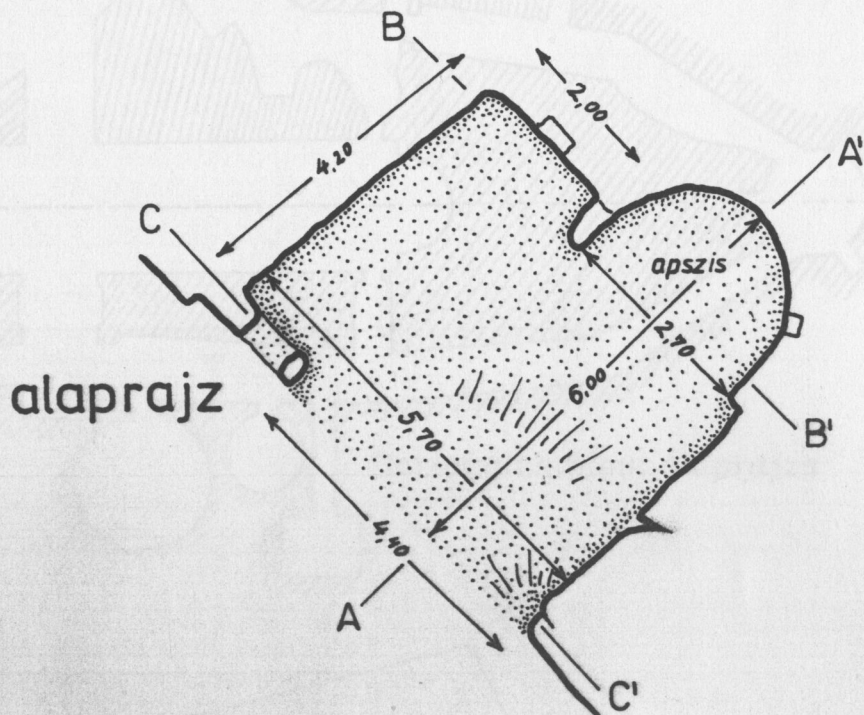
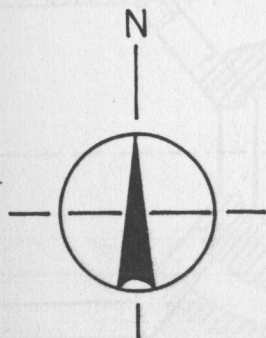
ISTENMEZEJE, NOÉ SZÖLŐJE
a Béke u. 226. sz. házzal szemben

SZIKLAKÁPOLNA

Felmérte: Eszterhás I, Gönczöl I, Gönczöl T. 1998. VII. 9-én

A sziklaüreg hossza 6,00 m, magassága 2,70 m, mérték 1:100

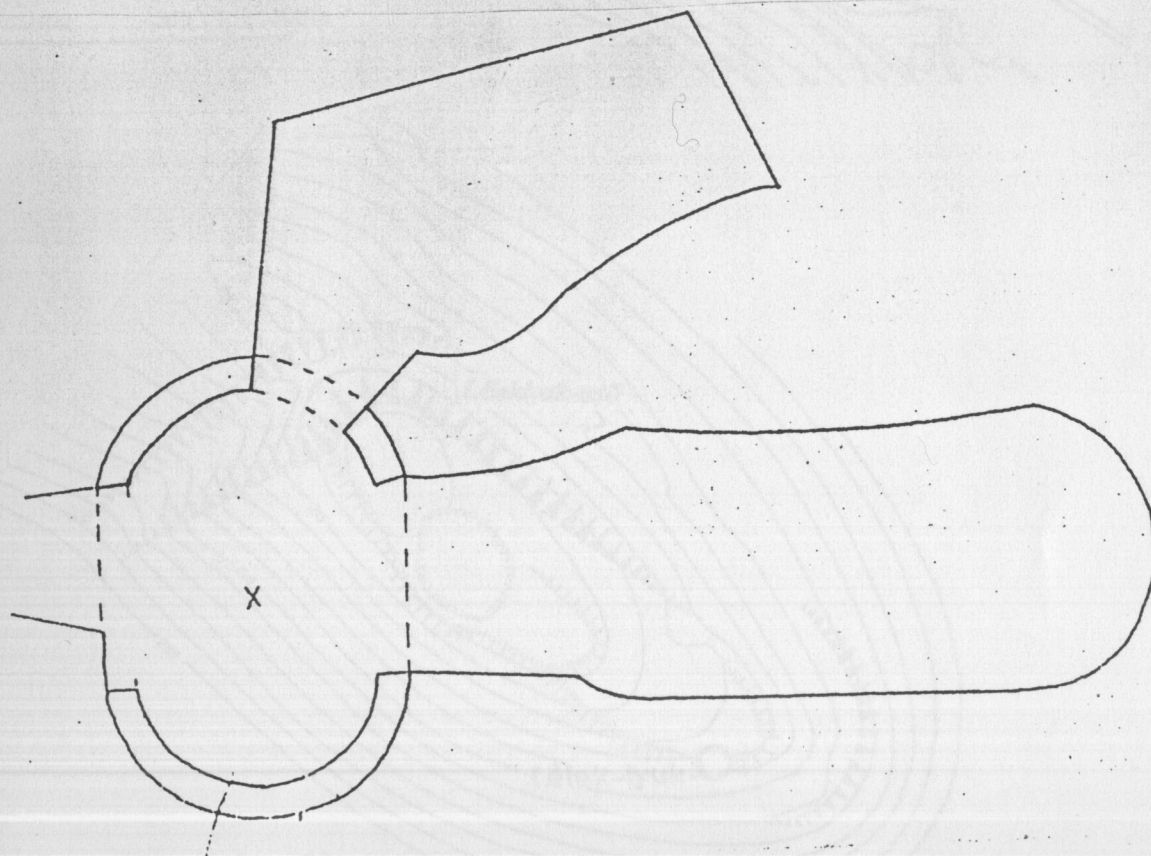
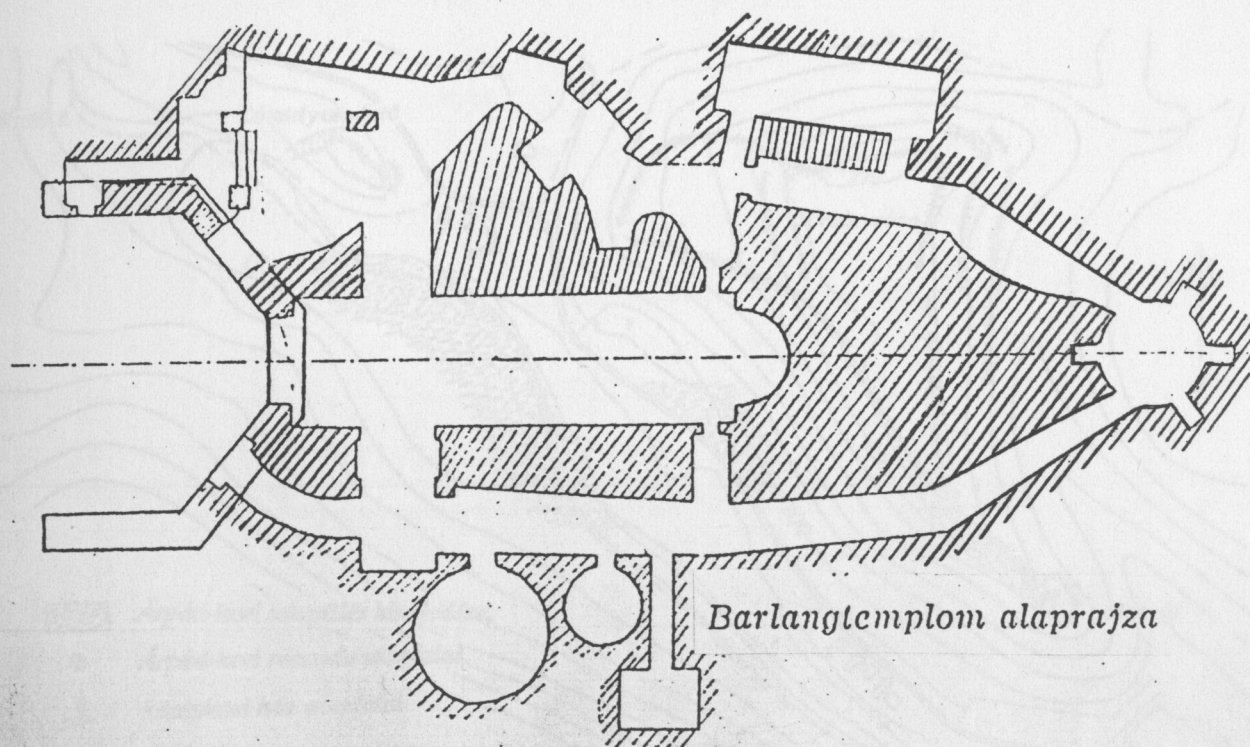
0 1 2 3 4 5 m

MISKOLC (MISKOLCTAPOLCA), FENYŐ U.

BARLANGTEMPLOM

Átvett ábra BAKÓ F.(1977): „Bükki barlanglakások”
cimű munkájából

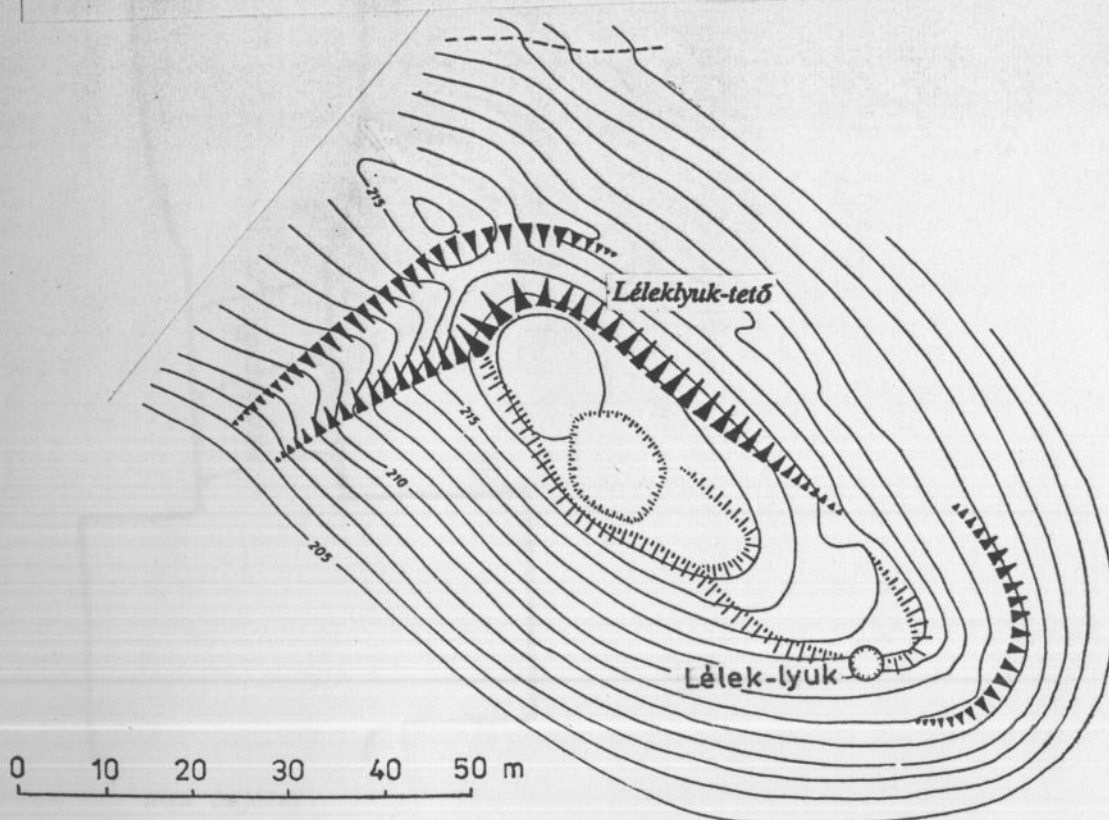
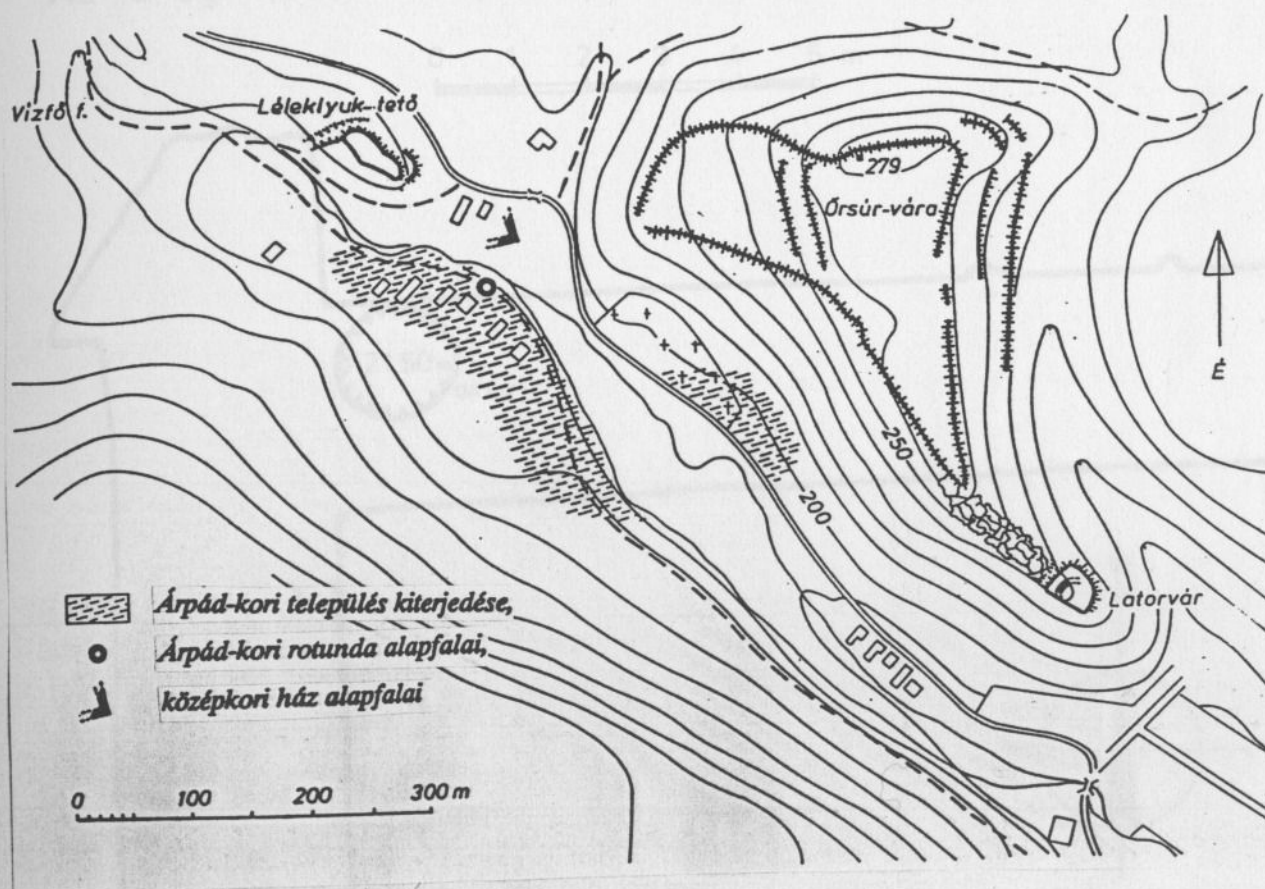

a barlangtemplom helyén állt, kőbe vájt birkahodály (Rekonstrukció.)

SÁLY, LATOR

A LÉLEK-LYUK HELYSZÍNE

Átvett ábra NOVÁKI-SÁNDORFI (1992): „Borsod megye várai”
című munkájából

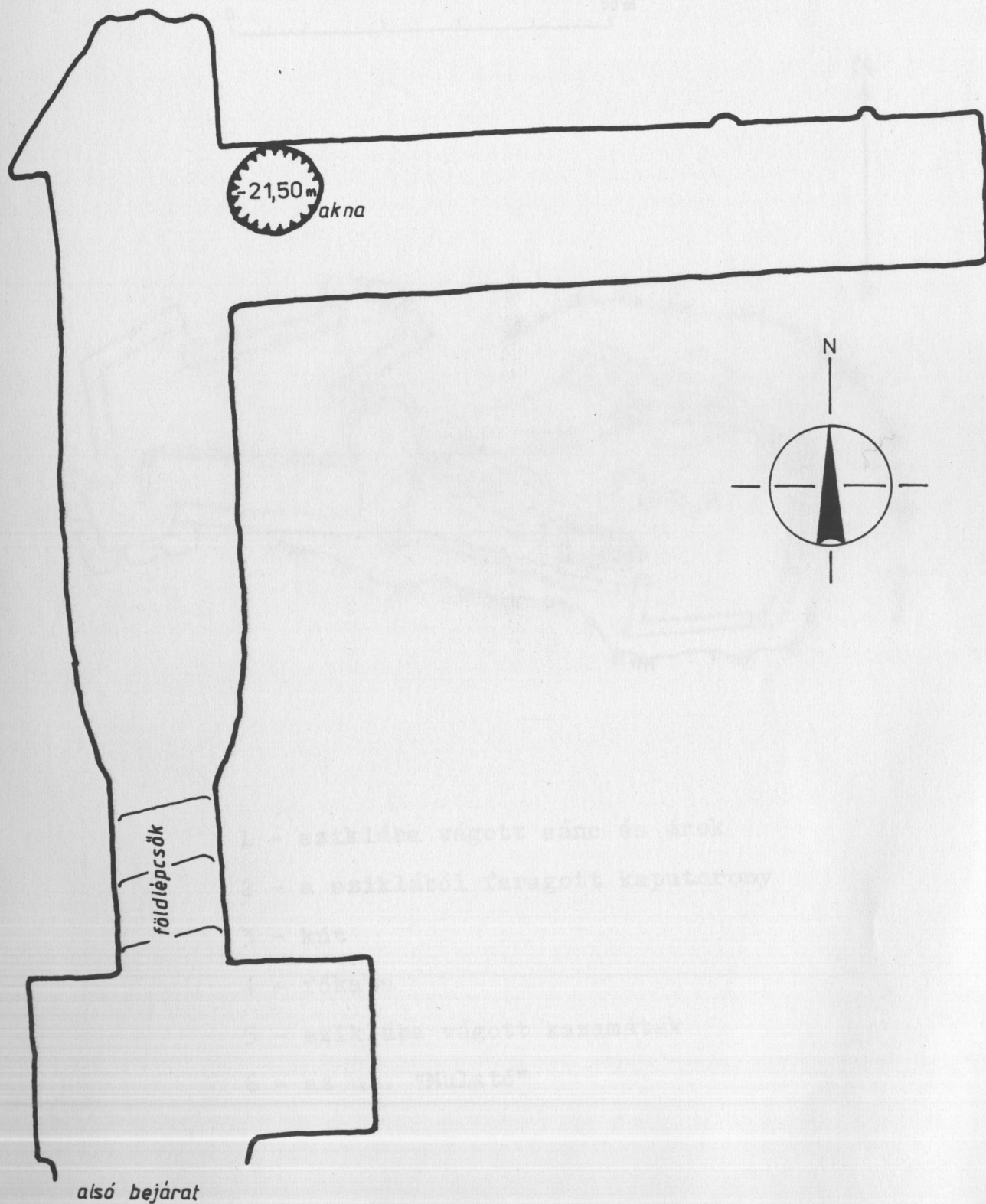
SÁLY, LATORVÁR

A LÉLEK-LYUK ALAPRAJZA

Felmérte: Nagy Eszter és Tinn József 1998. VII. 6-án

Az üreg hossza 58,60 m; mélysége 22,00 m; mérték 1:100

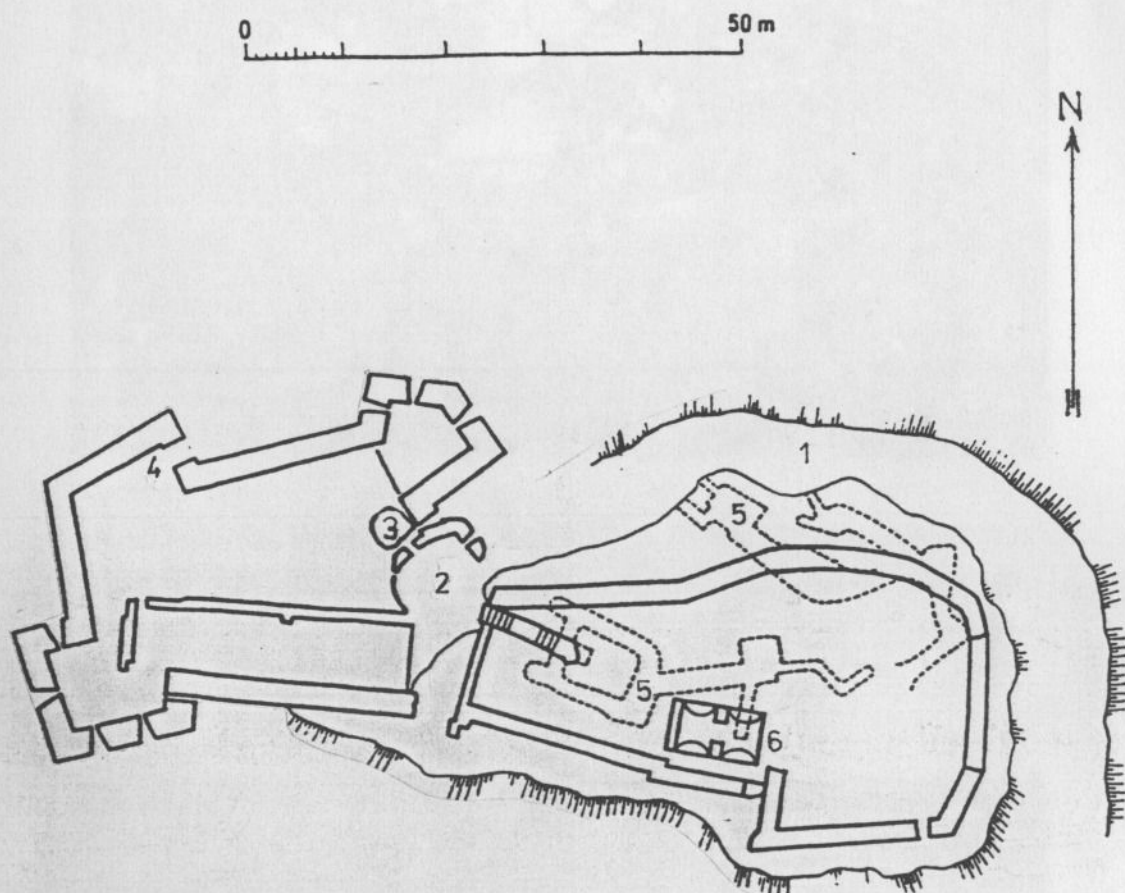
0 1 2 3 4 5 m

SIROK, VÁRHEGY

A SIROKI VÁR ALAPRAJZA A KAZAMÁTÁKKAL

Átvett ábra KOVÁCS B. (1975): „Sirok”— in Gerő L: Várepítészetünk
című munkából

- 1 - sziklába vágott sánc és árok
- 2 - a sziklából faragott kaputorony
- 3 - kút
- 4 - főkapu
- 5 - sziklába vágott kazamáták
- 6 - az un. "Mulató"

A bükkszenterzsébeti Buknásza bozótos oldalában
homokkőbe faragták a mára erősen feltöltődött be-
járatu Török-bunkert /G.I./

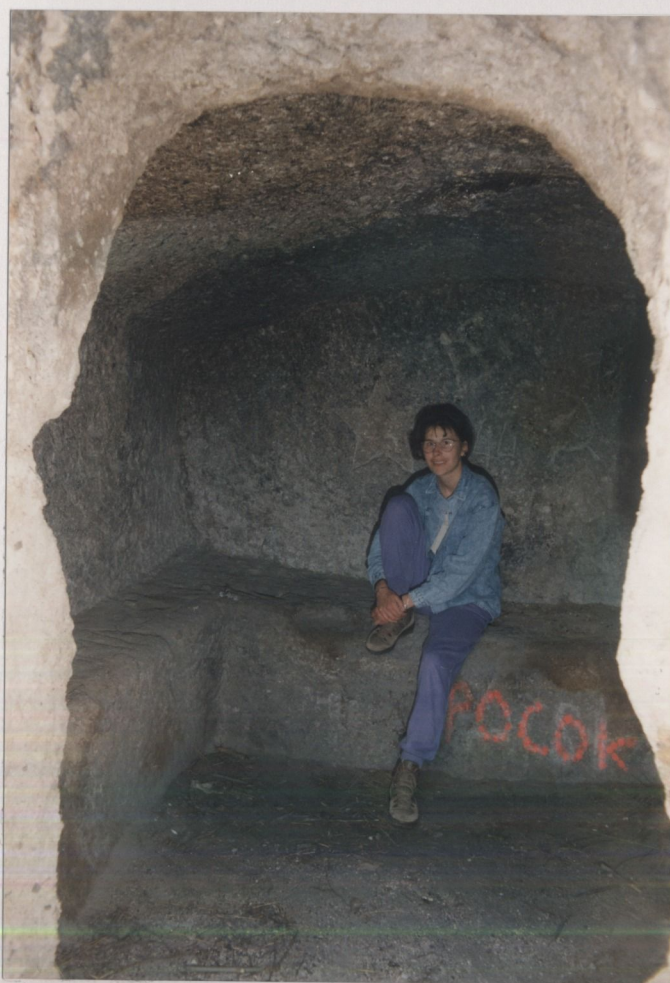

A Török-bunker egyetlen helyiségét a monda szerint
400 éve török bujdosók lakták /G.I./

MESTERSÉGES ÜREGEK

Közvetlenül az egerszalóki faluszélen található
csónkakúpba faragták a Pásztorkunyhót /G.I./

Belsejének három oldalán padka lett
kialakítva /G.I./

MESTERSÉGES ÜREGEK

Az Egerszalóktól távolabbi Maklányban kopaszlik a Betyárbújó kúpja és környezete /G.I./

A Betyárbújóból jól szemmel lehet tartani a Csikójárás-völgyet /G.I./

MESTERSÉGES ÜREGEK

Az egerszalóki Maklány Betyárbujóját a turistairodalom gyakran összekeveri a faluszéli Pásztorkunyhóval /G.T./

A Betyárbujó belsejébe inkább csak polcnak tekinthető mélydésekot faragtak /G.I./

MESTERSÉGES ÜREGEK

Az istenmezejei Béke
út mentén, a Noé sző-
lőjének nevezett szik-
laalakzatba faragták
a Sziklakápolnát /G.I./

Az egykori kápolnának csak a szentély része lett
a sziklába faragva, az ehhez csatlakozó épített
részt az új templom felépülte után lebontották
/E.I./

MESTERSÉGES ÜREGEK

Az egykor Szt.László tiszteletére szentelt Sziklakápolna üregének mai bejárata /G.I./

A Sziklakápolna bal oldali "hajója", a jobb sarokban a félköríves apszis részlete látszik /G.I./

I r o d a l o m

1. BAKÓ F./1971/: Kőházak és barlanglakások Észak-Hevesben
- az Egri Múzeum Évkönyve VIII-IX. köt. Eger
2. BAKÓ F./1977/: Bükki barlanglakások - Borsodi kismonográfia 3. kötete, a Herman Ottó Múzeum kiadványa,
Miskolc p. 1-136
3. BAKÓ F./1983/: Hegyek, erdők, emberek - in Sándor A:
A Bükki Nemzeti Park - Mezőgazdasági Kiadó, Budapest
p. 335
4. BARCZA-VIGYÁZÓ /1930/: A Mátra részletes katalógusa - Budapest
p. 173-174
5. BARNA B./1997/: Egerszalók - Túristák Lapja /okt./ -
Budapest p. 26-27
6. BARTALUS Gy./1891/: Egervidéki kaptárkövek és barlangok -
Archeológiai Értesítő XI. 4. Budapest p. 136-141
7. BÁTKY Zs./1906/: Barlanglakások Borsod megyében - Néprajzi
Értesítő VII. Budapest
8. BERTALAN K./1958/: Magyarország nem karsztos eredetű bar-
langjai - Karszt- és Barlangkutató Tájékoztató,
Budapest p. 18
9. BODÓ M. szerk./1988/: Heves megye védett természeti értékei
- Heves megyei Idegenforgalmi Hivatal kiadványa, Eger
p. 15-17, 27
10. BOTOS P./1839/: Adatok - kézirat a Borsod megyi Levéltárban
1840/764, Miskolc
11. BOZÓ L./1996/: Tarnalelesz község története - a Tarnalele-
szí Önkormányzat kiadványa, Tarnalelesz p. 118-121
12. CHOLNOKY J./1937/: Magyarország földrajza - A Föld és Élete
6. köt. Franklin Társulat, Budapest

13. DÉNES Gy. /1975/: A Peskő helynév és a tarnaleleszi Peskő barlangjai - Karszt és Barlang I-II. füzet, Budapest p. 25-28
14. DÉNES Gy./1977/: A Bükk-vidék barlangjai - in Hevesi A: Bükk utikalaúz - Sport Kiadó, Budapest p. 49-88, 191
15. DÉNES Gy./1977/: The caves of Hungary - Karszt és Barlang spec. issue, Budapest p. 26
16. DERCSÉNYI-VOIT /1978/: Heves megye műemlékei III. - Akadémiai Kiadó, Budapest p. 311-315, 555-560
17. DOMONKOS Gy. szerk. /1986-87/: A Karancs, a Medves és a Heves-Borsodi-dombság túristatérképe /1:60000/ - Cartographia Vállalat, Budapest
18. ESZTERHÁS I./1993/: Magyarország nemkarsztos barlangjainak lajstroma - kézirat a Vulkánszpeleológiai Kollektíva Évkönyvében az MKBT és a BI adattárában, Budapest p. 41-68
19. ESZTERHÁS I./1997/: Statisztikai, klimatológiai és biológiai adatok a Damasa-szakadékból és barlangjaiból - kézirat a Vulkánszpeleológiai Kollektíva Évkönyvében az MKBT és a BI adattárában, Budapest p. 41-46
20. ESZTERHÁS I./1998/: Lgenden über vulkanische Höhlen in Ungarn - ALCADI'98 Liptovský Mikulaš
21. HALÁSZ-ŐSZ szerk./1996/: A Felsőtárkányi Erdészeti üzemi térképe /1:20000/
22. HERMAN O./1901/: Barlanglakók a Bükkben - kézirat a Néprajzi Múzeumban 000182/4 Budapest
23. HERMANN M./1953/: A Bükk-hegység fiatal harmadkori magmás kőzetei és tufái - Budapest
24. HEVESI A./1986/: A Dél-Bükk karsztja - Karszt és Barlang I. füzet p. 3-14; II. füzet p. 87-94, Budapest
25. HEZKOVITS H./1935/: Jelentés a barlanglakókról - Egészségpolitikai Szemle, Budapest

26. HÍR J./1985/: A bánhorváti Damasa-szurdok - Föld és Ég
8. szám, Budapest
27. HORVÁTH S./1960/: A nádasbérci Agyagpala-zsomboly - Karszt-
és Barlangkutató Tájékoztató, Budapest p. 148-149
28. KADIĆ O./1934/: A magyar barlangkutató állása az 1933.
évben - Barlangvilág 4. köt. 1. füzet, Budapest p. 1-5
29. KADIĆ O./1940/: Jelentés az 1932-34. években végzett bar-
langkutatóaim eredményeiről - Földtani Intézet Évi
Jelentése 1933-35-ből, a 4. kötet függeléke, Buda-
pest p. 1949-1958
30. KADIĆ O./1942/: A magyar barlangkutató állása az 1941.
évben - Barlangvilág 12. köt. Budapest p. 20-27
31. KADIĆ O./1942/: Nagyvisnyó környékének barlangjai - Barlang-
világ 12. köt. Budapest p. 31-32
32. KADIĆ-MOTTL /1938/: Felsőtárkány vidékének barlangjai -
Barlangkutató 16. köt. Budapest p. 8-70
33. KADIĆ-MOTTL /1944/: Az Északnyugati-Bükk barlangjai -
Barlangkutató 17. köt. Budapest p. 80-82
34. KATONA Cs./1997/: Homokkövek cseppkövei - Természet Világa
/aug./, Budapest p. 336-337
35. KIRÁLYSZÉKI /1941/: A Bükk kaptárkövei - Népszava /szept./
Budapest
36. KOLACSKOVSKY L./1934/: A Bükk kaptárkövei - Turisták
Lapja 46. évf. Budapest p. 219-222
37. KOLACSKOVSKY L./1946/: Adatok a Bükkhegység és környéke
tereptani, történelmi, régészeti, nép és természet-
rajzi megismeréséhez - kézirat az Egri Állami Levél-
tárban, Eger p. 1-80
38. KORDOS L./1983/: A bükki barlangok világa - in Sándor A:
A Bükki Nemzeti Park - Mezőgazdasági Kiadó, Buda-
pest p. 158
39. KORDOS L./1984/: Magyarország barlangjai - Gondolat Kiadó,
Budapest p. 283-290

40. KÓRIS K./1913/: A Danyi völgy barlanglakásai - Vasárnapi Újság, Budapest
41. KOVÁCS A./1996/: Térképezés a Damasa-szakadékban - kézirat, diplomamunka a Miskolci Bölcsész Alapítvány Egyetemén, Miskolc
42. KOVÁCS B./1975/: Sirok - in Gerő L: Várépítészetünk - Műszaki Könyvkiadó, Budapest p. 250-254
43. KOVÁCS K./1934/: A Bükk kaptárkövei - Túristák Lapja, Budapest
44. KOVÁCS-ZÁMBORY /1996/: A Damasa-szakadék barlangjai - kézirat a Vulkánszpeleológiai Kollektiva Évkönyvében az MKBT és a BI adattárában, Budapest p. 155-157
45. KUCHTA Gy./1963/: Nemkarsztosodott kőzetekben alakult üregek Borsod-Abauj-Zemplén megyében - kézirat a Marcel Loubens Barlangkutató Csoport adattárában, Miskolc
46. KUCHTA Gy./1974/: Az Észak-magyarországi terület barlangjainak jegyzéke - kézirat /aug. 31/ a BI-ben, Budapest
47. MAJOROS Zs./1975/: Érdekességek egy "mesterséges barlangban" - MKBT Beszámoló II. félév, Budapest p. 209
48. MAJOROS-LÉNÁRT /1975/: Cseppkőnövekedési vizsgálatok - MKBT Beszámoló II. félév, Budapest p. 163-164
49. MIHÁLY P./1978-79/: A Borsod-Abauj-Zemplén megyei kaptárkövek topográfiája - a Herman Ottó Múzeum Évkönyve, Miskolc p. 17-18, 33-34
50. MOTTL M./1937/: Az 1933. évi barlangkutatások őslénytani eredményei - Barlangvilág 7. köt. Budapest p. 48
51. MOTTL M./1940/: Jelentés az 1932-35. évi barlangkutatásról és az ősgérinces osztály működéséről - Földtani Int. Évi Jelentése 1933-35. évről 4. köt. Budapest p. 1899-1924
52. NAGY T./1968/: A Bükkalja és alföldi előtere - Élet és Tudomány 39. szám, Budapest

53. NOVÁKI-SÁNDORFI /1992/: A történeti Borsod megye várai - Budapest-Miskolc p. 43-46, 126-128
54. PÁSZTOR J./1933/: Heves megye várai I. - Gyöngyös p. 4, 9, 45, 100
55. PÉTER Zs./1941/: Felrobbantják a "borsodi Abessziniát" - Pesti Hírlap /okt. 11./, Budapest p. 6
56. PETHŐ T./1959/: Budapest-Miskolc-Aggtelek - Magyarország írásban és képekben 5. kötete, Panoráma, Budapest p. 113
57. PINCZÉS Z./1956/: A Déli-Bükk és előterének néhány fejlődés-történeti problémája - Közlemények a Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Földrajzi Intézetéből, Debrecen
58. RAKONCZAY Z./1989/: Ipolytarnóctól Füziparadványig - Mezőgazdasági Kiadó, Budapest p. 294, 235, 243
59. REICHARDT G./1923/: Kácsfürdő és környéke - Túristák Lapja 12. szám, Budapest
60. SCHÖNVISZKY L./1937/: A Bükk-hegység barlangjai - Túristák Lapja 49. évf. Budapest p. 275-279, 332-334
61. SCHRÉTER Z./1954/: Földtani vizsgálatok a Bükk-hegység D-i részén - MÁFI Évi Jelentése az 1944-es évről, Budapest p. 45-49
62. SCHRÉTER Z./1952/: A Mátrától ÉK-re eső dombvidék földtani viszonyai - MÁFI Évi Jelentése az 1948. évről, Budapest p. 111-119
63. H. SZABÓ B. szerk./1962/: Borsod /képes album/ - BAZ Megyei Tanács, Miskolc 223-a és 250-a képek
64. SZABÓ Z./évszám nélkül/: Cifra nyomorúság - Budapest
65. SZABÓ-FONYI-NYÉKI /1986/: Y- /vagy Pala-/ barlang - NME Közleményei 33. köt. I. sorozat, Bányászat, Miskolc 1-4. füzet p. 97-102
66. SZENTES Gy./1971/: Caves formed in the volcanic rocks of Hungary - Karszt- és Barlangkutatás, Budapest p. 124

67. SZENTPÉTERI Zs./1953/: A Bükk hegység diabáz- és gabbrotömegei - Földtani Intézet Évkönyve, Budapest
68. SZVOBODA Ö./1932/: A kistályai barlanglakások - Földrajzi Közlemények 60. köt. Budapest p. 115-117
69. TRUSKOVSKY Gy./1898/: Bükkvidéki kalaúz - Miskolc
70. VARGA Gy./1981/: Újabb adatok az összesült tufatelepek és ignimbritek ismeretéhez - MÁFI Évi Jelentése az 1979. évről, Budapest p. 499-509
71. VARGHA T./1912/: Sirok vára - Gy.Kal, IV. Budapest p. 135-146
72. VENKOVITS I./1939/: Adatok a Bükk denevér faunájához - Állattani Közlemények 36. köt. Budapest p. 117-123
73. VIGH Gy./1938/: A Mátra déli aljának földtani viszonyai a Zagyva és a baktai Hidegvölgy között - MÁFI Évi Jelentése 1933-35-ről, Budapest p. 653
74. anonim /1746/: Concia visito - kézirat az Egri Érseki Levéltárban, Eger
75. anonim /1772/: Heves megyei közigazgatási iratok - kézirat a Heves Megyei Levéltárban 181/B, Eger
76. anonim /1783/: Összveírás Eszterházy István által épített cserépvári kastélyról, majorokról avagy más egyebekről - kézirat a Heves megyei Levéltár Érseki gazdasági Levéltárában 351. MM. 796. Eger
77. anonim /1936/: Höhlenbewohner. Höhlenleben auch in Ungarn /Höhlensiedlung in unmittelbarer Nähe des Städtchen Mezőkövesd/ - Mitt. ü. Höhlen- und Karstf. Jg. Grawenhage p. 170

Eszterhás István

A SZENT GYÖRGY-HEGY BAZALTORGONÁI KÖZÖTT LÉVŐ BARLANGOK

A Szent György-hegy /414 m/ tetőrégióját alkotó bazaltmeza észak-északkeleti lábánál van az 1934-ben épített, 1997-ben felújított Kaán Károly-turistaház. A turistaház szomszédságában koszorúzzák a mezát a leglátványosabb bazaltorgonák, magasságuk 25-30 m, átmérőjük 1,5 - 2 m. A turistaház frontjával szemben lépcsőkkel kiépített meredek turistaösvény vezet az orgonák lábához, majd azokon túl, a tető kilátóhelynek kialakított nyúlványára. A kipreparálódás során az orgonák közötti rések egyre mélyülnek. Némelyik orgona tetőrégiója és ritkábban az alja is teljesen különállóvá válik társaitól. Ezen orgonaközi rések egyes esetekben annyira kiszélesednek már, hogy az emberek is beférnek az orgonák közé. Azokat az ember számára is járható orgonaközoket, amelyek felfelé nem nyitottak, hanem beboltozottak barlangoknak tekinthetjük. Ezek voltaképp kimállással keletkezett bazaltbarlangok. A turistaház közelében eddig két barlangnak minősülő orgonaközt sikerült találunk. A barlangok a 4450-es barlangkataszteri területen vannak.

Lépcső-menti-orgonaköz

A turistaházzal szemközt induló meredek ösvényen menjünk fel az orgonasor lábához. A tetőre továbbvezető ösvény előbb az orgonasorban mutatkozó kisebb beöblösődésben halad, majd a ledőlt, csonka orgonák között. A beöblösődés dél felőli oldalán, a törmeléklető tetején egymás mellett három magas nyílás látszik az orgonák alsó része közt. E nyílások mögött van a barlang. A legszélesebb, 25 cm-es nyílás észak felé néz, ezt nevezhetjük bejáratnak, mert a másik két keskenyebb /22 és 30 cm/

nyugatra néző nyílás inkább az "ablak" funkcióját tölti be.

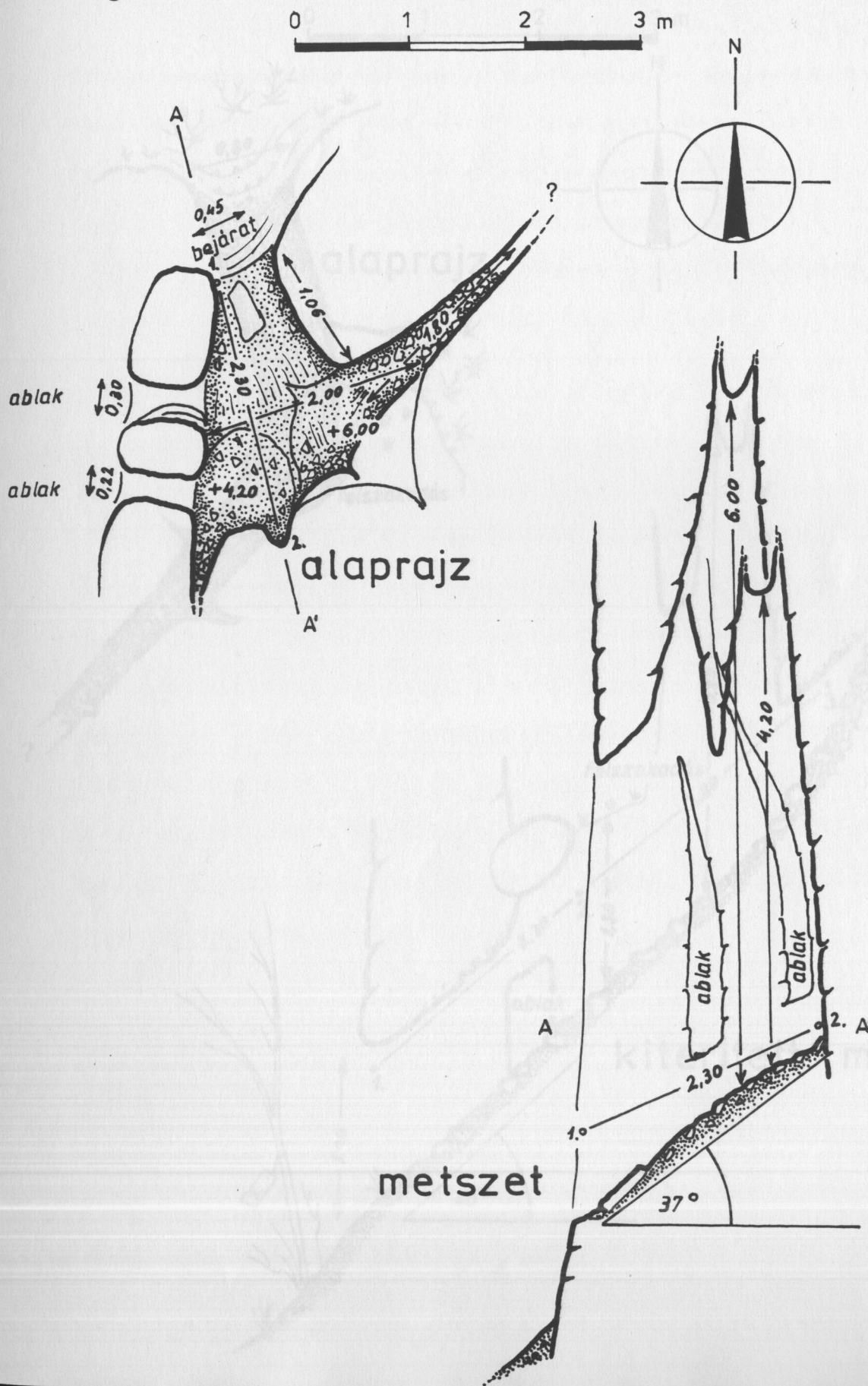
A barlang, mivel orgonák közti kimállással keletkezett, csil-lag formájú alapteret /és vízszintes metszeteket/ mutat, mely-nek legnagyobb járható távolsága 2,30 m, bár az orgonák közé bemélyedő, járhatatlan rései mentén akár 4 m-t is lehet mérni. Az egyébként átlagosan 37° -ot kifelé lejtő járószint fölé két magas kürtő borul. Az ablakok melletti kürtő 4,20 m, a belső kürtő 6,00 m magas. Az ösvényről jól látható és ehez közeli barlangot sokan felkeresik a túrázók közül is, mint a taposás és csúszásnyomok mutatják azt.

Kilátó-alatti-orgonaköz

A turistaházzal szemközt induló meredek ösvényen menjünk fel az orgonasor lábához, majd az utat elhagyva jobbra, nyugat felé, az orgonasorral párhuzamosan kb. 30 m-t haladjunk a tör-melékkúp tetején a meredek bozótosban. E táv megtétele után megszakad a 25 m magas orgonák sora és néhány lépcsőzetes for-mát mutató csonka orgonát láthatunk. Itt nyílik lehetőség a tetőre, a kilátóhoz való felkapaszkodásra, amely túra során a Kilátó-alatti-orgonaköz barlangján /annak egy részén/ is átve-zet utunk. A barlang 80 cm széles, 140 cm magas szája észak felé néz a kb. 40° -os meredek lejtőn, majd hasonló meredekség-gel és szelvénymérettel folytatódik egy 2,30 m hosszú folyosó-ban. A folyosó bal oldalából kis ablak néz ki az orgonák közti térre, felső végén pedig egy háromszög formájú "tetőablakon" bújhatunk ki, ha tovább kívánunk menni a tetőre. A barlang azonban nem e "tetőablaknál" ér véget, hanem innen jobbra meg-törve egy keskeny, magas és továbbra is meredek 2,80 m hosszú folyosóban folytatódik, mely aztán járhatatlanná keskenyedve szűnik meg. E hátsó folyosó felé magasodik a 3,80 m-es repedés-kürtő. Ez az üreg is kimállásos keletkezésű bazaltbarlang.

LÉPCSŐ-MENTI-ORGONAKÖZ

Felmérte: Eszterhás István, Forgács Gyula, Gergely Sándor 1998. 08. 21.
A barlang hossza 2,30 m; magassága 7,60 m; mérték 1:50

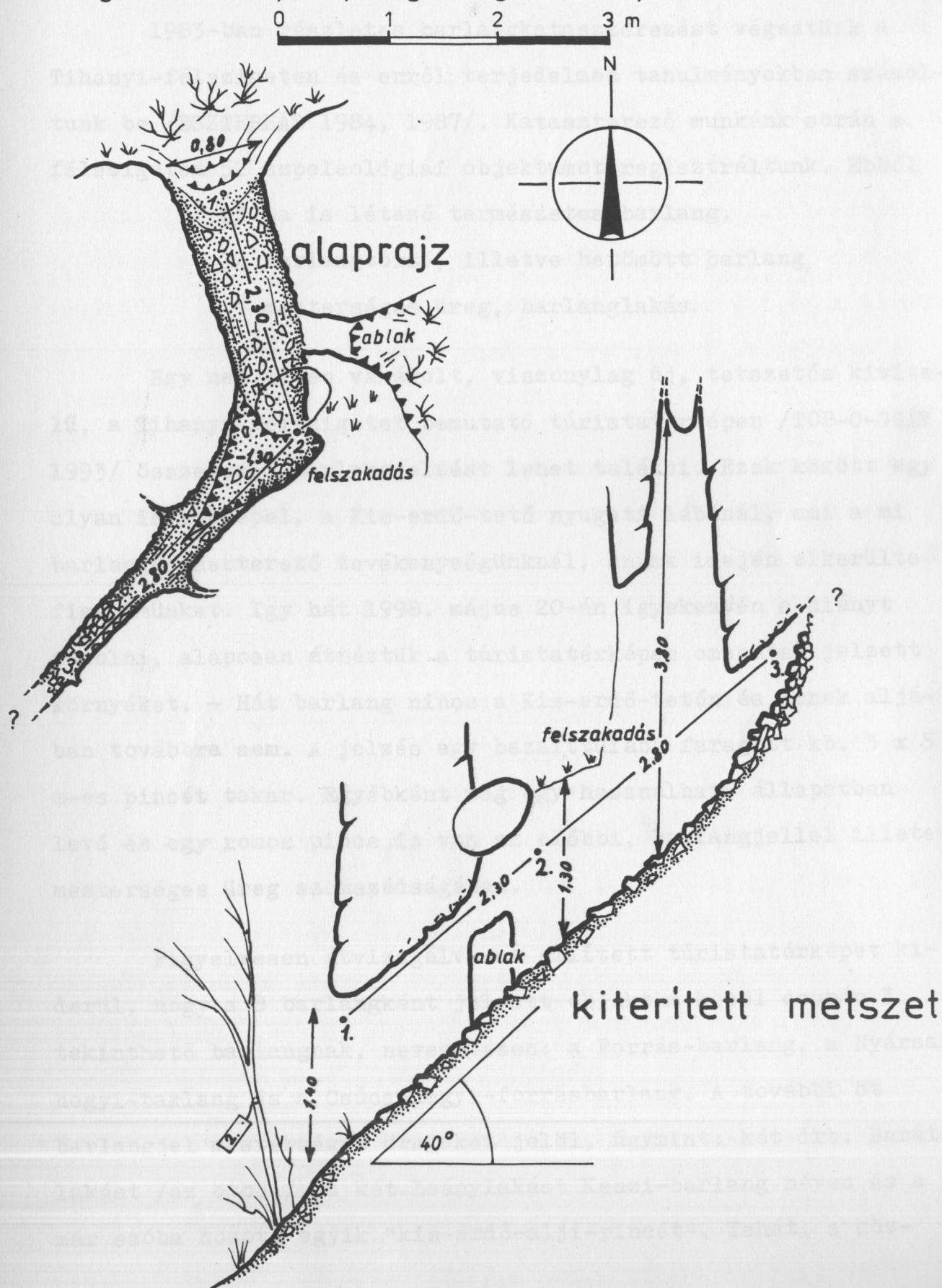

KILÁTÓ - ALATTI - ORGONAKÖZ

Felmérte: Eszterhás István, Forgács Gyula, Gergely Sándor 1998.08.21.

A barlang hossza 5,10 m; magassága 6,60 m;

mérték 1:50

Eszterhás István

T I H A N Y I K A T A S Z T E R K I E G É S Z I T É S

1983-ban részletes barlangkataszterezést végeztünk a Tihanyi-félszigeten és erről terjedelmes tanulmányokban számoltunk be /ESZTERHÁS 1984, 1987/. Kataszterező munkánk során a félszigeten 52 szpeleológiai objektumot regisztráltunk. Ebből

21 ma is létező természetes barlang,

24 barlangtorzó, illetve betömött barlang,

7 mesterséges üreg, barlanglakás.

Egy nem régen vásárolt, viszonylag új, tetszetős kivitelű, a Tihanyi-félszigetet bemutató túristatérképen /TOP-O-GRÁF 1993/ összesen 8 barlangjelzést lehet találni. Ezek között egy olyan is szerepel, a Kis-erdő-tető nyugati lábánál, ami a mi barlangkataszterező tevékenységünkénél, annak idején elkerülte figyelmünket. Így hát 1998. május 20-án igyekeztünk a hiányt pótolni, alaposan átnéztük a túristatérképen omegával jelzett környéket. – Hát barlang nincs a Kis-erdő-tetőn és annak aljában továbbra sem. A jelzés egy bazalttufába faragott kb. 3 x 5 m-es pincét takar. Egyébként még egy használható állapotban levő és egy romos pince is van az előbbi, barlangjellel illetett mesterséges üreg szomszédságában.

Figyelmesen átvizsgálva az említett túristatérképet kiderül, hogy a 8 barlangként jelzett objektum közül csupán 3 tekinthető barlangnak, nevezetesen: a Forrás-barlang, a Nyársas-hegyi-barlang és a Csúcs-hegyi-forrásbarlang. A további öt barlangjel mesterséges üregeket jelöl, úgymint: két drb. Barátlakást /az ötből/, a két Leánylakást Keszi-barlang néven és a már szóba hozott egyik "kis-erdő-alji-pincét". Tehát, a köz-

gyűjteményekben is utólérhető, önálló kötetben szereplő "Tihanyi-félsziget barlangkataszterének" megjelenése után hat évvel is lehet barlangtanilag ilyen "simlis" térképet szerkeszteni. No, a slendriánság nem csak a barlangábrázolások tekintetében mutatkozik. Van egy csomó elírás is pl: Bozsai-öböl helyett "Bázsai-öböl, Lapi-dülő helyett és ráadásul a Dobogó-tető területére írva "Lapi-dülő", a Kerék-hegy helyett "Kerek-hegy" stb. Aztán, fontosabb domborzati formák nevei egyszerűen lemaradtak /Hosszú-mező, Szarkádi-tető, Büdös-oldal-tető, Újlaki-sík stb./, uganakkor az alig jelentősek közül számos szerepel. – A térképnek egyébként van sok pozitívuma is, de ezeket, mivel nem illeszkednek témánkba, most nem említem.

1998. augusztus 16-án a Barlangkutatás Világnapjának veszprémi rendezvényére érkezett egy telefonjelentés, hogy a tihanyi Diósi-tetőn ciszternakészítés közben barlangra találtak. Még aznap este néhányan kimentünk a terepre ellenőrizni a hírt. A Diósi-tetőn láttuk a kb. 5 m mély, 20 m átmérőjű gödröt, mely ha nem is barlangot, de egy jelentős repedést tárt fel. A repedés az egész gödröt elfelezi, kb. 15-20 cm széles, néhol jobban kiöblösödve, de ember számára mindenütt járhatatlan. Mélységét nem lehetett pontosabban megítélni, mert sok törmelék hullott bele, néhol azonban 2-3 m-t is le tudtunk világítani. A repedés falát forró vizekből kivált, morzsás szerkezetű mészképződmények borították. Sajnos a gödröt mélyítő emberekkel nem tudtunk beszélni, mert vasárnap este lévén még éjjeli őrt sem találtunk a helyszínen.

A repedés nagy valószínűséggel folytatása az un. "Diósi Seres-barlang"-nak. E barlangról eddig igen keveset tudtunk, csupán HOFFER /1934/ tesz róla említést a következőképpen: "Seres Mihály gazda szerint, nem régen Dióson is feltártak

kőfejtés közben egy mély csatornát, de törmelékkel be is tették." Ez információt vette át az OKTH barlangkatalógusa is és erre támaszkodva vettük kataszterbe mi is /ESZTERHÁS 1983, 1984, 1987/ megjegyezve, hogy pontos helyét nem tudtuk azonosítani, de feltételezzük, hogy a Diósi-tető nyergének északi oldalában lehetett, mert itt működtek az 1920-as évek végén kőbányák. Hogy a látott repedésnek és a Seres-barlangnak valami köze van egymáshoz, azt az valószínűsíti, hogy HOFFER /1934/ informátora is "mély csatornáról" beszélt és nem barlangüregről, valamint helyszínileg is Dióshoz kötődnek, továbbá a Hoffer-féle tanulmány többi része a tihanyi explóziós üregekről, ezek keletkezéséről, ásványkiválásairól szól és ennek példákkal való alátámasztására hozta fel többek közt a diósi üreget, melyben szintén "voltak" kalcitos ásványkiválások.

Vonatkozó irodalom

- ESZTERHÁS I./1983/: Jelentés a Tihanyi-félsziget szpeleográfiai terepbejárásáról - MKBT Beszámoló, Budapest p. 61-64
- ESZTERHÁS I./1984/: A Tihanyi-félsziget barlangkatasztere /eredeti teljes anyag/ - Kézirat az MKBT és a BI adattárában, Budapest p. 1-216
- ESZTERHÁS I./1987/: A Tihanyi-félsziget barlangkatasztere /rövidített anyag/ - A Bakony természettudományi kutatásának eredményei XVIII. kötete, Zirc p. 1-86
- HOFFER A./1934/: Diatrémák és explóziós tölcsérek a Tihanyi-félszigeten - Földt. Közl. 73. kötet, Budapest p.151-158
- TOP-O-GRÁF /1993/: Tihany térkép - kiadta: a Térképskála Ügynökség /1118. Budapest, Zólyomi u. 14./, készítette: a TOP-O-GRÁF Térképészeti Iroda /1065. Budapest, Podmaniczky u 12./ - mérték 1:11000

Eszterhás István

RÉSZVÉTEL A KÜLÖNBÖZŐ PROGRAMOKON

Az ez évre szóló munkatervünkbe és az ezt dátumokra lebontó ún. "akciónaptárunkba" foglalt programok túlnyomó részét sikerült megvalósítani, továbbá még a tervezés időpontjában előre nem látható programok egy részébe is be tudtunk kapcsolódni, mint arról már beszámoltunk évkönyvünk elején is a munkaterv megvalósításának kapcsán. A következőkben kronológiai sorrendben szólnánk a kisebb horderejű programokról, a jelentősebbekről pedig ezt követően egy-egy külön cikkben.

Első terepi programunk április 4-7. között nem is saját munkatervünk szerint, hanem a Styx Csoport meghívására a Szent György-hegyen a Sárkány-barlang feltárásán volt. Ekkor sikerült az előző évben elkezdett munkagödör mélyítésével elérni a több mint 30 m hosszú, 10 m mély új barlangot. A barlangi légtér hőmérséklete 0 °C-os volt, a falakon jégbordák mutatkoztak és a törmelékkitöltés is mindenütt fagyos volt.

A XII. Bakonykutató Ankét április 24-26-án került megrendezésre Zircen a Bakonyi Természettudományi Múzeum égisze alatt. A 24 előadásból 19 a múzeum fő profiljának megfelelően biológiai jellegű volt, de a korábbi hasonló összejövetelekhez viszonyítva örömdetesen növekedett a földtani, barlangtani előadások aránya. Összesen öt barlangos-földtanos előadást hallottunk, ebből kettőt a Vulkánszpeleológiai Kollektívától. A harmadik napon kirándulás során ismerkedtünk a Balaton-felvidéki Nemzeti Park néhány geológiai értékével.

A Jakab-hegyre május 1-2-án mentünk kataszterezni. Az esős, hűvös időben szállásul a hegytetőn levő nyitott oldalú

kápolna szolgált. Átnéztük a hegy tetejét, ahol a vaskori erődítményrendszeren kívül barlangot nem találtunk, bár mint utólag Rónaki Lászlótól megtudtuk itt van az un. "Három barlangocska". A Jakab-hegy déli meredek oldalának középső és nyugati részét volt alkalmunk jobban átvizsgálni, ahol a korábban leírt három barlang mellé még további kettőt sikerült találni.

A Csobánc lábánál levő Papsapka homokkőtengerét május 3-án, a Jakab-hegyről visszafelé jövet néztük át. Itt a kőten-ger középső és keleti zónájában találtunk három újabb barlangot, majd egy negyediket a nyugati részen, de csak augusztus 22-én. A Papsapkán kezdtük el a homokkőmélyedések folyadékaiknak pH-mérését.

Május 20-án Eszterhás István egy iskolai osztálykirándulást vezetett a Tihanyi-félszigetre és ezt az alkalmat használta fel barlangkataszter-kiegészítésre. A tanulókkal cstárláncban átfésülték a Kis-erdő-tetőt, ahol a turistatérkép barlangot jelzett. Mint már annyiszor, ez esetben is csak pincét jelöltek barlangként.

A Csörgő-lyuk új részének feltérképezésére május 29-től június 1-ig szerveztünk tábort a Vándor-rétre. Az akcióban rajtunk kívül részt vettek a salgótarjáni barlangászok közül is néhányan. A fixpontok telepítésével végzett felmérés szerint az un. "Elveszett-ág" 55 m hosszúnak és 14,60 m mélynek bizonyult. A térképezésen túl még engedélyezett archeológiai ásatást végeztünk a Gyula-barlangban, ahol egy marék cseréptöredékkel és ezer szúnyogcsípéssel lettünk gazdagabbak. Azután terepbejárás során igyekeztünk megtalálni az erdészeti térképen helymegjelölés nélkül kiírt "Medve-barlangot" a

Sztremina-oldalban, de ismét sikertelenül.

Képviseltettük magunkat az albaregiások által szervezett Gánti Barlangos Júniálison is június 6-án.

Június 26-28-án ott voltunk az aggteleki Barlangnapon. Nehéz eldönteni, hogy a szervezés azért volt-e "döcögős", mert túl sokan jöttek, vagy már eleve is voltak gondok – minden esetre a barlangnapok történetének legnépesebb összejövetele volt gyengécske szervezés mellett Aggteleken. Csak becsülni lehetett a résztvevők számát, mi ezt több mint ezerre saccoltuk, mert a társaságnak csak kb. a fele regisztrált és arról sem adtak ki jelentést. Azt sem tudtuk eldönteni, hogy ez hanyadik Barlangnap volt, mert a reklámoktól hemzsegő kiadvány címlapján felül XLIII., alul pedig XLII. Barlangnap szerepelt. Késtek a barlangtúrák, elmaradtak a meghirdetett előadások, azért a rengeteg résztvevő között mindenki megtalálta azt a társaságot, akivel jól érezte magát.

Voltunk a veszprémiek Csatár-hegyi Táborában július 17-19. között /a tábor ugyan VII. 25-ig tartott/. Itt a fő attrakció továbbra is a Csatár-hegyi-barlang törmelékből való kiszabadítása volt. Sikerült egy újabb folyosót és ennek végében egy kisebb termet kibontani. A tábori élet, a tevékenység szervezése, mint korábban is, most is példaszerű volt az egyre magasabb színvonalú technikai háttér mellett.

Augusztus első hétvégéjén rendezett Jósvafői Falunapokon is képviseltettük magunkat.

Aztán augusztus 16-án a tihanyi Diósi-tetőn ciszterna-építés közben feltárult repedést szemrevételeztük.

Augusztus 20-22. között ismét a Szent György-hegyen a Styx Csoport által szervezett táborban voltunk. A Sárkány-barlang 2. szelelő helyén tavasszal feltárt barlang szűkületét átvésve, a továbbjutás lehetőségét alaposabban szemügyre véve, azt kellett megállapítani, hogy a jelenleg ismert 32 m-es barlangszakaszból nincs optimális kitörési lehetőség az "igazi Sárkány-barlang" felé. E tábor alkalmával katasztroztuk fel a túristaház feletti orgonaszorban két kisebb kimállásos barlangot.

Október 23-án a Zalaszántó melletti Hermantó-hegy lett átvizsgálva barlangtani szempontból, de sajnos meddőnek bizonyult.

BARLANGNAP

A barlangnapok történetének legnépesebb összejöve-
tele Aggteleken /E.I./

A Vulkánszpeleológiai Kollektíva standja a barlang-
napon /E.I./

Eszterhás István

N Y Á R I T Á B O R

Hagyományainknak megfelelően július első teljes hetében az idén is megtartottuk nyári táborunkat, immár tizenegyedik alkalommal. A szakmai részletekről ezen évkönyv "A Bükk-vidék nemkarsztos barlangjai" c. fejezetében /p. 115-270/ már szóltunk. Itt csupán a tábor társasági életéről kívánunk egy általános és rövid beszámolót adni.

Kollektívánk egy laza szervezettségű szakosztály, melynek a kicsiny állandó magjához a programban meghirdetett feladatok elfogadása szerint több-kevesebb, különböző csoportokban lévő tag, egyéni kutató és szimpatizáns csatlakozik alkalomszerűen. Az érdeklődésre leginkább számottartó akciónk a nyári tábor. Az idén huszoneggyen töltöttek több-kevesebb időt a táborban /26 % teljes időben, 34 % több mint fele időben, 40 % pedig egy-két napig/.

Napközben a 2-4 fős munkacsoportok a terepen katasztereztek. Estefelé viszont megélénkült a tábori társasági élet. Ezen összejöveteleknek, beszélgetéseknek legfőbb színtere a tábortűz mellett volt. A táborozási idő utolsó kétharmadát kitöltő esők ellenére is minden nap volt tábortűz. Itt lettek megbeszélve az aznapi tevékenység eredményei, aztán mindenféle, olykor nosztalgiázó élménybeszámoló hangzottak el, szóba kerültek a hosszú- és rövidtávú tervek. Közben mindenki sütögette és elköltötte a vacsoráját. A felhős-esős időjárás okozta bosszúságokat pedig néhány üveg itóka derítette fel. A közös éneklés után nyugovóra térő társaság pedig már meggyőződéssel vallotta, hogy nincs is jobb dolog a világon, mint a kataszterező tábori tevékenység.

NYÁRI TÁBOR

A vulkánzspeleológusokat címerviráguk /*Lychnis coronaria*/ kinyílásával fogadta a Bükk-vidék
 – Az ivádi Lyukas-kő-völgy – /G.T./

Tevékenységünk helyi segítői, Ódor Zoltán és Bozó László Gönczöl Imre társaságában a Nagy-kő előterében
 /G.T./

NYÁRI TÁBOR

Első táborhelyünk az Oszlai ház udvarán /G.I./

A vacsorakészítés rituáléja Oszlán /G.I./

NYÁRI TÁBOR

Második táborhelyünk a Leleszi-völgy Szederjesi-rétjén /G.I./

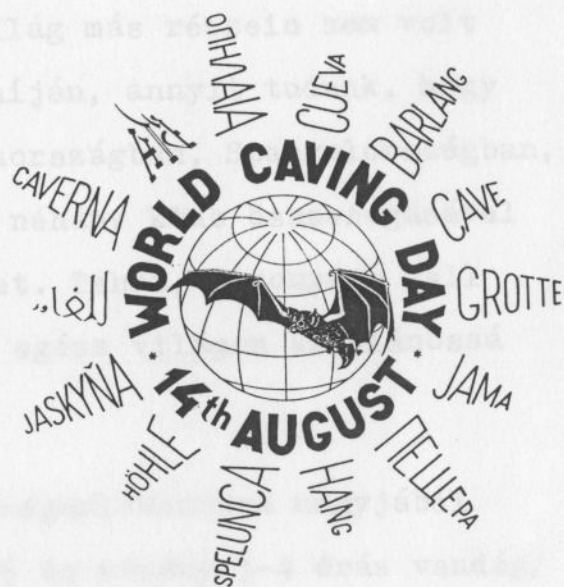
Az ázott barlangászok szárítkoznak a szederjesi tábortűznél /G.T./

Eszterhás István

A BARLANGKUTATÁS VILÁGNAPJA

/Veszprém, 1998. VIII. 15-16./

A Barlangkutatás Világnapját, annak megrendezését, megünneplését a La Chaux-de-Fonds-ban tartott 12. Nemzetközi Szpeleológiai Kongresszus az 1997. augusztus 14-i bizottsági ülésén fogadta el. A világnap emléket kíván állítani Marcel Loubens 1952. augusztus 14-i tragikus halálának – ezért is lett e dátumhoz kötve – de megrendezésében azért a "civil világ" előtti

A Barlangkutatás Világnapjának emblémája
Eszterhás István alkotása

bemutatkozást, a Föld barlangkutatóinak különböző helyeken, de azonos időben való, fesztiválszerű, kellemes együttlétét célozza meg.

A Vulkánszpeleológiai Kollektíva, mint a világnap gondolatának előterjesztője kötelességének érezte, hogy a Barlangkutatás Világnapjának első alkalommal lehetséges megrendezésében részt vegyen. Sajnos, ezen új világnap magasztos gondolatának megfelelő propagandát nem tudtunk különböző /anyagi/ okok miatt kifejteni. A magyarországi első megrendezéshez a Veszprémi Egyetemi Barlangkutató Egyesülettel fogtunk össze és az ünnepet a veszprémi Csatár-hegyen levő Barlangkutató Állomásra, annak környékére hirdettük meg. Meghívókat elsősorban a dunántúli

barlangkutató csoportoknak küldtünk. Tömeges megjelenésre nem számíthattunk, mert egyrészt még hagyomány nélküli a Barlangkutatás Világnapja, ezért sokan a már korábban eltervezett programjukat valósították meg, másrészt az állami ünnepnap-átcsoportosítás miatt "rövid hétvégére" esett a mi megemlékezésünk. Mint utólag hallottuk, a világ más részein sem volt tömegfesztivál. Teljes áttekintés híján, annyit tudunk, hogy az USA-ban, Németországban, Franciaországban, Spanyolországban, Szlovákiában hasonlóan a miénkhez, néhány klub összefogásával rendeztek világnapi megemlékezéseket. Tehát, bizonyára kell még néhány év, hogy ismertté és az egész világon általánossá váljon az ünneplés.

A magyarországi, veszprémi megemlékezésre nagyjából negyvenen /34 regisztrált résztvevő és néhány 3-4 órás vendég/ jöttek össze a Balatonedericstől Szigetszentmiklósig terjedő térségből. A program 1998. augusztus 15-én, szombaton délután kezdődött, bár néhányan már előző nap este megérkeztek és segítettek az előkészítő munkában. A gyülekezés, regisztrálás, sátorverés után kötetlen program szerint lehetett megtekinteni a Csatár-hegyi-barlangot, a kutatóállomás épületében és a mellette felállított közösségi sátorban a poszter-bemutatót, ásvány- és kőzettárat, barlangos jelvénygyűjteményt, avagy vásárolni a világnapi emblémával díszített pólókból, a börzén kínált tárgyakból, könyvekből. Este közös gulyás-vacsorán vettünk részt, aztán dia-vetítések következtek, majd a tábortűz egyre halványuló fénye vezetett át a következő napba.

Augusztus 16-án, vasárnap délelőtt tízkor kezdődött az összejövetel "hivatalos" része. Arató Tamás, Veszprém város alpolgármestere a kutatás, a kutatók munkájának rövid méltatá-

sával nyitotta meg a Barlangkutató Világnapjának megemlékezését. Eszterhás István, az UIS Pszeudokarszt Bizottságának elnöke ünnepi beszédében először megemlékezett Marcel Loubensről és a barlangkutató többi hősi halottjáról, majd szólt a barlangkutató legkiemelkedőbb eredményeiről, a földalatti kutató olykor nyomasztó, de felemelő és erkölcsnemesítő voltáról. Az ünnepi beszéd után a résztvevők közösen felmentek a Csatár-hegyi-kápolnába, ahol a megemlékezés gyertyafényénél lettek a barlangkutató magyar halottainak nevei felsorolva. /Sajnos, a tervezett szent mise elmaradt, mert az annak cerebrálását vállaló pap megbetegedett és helyettesítésére már más személyt nem lehetett találni./

Ebéd után a vetélkedőket Schäfer István vezette. Volt tesztlap a világ barlangkutatóját reprezentáló ismeretekből, melyek kizárólag a "Karszt és Barlang" folyóirat adataiból lettek összeállítva. Hát a győztesek is hozzávetőlegesen 75 %-osan tudtak teljesíteni. Aztán a diósjenői szisztéma szerinti borivó versenyre került sor. Ennek lényege, hogy egy pohár bor megivása után az élére állított deszkán kell végig egyensúlyozni. A következő fordulóban csak azok indulhattak újabb pohár bor elfogyasztása után a deszkára, akiknek a megelőző gyakorlata sikerült. E vetélkedőben a győztesek a másfél liter bor fogyasztását is túlhaladták. Sokan próbálkoztak, mert a feladat nem volt túl nehéz, csak viszonylag rövid és vastag deszkát tudtunk keríteni az egyensúlyozó gyakorlatra. Egy hosszú, vékony deszka jobban szelektálta volna a versenyzőket. Így, sajnos a verseny befejezte után több résztvevőn mutatkoztak az "elgörbülés" jelei. Mindkét verseny első három helyezettjét oklevéllel és tárgyjutalmakkal díjaztuk.

Vasárnap délután ért véget a rendezvény. Sátorbontás után a résztvevők jó hangulatban indultak haza. Este néhányan még elmentünk a tihanyi Diós-tetőre, mert telefonértesítést kaptunk, hogy ciszternaépítés közben egy barlangot találtak. Hát, ha barlangot nem is, de egy jelentős, nyílt repedést sikerült eltalálnia a mélyülő gödörnek. A repedést mintegy 20 m hosszúságban tárták fel, melynek változó szélessége kb. 15-20 cm volt. Mélységét nem lehetett pontosabban megítélni, mert sok törmelék hullott bele, néhol 2-3 m-t is le tudtunk világitani. A repedés falát forró vízből kivált, morzsás szerkezetű mészképződmények borították. Ezek nagyon hasonlítanak a kb. 500 m-re levő gödrösi explóziós barlangokból ismert képződményekre.

A Barlangkutató Világnapjának első hazai rendezvényét a helyi sajtó /Veszprém Megyei Napló, a Hét Nap/ figyelemmel kísérte és arról tájékoztatta a megye, a város közönségét. A legfontosabb eseményekről Kalicza Tibor tagtársunk is készített video-felvételt.

A BARLANGKUTATÁS VILÁGNAPJA alkalmából a veszprémi Csatár-hegyen augusztus 15-16-án megemlékezést tart városunk Egyetemi Barlangkutató Egyesülete. A megjelentek szombaton sok más program mellett börről, kiránduláson és diavetítésen vehetnek részt. A vasárnapi megemlékezésen ünnepi beszédet mond Esterhás István, az UIS elnöke. Ezt követően vetélkedő és borivóverseny szórakoztatja a remélhetőleg minél több érdeklődőt. A kétnapos táborra Schafer Istvánnál lehet jelentkezni, aki a 20/730-256-os telefonszámon tud információval szolgálni.

A Barlangkutatás Világnapjával kapcsolatban megjelent ujságcikkek a veszprémi "Hét Nap"-ban és a "Veszprém Megyei NAPLÓ"-ban

Csodálatos világ a föld alatt

A hétvégén a Veszprém melletti Csatár-hegyen ünnepelték a barlangkutatás világnapját a megye és az ország számos pontjáról érkező barlangászok.

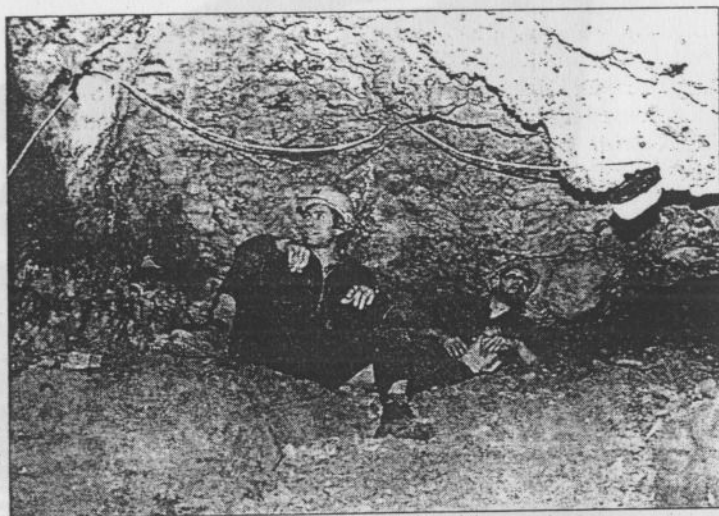
A hazánkban első ízben megrendezett összejövetel a Nemzetközi Barlangtani Szövetség Kongresszusa által – magyar kezdeményezésre – meghatározott augusztus tizennegyedikéi világnaphoz kötődik.

Maga a világnap egy 1952. augusztus 14-én, barlangi balesetben elhunyt francia barlangásznak állít emléket – tájékoztatta lapunkat a Csatár-hegyi kutatóállomáson a rendezők nevében Schafer István Zsolt, a Veszprémi Egyetemi Barlangkutató Egyesület elnöke.

A szombaton érkező barlangászok a sátorverés után, szinte azonnal lemászhattak a házigazda veszprémiek által feltárt Csatár-hegyi barlangba. Aki ekkor járt itt először, megcsodálhatta a több millió évvel ezelőtt keletkezett, mintegy harminc méterrel a felszín alatt húzódó hatalmas termet és az abból szűk átjárón megközelíthető, másik kisebb üreget.

A világnaphoz kapcsolódóan vasárnap is folytatódott az események, melynek keretében először Esterhás István, a Nemzetközi Pszeudokarszt Bizottság elnöke ünnepi beszédet, majd Arató Tamás veszprémi alpolgármester köszöntőjét hallgathatták meg a szép számmal megjelent barlangászok.

– szíjártó –

A Csatár-hegyi barlang belseje sok érdekességgel szolgál

Fotó: Nagy Lajos

A BARLANGKUTATÁS VILÁGNAPJA

Népszerű vetélkedő volt a borivó
verseny /A.G./

Díjátadás a vetélkedők eredményhirdetésén /A.G./

A BARLANGKUTATÁS VILÁGNAPJA

A rendezvény egyik "kiállítási tárgya" a Bakonyi Barlangi Mentőszolgálat újonnan vásárolt autója
/E.I./

Valamennyi barlangkutató egészségére!
— Tihany tűzes levét John Szilárd teszi hozzáférhetővé /A.G./

Eszterhás István

"ALCADI '98" NEMZETKÖZI BARLANGKUTATÁS-TÖRTÉNETI SZIMPÓZIUM

/Liptószentmiklós, 1998. V. 25-31./

Budapest, Semriach, Postojna után immár negyedik alkalommal került megrendezésre Liptószentmiklóson az Alpok, Kárpátok, Dinaridák térségére vonatkozó barlangkutató-történeti szimpózium. A rendezvény megszervezését, lebonyolítását a lip-tószentmiklósi Természettudományi és Barlangtani Múzeum a Szlovák Barlangkutató Szövetséggel karöltve végezte. Körleveleket küldtek a korábbi szimpóziumokon résztvevőknek és a közép-európai országok nemzeti barlangkutató szövetségeinek. Végül is 10 országból 45 résztvevője volt a rendezvénynek /A-7, CR-3, CZ-2, F-1, GB-2, H-6, I-4, NL-1, SK-17, SLO-2/.

Május 25-én /hétfőn/ csak a megérkezés, regisztrálás és szállodai elhelyezkedés volt. A tulajdonképpeni program május 26-án /kedden/ kezdődött. Ekkor volt a múzeum udvarán a folklór-műsorral feldobott ünnepélyes megnyitó, majd megkezdődtek a szakmai előadások, melyek ebédszünet után délután is folytatódtak. Az előadási program után, késő délután a legmagasabb fokú szakmai vezetés, Marcel Lalkovič múzeumigazgató kalaúzolása mellett néztük végig az intézmény fő épületének /ul. Školská 4./ kiállításait. Este pedig a múzeum épületében tartott fogadáson ital és harapnivaló felkínálásával kötetlen beszélgetések voltak.

Május 27-én /szerdán/ délelőtt folytatódott az előadások sora, délután pedig félnapos szakmai kirándulás volt a Deményfalvi-völgy két kutatástörténetileg nevezetes barlangjához, a Deményfalvi-jégbarlanghoz és a Benikoi-barlanghoz, ahol az

idegenforgalmi útvonalakon kívüleső, történelmi feliratokat tartalmazó részeket is megnéztük, valamint az újonnan felavatott Buchholtz-emelektáblát. Késő délután a múzeum barlangtani bemutatóját látogattuk meg az intézmény 1. Mája 28. sz. alatti épületében, majd ugyanezen múzeumépület földszintjén egy, az ALCADI-k történetét bemutató kiállítást és barlangi bélyeg- és képeslaptárlatot láthattunk, ahol alkalmi postabélyegzés is volt. A napot újabb fogadással zártuk.

Május 28-án /csütörtökön/ délelőtt folytatódtak és befejeződtek az előadások. Délután az ez alkalomra időzített, szlovák barlangi festőművész, Pavel Petrás^V tárlatmegnyitóján vettünk részt. E nap délutánján volt még az UIS Barlangkutatás-történeti Bizottságának ülése Karl Mais vezetésével. Este pedig a szimpózium tudományos ülésének hivatalos zárására és a záróbankettre került sor.

A szimpózium tudományos ülésein 28 előadás hangzott el, melyekről utólag egy kötet fog megjelenni. A hat főt számláló magyar résztvevői csoportból, elismerésre méltó módon, öten tartottak előadást is:

DÉNES Gy: A középkori "Munuhpest", mai nevén Kőlyuk /Szlovákia első írásban említett barlangja/

ESZTERHÁS I: Magyarországi vulkanikus barlangokhoz kapcsolódó legendák

HAZSLINSZKY T: A barlangok elektromos világításának kezdetei

SZÉKELY K: Egy népszerű hetilap barlangismertetései /A Vasárnapi Újság 1854-1921 közötti számainak tudománytörténeti jelentősége/

TAKÁCSNÉ B.K: Barlangi ásványok és képződmények leírása a Kárpát-medencében a 20. századig

A 28 előadásból három kapcsolódott a vulkán-szpeleológiához, illetve a pszeudokarszthoz:

ESZTERHÁS I: - lásd, mint előbb!-

Ch. GAUCON: A barlangkutatás és a barlangok Jules Verne világában

Z. HOCHMUTH: A kelet-szlovákiai régió pszeudokarsztos tanulmányai a 19. század második felében

Az utolsó két nap /május 29. és 30./ a Liptószentmiklóstól távolabbi, kutatástörténeti szempontból kiemelkedő jelentőségű barlangok kirándulás során való felkeresésére lett szánva. A Drevnyiki-jégbarlang a Kárpát-medencében legelőször említett jégbarlang, valószínű 1490-ben már Mátyás király udvari történetírója, Pietro Ranzano is említette, 1549-ben pedig Wernher György foglalkozott vele. Ma már csak a helyét lehet megsejteni a kőbányában, ami lebontotta. A Jászói-barlangban a tatárjárás idejéből származó feliratok is találhatók, első tudományos leírója Richter Alajos volt 1846-ban. A szádeltői Királybarlangban a szóhasználat szerint IV. Béla király is megfordult a vesztes muhi csata után, lovát pedig a barlang előtti Királykútnál itatta, erről Béla Mátyás is beszámolt 1723-ban Buchholtz György 1719-es tájékoztatására hivatkozva. A Béli-barlang első említése 1826-ból való. A Dobsinai-jégbarlang Ruffinyi Jenő, Láng Gusztáv és Méga Endre 1870-es feltárása és kutatásai után vált világhírűvé. Az Ochtinai-aragonitbarlangot pedig csodás képződményei miatt kerestük fel.

Egy jól szervezett, programdús /28 előadás, 9 barlanglátogatás 3 múzeum- és tárlatlátogatás/, de ugyanakkor optimális szabadidőt is hagyó, véleményem szerint minden elismerést megérdemlő szimpózium volt.

ALCADI '98

A Magas-Tátra 1998 május végén /E.I./

Az összejövétel megnyitó ünnepségének résztvevői
/E.I./

ALCADI '98

Buchholtz emléktáblája
a Szabadság-barlang
előtt /E.I./

Egy ellesett pillanat a banketten – J-P van der Pas
és Bosak az előtérben /E.I./

Gyülekező a Szabad-
ság-barlang előtt
/E.I./

A rendezvény résztvevői a Szabadság-barlangban /E.I./

Eszterhás István

A 2. NEMZETKÖZI PSZEUDOKARSZT MUNKATALÁLKOZÓ

"Barlangok homokkőben és gránitban"

/Bayreuth, 1998. IX. 3 - 6./

Az UIS Pszeudokarszt Bizottságának programja szerint a Bayreuthi Egyetem Hidrológiai Tanszékének "Blaustein" Barlangkutató Csoportja vállalta a találkozó megrendezését. A szervezés és lebonyolítás oroszánrészt Thomas Striebel, a nemzetközi pszeudokarsztkutatás régi kulcsszereplője végezte. Az első körlevelet már május elején megkapták a számításba vehető kutatók és Európa barlangos szövetségei, a pontosított másodikat pedig augusztus elején. Magyarországról csak Eszterhás István vett részt a találkozón, annak ellenére, hogy nálunk is széleskörű volt a propaganda, hirdetés jelent meg az MKBT Tájékoztatóban, ki lett plakátolva a Barlangkutatás Világnapjának rendezvényén és a pszeudokarsztos megmozdulásokon is szóbeszéd tárgya volt. Összesen 16-an vettek részt a találkozón - 12 német, 1 magyar, 1 belga, 1 holland és 1 spanyol kutató.

A rendezvény a csütörtök /IX. 3./ esti gyülekezéssel kezdődött. Hát a résztvevőknek jelentős hányada meglehetősen kalandos úton találta meg a helyszínt. Igaz ugyan, hogy a második körlevéllel kaptunk egy várostérképet Bayreuthról, rajta bejelölve az egyetem kollégiumai mögött meghúzódó kicsiny kempinget, de a sötétben, zuhogó esőben odatalálni nem volt egyszerű. Jó lett volna a szokásos denevéres jelzéssel is kijelölni az utat. Másnap /IX. 4-én/ délelőttre verődött össze valamennyi résztvevő, és T. Striebel hivatalosan is megnyitotta a találkozót.

Délelőtt kellemes napsütéses időben a várostól 5-6 km-re levő Buchstein-t néztük meg. Ez egy homokkőhegy néhány tanulságos pszeudokarszt-jelenséggel és barlanggal. Van itt oldásos és mohák által kimart mélyedés, barázda, valamint tektonikus, oldásos, kimállásos homokkőbarlang és tömbök közti álbarlang.

Délután aztán a homokkőbarlangok valóságos csodáit láttuk a Bayreuthtól kb. 12 km-re, Eschen városka melletti Stream-patak szurdokában. A szurdokon átvezető gyérforgalmú helyi út hídja mellett ereszkedtünk le és itt mindjárt megnézhattuk a kb. 50 méteres aktív patakos álbarlangot, ami voltaképp az eredeti völgytalpra gurult nagyméretű kőtömbök alatt húzódó átmenőbarlang. Aztán láttunk a szurdokfalban az alátámasztás meggyengülése miatt kialakult, vagy 40 m hosszú, 10 m magas és 1 m széles szakadékbarlangot a mögötte már nyílt szakadékká alakult képződménnyel. A szurdoktól valamivel távolabb egy kis homokkőbarlangban, a Kaminhöhle-'ben egy eddig még megmagyarázatlan keletkezésű jelenséget csodálhattunk meg. A csak kúszva járható, lapos 10 m összhosszúságú, de csak 3 m kiterjedésű barlang mennyezetében egy 2 m magas, alul 30 cm széles szabályos kúp formájú csöktűrtő található. A kirándulásról visszafelé jövet közben közvetlenül a város fölé emelkedő oldalon pedig egy homokkőből a természet által alakított 8 m ívszélességű kőhidat tanulmányozhattunk.

Szombaton /IX. 5-én/ egésznapos esőben néztük meg a programban kiírt valamennyi gránitbarlangot és egyéb gránitképződményt a mintegy 80 km-es autós körút során. Bayreuthtól északkeletre mentünk a Fichtel-hegység 1000 m feletti régiójába. Előbb Bischofsgrün városka mellett az Ochsenkopf-ra /1028 m/ kapaszkodtunk fel egy terjedelmes, kb. 50 m-es gyapjúzsákok

közti gránitbarlangot, az Ochsenkopfhöhle-'t megnézni, aztán a csúcs melletti kis konzekvenciabarlangot láttuk, majd a kisváros közvetlen közelében levő mintegy 50 m-es labirintus jellegű gyapjúzsákok közti barlangot. Délután továbbautóztunk kelet felé, ahol két csoportban levő további 14 gránitbarlangot vettük szemügyre. Ezek között voltak 10-12 m-es hasadékbarrangok és nagyobb gyapjúzsákok közti üregrendszerek, mint a Girgehöhle 67 m-ével, vagy az Opferkesselhöhle 90 m-ével. Továbbá tanulságosak voltak a jellegzetes kőkagylók /madáritatók/.

A napközbeni kirándulások után péntek este csak kötetlen beszélgetések voltak az egyetem egyik előadójában, szombaton pedig előadások és poszterbemutatók is. Ezek a következő előadóktól az alábbi témákban hangzottak el:

M.V. RODRIGUEZ: Az észak-spanyolországi pszeudokarsztos barrangok archeológiai leletei /előadás/

ESZTERHÁS I: Pszeudokarsztos homokkőmélyedésekben levő folyadék pH-vizsgálata /előadás/

L. WILLEMS: A kelet-nigériai szilikátkarszt kialakulása a mikroszkópos és a röntgenanalizises vizsgálatok tükrében /előadás/

R. WILKENHÖLFER: Gyökérsztalagmitek a németországi Szász-Svájcban /poszterbemutató/

T. STRIEBEL: A nemkarbonátos homokkövek oldódása csapadékvizek és vízfolyások hatására /poszterbemutató/

J.P. PAS: A görögországi Meteórák homokkő- és konglomerátbarrangjai /előadás/

T. SCHÖNE: A bolíviai Altipanos kvarcporfirjából kimállott formációk /poszterbemutató/

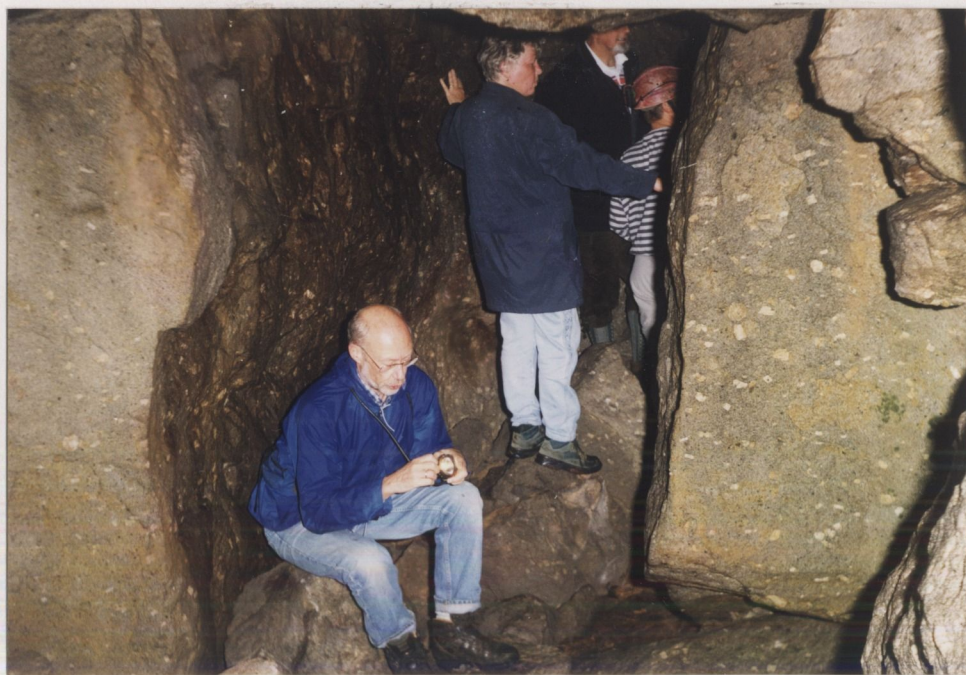
ESZTERHÁS I: Előzetes jelentés a 7. Nemzetközi Pszeudokarszt Szimpózium szervezéséről Menyházán

Vasárnap /IX. 6-án/ délelőtt pedig az összepakolás és a zárófoglalkozás ideje volt. Eszterhás István, az UIS bizottsági elnöke értékelte a találkozót, a látottakat, a beszél⁹etések, előadások témáját, majd a Thomas Striebel vezette vitában többek között sokadszorra, megint szóba került a "pszeudokarszt" defici⁹ciója, ami mint mindannyiszor, most is lezáratlan maradt a számos újabb meglátás és adat után is.

Összegezve: a viszonylag alacsony létszám és az eső ellenére is, vagy talán éppen azért, hasznos találkozó volt. Igen sok barlangot /26-ot/ és egyéb pszeudokarsztos jelenséget láttunk szakszerű vezetés mellett és érdekes, sok újdonságot is tartalmazó előadásnak, vitának, beszélgetésnek lehattunk részei.

A német résztvevők egyik csoportja a kempingben
/E.I./

Gránitban alakult a 80 m-es Ochsenkopfhöhle
/E.I./

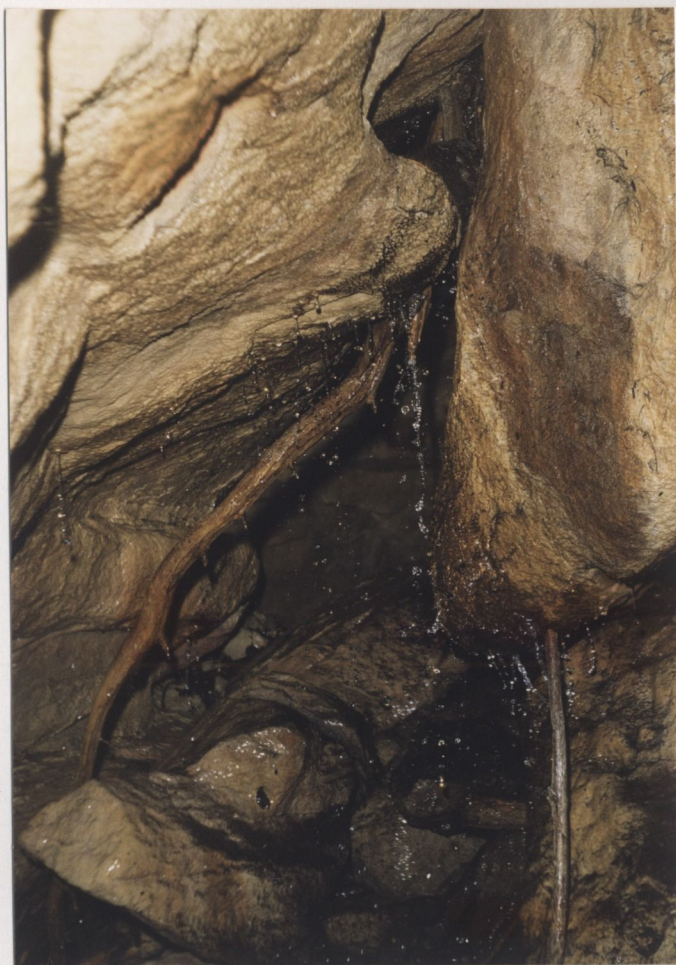

A Buchstein homokkősziklái /E.I./

Egy kisebb kimállá-
sos homokkőbarlang
a Buchsteinben

/E.I./

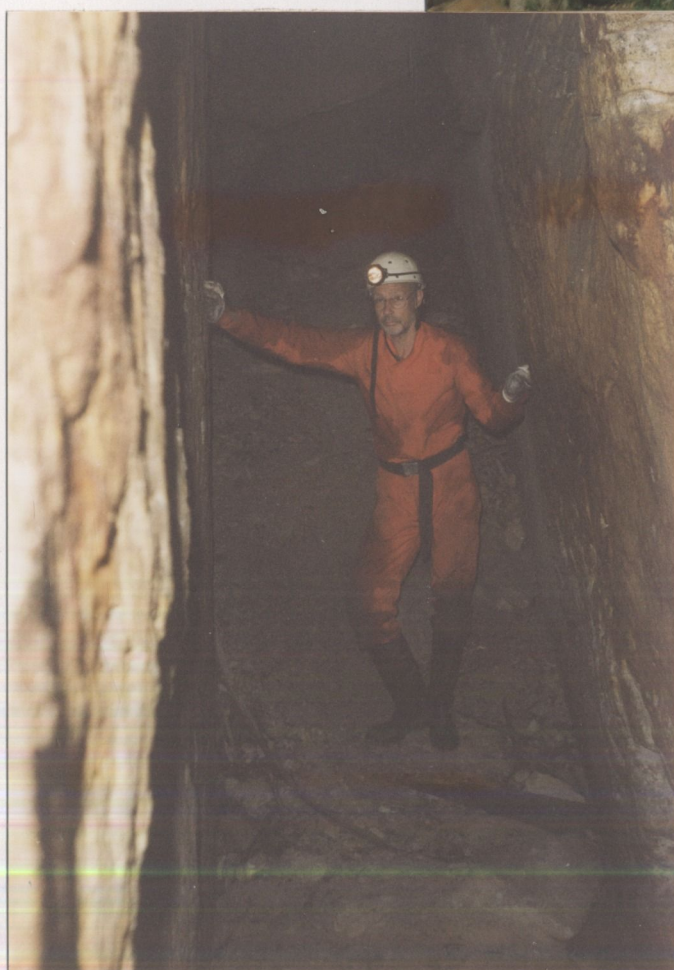

A Stream-patak szurdok-
völgyébe gurult homok-
kőtömbök alkotta álbar-
langban kikerülhetetlen
a víz /E.I./

Rodriguez araszol cuppogva a Streamhöhle-'ben
/E.I./

Hatalmas szeletekben
szakadozik a homokkő
a Stream-völgyben,
így nyílt hasadékok ...

és magas, keskeny
hasadékbarrangok
alakulnak /E.I./

William R. Halliday

A 8. NEMZETKÖZI VULKÁNSZPELEOLÓGIAI SZIMPÓZIUM

/Nairobi, 1998. február 1-14./

Fordította: Szent Tamás

Bevezetővel ellátta: Eszterhás István

Bevezető

A 8. Nemzetközi Vulkánszpeleológiai Szimpóziumra sajnos pénzügyi okok miatt a magyarországi Vulkánszpeleológiai Kollektívának egyetlen tagja sem tudott elutazni. Magyarországról ez időben a Vakond Barlangkutató Csoport tagjai túráztak Kenyában. Nekik szándékukban állt a szimpózium kirándulásainak legalább egy részéhez csatlakozni, de ez valahogy megghiúsult. A szimpóziumról, annak kirándulásairól William R. Halliday, az UIS Vulkánszpeleológiai Bizottságának tiszteletli elnöke a "Newsletter" 20. számában számolt be. Évkönyvünkben az ő hozzájárulásával azért adjuk közre ezt az írást, hogy tagjaink és a szélesebb közönség is tudomást szerezzen ezen fantasztikus világ vulkanikus barlangjairól, valamint ne legyen hiány a vulkánszpeleológiai szimpóziumokról szóló beszámolók sorában.

— X —

A kenyai törzsek közti háborúskodás ellenére – amit a média különben nagyon eltorzított – a 8. Nemzetközi Vulkánszpeleológiai Szimpózium egy nagyon sikeres összejövetel volt

Kenya fővárosában, Nairobiban. 16 vulkánzspeleológus vett részt az üléseken és a kirándulásokon. A résztvevők az Egyesült Államokból, Nagy-Britanniából, Olaszországból, Norvégiából, Japánból, Ausztráliából, Hollandiából és Kenyából érkeztek. A vendéglátó a Kelet-Afrikai Barlangkutató Csoport /CEGEA/ volt. Az eseményt az UIS Vulkánzspeleológiai Bizottsága mint társ-szponzor támogatta.

Előszimpóziumi kirándulások

Az előszimpóziium hetében a helyzet egy kissé kockázatos volt, mert rekord mennyiségű esők áradása zárta el a Nairobi - Mombasa főútvonalat, melynek közelében volt Umani Spings-nél a Jim Simons által fényűzően berendezett kemping, a kirándulások alaptábora. A Leviathan-barlanghoz vezető jeepút elejét több mint 1 méter magasságban borította a víz. De a tipikus kenyai stílusnak megfelelően a táborból kivezető egyik ösvény hamarosan járhatóvá vált, a főútvonalat pedig megnyitották a rajta legalább fél méter vastagságban hömpölygő víz ellenére is és egy változó minőségű és szélességű csapást is találtunk a Leviathan-barlanghoz. A Chyulu-dombok északi végénél, amely egész tevékenységünk színhelye volt, könnyen megtaláltuk a Mathioni- és a Kimakia-barlangokat. Ez utóbbi barlangban régebben guanót bányásztak. A tartomány déli részén, még a főútvonal újbóli elzárása előtt meg tudtuk látogatni a Shetani-barlangot.

A guanóbányászat történelmi emlékein kívül láttunk még az 1,4 km hosszú Mathioni-barlangban egy széles alapú lávasztalagmitet, amely több mint 4 m magas volt. Ez akkor alakult ki, amikor egy kisebb lávafolyás átolvasztva áttörte a főfolyosó tetejét és egy kb. 1 m átmérőjű lyukon alázudult az áradat a

nagyjából 15 m magas /és széles/ főfolyosóba. Az egymásba tor-
kolló aknák rafinált összetettsége a kétszintes bejáratí részén
is tanulmányozható. A barlang végponti szakaszában mintegy
50 m-es szakaszon belül három bolygatatlan, réginek látszó te-
metkezési kőhalom van. Egy kissé különösek ezen a helyen és
megfejtethetetlen egyenlőre, hogy hogyan kerültek ide már a nagy-
ságuk miatt is. A guanót adó denevérek jelenleg is háborítatlan-
ul élnek ebben a barlangban, mivel csak ritka alkalmakkor és
korlátozottan történnek látogatások. Akiknek nem volt kedve
csúszkálni a nedves guanóban, azok megcsodálhatták a barlang
látványos méreteit, benne a lávaszalagokat, az újraolvadásos
megfolyásokat és a különböző kisajtott képződményeket, valamint
a bejáratí aknák egyikének fala mentén egy vaskos, több mint
1 m-es lávaoszlopot. A barlangban csak kevés gyökéráttörés van,
kivéve egy nagyobb gyökércsoportot.

Az időjárási viszonyok miatt a Leviathan-barlanghoz igen
körülményes és hosszú volt az út. Reggel 8-kor indultunk, a
10,5 km-es barlangban csak két órát tölthettünk, így is csak
szürkületre /délután 6-ra/ érkeztünk vissza a táborba. A bar-
langra szánt időkeretből egy túrát tettünk a Felfedező-bejárat-
hoz és ezen át a felső és középső járatokba. Itt a barlang csak
mérsékelten meredek és a többi részhez viszonyítva elég szűk,
mert az átlagos térfogatszelvény mellett két szintessé válik.
Ron Greeley e részben talált egy "zsebet", ahol a folyosó falá-
ra rátapadt diafragma kitörött és a nyíláson kilátszott a sala-
kos lávaanyag. Hasonló képződmények ismertek Hawaii és a Kor-
dillerák északnyugati részének lávabarlangjaiból is. E barlang
felső szintjében a képződmények változatossága sokkal nagyobb,
gazdagabb, mint az általam ismert nem kevés más lávabarlangban.
A viszontagságos út ellenére sem hallottam senkit panaszkodni.

A Nyugat-Tsavoi Nemzeti Parkban található Shetani-barlang sokkal kisebb, de általában látogatottabb. A park egyik jeepútja kb. 50 méternyire halad el a barlang mellett. A 24 évvel ezelőtti látogatásom óta nagyon megváltozott itt minden. Az ismeretterjesztő tábla hiányzik, a falétra eltörött, a csontszáraz guanóban bővelkedő kitöltésből egy átázott kotyvalék lett, mindenhol svábbogarak és poloskák hemzsegnének, a barlang előtti füves terület bozótossá vált. A barlang alsó járataiban senki sem kívánt túrázni a latyakos guanóban, bár e részen találhatóak igen szép képződmények is, úgymint a mikrofazettás foltok, a másodlagos folyásból származó ragyogó fehér kiválások és a végszakaszban egy nagyon kedves kupola. Zokszó megint nem hangzott el senki részéről.

Nairobi-tól egy félnapos kirándulás során meglátogattuk a Ndarugu-folyó torkolatánál levő Giggliers-barlangok közül kettőt. Ezek kis cső- és hasadékbarlangok, folyosók és kisebb termek hálózatából állnak. Formailag hasonlóak a mészkőbarlangokhoz, annak ellenére, hogy teljes egészében vulkáni tufában képződtek. Úgy néznek ki, mint ha oldásos és tektonikus genezis keveredéséből tevődtek volna össze.

A szimpózium szakelőadásai

A tudományos ülésszak február 8-9-én volt, amelyen 15 tanulmány hangzott el az alábbi szerzőktől a következő témákban:

JIM SIMONS: Áttekintés a kelet-afrikai lávabarlangokról

DECLAN KENNEDY: A Kelet-Afrikai Barlangkutató Csoport és Kenya vulkánikus barlangjai

GREG MIDDLETON: A Grande Comore-sziget /Indiai-óceán/ lávacsőbarlangjai

CLIVE WARD: A Kilimandzsáró csúcsrégiójának lávacsőbarlangjai

GREG MIDDLETON: A Mauritiusi Köztársaság /Indiai-óceán/ lávacsőbarlangjai

RON GREELEY: A kaliforniai Óriás-Kráter lávacsőrendszere

WILLIEM R.HALLIDAY: A Kilauea-vulkán /Hawaii/ tumulibarlangjai

KEVIN ALLRED: Sugárzó hő és égő gázok által átalakult lávacsővek /távollétében Dave Womack olvasta fel/

WILLIEM R.HALLIDAY: A Kilauea-vulkán /Hawaii/ lemezfolyásos barlangjai

PAOLO FORTI: Vegyi üledékek Argentina vulkánikus barlangjaiban

GORDON DAVIES: Különös karbonatit-képződmények a tanzániai Ol Doinyo Lengai-kalderában levő rövidéletű hipertermális barlangban

KEVIN és CARLENE ALLRED: Csőszerű lávasztalaktitek és ezekkel rokon képződmények eredete /távollétükben Williem Halliday olvasta fel/

JIM SIMONS: Guanóbányászat a kenyai lávacsőbarlangokban

WILLIEM R.HALLIDAY: A Hawaii-n levő nyitott függőleges vulkáni csatornák típusai

BOB DAVIS: A kenyai Solai-szakadék tektonikus barlangjai

További két előadás lett még bejelentve, de ezek szerzői nem jöttek el és dolgozataiknak is csak összefoglalóját küldték el, így ismertetésükre nem kerülhetett sor.

Az UIS Vulkánszpeleológiai Bizottságának ülése

Február 8-án a nairobi-i Panafric Hotelben egy bizottsági ülésre is sor került. Itt külön beszámolók tájékoztattak a réunion-i kapcsolatok kezdetéről, az olasz-argentin kapcsolatokról, két japán publikációról a bazalt fa-penészekkel kapcsolatban, majd szóba került az 1999-ben Olaszországban tartandó 9. Nemzetközi Vulkánszpeleológiai Szimpózium és ismét erőfeszítéseket határoztunk el a Csezsu-sziget /Korea/ barlangjainak megmentése érdekében. Megegyezés született nomenklatura prob-

lémákban. Kétséges még a jelen szimpózium "Közlemények" kötetének megjelentetése. Az ülés végén a leköszönő elnök W.R.Halliday megköszönte a bizottság tagjainak az elnöksége ideje alatt kapott segítségét és Jan Paul van der Pas formálisan is elnöökké való beiktatást nyert.

Utószimpóziumi kirándulások

Az 5 napos utószimpóziumi kirándulás a Suswa-hegy figyelemre méltó lávacsőkomplexumának megtekintésével kezdődött és az ugandai határnál levő Elgon-hegynél végződött. 24 évvel ezelőtt itt még majdnem éritetlen volt a vadon, most egy maszáj törzs szállta meg a vulkán kalderáját és lejtőit. A legeltetés hatására nagyon is észrevehető változások történtek a területen, ami fokozott talajpusztulást idézett elő. A jelenlegi esők is sok helyen teljesen lepusztították a feltalajt és nagy vízmosásfoltokat alakítottak ki. A jeep utak egészen a lávakőzetig lemaródtak. A kalderához és a barlangokhoz vezető út mentén egy iskola és egy kicsi adventista kápolna áll számos hagyományos sár- és botkunyhó által körülvéve.

A CEGEA-tagok éjszakánként a Suswa-hegy Ballroom-barlang-jában sátoroztak egy éhe csillapításában reménykedő hiéna társaságában, mely azonban csak kívülről nevetett be a hiénabiztos bejáraton. Akiknek nem volt kempingfelszerelése, azok viszont révvél közlekedtek a két órányi járással északabbra levő szálláshelyük és a barlang között, ezzel igencsak lecsökkentve mindannyiunk földalatt tölthető idejét. Magam részéről a legtöbb időt a "treacly" lávasztalaktitek fényképezésével töltöttem, melyek az itteni számos barlang közül csak háromban fordulnak elő. A következő reggel mindnyájan a kaldera csodálatos belső szakadékhöz kirándultunk. Itt váratlanul találkoztunk három

hagyományos fekete ruhába öltözött, régi típusú lándzsákat viselő kamasz fiúval. Ők kitűnően beszéltek angolul és elmesélték, hogy jószágaikat egy oroszlantól akarják megvédeni, amely nem messze innen ólálkodik. Egyik izmos helyi barlangásztársunk kihívta a fiúkat egy lándzsahajító versenyre, amit a mi nagy derűltségünk közepette hamarosan el is veszített.

Egy mostoha időjárású eseménytelen napon folytattuk utunkat az Elgon-hegyhez. Itt távol a turista útvonalaktól egy nagyon elfelejtett "üdülőhely" volt a táborunk. Néhányan szürkületkor sétálni mentek és három elefántcsordát is láttak, összesen mintegy 30 állattal. Ezek valahogy szerencsésen túléltek az itteni határvidéken folytatott orvvadászatot.

Ezen elhagyatott vidéken azonban nem voltunk egyedül, találkoztunk két fegyveres őrrrel is a HQ-park szolgálatából, aztán a következő reggelen elvezettünk számos turistát is a Kitum-barlanghoz, amely állítólag a rettegett ebola vírus fészke /legalább is a "Forró zóna" nagysikerű könyv szerint/. A legendák után ezt a barlangot a sós tufába /vagy agglomerátumba/ vájták a sókereső elefántok generációi. Mi is lefényképeztünk sok agyarnyomot az elefántok által homorúra koptatott falrészeken. Aztán a primitív bányászat egymást keresztező vonalnyomait is felismertük, amelyet égetéssel edzett ásórudakkal végeztek. A barlang hatalmas lekerekített csarnoka eredetileg oldásos eredetű lehetett, melynek távolabbi, sötétbe vesző részeit egy nagykiterjedésű omlás uralja. Jelentős mennyiségű megkövült fa látható a mennyezetben, valamint ezek helye, az ún. "kristály-vonal zsebek"-ben. Jelenleg denevérek is élnek itt és láttam egy sas méretű madár tollát is, de a barlang legérdekesebb és leglátványosabb faunaelemei az elefántok, melyek éjszakánként járnak be ide. A bejárattól messze hátul, egy a

barlangot kettéválasztó omláskúpon túl friss elefántürüléket láttunk. Továbbá, láttunk egy jól kitaposott elefántcsapást is a tágas bejárat egyik oldala mentén, aztán egy szerencsétlen elefántbébi csontvázát volt alkalmunk megsejlelni a barlangfal és egy leomlott nagyobb kőtömb közti részben, nyilván belesett az árokba és nem tudott többé felállni. Mi viszont nem kaptunk sem ebolát, sem más fajta rémisztő betegséget.

A Kitum-barlang úgy néz ki, mint a Carlsbad-barlang egyik oldalsó terme, a Makningen-barlang pedig olyan, mint egy nagy barlangcsarnok valahol a Guadalupe-szigetek mélyén. Van egy 20 m magas vízesése a tátongó, legalább 70 m széles bejáratában, mely így sokkal látványosabb, mint a Kitum-barlang. A napfény kb. 40 méterig behatol a barlangba, ami itt még om-
ladékmentes és sok nyomát viseli a víz tevékenységének. Az egyik fal mentén látszik egy patak vizmosásának a nyoma a szeméttel teledobált homokos aljzaton. Fejünk felett egy széles omláskupola ásít feldíszítve vaskos sztalaktitokkal, amely nagyon hasonlít a híres Wyandotte-barlang kupolájához. A bejáratí csarnok bal oldalában egy magas, kerek 10-15 m átmérőjű feltöltődés van. A közeledésemre hatalmas felhőként kavargott a szép nagy denevérek hada, melyeket ezért nem volt módom közelebből megfigyelni. A fotóimon látható még egy függőleges lávazuhatag a bejáratí csarnok egyik fala mentén. Különböző állatok járnak ebbe a barlangba is. A bejáratí csarnok alján sok a széttiprott, poros ürülék. Jelentős méretű bivaly- és elefántcsapások látszanak. A barlang távolabbi, omladékon túli végében egy kisméretű antilop csontváza található. Az agyar és ásóbot, illetve csákány nyomok kevésbé gyakoriak, mint a Kitum-barlangban. Az üreg befoglaló kőzete meglehetősen összetett, így kitűnő lehetőséget kínál geológiai és szpeleológiai tanulmányok készítésére. Meg-

jegyzem azonban, hogy az 1974-ben publikált brit térkép való-
jában nem a Makingen-barlangot, hanem tévedésből a Kitum-barlan-
got ábrázolja.

Késő délután folytattuk a kirándulást a messzi északon
található három kisebb barlang, a Chepnyalil-barlangok megte-
kintésére. E barlangok hasonlítanak egymásra, mindegyikben igen
sok megkövesedett fa található a mennyezetben és a falakban né-
hány állatmaradvány társaságában. Ezek az üregek a közelmúltban
még lakottak voltak és bennük a primitív bányászatnak lényege-
sen több nyoma látszik, mint az előzőekben meglátogatottakban.

Legalább két kempingterületet építettek ki a HQ-park
"Cholim-kapuja"-n belül egymás közelében. A barlangok csak
néhány km-re sorakoznak innen egy jó út mentén. A CEGEA több
barlangot kezel, mint amannyire tud felügyelni. A csoport szí-
vesen fogad és segít expedíciókat e barlangok és más kenyai
barlangok kutatására. Az Elgon-hegy barlangjai Nairobától egy-
napos autóútra és a Kitale repülőtértől kevesebb, mint két órá-
nyira vannak, így kitűnő kezdetei lehetnének a Kenya sok részén
megtalálható vulkanikus kőzetben keletkezett nem-reogén barlan-
gok intenzív szpeleogenetikai tanulmányozásának. Ehhez össze-
kötő személy Jim Simons lehet, POBox 47363, Nairobi, Kenya,
tel/fax: 254-2-520-883.

Eszterhás István

AZ UIS PSZEUDOKARSZT BIZOTTSÁGÁBAN VÉGZETT TEVÉKENYSÉG

Az UIS 12. Kongresszusán, La Chaux-de-Fondsban 1997. augusztus 15-én megalakult a Pszeudokarszt Bizottság. Ennek előkészítésében a Vulkánszpeleológiai Kollektíva is sokat fáradozott. Talán éppen ezért az alakuló ülés Eszterhás István személyében magyar tagot választott elnökéül. Ez nyilvánvalóan elismerést is jelent, de ugyanakkor önkéntes munkát is – szervezni, koordinálni a nemzetközi tevékenységet.

Kollektívánkból jelenleg ketten – Eszterhás István és Szeiti Tamás – vesznek részt a nemzetközi Pszeudokarszt Bizottság munkájában. Jó volna, ha többen is aktivizálnák magukat e téren! Ezért kérek mindenkit, különösen azokat, akik valamelyik UIS által hivatalosnak nyilvánított nyelvet is beszélnek, hogy vállaljanak részt e szép, izgalmas és információgazdag tevékenységben.

A pszeudokarsztos kutatásokban elkötelezett számos intézménnyel, kutató csoporttal és személlyel tartunk kapcsolatot, mint azt a következő fejezetben nagy vonalakban ismertetjük. Az információcsere érdekében kiadványokat cserélünk, levelezünk és a többi UIS bizottsághoz hasonlóan beindítottuk időszakos lapunkat, a pszeudokarsztos "Hírlevelet" /Nachrichtenbrief/ egyenlőre német nyelven. 1998-ban két számot szerkesztettünk és adtunk ki. Éves beszámoló jelentést küldtünk az "UIS-Bulletin" számára és néhány cikket testvérbizottságunk, a Vulkánszpeleológiai Bizottság időszaki lapjában, a "Newsletter"-ben is megjelentettünk.

Az alakuló ülésünkön elfogadott programunknak megfelelően Eszterhás István összeállította a "Nemkarsztos kifejezések kislexikonát". Ugyanezen ülésen lett javallva egy pseudokarsztos irodalmi bibliográfia összeállítása is. A magyarországi ilyen bibliográfia Eszterhás István és Szent Tamás szerkesztésében 90 %-os elkészültségi állapotban van, jövőre szertnénk megjelentetni. A többi ország hasonló bibliográfiája még sehol sincs, de talán majd a magyar példa ösztönzi ezek elkészülését is és ezek után, a távolabbi jövőben majd össze lehet állítani a nemzetközi pseudokarsztos bibliográfiát.

1998-ban négy nemzetközi szakmai összejövetel volt. Április 15-én "Szakmai beszélgetések a pseudokarsztról" Bécsben, /ehhez egy kirándulás is kapcsolódott júniusban/, melyet a Bécsi Természettudományi Múzeum Karszt- és Barlangügyi Osztálya szervezett. Szeptember 3-6. között került megrendezésre a 2. Nemzetközi Pseudokarszt Munkatalálkozó "Barlangok homokkőben és gránitban" címmel, ezt a Bayreuthi Egyetem Hidrológiai Tanzékeinek "Kékkő" Barlangkutató Csoportja rendezte. Október 1-4. között a "Neovulkanitok pseudokarszt-jelenségeinek" nemzetközi szemináriuma volt Žagaň-ban, a "Bobry" Barlangkutató Klub szervezésében. Október 22-24. között a Dél-csehországi-masszívum Dyje-völgyének erupciós kőzeteiben előforduló pseudokarszt-jelenségeivel foglalkozott egy nemzetközi szeminárium Znojmo-ban a Cseh Barlangkutató Szövetség Pseudokarszt Bizottságának szervezésében.

Ezekén túl résztvettünk még az ALCADI '98 Nemzetközi Barlangkutató-történeti Szimpózium május végi liptószentmiklósi rendezvényén is pseudokarsztos témájú előadással.

1998-ban négy bizottsági ülésünk volt kapcsolódva valamely egyéb rendezvényhez, május 27-én Liptószentmiklóson /Bosak, Eszterhás, Gaál, Mais, Pas résztvételével/, június 27-én Aggteleken /Eszterhás, Gaál, Tulucan résztvételével/, július 2-án Postojnán /Bosak, Mais, Pas, Tulucan résztvételével/ és szeptember 4-én Bayreuthban /Eszterhás, Knust, Pas Schöne, Striebel résztvételével/. E bizottsági üléseken a fő napirendi téma a 7. Nemzetközi Pszeudokarszt Szimpózium 1999-ben Menyházán való megrendezése, illetve annak időpontja volt, továbbá szóba kerültek még más aktuális rendezvényekkel kapcsolatos problémák, a kiadványok helyzete, a kapcsolatok értékelése és fogalmi kérdések.

Hazai kapcsolataink

Az MKFF-n belül külön szakbizottságot alkotnak azok, akik mind a társulathoz tartozó csoporttagok és egyes tagok és kívülálló tagok kapcsolódnak. Különösen jók az egyetemi és kutatóintézményekkel, valamint a közéleti szervezetekkel való kapcsolataink a mi tevékenységünkben is részletesen részt vesznek. Így mint: a Cholnoky, a Heliktit, a Papp Ferenc, a János, a Styr és a VEBE társulati csoportokkal, valamint a civil szervezetek közül a Sziklaorom Klubbal – a többi hazai csoporttal viszonylagosan munkakepesek. A szakbizottságok közül az Oktatási Szakbizottságban van szerepünk. A társulati rendezvényeinkre igyekszünk eljutni, de sajnos szelektálnunk kell az egyre növekvő utazási és egyéb járulékos költségek miatt.

A hatóságok és intézmények közül természetesen kapcsolattartunk a KTM Barlangtani és Földtani Osztállyal. A nemzeti parkok közül a Balaton-felvidéki NP-kal, a Büki NP-kal, és a Duna-Ipoly NP-kal, mint a nemkarsztos barlangvidékek "gazdáival" ápoljuk a kapcsolatokat, főként a kutatási engedély-

Eszterhás István

K A P C S O L A T A I N K

Kapcsolataink meglehetősen sokfélék. Vannak hazai és külföldi összeköttetéseink, aztán feloszthatjuk azokat alárendelt és mellérendelt viszonyokra, vannak melyeket magunk, illetve kölcsönösen kerestünk és olyanok, melyeket tevékenységünk érdekében tanácsos elfogadni. A kapcsolattartásban a magunk részéről mindig kiszámíthatóak, korrektek vagyunk, igyekszünk partnereinkkel szívélyes, alkalmasint baráti kapcsolatba kerülni, ez utóbbi persze az alárendeltségi, függőségi viszonyban nem mindig sikerül.

Hazai kapcsolataink

Az MKBT-n belül külön szakbizottságot alkotunk, melyhez mind a társulathoz tartozó csoporttagok és egyéni tagok és mind kívülálló tagok kapcsolódnak. Különösen jók az egymást segítő kontaktusaink a mi tevékenységünkben is résztvevő csoportokkal, úgymint: a Cholnoky, a Heliktit, a Papp Ferenc, a Plecotus, a Styx és a VEBE társulati csoportokkal, valamint a kívülállók közül a Sziklaorom Klubbal – a többi hazai csoporttal nincsen igazán munkakapcsolatunk. A szakbizottságok közül az Oktatási Szakbizottságban van szerepünk. A társulati rendezvényekre igyekszünk eljutni, de sajnos szelektálnunk kell az egyre magasabb utazási és egyéb járulékos költségek miatt.

A hatóságok és intézmények közül természetesen összeköttetésben vagyunk a KTM Barlangtani és Földtani Osztályával. A nemzeti parkok közül a Balaton-felvidéki NP-kal, a Bükki NP-kal, és a Duna-Ipoly NP-kal, mint a nemkarsztos barlangvidékek "gazdáival" ápoljuk a kapcsolatokat, főként a kutatási engedé-

lyek érdekében. Ugyanezen területek erdészeteivel is tartjuk a kapcsolatot, hisz ők meg a területhasználatot szabályozzák.

A tudományos intézetek közül jó partneri viszonyba vagyunk a Magyar Állami Földtani Intézettel, a Bakonyi Természet-tudományi Múzeummal a Pásztói Múzeummal.

Folyton keressük a kapcsolatot a tevékenységi körünk támogatására szakosodott alapítványokkal, intézetekkel, sajnos egyre kevesebb sikerrel. Egyetlen biztos támogatónk a Karszt és Barlang Alapítvány. Ezen kívül még vagy ötven alapítványt, intézetet kerestünk meg, melyek közül csak néhány néha-néha, ritka alkalmakkor támogat többnyire igen bonyolult adminisztráció elvárásával és szerényen, de a döntő többségük vagy nyíltan, vagy burkoltan elutasító. Ezeket nem kívánjuk konkrétan felsorolni, mert nyilván nem a cégtől, hanem az azt irányító emberektől függ tevékenységünk megítélése és bízunk benne, hogy ez idővel változhat.

A mintegy 70 velünk kapcsolatban levő szervezet közül egyet szeretnénk külön kiemelni. Ez pedig a Pilisi Parkerdő Rt., amely, ha területükön tevékenykedünk, mindig valamely munkatársán keresztül személyesen érdeklődik foglalatosságunkról és munkánkat igazgatói levélben megköszöni – ami természetesen nagyon jól esik. Ezt várnánk el másoktól is, mert mi is hasonlóan szoktunk tenni valamennyi partnerünk felé.

Külföldi kapcsolataink

Mindenek előtt a Nemzetközi Szpeleológiai Unióhoz fűződő kapcsolatainkat említenénk. Tevékenykedünk a Pszeudokarszt Bizottságban, melynek elnökét is mi adjuk, aztán a Vulkánszpeleológiai Bizottságban. E bizottságokban részt veszünk a bizottsági lapok szerkesztésében, a munkatalálkozókon, a szakmai szim-

póziúmonkon. További, de már lazább alkalmi kapcsolatunk van a Kutatástörténeti és a Glaciális Bizottságokkal, valamint az UIS Könyvtárral.

Látogatási, tapasztalatcsere és munkakapcsolatba kerülünk több pszudokarsztos és vulkánspeleológiai téren tevékenkedő barlangkutató csoporttal is a világban, úgymint: Höhlenforschungsgruppe "Blaustein" /Bayreuth/, a Centro Speleologico "Etneo" /Catania/, a Grupo de Espeleologia "Junonia" /Puntallana/, a Clubul de Speologie "Liliacul" /Arad/, a Grupo Espeleologico "Niphargus" /Burgos/, az "Os Montanheiros" Sociedade de Exploração Espeleologica /Angra do Heroísmo/, a Pesterenklub "Sztrina" /Drjanovo/, a Hawaii Speleological Survey /Hilo/, a Klub Taternichova Jaskiniowego /Bialsko-Biala/ csoportokkal, valamint a Česká speleologická společnost komise pro pseudokras /Broumov/ és a Stredisko štátnej ochrany prírody /Banská Bistrica/ regionális szervezetekkel.

A külföldi vulkanológiával és pszudokarszttal is foglalkozó intézmények közül ápoljuk a kapcsolatot kiadványcserén keresztül az alábbiakkal: "Alfred Wegener" Institut für Polar- und Meerforschung /Bremerhafen/, az Institute of Geology Academia Sinica /Peking/, a "Metropolitan" University Dep. of Geography Faculty of Science /Tokyo/, az Universidade dos Açores Dep. de Cienc. Agrárias /Angra do Heroísmo/, az Universidad de "La Laguna" Dep. Biología Animal /La Laguna/ – aztán néhány múzeummal, mint a Naturhistorisches Museum Karst- und Höhlenkundliche Abteilung /Wien/, a Slovenské muzeum ochrany prírody a jaskyniárstva /Liptovský Mikuláš/, a Museo de Ciencias Naturales /Santa Cruz de Tenerife/.

Külföldi kapcsolataink közül kettőt tudunk különösen kiemelni. Az egyik az UIS Vulkánszpeleológiai Bizottsága, mellyel a személyes és levélkapcsolat igen magas szintű és szakmailag gyümölcsöző, a másik a németországi "Köhler" Elektrotechnik · Heizung · Sanitär műszaki vállalat, amely alkalmi szponzorálásával az előbb felsorolt külföldi kapcsolataink életbentartásához jelentősen hozzájárult.

Legenda connected with volcano: ...
of Hungary - ALCANI '98 Abstracts of Papers, 1998
Nikolás p. 7

ESZTERHÁZ I./1998/: Harsány - Nachrichtenbrief der Kommission über den Pseudokarst /Mai/, Iztimér p. 3

ESZTERHÁZ I./1998/: Welttag der Höhlenforschung - Nachrichtenbrief der Kommission über den Pseudokarst /Mai/, Iztimér p. 4

ESZTERHÁZ I./1998/: Durch Bumerola entstandene ... Nachrichtenbrief der Kommission über den Pseudokarst /Mai/, Iztimér p. 5

ESZTERHÁZ I./1998/: Bücher über den Pseudokarst - Nachrichtenbrief der Kommission über den Pseudokarst /Mai/, Iztimér p. 6

ESZTERHÁZ I./1998/: Jelentés a XIV. Vulkánszpeleológiai ...orról - MKBT Tájékoztató /szept-okt./ Budapest p. 7

ESZTERHÁZ I./1998/: A 12. Bakonykutató Anket - MKBT Tájékoztató /jul-aug./ Budapest p. 3

ESZTERHÁZ I./1998/: Tubelike Caves originated by Pseudokarst - Newsletter from Commission on Volcanic Caves /Nr. 21/, Schimmert p. 2

ESZTERHÁZ I./1998/: Tagesplan zum 7. Internationalen ...ur über den Pseudokarst - Newsletter from Commission on Volcanic Caves /Nr. 21/, Schimmert p. 5

ESZTERHÁZ I./1998/: Jahresaktivität der Kommission ... Nachrichtenbrief der Kommission über den Pseudokarst /Dez/, Iztimér p. 1

1998-BAN MEGJELENT IRÁSAINK

ESZTERHÁS I./1998/: Nemkarsztos kifejezések kislexikona -
Vulkánszpeleológiai Kollektiva kiadványa, Isztimér
p. 1-80

ESZTERHÁS I./1998/: Legends connected with volcanic caves
of Hungary - ALCADI '98 Abstracts of Papers, Liptovsky
Mikulás p. 7

ESZTERHÁS I./1998/: Hereingruß - Nachrichtenbrief des Kom-
missions über den Pseudokarst /Mai/, Isztimér p. 1-2

ESZTERHÁS I./1998/: Welttag der Höhlenforschung - Nachrich-
tenbrief des Kommissions über den Pseudokarst /Mai/,
Isztimér p. 4

ESZTERHÁS I./1998/: Durch Fumarola entstandene Rohrhöhlen -
Nachrichtenbrief des Kommissions über den Pseudokarst
/Mai/, Isztimér p.5

ESZTERHÁS I./1998/: Bücher über den Pseudokarst - Nachrich-
tenbrief des Kommissions über den Pseudokarst /Mai/,
Isztimér p. 6

ESZTERHÁS I./1998/: Jelentés a XIV. Vulkánszpeleológiai Tá-
borról - MKBT Tájékoztató /szept-okt./ Budapest p. 7

ESZTERHÁS I./1998/: A 12. Bakonykutató Ankét - MKBT Tájékoz-
tató /jul-aug./ Budapest p.3

ESZTERHÁS I./1998/: Tubelike Caves originated by Fumaroles -
Newsletter from Commission on Volcanic Caves /Nr. 20/,
Schimmert p. 2

ESZTERHÁS I./1998/: Lageplan zum 7. Internationalen Symposi-
um über den Pseudokarst - Newsletter from Commission on
Volcanic Caves /Nr. 21/, Schimmert p. 6

ESZTERHÁS I./1998/: Jahresaktivität des Kommissions im 1998 -
Nachrichtenbrief des Kommissions über den Pseudokarst
/Dez/, Isztimér p. 1

ESZTERHÁS I./1998/: Das Internationale Arbeitstreffen über
den Pseudokarst - Nachrichtenbrief des Kommissions
über den Pseudokarst /Dez/, Isztimér p. 2

SZENTI T./1998/: Nemkarsztos barlangok a Dunazugban - MKBT
Tájékoztató /márc-ápr./, Budapest p. 5-6

SZENTI T./1998/: Barlangok a kőbányában - Dunakanyar /IV. évf.
12. szám - dec./, Budapest p.5

ESZTERHÁS I.: A Bakony bazaltbarlangjainak geológiai
Bakonykutató Intézet, Zirc, 1998. ápr. 29.

ESZTERHÁS I.: Legendes über vulkanische Höhlen in Ungarn
ALCADI '98 Nemzetközi Barlangkutató Konferencia
Liptovský Mikuláš, 1998. máj. 18.

ESZTERHÁS I.: Ünnepi beszéd - a Barlangkutató Világtalálkozó
Veszprém, 1998. aug. 18.

ESZTERHÁS I.: Untersuchungen der pseudokarstischen Gesteins-
vertiefungen - Arbeitstreffen "Höhlen im Sandstein und im
Granit", Bayreuth, 1998. sept. 3.

ESZTERHÁS I.: Vorbericht zur Organisation des 1. Internationalen
Symposiums über den Pseudokarst - Arbeitstreffen
"Höhlen im Sandstein und im Granit" Bayreuth, 1998.03.03.

1998-BAN TARTOTT ELŐADÁSAINK

ESZTERHÁS I: Hazai és külföldi vulkánbarlangok - a Styx Barlangkutató Csoport tábora, Kisapáti, 1998. ápr. 4.

ESZTERHÁS I: Barlangtúra a Kanári-szigeteken - XII. Bakonykutató Ankét, Zirc, 1998. ápr. 24.

ESZTERHÁS I: A Bakony bazaltbarlangjainak genotípusai - XII. Bakonykutató Ankét, Zirc, 1998. ápr. 25.

ESZTERHÁS I: Legenden über vulkanische Höhlen in Ungarn - ALCADI '98 Nemzetközi Barlangkutató-történelmi Szimpózium, Liptovský Mikuláš, 1998. máj. 28.

ESZTERHÁS I: Ünnepi beszéd - a Barlangkutató Világnapja, Veszprém, 1998. aug. 16.

ESZTERHÁS I: Untersuchungen der pseudokarstischen Sandsteinvertiefungen - Arbeitstreffen "Höhlen im Sandstein und im Granit", Bayreuth, 1998. szept. 5.

ESZTERHÁS I: Vorbericht zur Organisation des 7. Internationalen Symposiums über den Pseudokarst - Arbeitstreffen "Höhlen im Sandstein und im Granit" Bayreuth, 1998.09.05.